

Izvorni znanstveni rad
UDK 943.6.08 : 323.17 (= 862/=863)

JUGOSLAVENSKA IDEJA U HRVATSKOJ I SLOVENSKOJ POLITICI ZA REVOLUCIJE 1848—1849. GODINE

Petar Korunić

Misao o političkoj zajednici Hrvata i Slovenaca za revolucije 1848—49, kojoj je problematici posvećena ova rasprava, najuže je povezana s nacionalnim i političkim pokretom u ta dva naroda i, u vezi s tim, idejom o stvaranju jugoslavenskog političkog saveza u okviru Habsburške Monarhije. Potreba osnivanja političke zajednice, koja bi osigurala slobodan nacionalni razvitak svakom od tih naroda, nametnula se poslije dugih međusobnih veza na kulturnom polju i, u okviru jugoslavenske ideje, spoznaje o postojanju posebnih nacionalnih svijesti u Južnih Slavena. Misaone preduvjete za to shvaćanje izvršio je ilirizam i u mnogo čemu približio ta dva naroda. Jer, preporodna nastojanja hrvatskih i slovenskih narodnjaka već u tijeku ilirskog pokreta nisu bila usredotočena samo na jezik i književnost, nego su oni u taj sadržaj unosili socijalna, nacionalna i politička pitanja. Njemački i mađarski nacionalizam u njih je ubrzao razvoj nacionalne svijesti a time i ideje o jugoslavenskoj političkoj zajednici, koja se misao u dalekovidnijih političara 1848. nametnula, u svojoj višoj fazi, kao jedino moguće rješenje nacionalnog pitanja.

Društveno-ekonomska podloga tih zbivanja u Hrvata i Slovenaca je zajednička. Pojavila se s razvojem novih kapitalističkih odnosa i nastankom građanstva kao nosioca tog usmjerenja. Pa ipak, misao o jugoslavenskom političkom savezu 1848. u tih dvaju naroda nije nastala kao posljedica toga društveno-ekonomskog procesa. Te su činjenice bili svjesni i sami nosioci ideje o jugoslavenskoj političkoj zajednici, koja je u hrvatskih i slovenskih narodnjaka različitog socijalnog podrijetla nastala kao objektivni misaoni sistem, prema kojem je tek trebalo usmjeriti političku djelatnost. Zbog toga se opseg i sadržaj jugoslavenske ideje mijenjao doduše pod utjecajem političkih događaja izvana, ali je isto tako odraz narodnih pokreta, jer je ideja o jugoslavenskom političkom savezu 1848—49. sastavni dio nacionalnih i političkih programa u Hrvata i Slovenaca.

Polazeći od historijske stvarnosti, koja je uvjetovala pojavu ideje o jugoslavenskoj političkoj zajednici, godina 1848. je važno razmeđe u povijesti odnosa između Hrvata i Slovenaca. Te je godine izražena prvi put obostrana želja o stupanju u jugoslavensku političku zajednicu, a u određenju tog saveza polazilo se, na temelju narodnog prava, od poštovanja nacionalne

i političke individualnosti. Ti će činioци — mijenjajući se, dakako, i dalje po neumitnosti društvenih i političkih prilika — presudno utjecati na odnose tih dvaju naroda.

* * *

U literaturi je istaknuto historijsko značenje veza i odnosa koji su nastali između Hrvata i Slovenaca 1848. godine. Međutim, historiografija je, obuhvaćajući samo dijelom te složene probleme, već od početka poprimila takva obilježja koja su uglavnom ostala karakteristična do dan-danas.

Obrađujući u cijelosti razvoj događaja u Slovenaca 1848, J. Apih¹ nije mogao zanemariti utjecaj koji je izvršio hrvatski politički pokret na slovenski narodni pokret u Štajerskoj i Koruškoj. Istaknuo je, doduše, dijelom one točke u programu »Zedinjene Slovenije« koje sadržavaju misao o povezivanju s Hrvatskom u »bližnji savez«, ali nije ulazio poblize u objašnjenje tih problema. Učinio je pri tom dva metodička propusta. Ponajprije nije poznavao one izvore o slovenskom narodnom programu koji su se sačuvali u Hrvatskoj, pa je zato i mogao zaključiti da su u Slovenaca bili osamljeni »glasovi zahtevajući tesno zvezo s Hrvati, dočim so jo Hrvatje često zahtevali.«² Nadalje, sadržaj i značenje političkih problema o vezama Slovenaca i Hrvata može se ispravno ocijeniti samo usporedbom analognih zahtijevanja u slovenskim i hrvatskim programatskim tekstovima — prateći, dakako, njihov razvoj. Međutim, Apih to nije uradio. Pozivao se samo na S. Pejakovića,³ koji je objavio neke važne dokumente o spomenutim problemima, i T. Smičiklasa,⁴ koji u problem odnosa Hrvata prema Slovencima 1848. nije uopće ulazio.

Potaknut Apihovom primjedbom F. Ilešič⁵ je doduše sabrao mnogo podataka, ali oni nisu dovoljno pouzdani. Bez osjećaja za političke probleme, Ilešič u svom ionako nepreglednom izlaganju nije razlikovao mnogobrojne i složene veze Slovenaca i Hrvata, pa, u skladu s tim metodičkim propustima, događaje nije povezao ni problematski niti kronološki.

Nasuprot tome, D. Lončar⁶ je u osnovi ispravno uočio osnovne probleme o kojima je riječ, ali od kojih se rješenja u daljem proučavanju nije polazilo, a niti ih je sâm autor potanje izložio. On je, naime, ustvrdio da su Hrvati 1848. napustili historijsko i prihvatili načelo prirodnog prava; temeljen na tom i, naravno, na narodnom načelu i principu federalizma, nastao je »hrvaški narodno-politični program, ki je bil ob enem jugoslovanski narodni program.«⁷ Ocijenio je nadalje da je i ilirizam utjecao na buđenje slovenske

---

¹ J. Apih, *Slovinci in 1848. leto*, Ljubljana 1888.

² Na i. mj. 90.

³ S. Pejaković, *Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages und der nationalen Bewegung vom Jahre 1848*, Wien 1861.

⁴ T. Smičiklas, *Povijest hrvatska II*, Zagreb 1879.

⁵ F. Ilešič, *O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49*, *Zbornik MS XI*, Bleiweisov Zbornik, Ljubljana 1909, 279—319.

⁶ D. Lončar, *Dr. Janez Bleiweis in njegova doba*, na i. mj., 149—172.

⁷ N. dj., 162.

nacionalne svijesti i točno zaključio da se u Slovenaca politička djelatnost 1848. vršila »preko slovenskega in jugoslovanskega narodnega programa«. ⁸ Bile su to valjane premise pomoću kojih se, na temelju svestranog istraživanja, moglo zaključiti da je u Slovenaca jugoslavenska ideja samo sastavni dio programa »Zedinjene Slovenije« i da je, analogno tome, u Hrvata jugoslavenska ideja samo dio hrvatskoga političkog programa. To gledište za pravilnu ocjenu hrvatsko-slovenskih odnosa 1848. jedino ispravno, Lončar nije izričito istakao. Štoviše, polazeći u osnovi od točne premise, on je — u nedostatku temeljnih usporednih istraživanja problema o kojima je riječ — izveo uglavnom pogrešne zaključke. Smatrao je da je 1848. u Slovenaca postojao minimalni i maksimalni program. To je u osnovi točno; ali, da bismo ispravno spoznali dalji razvoj tog pitanja, valja istaknuti da nije točna ova njegova tvrdnja: »Zedinjena Slovenija bi nam bila dala nar. autonomiju, da bi se bili mogli lažje razvijati kulturno, a po združenju s Hrvatima in Srbi, bi bili postali narod v političnem smislu [...]« ⁹ Jer, uza sve razlike u koncepcijama, slovenski narodni program 1848, ali ne i 1849, polazio je od nacionalne i političke individualnosti, a sjedinjenje s Hrvatima se zagovaralo, kako je ispravno ustvrdio i Lončar, poglavito »iz otpora proti nemštvi in madjarstvu«. ¹⁰ Prema tome, jugoslavenstvo je 1848. nadnacionalna kategorija. Ne ulazeći ovdje u pitanje ispravnosti i točnosti zaključka da je pored »ožjega slovenskega programa nastopala tudi misel političnega ilirstva, t. j. združenja s Hrvatima in Srbima«, ¹¹ valja upozoriti da je pojam »politično ilirstvo« — koji je Lončar upotrijebio i koji je u literaturi izazvao različite nesporzume — posve nejasan i nerazgovijetan. Jer, kako ćemo dalje vidjeti, iako je jugoslavenska ideja u Hrvata i Slovenaca 1848. imala zajedničku tradiciju u ilirizmu, ipak se u mnogo čemu razlikovala od tog pokreta koji je polazio prije svega od pretpostavke o jezičnom i etničkom jedinstvu Južnih Slavena. Naravno, kao jezična ideja ona je nosila u sebi mogućnost pretvaranja u političku misao, ali su, dakako, opseg i sadržaj jugoslavenske ideje 1848. uvjetovali i neki drugi važni činitelji, pa otuda i bitne razlike.

Književni su historičari, s razlogom, najviše proučavali problem odnosa Slovenaca i Hrvata 1848, ali su u tu problematiku unijeli i mnogo nesporzuma. Iako nije posebno istraživao političke odnose između ta dva naroda, I. Prijatelj se u svojim radovima ¹² djelomično osvrnuo na te probleme, ali poglavito s jezičnog i literarnog stajališta. Zastupao je mišljenje: ako »je bilo v tistih usodnih in odločnih dneh že za ožjo narodno državno tvorbo, za 'zedinjeno Slovenijo', tako malo smisla, ga je bilo seveda še manj za širšo, za 'Jugoslavijo'«. ¹³ Iako Prijatelju dugujemo iscrpan kulturno-politički prikaz

---

⁸ Na i. mj.

⁹ D. Lončar, Politično življenje Slovencev, Ljubljana 1921, 19.

¹⁰ N. dj., 18.

¹¹ N. dj., 17.

¹² I. Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848—1895, prva knj., Ljubljana 1955.

¹³ N. dj., 50.

1848. u Slovenaca, ipak on nije obratio veću pažnju jugoslavenskoj ideji u slovenskom narodnom i političkom programu, a ono što je obradio nije dovoljno objasnio. Valja, nadalje, upozoriti i na terminološku neodređenost pojma »Srbohrvatje«¹⁴ i »avstrijski Srbohrvati«¹⁵ kojima se Prijatelj služi.

S istog jezičnog i književnog gledišta pristupio je tom problemu i F. Petrè.¹⁶ Proučavao je poglavito pitanje »pokušaja« ilirizma u Slovenaca i tom je prije svega jezično-književnom problemu podredio političke. Štoviše, on je značenje odnosa i veza između Slovenaca i Hrvata 1848. i 1849. tumačio isključivo kao »zadnji neposredni odmev ilirizma pri Slovencih«.¹⁷ Bio je to, međutim, u osnovi pogrešan metodički pristup. Naime, budući da se zamisli pristaša ilirske ideje u Slovenaca, koje su u odnosu na jezične koncepcije već u početku bile različite od ideje ilirskog pokreta, nisu ostvarile, oni su do 1848. gotovo svi napustili romantičarsku koncepciju ilirizma i prihvatili slovensku nacionalnu svijest. Ilirizmu su ostali uglavnom vjerni S. Vraz, I. Macun, R. Razlag i F. Muršič; pri tom nisu zastupali jedinstveno mišljenje niti su bili čvršće međusobno povezani. Ali, iako je upravo ilirizam dao u Slovenaca poticaja pojavi i razvoju ideje o jugoslavenskoj političkoj zajednici 1848. i jezično-književnim romantičarskim koncepcijama 1849, po svojem ideološkom sadržaju potonje su orijentacije posve različite od ideje koju je zastupao ilirski pokret. Kako se, nadalje, Petrè nije držao ni kronološkog reda niti s tim u vezi problematskog izlaganja, njegove su ocjene i tumačenja političkih problema nepregledni i nepouzdati. Za ilustraciju toga navodimo ni po čemu karakterističan primjer. Isto kao što su, naime, mnogi štajerski svećenici, uglavnom prijašnji ilirci, osudili u samom početku revolucije »radikalizam« u Hrvata, tako je i dr Š. Kočever u pismu, datiranom 20. svibnja 1848, javio S. Vrazu da je »u velikom strahu« za Hrvate, jer sumnja »da će biti sve pametno« ono što oni rade.¹⁸ Međutim, on je kao poslanik društva »Slovenija« iz Graza u početku lipnja prisustvovao zasjedanju Hrvatskog sabora — na kojem je izrekao kritične i trijezne misli u vezi sa sjedinjenjem Slovenaca i Hrvata — te je ponovo boravio tokom lipnja u Zagrebu, pa je, upoznavši iz neposredne blizine hrvatski politički pokret, posve promijenio svoje mišljenje i u njegovu uspjehu vidio uspjeh slovenskoga narodnog pokreta. A to je izrazio na saborskom zasjedanju i u pismu J. Muršcu 29. lipnja.¹⁹ Ali, budući da je obrnuo red događaja, i prvim pismom tumačio potonji razvoj događaja, Petrè je pogrešno sudio o ocjeni hrvatskog pokreta u Kočevera, pa je time ispustio iz vida osnovne probleme političkih odnosa između Slovenaca i Hrvata.²⁰

---

¹⁴ N. dj., 14.

¹⁵ N. dj., 42.

¹⁶ F. Petrè, Poizkus ilirizma pri Slovencih, Ljubljana 1939, 308—346.

¹⁷ N. dj., 346.

¹⁸ Korespondencija S. Vraza, Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu (daje: NSB u Zagrebu), R 3981 b, pismo Š. Kočevera od 20. svibnja 1848.

¹⁹ F. Ilešič, Korespondenca dr. Jos. Muršca, Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, sv. VI, Ljubljana 1904, 140.

²⁰ F. Petrè, Poizkus ilirizma pri Slovencih, n. dj., 329.

Historičari su unijeli nešto više jasnoće u probleme političkih odnosa Slovenaca i Hrvata. J. Mal je tom pitanju posvetio više pažnje od ostalih,²¹ ali su se i kod njega pojavili prijašnji propusti. Problematiku nije zahvatio u svojoj širini niti je slijedio njezin razvoj, a time i promjene koje su nastajale. Istaknuo je da je otpor protiv Njemačkog saveza bio odlučan moment u onih Slovenaca koji su zagovarali sjedinjenje s Hrvatima. Pisao je također o slovenskim seljacima uz hrvatsku granicu, koji su Hrvatskom saboru podnijeli peticije i izrazili želju za sjedinjenje s Hrvatskom. Iako nije ulazio u objašnjenje tih složenih problema, točno je ustvrdio da su Slovenci 1848. polazili od nacionalne i političke individualnosti i tek zatim, iz političkih i gospodarskih razloga, pomišljali na sjedinjenje s Hrvatskom.²² Naprotiv, u osnovi je pogrešno ocijenio jugoslavensku ideju u Hrvata 1848: ne uzimajući u obzir da su hrvatski narodnjaci 1848. polazili od pojedinačne nacionalne svijesti u Južnih Slavena i zatim, zbog opasnosti izvana, zagovarali jugoslavensku političku zajednicu, Mal je zaključio: »Slovenci se torej s političnoga pozorišča niso marali umekniti. Šele potem, ko bi dosegli svojo kraljevino, bi bili pripravljani, razgovarjati se o svojem razmerju do Hrvatov in ilirstva.«²³

Iako nije ulazio u pojedinosti, F. Zwitter je prvi točno utvrdio, vraćajući se ocjeni koju je u početku dao D. Lončar, političko značenje jugoslavenske ideje u Slovenaca 1848. godine.²⁴ Zwitter je, naime, ocijenio da se zahtjev o »bližnjem savezu« s Hrvatskom ne pojavljuje sam za sebe, »ampak poleg zahteva po Zedinjeni Sloveniji«, a to odgovara, nastavlja on, analognim zahtjevima u hrvatskim programatskim tekstovima. Slično gledište zastupaju F. Gestrin i V. Melik.²⁵ Naravno, bio je to samo ispravan metodički postupak u proučavanju i objašnjenju složenih odnosa između Hrvata i Slovenaca 1848. godine.

U Hrvata se političkim odnosima prema Slovencima 1848. posvetilo mnogo manje pažnje. Još je Đ. Šurmin tvrdio da unatoč brojnim vezama Hrvata i Slovenaca za vrijeme ilirskog pokreta, one »posve čvrste nijesu mogle postati«.²⁶ Razlog tomu je nalazio u različitim pristupima književnim i političkim idejama ilirizma, koji su, po njemu, odraz različitog povijesnog i kulturnog razvitka u Hrvata i Slovenaca. Zbog toga, tvrdi Šurmin, slovenski ilirci nisu mogli slijediti politički pokret u Hrvata. Pozivajući se na Apiha, tvrdio je da su i 1848. mnogi Slovenci »osuđivali Hrvate, pa su i ove burne godine bili rijetki glasovi, koji su mislili na političko približavanje Hrvata i Slovenaca. Najveći ih je dio bio potpuno odlučan (a to je propovijedao i Slomšek), da ostanu samo austrijski Slovenci, koji ne će ni k

²¹ J. Mal, *Zgodovina slovenskega naroda. Najnovejša doba. Celje 1928—1939, 825—834 i drugdje.*

²² N. dj., 828.

²³ N. dj.

²⁴ F. Zwitter, *Slovenski politični prerod XIX stoletja v okviru evropske nacionalne problematike, Zgodovinski časopis* (dalje: ZČ) XVIII, Ljubljana 1965, 115.

²⁵ F. Gestrin — V. Melik, *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918, Ljubljana 1966, 104.*

²⁶ Đ. Šurmin, *Hrvatski preporod II, Zagreb 1904, 66.*

frankfurtskim Nijemcima upravo tako, kako ne će ni k Hrvatima.«²⁷ Šurmin to objašnjava činjenicom »što su ilirsku ideju na slovenskoj strani prihvaćali najviše svećenici, koji su već od četrdesetih godina sa sumnjom i neodlučnošću gledali razvijanje hrvatskih prilika«, i to prije svega otpor prema Mađarima.²⁸ Ali u pojedinosti razvoja u odnosima Hrvata i Slovenaca 1848. nije tada niti kasnije²⁹ ulazio.

Nije to uradio ni M. Prelog,³⁰ iako je o toj problematici donio mnogo više podataka. Još manje je to učinio F. Šišić,³¹ koji je, posvetivši pažnju isključivo hrvatsko-srpskim odnosima 1848, potpuno zanemario hrvatsko-slovenske političke odnose. A slično je postupio i V. Bogdanov u svojim radovima o 1848, u kojima je tek nagovijestio raspravu o hrvatsko-slovenskim odnosima, ne ulazeći u tu problematiku.³²

Iako J. Šidak nije posebno istraživao problem političkih odnosa i veza između Hrvata i Slovenaca 1848, upravo je on svojim radovima o jugoslavenskoj ideji dao poticaj sustavnom proučavanju i postavio temelje ispravnom rješenju pitanja političkih odnosa Hrvata prema Slovencima.³³

I

1. U Beču su u prvim danima revolucije 1848. uspostavljeni neposredniji i bliskiji odnosi Hrvata i Slovenaca, veze kojih datiraju otprije. U tom liberalno orijentiranom krugu, poglavito pod utjecajem tradicije ilirizma, najranije se pojavila misao o pobliže neoznačenom političkom sjedinjenju Južnih Slavena u Habsburškoj Monarhiji.³⁴

Omladina »slavjenska« bečkog univerziteta od početka revolucije je, naime, pomno pratila politička zbivanja u Monarhiji i, štoviše, aktivno sudjelovala u njima. Naravno, i predstavnici hrvatske i slovenske studentske omladine, kojima su se pridružili i drugi istaknuti Hrvati i Slovenci, sastajali su se često i raspravljali o važnim nacionalnim i političkim pitanjima. Bila je to veoma aktivna grupa iz koje je u tijeku ožujka, a osobito u travnju i svib-

---

²⁷ N. dj., 67—68.

²⁸ N. dj., 68.

²⁹ Đ. Šurmin, Hrvati i Slovenci 1848. god., *Novosti* (Zagreb) 45, 14. veljače 1926, 2—3.

³⁰ M. Prelog, *Slavenska renesansa 1780—1848*, Zagreb 1924.

³¹ F. Šišić, *Jugoslavenska misao*, Beograd 1937.

³² V. Bogdanov, *Hrvatska ljevica u godinama revolucije 1848/49*, Zagreb 1949; isti, *Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49*, Zagreb 1949; isti, *Historijska uloga društvenih klasa u rješenju južnoslavenskog nacionalnog pitanja*, Sarajevo 1956.

³³ J. Šidak, *Prilog razvoju jugoslavenske ideje do I svjetskog rata*, u knjizi: *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Zagreb 1973, 45—64; isti, *Jugoslavenska ideja u hrvatskoj politici do I svjetskog rata*, n. dj., 65—84; *Jugoslavenska ideja u Ilirskom pokretu*, n. dj., 113—124; isti, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848—49*, Zagreb 1979.

³⁴ Točnije: misao o političkoj »ideji zapadnog Jugoslavjanstva«; usp. A. T. Brlić, *Dnevnik*, 29. ožujka 1848, NSB u Zagrebu, R 4023.

nju, potekla misao o političkom ujedinjenju hrvatskih na jednoj i slovenskih zemalja na drugoj strani, te, nadalje, o sjedinjenju Hrvata i Slovenaca u poblize neoznačeni politički savez. Najistaknutiji njihovi predstavnici bili su: S. Pejaković, A. T. Brlić, D. Kušlan, J. J. Strossmayer, L. Gučetić, J. Kušević, M. Matiašević, A. Globočnik, P. Kozler, D. Dežman, J. Čižman, J. Jenko, L. Perona, F. Miklošič, M. Dolenc i drugi.³⁵ Međutim, po svom socijalnom podrijetlu i društvenom položaju bili su različiti, a ni u osnovnim pitanjima odnosa Slovenaca i Hrvata nisu bili jedinstveni.

Veći interes za određenija narodna pitanja pokazala je »jugoslavjanska« omladina u Beču na poticaj Lj. Gaja i A. Vraniczanya. Naime, na vijest o bečkoj revoluciji Gaj je 16. ožujka iz Zagreba preko Graza otputovao u Beč gdje je ostao od 19. do 22. istog mjeseca. Osim što je pokušao utjecati na imenovanje Jelačića banom, Gaj se u Beču sastao s hrvatskom i slovenskom omladinom. S »bečkim Slavjanima« — kako se hrvatska, slovenska i srpska omladina potpisivala — sastao se i A. Vraniczany. Obojica su ih — svaki na svoj način i s različitim učinkom — potakli i usmjerili u poblize neoznačenom nacionalnom i političkom opredjeljenju.³⁶ Plod tih razgovora bila su dva proglašenja od 20. i 21. ožujka, koja su »bečki Slavjani« uputili »bratji po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji«. U »proklamaciji« od 20. ožujka, koju su potpisali »Jugoslavjani« u Beču, istakli su da je revolucija donijela svim narodima u Austriji slobodu, a nakon toga će, po njihovu uvjerenju, uslijediti ustavno uređenje. Zbog toga su se obratili na »svu našu bratju po domovini našoj čitavoj« da se Lj. Gaj, A. Vraniczany i I. Kukuljević priznaju »odmah bez svake misli nesloge i razdora za provisorni ravnajući odbor našega naroda, da sve sile sdruže, s njimi se sjedine i njihovu rječ slušaju«. ³⁷ Taj su proglas potpisali: A. Nugent, S. Pejaković, Đ. Natošević, M. Teodorović, P. Kozler, J. Jenko, Đ. Ban, A. Globočnik, L. Perona, S. Miletić, Đ. Daničić i drugi. U proglasu od 21. ožujka polazili su sa stajališta prirodnog i narodnog prava i zaključili da su »sloboda i narodnost za sav svijet nerazlučive stvari«. Polazeći od tog načelnog gledišta, pozivali su »bratju po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji« da se odlučno odupru mađarskom pritisku.³⁸ Svoje su uvjerenje temeljili na poblize neoznačenoj koncepciji austroslavizma, pa su, smatrajući da »Slavjana ima polovina u cesarovini«, istakli narodnu volju kao važan čimbenik u političkoj djelatnosti »Slavjana« osnovno geslo kojih treba da bude: »narodnost u slobodi iliti sloboda u narodnosti«. Prema njihovu nedovoljno razgovijetnom mišljenju — Hrvati, Slovenci i vojvođanski Srbi treba da se uže povežu, a Hrvatskoj su u tom političkom povezivanju dosudili odlučnu riječ. Upravo su zato ponovo pozvali Hrvate da izaberu Gaja, Vraniczanya i Kukuljevića »za svoj ravnajući odbor, dok se želje vaše predaju kralju, od-

³⁵ Usp. A. T. Brlić, Dnevnik, n. dj., ožujak, travanj i svibanj 1848. god.

³⁶ U proglasu »slavjanskih djaka universiteta bečkog bratji po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji« od 21. ožujka 1848. javljaju: »Medju nama bio je ovdje Ambros Vranican i Ljudevit Gaj. Mi smo se razgovarali s njima potanko o našoj stvari.« *Novine dalmat.-horvatsko-slavonske* 26, 27. ožujka 1848, 104; *Zora Dalmatinska* 14, 3. travnja 1848, 53—54.

³⁷ *Novine dalmat.-horvatsko-slavonske* 25, 25. ožujka 1848, 99.

³⁸ Na i. mj., br. 26, 27. ožujka 1848, 104.

govor dobije i tako sloboda i narodnost u vas posve učvrste«. ³⁹ O tom поближе neodređenom jugoslavenskom raspoloženju u bečkih »Jugoslavjana« govorio je Gaj 24. ožujka navečer kada se vratio u Zagreb. Tom je prilikom izvijestio da su »bečki domorodci« uvjereni da se Hrvati »moraju staviti na čelo slavjanskog gibanja«. ⁴⁰ Gaj je, štoviše, prije prihvaćanja »Narodnih zahtjevanja« 25. ožujka u Narodnom domu uspio da spomenuti zaključci »slavjanskog odbora« u Beču budu javno pročitani. ⁴¹

U krugu »bečkih Slavjana«, poglavito Hrvata i Slovenaca, javila se pred dolazak hrvatske deputacije nešto određenija misao o sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji, ali uza sve to oni u načelnim političkim gledištima nisu zastupali jedinstveno mišljenje. Tako na primjer, suprotno F. Kulmeru, ⁴² koji je smatrao da se Hrvatska ne smije odvojiti od Ugarske »jer može slavjanska država postat«, i F. Kurelcu, koji se u ožujku također suprotstavio mišljenju o političkom otcepljenju od Ugarske, smatrajući da će Hrvati »kancelariju ilirsku iskat« — A. T. Brlić je zagovarao ujedinjenje hrvatskih zemalja i »odcepljenje od Ugarske«. ⁴³ Prihvaćajući misao o političkom otcepljenju od Ugarske, pojedini su Hrvati u Beču pomišljali na sjedinjenje sa Slovencima i vojvođanskim Srbima, a tome će se mišljenju pridružiti i istaknuti Slovenci. Tako su se dan uoči dolaska hrvatske deputacije u Beč sastali 29. ožujka A. T. Brlić, J. Haulik, J. Rajačić, L. Gučetić i J. J. Strossmayer a zatim im se pridružili Slovenci D. Dežman i J. Čižman — koji su upravo te godine postigli doktorat, prvi filozofskih a drugi pravnih nauka — i raspravljali o sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji, te su, štoviše, vjerovali da će tu političku koncepciju zastupati i u tom duhu djelovati hrvatska deputacija. ⁴⁴ Prema tome, u Beču se najranije pojavila ideja o sjedinjenju Hrvata, Slovenaca i vojvođanskih Srba u jugoslavensku političku zajednicu, koja je misao najdosljednije zastupana na Hrvatskom saboru u početku lipnja 1848. godine.

2. Uoči održavanja zagrebačke skupštine od 25. ožujka 1848, hrvatski političari su bili svjesni svojih osnovnih nacionalnih i političkih zahtjeva. Gra-

³⁹ Na i. mj.

⁴⁰ M. Krešić, *Autobiografija*, Zagreb 1898, 86.

⁴¹ J. Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848—49*, n. dj., 43—44.

⁴² F. Kulmer je tada u Beču. On je zajedno s L. Bedekovićem i M. Ožegovićem još 13. i 15. ožujka razgovarao o imenovanju Jelačića banom i u tom cilju poduzeo korake. Čim je Gaj došao u Beč, sastao se s Kulmerom i razgovarao s njim o istom pitanju. Kulmeru su navraćali i drugi Hrvati, kao npr. A. T. Brlić. Usp. F. Šišić, *Kako je Jelačić postao banom*, *Jug. Njiva*, g. VII, knj. II, br. 5, Zagreb 1923, 169—183; A. T. Brlić, *Dnevnik*, n. dj., 23. ožujka 1848; J. Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Zagreb 1936, 150.

⁴³ A. T. Brlić, *Dnevnik*, n. dj., 25. ožujka 1848. piše: »Kod Kulmera biah. O materialnom osiromašenju domovine [...] O Banu. Da ne odkidat [Hrvatsku; P. K.] od Ugarske, jer može slavjanska država postat. Ako se sad« — zaključuje Brlić, suprotno mišljenju u Kulmera — »Slavjani nedignu nikada [više; P. K.], na uvjek propali. Magjarsko pomirenje ni iskreno.« Mislio je, dakle, da se Hrvati treba da odvoje od Ugarske, a to поближе pokazuje i bilješka od 26. ožujka, kojeg je dana Brlić razgovarao s F. Kurelcem o »tendencii našoj odcjepljenja od Ugarske«: »Ja mu razdruženje naše od Magjara predstavih; on da ne. Da ćemo kancelariu ilirsku iskat [...]«

⁴⁴ A. T. Brlić, *Dnevnik*, n. dj., 29. ožujka 1848.

deći ih na temeljima dotadašnjeg hrvatskoga narodnog pokreta, kojemu je u borbi protiv Mađara poglaviti cilj bio da razvije nacionalnu svijest, postigne narodno jedinstvo i na jezično-kulturnom polju okupi Južne Slavene, nastojali su da se Hrvati posve emancipiraju od mađarskog pritiska.⁴⁵ Smatrali su da im je revolucija donijela slobodu i otvorila put ustavnosti,⁴⁶ a time, dakako, i mogućnost stvaranja jugoslavenskoga političkog saveza.

U skladu s tim mišljenjem, Hrvati su u prvim danima revolucije mislili na političko sjedinjenje sa Slovencima,⁴⁷ ali su držali da je još preuranjeno zahtijevati to javno. To mišljenje u Hrvata izrazio je 22. ožujka 1848. B. Šulek u članku »Naše želje«.⁴⁸ Taj tekst, prvi objavljeni članak poslije ukidanja cenzure, predstavlja neslužbeni program buduće skupštine i izraz je političkog raspoloženja u Hrvata.⁴⁹ Po Šuleku, Hrvati prije svega žele da postignu teritorijalnu cjelokupnost domovine, koja je »rastrgana i raskinuta na kraljevine, pokrajine, gubernije i pašaluke«, a to su Dalmacija i Vojna krajina, koje se moraju ujediniti s Hrvatskom i podvrći banskoj vladi. Nadalje smatra da Hrvati treba da zahtijevaju »povratak starih granica Hrvatske sve do Une i Bihaća u sadašnjoj Bosni«, a nakon teritorijalnog ujedinjenja Hrvatske treba da se pobrinu za »shodno vladanje«; time se »porađa druga želja, naime odgovorni ministerium«. Istodobno je Šulek istaknuo misao o »združenju« sa Slovencima, ali, razumije se, nije tada mogao to iznijeti kao politički zahtjev, već je samo ustvrdio da »zasada mučimo [šutimo; P. K.] o Kranjskoj, Istriji i t. d., koja je jedno također s Hrvatskom bila združena«. Učinio je to, međutim, već potkraj ožujka, ustvrdivši da je zbog političkih prilika upravo Hrvatima u »interesu« da se sa Slovencima »bolje sduže«.⁵⁰

⁴⁵ Usp. F. Šišić, Hrvati i Mađari uoči sukoba 1848, *Jug. Njiva*, g. VII, knj. II, br. 11, 409—419 i br. 12, 453—462, Zagreb 1923; isti, Kako je Jelačić postao banom, n. dj.

⁴⁶ B. Šulek u članku »Naše želje«. Ali u tom inače značajnom tekstu ima suviše optimizma, vjere u »vječnu pravdu« i »carsku milost«. *Novine dalmat.-horvatsko-slavonske* 24, 22. ožujka 1848, 95.

⁴⁷ Prema načelu prirodnog i narodnog prava, Hrvati su na samom početku revolucije govorili o slovenskoj narodnosti, o »bratji Slovencima«, koji, budući da su, za razliku od Hrvatske, pod upravom Beča, uživaju veće plodove revolucije: »Naša bratja Slovenci (Kranjci, Štajerci, Korusci i Istriani)« — piše B. Šulek — »koje smo mi bili privikli gledati s nekim ponosom i sažaljenjem, uživaju sada većju slobodu, većju jednakost nego mi. — Oni imaju ustav, imaju odgovorni ministerium.« *Novine dalmat.-horvatsko-slavonske* 24, 22. ožujka 1848, 95.

⁴⁸ Na i. mj.; preštampano u knjizi: B. Šulek, Izabrani članci, Zagreb 1952, 35—88.

⁴⁹ Usp. Šišić, Kako je Jelačić postao banom, n. dj., 174.

⁵⁰ *Novine dalmat.-horvatsko-slavonske* 28, 30. ožujka 1848, 109: »Još se boje nekoi« — piše Šulek — »da će Kranjci [Slovenci; P. K.] postati. Ovdě dakle valja ljudima razložiti, što se je sve sbilo u Beču, kakve su proměne nastale, kako se je Austria u slobodnu dëržavu preobrazila. Dà, Kranjci su već sada slobodni nego naš seljak, u Beču vlada većja sloboda nego kod nas. Jest, u Beču je odgovorni ministerium i sloboda štampe; naša bratja imat će za koji mēsec po svoj prilici bolju konštituciju nego što je naša. Sada je dakle baš u našem interesu, da se s ovom jednorodnom bratjom bolje sdužimo — jer je porušen zid, kog białe kleti Metternich medju nami podigao.«

Razvijajući svoju nacionalnu politiku, sadržaj i značenje kojih su bitno utjecali na jugoslavensku ideju, Hrvati su učinili dalji korak 25. ožujka u »Zahtěvanjima naroda« kada su odlučno istakli načelo o narodnom pravu. U tom političkom programu oni su zahtijevali hrvatsku nacionalnu nezavisnost, te, prema načelu prirodnog i narodnog prava, »političko i duševno razvijanje na slobodnom *narodnom* duhu osnovano«.⁵¹ Takvo načelno gledište, prema kojem svaki narod treba slobodno da se razvija unutar svojih prirodnih granica, bilo je također Slovencima poticaj u njihovu zahtjevu za sjedinjenje s Hrvatskom.⁵²

Uza sve to je u hrvatskih političara i hrvatsko državno pravo odredilo nacionalnu i političku koncepciju. »Zahtěvanja« su otvoreni politički korak Hrvata. Taj program, doduše, ima svoje podrijetlo u ilirskom pokretu, ali je u njemu također izražen izraziti politički kroatizam. Pozivajući se na hrvatsko državno pravo, hrvatski su se narodnjaci suprotstavljali mađarskoj hegemoniji. Pa ipak, istakli su da, kao »slavjanski narod«, žele i nadalje ostati »pod krunom ugarskom«.

Prema tome, protivno mišljenju A. T. Brlića i F. Kurelca, koji će početkom travnja odlučno zahtijevati otcjepljenje od Ugarske, na to se u Hrvatskoj još nije mislilo. A to je mišljenje utjecalo na pitanje sjedinjenja sa Slovencima. Hrvati su prije svega zahtijevali političku i »narodnu nezavisnost«, političku autonomiju unutar krune sv. Stjepana. Istodobno su tražili ujedinjenje hrvatskih zemalja i proširenje Hrvatske na svom etničkom području.⁵³ Jugoslavensku ideju, međutim, »Zahtěvanja« nisu sadržavala. Pa ipak, dva su činitelja istaknuta u tom programatskom spisu, koja su na stanovit način odredila odnos Hrvata prema Slovencima.

Iako su, naime, Hrvati u spomenutom dokumentu iznijeli da žele ostati i dalje pod ugarskom krunom, a to su mišljenje izražavali svi programatski tekstovi u tijeku travnja, isto su tako odlučno zahtijevali da se u cijelosti zadrži pragmatička sankcija; naime Hrvatski sabor je u Zagrebu 11. ožujka 1712. zaključio »da će se povjeriti« ženskoj »lozi« habsburške Dinastije pod uvjetom da hrvatski kraljevi budu ujedno gospodari ne samo u Austriji, nego i u Kranjskoj, Koruškoj i Štajerskoj. Time su jasno izrazili misao da državna zajednica između Hrvatske i Ugarske postoji prije svega u ličnosti vladara, pa, prema tome, ukoliko nestane uvjeta da imaju istog vladara, prestaje i zajednička državna zajednica. Polazeći od tog političkog gledišta, Hrvati su smatrali, nakon što je ban Jelačić potkraj travnja 1848. prekinuo sve odnose s mađarskom vladom, da im je otvorena mogućnost stupanja u državnu zajednicu s Austrijom, a ta je odluka — koju je donio Hrvatski sabor početkom lipnja — po njihovu uvjerenju također sadržavala rješenje pitanja političkog saveza sa Slovencima.

⁵¹ *Novine dalmat.-horvatsko-slavonske* 24, 22. ožujka 1848, iza str. 98; J. Š i d a k, *Historijska čitanka za hrvatsku povijest*, Zagreb 1952, 191.

⁵² Prihvaćajući »Zahtěvanja naroda«, Hrvati su smatrali da su na taj način »pojmlili duh vjeka, duh slobode, i to bolje nego Magjari, koji se neprestano svojim liberalizmom hvastaju, a pored toga Slavjane gnječe i progone gděgod mogu«. Time su Hrvati pokazali da će unaprijed poštovati »narodnu slobodu«, a liberalna načela koja su unijeli u svoj politički program »krasni su dokaz našega pravoga naprědka«. *Novine dalmatinsko-horvatsko-slavonske* 25, 25. ožujka 1848, 99.

⁵³ Usp. Š i d a k, *Historijska čitanka*, n. dj., 191, »Zahtěvanja naroda«, t. 3.

Iako je, nadalje, hrvatsku deputaciju u Beču 30. ožujka »slavjanska legija« (Hrvati i Slovenci) oduševljeno dočekala, deputacija je već u početku naišla na stanovite teškoće. Gaj je, naime, zatražio audijenciju za čitavu deputaciju, ali je kralj Ferdinand odlučio da 31. ožujka primi samo određen broj hrvatskih izaslanika. Na savjet ministara grofa Ficquelmonta i baruna Ludovika Bedekovića, Gaj, Kukuljević i Vraniczany su podnijeli »Zahtjevanja« u sažetu obliku. Njihovu je »peticiju« Gaj u ime hrvatske delegacije pročitao u carevu kabinetu.⁵⁴ U toj predstavi Hrvati govore — umjesto »slavjanske narodnosti trojedne kraljevine«, kako su se izrazili u »Zahtjevanjima« — o »ilirskoj narodnosti«⁵⁵ ujedinjenih kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. U drugoj točki, analogno trećoj u »Zahtjevanjima«, traže sjedinjenje hrvatskih zemalja »s vlastitom pokrajinskom upravom«, priključenje Vojne krajine, te napokon »utjelovljenje dijelova naše domovine, koji su tečajem vremena izgubljeni i pridruženi ugarskim županijama i austrijskim pokrajinama«. Dok se sa sigurnošću može ustvrditi da je hrvatski teritorij, koji je »tečajem vremena izgubljen« i pridružen ugarskim županijama, Međimurje — Hrvati nisu jasno izrazili što su mislili pod »dijelovima naše domovine« koji su priključeni »austrijskim pokrajinama«. Pogotovu nije sigurno da li su pritom mislili samo na Istru.⁵⁶

Jer, Hrvati su tražili ujedinjenje hrvatskih zemalja, u svim programatskim spisima u ožujku i travnju, na temelju hrvatskoga državnog prava, ali su se istodobno pozivali i na narodno pravo. Problem usklađivanja tih dviju historijskih kategorija uočljiv je u već spomenutom članku »Naše želje« B. Šuleka. Dok je prema načelu narodnog prava — prema kojem »jezik i narodnost« čine političke granice određenog naroda, kako je Šulek smatrao⁵⁷ — Istru držao slovenskom,⁵⁸ dotle je prema načelu hrvatskoga državnog prava zahtijevao ujedinjenje hrvatskih zemalja i zatim sjedinjenje s Kranjskom i Istrom »koja je jednoč također s Hrvatskom bila združena«.⁵⁹

Taj problem, koji je, čini se, sadržan i u »Zahtjevanjima«,⁶⁰ pobliže je izrazio I. Kukuljević⁶¹ u članku »Kakva treba da bude u obće politika naša«,

⁵⁴ Tekst »peticije« pisan Gajevom rukom nalazi se u njegovoj ostavštini. NSB u Zagrebu, R 4709; usp. i Horvat, Ljudevit Gaj, n. dj., 258; Šidak, Studije ..., 1848, n. dj., 71—73.

⁵⁵ Bio je to utjecaj ideje o »ilirskoj narodnosti« koju je ilirski pokret istakao, ali je tu opseg tog pojma sužen na Hrvate. Zacijelo je na terminološku oznaku utjecao i Gaj koji je još uvijek mislio o »Velikoj Iliriji«.

⁵⁶ Usp. Šišić, Kako je Jelačić postao banom, n. dj., 179 i 181.

⁵⁷ Šulek, Izabrani članci, n. dj., 93.

⁵⁸ *Novine dalmat.-hrvatsko-slavonske* 24, 22. ožujka 1848, 95: »Naša bratja Slovenci (Kranjci, Štajerci, Korušci i Istriani)«. Tu je, dakle, pojam »Istriani« dio šireg pojma »Slovinci«.

⁵⁹ Na i. mj.

⁶⁰ Isti dan kada su prihvatili »Zahtjevanja naroda«, Hrvati su prema načelu prirodnog i narodnog prava javno bodrili Slovence da ne »zaborave na svoju narodnost«. *Novine dalmat.-hrvatsko-slavonske* 25, 25. ožujka 1848, 101.

⁶¹ I. Kukuljević je bio jedan od glavnih tvoraca »Zahtjevanja« i »peticije« koju su podnijeli austrijskom caru, pa je on prije svega mogao dati tumačenje navedenog problema.

kojim je odredio osnovne smjernice hrvatskoj politici u proljeće 1848. godine. Kukuljević je svoju koncepciju »slavjanskog« i hrvatskog pokreta poglavito gradio na načelu prirodnog i narodnog prava, ali se u pogledu ujedinjenja hrvatskih zemalja oslanjao na hrvatsko državno pravo. Na temelju ovoga, zahtijevao je da se Hrvatskoj pridruže »Dalmacija, istrianski otoci sa istriansko-hèrvatskim okružji i nèkoja pogranična mèšta Kranjske«. ⁶² Kako je, međutim, u duhu evropskog liberalizma istakao načelo »slobode, jednakosti i bratinstva, tako naprama pojedinim ljudem kano i naprama pojedinim, malim i velikim narodom«, i Kukuljević je narodno i historijsko načelo pokušao pomiriti, pa je, razvijajući ideju o jugoslavenskoj političkoj zajednici, izrazio misao o sjedinjenju u obliku »slobodnog saveza« hrvatskih i slovenskih zemalja. ⁶³

3. Bitne promjene u odnosima Hrvata i Slovenaca nastale su za vrijeme boravka hrvatske deputacije u Beču početkom travnja. »Narodni odbor« od 400 Hrvata, koji je nosio »Zahtèvanja«, krenuo je 26. ožujka iz Zagreba preko Varaždina, Maribora, Graza i Badena u Beč. Ta je hrvatska deputacija putem dijelila tekst »Zahtèvanja« pa je to uradila i putujući kroz Štajersku. ⁶⁴ To je putovanje izazvalo veliko zanimanje u štajerskih seljaka koji su iz socijalnih i ekonomskih razloga pokazali sklonost prema hrvatskom političkom pokretu i izjavili da će »s Hèrvatskom u kojoj su svi slobodni«. ⁶⁵ Isto su tako »hrvatski odbor« i »Zahtèvanja« izazvali interes u štajerskih i koruskih narodnjaka.

Hrvatsku deputaciju, koja je stigla u Beč 30. ožujka, dočekala je »slavjanska legija« sastavljena od mnogih Slavena, među kojima su bili prisutni Hrvati i Slovenci. Hrvatima se tom prilikom pozdravnim govorom obratio i tajnik bečkog društva »Slovenija« P. Kozler. ⁶⁶ Na kraju je govorio F. Kurelac, koji se suprotstavio mišljenju da Austrija postane dio Velike Njemačke. ⁶⁷

Osim što je kralju 31. ožujka podnijela sažetak »narodnih zahtèvanja« u formi predstavke, hrvatska se deputacija već isti dan povezala s delegacijama Slavena: toga dana su Hrvati, Česi, Poljaci, Slovaci i vojvođanski Srbi imali prvu »slavjansku skupštinu«. ⁶⁸ U političkom smislu bilo je to prvo okupljanje austrijskih Slavena koji su, nasuprot velikonjemačkoj ideji, izrazili misao o zajedničkom djelovanju koje ih je konačno dovelo do zajedničkog istupanja na Slavenskom kongresu u Pragu početkom lipnja 1848. godine.

Zbog općih zbivanja i odlučnih zahtijevanja mnogih delegacija, neki očevici su smatrali da se Habsburška Monarhija raspada. Prema svjedočanstvu nepoznatog dopisnika iz Beča, Slovenci su izrazili želju da bi se u tom slu-

⁶² Radi se o Beloj Krajini koja je nekada bila sastavni dio hrvatskog teritorija. Usp. Lj. Hauptmann, O postanku hrvatske granice prema Kranjskoj, Sišćev zbornik, Zagreb 1929, 97—100.

⁶³ *Novine dalm.-hèrv.-slavonske* 37, 20. travnja 1848, 145.

⁶⁴ Krešić, *Autobiografija*, n. dj., 89.

⁶⁵ *Novine dalm.-hèrv.-slavonske* 31, 6. travnja 1848, 121.

⁶⁶ A. T. Brlić, *Dnevnik*, n. dj., 30. ožujka 1848. piše da je sa Strossmayerom išao »dočekat naše, gđè Pejaković, Molin, Kozler, Kurelac, Ban, Gaj govorahu«. Istu vijest potvrđuje Krešić, *Autobiografija*, n. dj., 91.

⁶⁷ Krešić, na i. mj.

⁶⁸ *Novine dalm.-hèrv.-slavonske* 31, 6. travnja 1848, 122.

čaju »pridružili« Hrvatima.⁶⁹ Naravno, to su izjavili Slovenci u Beču, ali ne i njihova delegacija iz domovine, koja tamo nije još stigla.

Slovenski narodni i politički program nastao je ponajprije u onih Slovenaca koji su se našli izvan domovine — u Beču i Grazu. Ondje je živjela slovenska inteligencija koja se zanosila nacionalnim i političkim idejama što su nastale pod utjecajem njemačkoga nacionalnog pokreta i revolucionarne literature. Istodobno je na njih, nasuprot velikonjemačkoj ideji, utjecala sve-slavenska ideologija, koja im je jedina nudila rješenje za očuvanje nacionalne individualnosti. Ilirizam im je, s druge strane, dao značajan poticaj u razvoju slovenske nacionalne svijesti. Upravo su bivši slovenski ilirci 1848. postali najodlučniji nosioci slovenskoga narodnog programa »Zedinjene Slovenije«, te se, štoviše, samo u njihovoj sredini javila misao o političkom sjedinjenju s Hrvatskom.

Dan uoči dolaska hrvatske deputacije u Beč, potpisala su četrdesetčetvorica Slovenaca poslanicu i uputila je kranjskom zemaljskom saboru, kao zakonitom tijelu središnje slovenske pokrajine, u kojoj su tražili da zastupa prava slovenskog naroda, pozivajući time na sudjelovanje i ostvarenje slovenskoga narodnog programa. Među potpisnicima se nalaze i oni Slovenci koji su 20. i 21. ožujka potpisali spomenute proglose Hrvatima. Dakle, upravo oni predstavnici Slovenaca koji su od prvih dana revolucije bili povezani s Hrvatima u Beču. Slovenci su u navedenoj adresi zahtijevali, na temelju narodnog prava, razvoj i širenje slovenske nacionalne svijesti, jedinstvenoga slovenskog književnog jezika i pravopisa i javnu upotrebu slovenskog jezika. Uza sve to, taj prvi slovenski narodni program 1848. godine nije sadržavao zahtjev za ujediničenje slovenskih zemalja, a niti jugoslavensku ideju, unatoč neodređenom zahtjevu da se sa »slovanskimi brati« sjedine »u pismu i jeziku«.⁷⁰ Ali je zacijelo i taj tekst kranjskom zemaljskom saboru izgledao revolucionaran, pa na njega nije ni odgovorio.⁷¹

Prema tome, kao što spomenuta peticija još ne sadržava zahtjev za sjedinjenje slovenskih zemalja tako o tome u svojim zaključcima ne govori niti kranjski zemaljski sabor.⁷² Prvi tekst koji je sadržavao narodni i politički program »Zedinjene Slovenije« i uz to jugoslavensku ideju pojavio se u onih Slovenaca koji su bili usko povezani s Hrvatima u Beču, a nastao je na neposredni poticaj hrvatske i češke deputacije. Naime, budući da među delegacijama austrijskih Slavena u Beču nije bilo delegacije Slovenaca, istaknuti su hrvatski, češki i poljski poslanici — okupljeni 2. travnja 1848. na sastanku »slavenskog odbora« među kojima je bio i F. Miklošič — zaključili u duhu koncepcije o »slavenskoj uzajamnosti« da se odmah »sastavi proglas na Slovence u Kranjskoj, Koruškoj i Štajerskoj, koji će se također u slavjansko kolo pozvati«.⁷³ Na temelju tog zaključka sastavio je A. Globočnik — prijašnji ilirac, tajnik društva »Slovenija« u Beču, potpisnik navedenih proglosa Hr-

⁶⁹ Na i. mj., 124.

⁷⁰ *Leibacher Zeitung*, 4. travnja 1848; u cjelini objavio Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 77—78.

⁷¹ Apih, n. dj., 83.

⁷² Usp. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 780.

⁷³ Ilešič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 279.

vatima i adrese kranjskom zemaljskom saboru — proglas Slovincima; bio je to jedan od prvih političkih programa »Zedinjene Slovenije«, a potpisali su ga i istaknuti Hrvati među kojima Gaj, Kukuljević, Vraniczany i Kušlan.⁷⁴

»Slavjanski poslanici« u Beču, poglavito Hrvati i dijelom Česi,⁷⁵ uputili su 5. travnja 1848. taj proglas »svojoj braći« Slovincima u kojem su ih, prema pobliže neodređenoj koncepciji austroslavizma⁷⁶ i načelu narodnog prava, pozvali da razvijaju slovensku nacionalnu svijest, smatrajući da je razvoj narodnosti i ujedinjenje nuždan uvjet za slobodno kulturno i političko djelovanje: »Sloboda i narodnost jesu zajedno skopčane, i ako jedna oslabi, drugoj se sgori kvar. Samo u narodnosti ljudstvo je slobodno, samo je narodnost put k slavnom činu.« Zahtijevali su nadalje da Slovenci odbace pokrajinski separatizam i da se ujedine u jedinstveno političko i upravno tijelo — Sloveniju,⁷⁷ a nakon toga da se sjedine s Hrvatskom.⁷⁸

Istaknuti Hrvati (A. T. Brlić, S. Pejaković, A. Vraniczany, J. J. Strossmayer, Lj. Gaj, I. Kukuljević i drugi) i Slovenci (P. Kozler, A. Globočnik, F. Miklošič i drugi) dolazili su početkom travnja za vrijeme boravka hrvatske deputacije u Beču u još bliskiji doticaj. Osnovni sadržaj njihovih razgovora bio je — ujedinjenje hrvatskih zemalja na jednoj i slovenskih na drugoj strani, te prema pobliže neodređenoj koncepciji »jugoslavjanskog jedinstva« sjedinjenje Hrvata i Slovenaca u političku zajednicu. Njihova je aktivnost došla još više do izražaja kada je ban Jelačić 4. travnja stigao u Beč, i nakon značajnih političkih promjena. Već 4. travnja ukinuto je Državno vijeće (Staatsrat), a 5. je odstupio nadvojvoda Ludvig, dotadašnji regent u Austriji. Istoga dana car Ferdinand je odredio svoga brata nadvojvodu Franju Karla svojim savjetnikom, dok je ministar predsjednik grof Kolowrat odstupio, a zamijenio

⁷⁴ Usp. Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 84—85; Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, n. dj., 154; Ilešič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 279—280; Mal, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 781; Zwitter, Slovenski politični prerod XIX stoletja . . . , n. dj., 111; Prelog, Slavenska renesansa, n. dj., 221—222.

⁷⁵ U ime hrvatskih poslanika taj proglas od 5. travnja potpisali su: Lj. Gaj, A. Vraniczany, I. Kukuljević, Š. Vojkoffy, D. Kušlan i drugi — u svemu 29 Hrvata i 8 Čeha, dok je u izvoru na njemačkom jeziku jedan zastupnik Poljaka precrtan. Usp. faksimil u Mal, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 778—779 i *Novine dalm.-hèrv.-slavonske* 35, 15. travnja 1848, 137.

⁷⁶ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 35, 15. travnja 1848, 137: »Pred očima nam sada leži poljana, na kojoj moramo sva slavjanska bratja austrijanskoga cesarstva sruženi i uzajamno djelovati i napredovati. Časovi, u kojima živimo, vele su važni i sгода sgodu znade prehititi (prestignuti), koje sve nisu baš sposobne za pri-tegnut i utvèrditi vez austrijskih državah. U takvih okolnostih pèrva je potreba za osiguranje prestola, osvèstiti se i sjediniti.«

⁷⁷ Na i. mj.: »Na stranu s praznimi prepirkami i razpravami pokrajinah; obuzmite se bratski svi Slovenci [...], stvorite si u mislih i sèrcih Sloveniu, koju politika kroji. Prinesite vaše prošnje k veličansnomu prestolu, da vam i politika Sloveniju spozna [...].«

⁷⁸ Na i. mj.: »Podajte vašim susèdom u Hèrvatskoj, Slavonii i Dalmaciji bratinsku ruku, i spoznajte ih za one, na koje se imate posebno obèrnuti, s njimi sjedinjeni vašu visoku namèru dostiçi!«

ga grof Ficquelmont. Nakon što je posjetio dvor, Jelačić se sastao s istaknutim Hrvatima, Česima, Slovancima i Poljacima, a u tom su se društvu našli i predstavnici Slovenaca.

Prema Brlićevu svjedočanstvu, on i Brkić, sastali su se s poljskim poslanicima 7. travnja i s njima raspravljali o odnosu prema Mađarima i »jugoslavenskom jedinstvu«. ⁷⁹ Istoga dana sastali su se ban Jelačić, Brlić, Pejaković, Kukuljević, Vraniczany, te Slovaci Hurban i Štúr i također raspravljali o mogućem sukobu s Mađarima. Dok je Jelačić držao da će sve proteći »mirno per pacta«, ⁸⁰ Brlić je posumnjao da će Hrvatima »Mađari sve dati«, te su razgovarali o načinu vođenja rata u slučaju sukoba s Mađarima. Potom se Brlić sastao s Kozlerom i Malaševićem i s njima raspravljao o »emisarstvu i boju prot Magjarima«. ⁸¹ Još 5. travnja u tom se krugu zaključilo da treba u Hrvatsku poslati pouzdanike, koji bi prema instrukciji koju je Brlić sastavio povelili agitaciju s ciljem da se »kralja oslobodi od jarma mađarskoga«. ⁸²

Mogućnost sukoba s Mađarima još više je nametnula pitanje sjedinjenja Hrvata i Slovenaca, i o tome su istaknuti predstavnici tih dvaju naroda u Beču raspravljali. Dan uoči dolaska kranjske deputacije u Beč, koja se sastala s Hrvatima — sastali su se 8. travnja Brlić, Gaj, Strossmayer, Miklošič i Štúr kod P. J. Šafaříka. Osnovna tema njihova razgovora bila je političko i nacionalno pitanje u Habsburškoj Monarhiji. Lj. Gaj je govorio o političkoj djelatnosti Hrvata i njihovu »priateljstvu sa Slovencima«. U vezi s tim raspravljalo se o, do danas nepoznatom, sadržaju »adresa Celjana i Mariborčana na Ljubljance za Hrvatsku«. ⁸³ Čin. se da je tu riječ o pozivu Kranjcima da se Slovenci sjedine s Hrvatskom.

U liberalnih Slovenaca se jugoslavenska ideja 1848. pojavila istodobno s programom »Zedinjene Slovenije« i oni u slovenskom nacionalnom i političkom programu čine jedinstvenu historijski uvjetovanu cjelinu. S razvojem i širenjem slovenskoga narodnog programa pojavljuje se u njih sve jasnija misao o jugoslavenskoj zajednici. Ta koncepcija mogla je u Slovenaca naići na veći odaziv samo sa širenjem slovenskog narodnog programa. Međutim, taj program slovenski politički forumi nisu prihvatili iako je u krugu Slovenaca u Beču već u prvim danima travnja istaknuta misao o političkom ujedinjenju slovenskih zemalja. Poslije odlučnog istupanja M. Majara u »Novicama«, A. Globočnik i M. Semrajc se u ime Slovenaca u Beču zalažu za javnu upotrebu slovenskog jezika i političko ujedinjenje Slovenaca, ⁸⁴ ali su, kako su se sami izrazili, uzalud očekivali delegaciju Slovenaca koja bi austrijskoj vladi podnijela zahtjeve slovenskog naroda, kao što su to uradili Hrvati i Česi. ⁸⁵

Poslanici kranjskoga zemaljskog sabora ipak su došli 9. travnja u Beč da predaju vladi svoje želje, u kojima, međutim, nije bilo zahtjeva za političko

⁷⁹ A. T. Brlić, Dnevnik, n. dj., 7. travnja 1848.

⁸⁰ Usp. Šišić, Kako je Jelačić postao banom, n. dj., 182.

⁸¹ A. T. Brlić, Dnevnik, n. dj., 7. travnja 1848.

⁸² Šišić, Kako je Jelačić postao banom, n. dj., 182.

⁸³ A. T. Brlić, Dnevnik, n. dj., 8. travnja 1848.

⁸⁴ *Novice* 15, 12. travnja 1848, 60.

⁸⁵ Na i. mj.; usp. Zwitter, Slovenski politični prerod XIX stoljetja ..., n. dj., 110.

ujedinjenje slovenskih zemalja. U Beču se kranjska delegacija sastala s istaknutim Slovencima, Česima Riegerom i Dvořáčekom,⁸⁶ te hrvatskom deputacijom. Ugledni Slovenci u Beču — Miklošič, Dolenc, Jenko, Globočnik, Kozler i drugi, upravo oni koji su bili povezani s Hrvatima — raspravljali su s poslanicima kranjske delegacije o političkom ujedinjenju Slovenaca⁸⁷ i sjedinjenju s Hrvatskom. Bleiweis se složio s njihovim zahtjevom o ujedinjenju slovenskih zemalja,⁸⁸ ali to mišljenje nije unio u zaključke kranjskoga zemaljskog sabora, već je taj zahtjev prenio nadvojvodi Ivanu prilikom audijencije.⁸⁹ Taj se u načelu nije tome protivio, ali je smatrao da bi to trebalo da bude zahtjev svih Slovenaca, a ne samo pojedinaca, i da se njihovo ujedinjenje može postići jedino ustavnim putem. Pa ipak, nadvojvoda Ivan je bio protiv diobe Štajerske i da slovenski dio pripadne ujedinjenoj Sloveniji. Osim toga, kao poslanik u Frankfurtu bio je pristalica Velike Njemačke kojoj bi pripale i slovenske pokrajine, nekada uključene u opseg »svetoga rimsko-njemačkog« carstva.

Svjesni te opasnosti, bečki su Slovenci utjecali na političko opredjeljenje kranjskih poslanika, koji su izjavili da i oni »za svoje osobe žele s' Hrvatskom«.⁹⁰ A već 12. travnja sastali su se, predvođeni Bleiweisom, s Hrvatima i zacijelo raspravljali o sjedinjenju s Hrvatskom.⁹¹ Tome sastanku prisustvo-
vao je i F. Kurelac, a on je upravo tih dana pisao o otcjepljenju od Ugarske i o sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji.⁹² Štoviše, prema izvještaju grofa A. Hohenwarta, kojem su bečki Slovenci uputili molbu da podupre njihove želje, Slovenci su u Beču bili okupljeni u jugoslavensku stranku koja »veoma snažno istupa« i namjerava osnovati »jugoslavensku državu«.⁹³

Fragmentarnost svih spomenutih izvora ne dopušta da nešto više o tome saznamo. Pa ipak, sažimajući izneseno, možemo zaključiti da su upravo u Beču Slovenci i Hrvati stupili u neposredni doticaj i izrazili želju o zajedničkom sjedinjenju u jugoslavensku političku zajednicu koja bi im osigurala slobodan razvoj njihovih narodnosti, ugroženih i od Velike Njemačke i Ugarske.

Međutim, dalji razvoj jugoslavenske ideje u tih dvaju naroda ovisio je o razvoju i širini narodnog i političkog pokreta. Neposredni doticaji Hrvata sa Slovencima u Beču odrazili su se u F. Kurelca i I. Kukuljevića, koji su pisali o političkom sjedinjenju sa Slovencima. Nasuprot tome, Slovenci u Be-

⁸⁶ Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 87.

⁸⁷ Zwitter, Slovenski politični prerod XIX stoletja ..., n. dj., 118; Apih, n. dj., 84.

⁸⁸ Usp. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 781.

⁸⁹ Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 86.

⁹⁰ A. T. Brlić, Dnevnik, n. dj., 9. travnja unosi bilješku: »Kranjci došli s' poslaništvom. Oni za svoje osobe žele s' Hrvatskom; a vlada jim reče da služenje narodnosti u njenom interesu leži.«

⁹¹ Na i. mj., 12. travnja 1848: »Dà kranjska deputacija ovd. Biaše sbor kod Serna s' Bleiweisom. Tu govorahu lèpo. Kurelac takodjer s' pohvalom.«

⁹² Zora Dalmatinska 16, 17. travnja 1848, 61—63.

⁹³ U svom izvještaju grof A. Hohenwart piše »dass in Wien eine sehr stark auftretende südslavische partei sich bildet, deren tendenz es ist, ein südslavisches reich zu gründen.« Apih, n. dj., 87.

ču koji su se poslije odlaska hrvatske deputacije i dalje sastajali s tamošnjim Hrvatima, nisu više u svoj program unosili zahtjev o sjedinjenju s Hrvatskom, a nije to u svom narodnom i političkom programu uradilo ni njihovo društvo »Slovenija«. Smatrali su osnovnom zadaćom širenje programa »Zedinjene Slovenije«, a sjedinjenje s Hrvatskom su zagovarali jedino u slučaju da se ostvari frankfurtski program i stvori Velika Njemačka. Ali ni u tome nisu zastupali jedinstveno mišljenje.

4. Isto tako ni u Hrvata nije u prvoj polovici travnja postojalo jedinstveno gledište o sjedinjenju Južnih Slavena, pa je, posve razumljivo, i misao o političkom savezu sa Slovencima bila još uvijek neodređena. O tome svjedoči i Brlić koji je 12. travnja pisao I. Filipoviću da je Gaj razvio veliku djelatnost i da upravo njemu treba zahvaliti »ako srětno za rukom podje ovo naše političko preporadjanje i ustanovljenje Velike Ilirije«. ⁹⁴ I sâm je Brlić zagovarao jugoslavensku ideju u neodređenom obliku ilirskih i sveslavenskih romantičarskih predodžaba. Pod Gajevim utjecajem i on je pisao o »velikoj Iliriji« u »političkom smislu«, dakle, o političkom sjedinjenju svih Južnih Slavena. ⁹⁵

Misao o jugoslavenskoj političkoj zajednici postepeno je dobivala određeniji sadržaj, uvjetovan političkim događajima u Habsburškoj Monarhiji i napose razvojem hrvatskoga političkog pokreta. Do sredine travnja u Hrvata postoje dvije po opsegu različite ideje o jugoslavenskom političkom savezu. Jedni su zagovarali političko sjedinjenje svih Južnih Slavena, dok su drugi pod utjecajem bliskijih doticaja za vrijeme boravka u Beču, opseg jugoslavenske ideje najprije suzili na političku zajednicu Hrvata i Slovenaca a zatim, nakon što su predstavnici Srba u Monarhiji na majskom saboru u Sremskim Karlovcima zahtijevali organiziranje srpske Vojvodine i njezino sjedinjenje u politički savez s Hrvatskom, proširili na vojvođanske Srbe — dakle, na Južne Slavene u Habsburškoj Monarhiji.

Prema svjedočanstvu agenta M. Blackwella — koji je iz Požuna 25. ožujka 1848. pisao prema mađarskim informacijama engleskom poslaniku viscontu Ponsonbyju — Mađari su već u prvim danima revolucije smatrali da »ilirska stranka« u Hrvata teži »sastaviti« Slavoniju, Hrvatsku, Kranjsku, Korušku, Istru, Dalmaciju, Bosnu i Srbiju u »ilirsko kraljevstvo«. ⁹⁶

---

⁹⁴ Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 16, Zagreb 1948, 92.

⁹⁵ U svom dopisu od sredine travnja A. T. Brlić piše: »Smijemo li mi o velikoj Iliriji ne samo u književnom nego i u političkom smislu sada mislit i pisat? — A da kako! Ta evo Němci jedan parlament hoće, zašto mi nebi želili našu gorko cvileću braću u Turskoj, naše Slovence i Sěrblje u jednu saveznu s nama děržavu pozvati. Jest domorodci! valja mislit, trěba govorit, ima se pisat, mora se dělovat, da idea jugoslavenskog dapaće sveslavenskog saveza zavlada i da bude duša svih naših tělesnih gibanja, da bude rěč, koja ima tělo postat. Tada će biti srěće, sigurnost, uživanje, mir i ljubav u domaćem i javnom životu.« *Novine dalm. hěrv. slavonske* 38, 22. travnja 1848, 150.

⁹⁶ V. D u k a t, Korespondencija o događajima u Ugarskoj 1847—1849, *Starine JAZU*, knj. XXXVI, Zagreb 1918, 284: »Ilirska stranka počinje također bivati predmet bojazni za ministarstvo. Omiljena osnova te stranke jest: sastaviti Slavoniju, Hrvatsku, Kranjsku, Korušku, Istru, Dalmaciju, Bosnu i Srbiju u ilirsko kraljevstvo.«

Južnoslavensku ideju izložio je Lj. Vukotinić u brošuri »Někoja glavna pitanja našeg vrěmena«, datiranoj u Zagrebu 15. travnja 1848. godine. U poglavlju o »proměni političkog stanja našega«, Vukotinić je naglasio da su interesi Hrvata, »kao naroda slavjanskoga«, posve različiti od mađarskih. Zbog toga se mora, smatra on, otkloniti sve ono što bi »borbu ovih dviju narodnostih moglo prouzročiti«. Polazeći od tog načelnog gledišta zaključio je da se Hrvati »u administrativnom obziru od Ugarske posve odcěpe« — dakle, da stvore posebnu vladu. Isto je tako mislio da »niti u zakonotvornom obziru nije stopljenje moguće, jer i tu će naše potreboće i okolnosti druge biti, i zaradi nejednakosti jezika nemoguće sjedinjenje ostaje za vėk vėka«. Pa ipak, iako je sjedinjenje u »administrativnom« i »zakonotvornom« pogledu Hrvata i Mađara otklonio, Vukotinić nije pomišljao na političko odvajanje od Ugarske i zaključio je da ugarska kruna ostane i hrvatska.⁹⁷ Budući da Hrvate s Mađarima ništa ne veže osim ugarske krune, posve je razumljivo, prema njegovu mišljenju, da se Hrvatska u obrani svoje nacionalnosti uklopi u južnoslavensku političku zajednicu. Podrijetlo njegove koncepcije nalazimo u idejama ilirskog pokreta, a u određenju južnoslavenskoga političkog saveza Vukotinić polazi od šire sveslavenske i uže južnoslavenske ideje. Prva mu je moralni oslonac, a druga neposredni politički cilj: »Slavjanski puci« — piše on — »su jako nesrětni u tom, da ih je udes razdělilo na tolike strane. Što se nas tiče Slavjanah na jugu, puno imade granah, koje su po nesrětnom političkom ustrojenju razděljene; nu nepazeć na to, jedan je jezik i jedan glavni značaj, što nam jamči, da ćemo se svi Slavjani na jugu manje više u duhu uzpriateljiti i [...] uže složiti.«⁹⁸

Dakle, Vukotinić je smatrao, prema ideji ilirizma, da je jezik bitni činilac pomoću kojeg se Južni Slaveni mogu u »duhu uzpriateljiti« i »uže složiti«. Po njegovu shvaćanju južnoslavenskog pitanja najprije bi trebalo postići kulturno a zatim i političko ujedinjenje. Nastojao je pomiriti koncepcije o slobodnom kulturnom i političkom razvoju svakog naroda i ilirske predodžbe o jezično-književnom jedinstvu Južnih Slavena. Ali u tom pokušaju nije našao rješenje.⁹⁹

Prije no što je izložio koncepciju o političkom sjedinjenju Južnih Slavena, Vukotinić je zahtijevao teritorijalno ujedinjenje hrvatskih zemalja, ali se odmah sreo s poteškoćom oko upotrebe narodnog imena. Mislio je da jezik i narod u Trojednici mora imati jedno ime, ali je odbacio hrvatsko narodno ime i smatrao da umjesto naziva »hěrvatsko-slavonsko-dalmatinskog« treba zadržati ilirsko ime i da se njime »nazivaju sve tri kraljevine«. Na taj način ukinuli bi se »svi provincializmi i separatističke tendencije, koje bi se porodit mogle«.¹⁰⁰

Pitanje općejužnoslavenskog imena Vukotinić je mislio riješiti upotrebom naziva »slavjanske narodnosti«. Suprotno zahtjevu o slobodnom i indi-

⁹⁷ Lj. Vukotinić, Někoja glavna pitanja našega vrěmena, Zagreb 15. travnja 1848, 10—11.

⁹⁸ N. dj., 15.

⁹⁹ Usp. i O. Šojat, Ljudevit Vukotinić i Četrdesetosma, HZ IX, Zagreb 1956, 34—40.

¹⁰⁰ Vukotinić, Někoja glavna pitanja našeg vrěmena, n. dj., 16.

vidualnom razvoju narodnosti, temeljenom na narodnom pravu, Vukotinović je polazio od romantičarske »slavjanske sloge« i jedinstva Južnih Slavena. Tako je sveslavenskoj ideologiji žrtvovao jezičnu i kulturnu individualnost, što se posebno odnosilo na slovenski narod. Smatrao je da sve »na okolo« Hrvata »stanuju jednokèrvena bratja naša slavjanska, kojim je većom stranom falio ustav«, i zaključio: »Brez dvojbe, naše je lépo i plemenito sada zvanje uzdignuti krèpko rèč i pozvati južno Slavjanstvo u kolo naše. Barjak literarni smo podigli, trèba da i barjak politički razvijemo. Za stalnu našu srècu neobhodno potrebito je, da se svi Slavjani na jugu, skopčani po srodstvu jezika, i u političkom životu užje svežu. Tamo teže sada svi narodi, da ih nerazdèljivaju više granice skrojene polag rèkah, bèrdah i drugih vladaoèkih interessah, nego da se slože svi oni, koji jednim govore jezikom [...]«¹⁰¹

U Vukotinovića još ne nalazimo političku koncepciju austroslavizma, koja je po nužnosti društveno-ekonomskih prilika u malih slavenskih naroda unutar Monarhije bila jedino moguća. On je političko ujedinjenje Južnih Slavena opravdavao neprijateljskim držanjem Nijemaca i Mađara i, nasuprot tome, međunarodnim interesom Talijana i Francuza koji »zahtèva da se Slavjanstvo južno učvèrsti, i pod liberalnim barjakom složi«, te ekonomskim razlogom: »Naše zemlje lépe su, plodne i bogate, prilične za poljodèlstvo i za tèrgovinu«, a to su: »Banat, Bačka, Sèrbia, Slavonia, Bosna, Bugarska, Hèrvatska, Dalmacia sa otocima, Cèrna gora, Hercegovina, Kranjska, Koruška, Štajerska«.¹⁰² Tako je mesijanistička ideja o historijskom poslanstvu Slavena, kojoj je ideološko porijeklo nalazio u Herdera i Kollára, potisnula u njega politički realizam. Nije, naime, jasno kako je zamišljao ostvariti političko ujedinjenje Južnih Slavena, jer je držao da Hrvatska i dalje treba da bude u državnoj zajednici s Ugarskom, doduše vezana samo ugarskom krunom, dok se u isto vrijeme svaki od južnoslavenskih naroda razvijao u posebnim kulturnim, historijskim, društveno-ekonomskim i političkim prilikama. Protivno tome, bio je uvjeren da se »svuda čuje naša rèč« i da se »ukazuje posvuda duh sloge, duh obće ljubavi, duh onaj blagi« koji će Južne Slavene »uvesti u kolo velikih naroda«.¹⁰³

Još istog dana kojim je Vukotinović datirao svoju brošuru, historijski je razvoj opovrgao njegove koncepcije o južnoslavenskoj političkoj zajednici. Boravak istaknutih hrvatskih političara početkom travnja u Beču utjecao je na daljnji razvoj jugoslavenske ideje u Hrvata. Hrvatski su poslanici došli u

---

¹⁰¹ N. dj., 24.

¹⁰² N. dj., 25. Polazeći od gledišta o jezičnom srodstvu Južnih Slavena, Vukotinović je u poglavlju »Nešto o Slavjanstvu« držao da se oni, kao Talijani i Nijemci, treba da ujedine, budući da su i »Slavjani južni onaj narod, koji je krèpkoćom svojom i nepokvarenostju opredèljen od sudbine, da zauzme znamenito mèsto u čislju iztočnojužnih dèržavah europejskih«.

¹⁰³ Polazeći od sveslavenske ideje, Vukotinović je na kraju završio: »[...] nemogu propustiti, da nenapomenem, ostalu bratju našu od nas malo udaljenu, ali ipak bratju od jednoga roda, sèrdcu našem priraštjenu, makar ih razdèljivale od nas rèke i gore; bratja su nam: Česi i Moravci, bratja Poljaci, bratja Rusi. Nezaboravimo na sèver; od sèvera oštri i friški vètar duva, koji može pomladiti ono, što bi se u jugu odviše raztopilo. [...] A zašto se ne bi i mi malo pozvali na bratju sèvernu [na Ruse; P. K.]«. N. dj., 27—28.

neposrednu blizinu revolucionarnih zbivanja, te su se pobliže upoznali s političkim koncepcijama austrijskih Slavena, napose Čeha, i stupili u vezu sa Slovencima. Ti su ih događaji naveli da jasnije izlože svoja gledišta o sjedinjenju Južnih Slavena. Pa ipak, vrijeme od sredine travnja do početka lipnja 1848. prijelazno je razdoblje u kojem se zbivaju važni događaji koji će napokon odrediti opseg i sadržaj jugoslavenske ideje u Hrvata: polazeći od ilirske ideje i načela o prirodnom i narodnom pravu oni su prihvatili politiku austroslavizma i federalizma; takva jugoslavenska ideja bila je dijalektički povezana s hrvatskom nacionalnom politikom i političkom realnošću uopće.

U Hrvata je takvu ideju o jugoslavenskom savezu prvi izložio F. Kurelac u članku »Zori Dalmatinskoj. Rodu Dalmatinskom«, kojim se iz Beča sredinom travnja obratio Dalmatincima.¹⁰⁴ Kurelac, koji se 1848. mnogo zalagao za sjedinjenje Hrvata i Slovenaca, smatrao je da je revolucija napokon i Hrvatima omogućila slobodno političko djelovanje koje će im donijeti »preporod i nov život«. Imajući to u vidu, zaključio je, kao i Brlić, da zato što Mađari ne priznaju hrvatsko narodno ime »Hrvatim nije obstanka u njihovu društvu«. Tako je Kurelac prvi u Hrvata javno izrazio mišljenje da je nužno odvojiti se od Ugarske i zacijelo stupiti u politički savez s Austrijom, iako o tome ne govori. Zahtijevao je ujedinjenje Hrvata, a nakon toga bi, po njegovu mišljenju, teritorijalno ujedinjena Hrvatska stupila sa Slovencima i vođovanskim Srbima u politički savez.

Bila je to, dakle, ona politička koncepcija koja će uskoro hrvatsku politiku dovesti na put austroslavizma. Ali ipak, u Hrvatskoj još nisu bile sazrele prilike za takvo političko shvaćanje. Zato je I. Kukuljević 20. travnja u Gajevim novinama, izražavajući najdosljednije osnovna pitanja hrvatske politike u jednom od najvažnijih političkih programatskih tekstova nastalih u proljeće 1848. izložio nešto drugačiju jugoslavensku ideju.

Na vijest o revoluciji i padu Metternicha, I. Kukuljević je kao istaknuti narodnjak već 17. ožujka u govoru održanom u zagrebačkom »gradskom poglavarstvu«, kojim je započeo narodni pokret u Hrvata 1848, polazio od narodnog prava na kojem, po njegovu mišljenju, treba položiti temelj i na »kojem se ima sagraditi duhovno-materialna i politička bolja budućnost svih država i narodah sveta«.¹⁰⁵ Zbog toga je izrazio sumnju da bi odluke donesene u Ugarskom saboru i u Beču mogle za »hèrvatski i čeli slavjanski narod« biti korisne, te je zahtijevao da Hrvati kao slobodan narod dobiju sve »po svojoj volji«. Pozivajući se na hrvatsko državno pravo predložio je da se raspiše »državni sabor« trojedne kraljevine na koji spadaju »sva pitanja našega života«. Na tom saboru treba da se u obzir uzmu ne samo hrvatska pitanja, nego »svi nas i čelog carstva tičući se poslovi«.¹⁰⁶ Već tu je Kukuljević označio smjer hrvatskomu političkom pokretu, koji bi trebalo da rješava ne samo hrvatska nego i šira politička pitanja. U tom stavu imanentno je sadržana jugoslavenska misao koju je kasnije izložio.

¹⁰⁴ *Zora Dalmatinska* 16, 17. travnja 1848, 61—63.

¹⁰⁵ *Novine dalmat.-hrvatsko-slavonske* 23, 18. ožujka 1848, 91.

¹⁰⁶ Usp. J. Neustädter, Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848, knj. I, Zagreb 1942, 151; J. Šidak, Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog, u knjizi: Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća, n. dj., 236—237.

Poznavajući njegovo stajalište, »bečki slavjani«, a među njima Hrvati i Slovenci, uputili su Hrvatima 20. i 21. ožujka spomenute proglaše u kojima su zahtijevali da se Kukuljević, Gaj i Vraniczany imenuju za »provizorni vladajući odbor našega naroda«. Iako je Kukuljević boravio u Beču nešto kraće od ostalih članova hrvatske deputacije, on je, uz ostale, potpisao proglas Slovincima od 5. travnja i stupio u dodir s istaknutim Slovincima. Nakon povratka u Zagreb pisao je Tommaseu da su Hrvati »od nemoćnog Švabe pošli ono zahtjevat što dati nemože jer nema«. ¹⁰⁷ Svjestan sve veće opasnosti koja prijete Hrvatima i Slovincima od Nijemaca i Mađara, Kukuljević je pred povratak bana Jelačića i hrvatske deputacije izložio ideju o jugoslavenskoj zajednici u članku »Kakva treba da bude u obće politika naša«. ¹⁰⁸ U njemu drži da je politika, i to »politika u uzvišenom, plemenitom smislu«, osnovna djelatnost kada se radi o budućnosti svakoga naroda, a ta djelatnost »u duhu sadašnjeg vjeka ima tri gledišta za svoju politiku«: prvo u odnosu prema čovječanstvu — »to jest svim narodom svjeta«, drugo prema svome narodu — odnosno »svim kolēnom plemena svoga« i treće prema državi.

Prvo političko stajalište koje se odlikuje u općoj primjeni dosljednog liberalizma, Kukuljević temelji na načelu »slobode, jednakosti i bratinstva, kako naprama pojedinim ljudem kano i naprama pojedinim, malim i velikim narodom«. To liberalno načelo, proisteklo iz evropske filozofske i političke misli, primijenio je na svoje drugo političko gledište o »jednakosti i bratinstvu svih Slavjana«. Dok je prvo političko mišljenje osnivao na prirodnom i narodnom pravu, drugo je uz to temeljio na romantičarskom sveslavenstvu. Pa ipak, Kukuljević je polazio od kulturne i političke individualnosti i smatrao da i Slaveni, po primjeru Engleza i Francuza, »putem uzdignutja narodnosti, putem krēpkog uzajamnog saveza« treba da razviju nacionalne i političke slobode. Zato je predložio da, prema primjeru Nijemaca, »sklope savez slavjanski« i da se sastane »jedan jedini obćeniti savez svih granah naroda« slavenskog, bez obzira da li je »grana velika ili mala, stoji li pod ovom ili onom vladom, govori li južnim ili sēvernim narēčjem«. Ali iako je taj prijedlog bio prvi istup u štampi o sazivu Slavenskog kongresa u Pragu, Kukuljević je svoje koncepcije također gradio na mesijanističkim predodžbama o historijskom poslanstvu Slavena.

Nasuprot tome on je na realnijim temeljima pokušao riješiti hrvatsko i jugoslavensko pitanje. Određujući odnos politike »prema državi«, Kukuljević je smatrao da Hrvati sa stanovnicima Ugarske održe i dalje »tēsni politički i bratinski savez«, ali uz uvjet potpune političke slobode i jednakosti svih naroda »na zemlji ugarskoj stanujućih, dakle i svih jezicah u istoj zemlji vladajućih«. Polazeći od hrvatskoga državnog prava, zahtijevao je da Hrvatska ima prema »posebnom historičkom gledištu« svoje »osobno upravljanje za svoje nutarnje poslove« i kao predstavničko tijelo svoj »narodni sabor«. Izražavajući političko stajalište prema Austrijskom carstvu, Kukuljević je izjavio

---

¹⁰⁷ Prema Šidak, n. dj., 237.

¹⁰⁸ *Novine dalm. hērv. slavonske* 37, 20. travnja 1848, 145 i *Agramer Zeitung* 44, 27. travnja 1848.

da Hrvati žele austrijsku dinastiju »i nadalje za svoju priznavati« i braniti, ali od nje očekuju da, prema hrvatskom državnom pravu, »našoj državi ili našem jugoslavjanskomu narodu« što »bërže« pridruži »Dalmaciju, istrianske otoke sa istriansko-hèrvatskim okružji i neštoja pogranična mèsta Kranjske«,¹⁰⁹ te nadalje, prema načelu narodnog prava, »Kranjsku i slovensku Korušku i Štajersku«.¹¹⁰ Prema tome, ideja o jugoslavenskoj političkoj zajednici izražena je u zahtjevu za sjedinjenje hrvatskih i slovenskih zemalja u »slobodni savez« u kojem bi »sve te države« vezivali samo »obćeniti sabor i banska čast«, dok bi se »svakoj državi njezino posebno privlastjeno unutarne u p r a v l j a n j e neoskvèrnjeno uzdržat, moralo«.¹¹¹

Polazeći u osnovi od drugačijih političkih gledišta, isti je opseg jugoslavenskog političkog saveza sadržan u spisu pod naslovom »Misli«,¹¹² koji je sastavljen u vrijeme priprema za saziv Hrvatskog sabora potkraj travnja ili u početku svibnja.¹¹³ »Slavonski domorodci« su tom prilikom učinili dalji korak u razvoju jugoslavenske ideje. Za razliku od svih dotadašnjih programatskih spisa, oni su, kao i F. Kurelac, u Hrvata otvorili put politici autroslavizma. Autori »Misli« su poglavito razmatrali državopravni položaj Hrvatske, način saziva hrvatskog sabora i pitanje sjedinjenja Hrvata i Slovenaca u »užji savez«. U državopravnom pitanju daljih odnosa prema Ugarskoj smatrali su da dok to hrvatski sabor ne odluči, »Ministerium magjarski« se ne priznaje »za valjanog« i izrazili misao o potpunom otcjepljenju od »saveza sa Ugarskom«, kao što su to uradili A. T. Brlić i F. Kurelac. Pa ipak, ukoliko dođe do raskida državne zajednice između Hrvatske i Ugarske, predlagali su da se s njom uspostavi prijateljski sporazum o »komšinskim i tergovačkim obnašanjima«. U vezi s tim, autori »Misli« su zahtijevali da »jedan državni Odbor«, u spo-

¹⁰⁹ Radi se o Beloj Krajini, v. bilj. 62.

¹¹⁰ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 37, 20. travnja 1848, 145: »Očekujemo pako od nje [austrijske dinastije; P. K.], da nam one strane što bërže pridruži, koje po historii i zakonu, ili po kèrvi i poreklu, našoj državi ili našem jugoslavjanskomu narodu pripadaju. Po onih razumévamo Dalmaciju, istrianske otoke sa istriansko-hèrvatskim okružji i neštoja pogranična mèsta Kranjske; na druge spada sva Kranjska i slovenska Koruška i Štajerska.«

¹¹¹ Na i. mj.: »Samo se po sebi razumèva, da sve te države ništa nebi s nama vezalo nego obćeniti sabor i banska čast; jer bi se svakoj državi njezino posebno privlastjeno unutarne u p r a v l j a n j e neoskvèrnjeno uzdržati moralo. Ne bi se po tome misliti moglo, da koja od ovih država pod nas spada, nego da je s nami sdružena. Priklopljenjem ovim došle bi one samo u slobodan savez s Hèrvatskom i Slavoniom, kao što je onaj između Hèrvatske, Slavonie i Rèke. Svi bi tim stupili u kolo istoga duha, a zadržali bi i nadalje svoje posebne forme.«

¹¹² »Misli Nekojih Domorodacah, što se sastojanja Ugarske sa združenih Kranjevinah dotiče, i na koji način bi se mogao stališ ovih protivnikah Narodnosti i Jezika utverđiti«, Arhiv Hrvatske, Banski spisi sv. CLI, br. 2—300; dokument je objavio J. Šidak, Prilozi hrvatskoj povijesti za revolucije 1848, *Radovi* Instituta za hrvatsku povijest 9, Zagreb 1976, 78—81.

¹¹³ Šidak, n. dj., 77.

razumu sa Slovencima, izradi i podnese Hrvatskom saboru prijedlog o stupanju u »užji Savez« sa slovenskim pokrajinama.¹¹⁴

Nakon što je, dakle, austroslavizam postao osnovnim načelom hrvatske politike, jugoslavenska ideja je, kao sastavni dio nacionalne politike, dobila svoj konačni opseg godine 1848. Uradili su to već autori spomenutog spisa — »Misli«, u kojem su izložili onu ideju koja je uskoro Hrvate odvela na put jedino moguće političke djelatnosti — na put austroslavizma.¹¹⁵

U pretposljednjoj točki svog programa autori »Misli« predlagali su nadalje da se »banski Savet« opunovlasti da se s vojvođanskim Srbima »u porazumljenje postavi kako bi se naš narodni Savez u svakom osobito pako tergovačkom obnašanju užie skopčao na kor.st obadviuh Narodah«. Uza sve to oni su, kao i I. Kukuljević, izričito naglasili stupanje u »užji Savez« samo sa Slovencima. U posljednjoj 24. točki svog programa »slavonski domorodci« su predlagali da — »ako pod Turskim jarmom stanujuća naša Hrvatska, Bosanska i Hercegovačka Bratja slobodu i nezavisnost zadobiju« — banski Savjet upotrijebi »sve sile i sredstva« kako bi »naše starodavno skopčavanje i sjedinjenje« ponovili.

Prema tome, jugoslavensku ideju u Hrvata odredila su dva bitna činitelja a to su državnopravno pitanje daljih odnosa prema Ugarskoj i, nakon zahtjeva za otcjepljenjem od te državne zajednice, politika austroslavizma. Dolazeći sve više u sukob s neispravnom politikom Mađara u rješavanju nacionalnog pitanja, Hrvati su sve češće izjavljivali, pogotovu nakon što je ban Jelačić potkraj travnja i formalno prekinuo vezu s mađarskim ministarstvom, da tek kada »inostrano bace breme«, Južne Slavene čeka »krasna budućnost«.¹¹⁶ Pod utjecajem tog raspoloženja je i A. Starčević, slaveći bana Jelačića, zamisljao »jednu domovinu« koju će »sakupiti bane«, a sastavljenu od hrvatskih i slovenskih zemalja.¹¹⁷

Dalji važan činilac — s obzirom na jugoslavensku ideju i nacionalnu politiku podjednako značajan kao i potonji — jest odnos Hrvata prema načelu o prirodnom i narodnom te historijskom pravu. Jer, iako su u svim dotadašnjim programatskim spisima hrvatski narodnjaci zagovarali načelo o prirodnom i narodnom pravu, oni su istodobno isticali i hrvatsko državno pravo. I. Kukuljević je, kako smo naveli, te dvije kategorije nastojao pomiriti u svojoj koncepciji jugoslavenskog saveza određena opsega, kojoj je, dakako,

¹¹⁴ Šidak, n. dj., 79: »Što se na dalje naša Komšinska i tergovačka obnašanja prema Ugarskoj tiče i kako se urediti imadu — nemanje kako bi mi sa Illirskim Kraljevstvom i Dolnjom Štajerskom u užji Savez stupiti mogli, o tom bi jedan državni Odbor, u porazumljenju s Ugarskim Ministeriumom, i Illirskog kraljevstva, kanoti i susedni Štajeracah Sabor predlog sastavljen prineti, odkuda se na Ungarsku očitovanje izdati kako i na Bratju Slavjansku Štajera i ostali pisati se bi imalo.«

¹¹⁵ N. dj., 82.

¹¹⁶ *Danica* 17, 22. travnja 1848, 69.

¹¹⁷ Na i. mj. 20, 13. svibnja 1848, 81—82, A. V. Starčević, u pjesmi »Odziv od Velebita«: »[...] Od sada će Lika i Kərbava / Dalmacia sva do Dubrovnika / A Hrvatska bar do Une rieke / Slavonia do Bosne ponosne / I sva Krajska do Ljubljane grada / A Štajerska do Gradca bieloga / Biti, pobro, jedna Domovina / [...] Samo jedna za svu bratju našu, / Koju će nam sakupiti bane [...]«

narodno pravo odredilo sadržaj, jer je sjedinjenje Hrvata i Slovenaca u političku zajednicu osnivao na narodnoj ravnopravnosti i poštovanju nacionalne i političke individualnosti. Već su Brlić i Kurelac u Beču zauzeli gledište odlučnog odnosa prema Mađarima čija je neispravna politika u nacionalnom pitanju prema Hrvatima, temeljena isključivo na historijskom pravu, dovela do prekida svih odnosa s mađarskom vladom. Imajući to u vidu, Hrvati su još više istakli načelo o prirodnom i narodnom pravu, koje je u njih uz politiku austroslavizma bitno odredilo odnos prema jugoslavenskom pitanju.

To je gledište, u osnovi, zastupao već I. Mažuranić u brošuri »*Hèrvati Mađjarom*«, potpisanoj u Karlovcu 10. travnja 1848. godine.¹¹⁸ Polazio je od načela narodnog prava i zahtijevao da svaki narod »poslove svoje i posebne i javne« u svom jeziku vodi.¹¹⁹ Tako bi se, smatrao je on, postiglo »jedinstvo naroda i jezika«,¹²⁰ a time naravno slobodni kulturni i politički razvitak svakog naroda. Zbog toga se Mažuranić suprotstavio ugarskom historijskom pravu na koje su se Mađari pozivali i na temelju kojeg su negirali u »kruni ugarskoj« svako narodno ime, priznajući samo jedan politički narod, i to mađarski. A to je, smatrao je Mažuranić, osnovna prepreka ujedinjenju Južnih Slavena.¹²¹

Pa ipak, stajalište o prirodnom i narodnom pravu najjasnije je izložio I. Kukuljević u članku »Današnje stanje pravah dèržavnih i medjunarodnih«. ¹²² Polazeći od osnovnog gledišta, koje je dijalektički povezano s hrvatskim narodnim i političkim pokretom, o prirodnom i narodnom pravu na kojem treba osnivati svako historijsko zbivanje, Kukuljević je tendenciji za političkom centralizacijom i denacionalizacijom suprotstavio narodne pokrete. Raspravljajući o historijskom pravu, odlučno je tvrdio da je ono konačno »revolucijom pariško-bečkom sa svoga svemoćnoga prestola svèrgnuto«. Umjesto odbačenog historijskog, Kukuljević je smatrao da je prijeko potrebno prihvatiti načelo narodnog prava, koje se osniva na »vèčnosti, naravnosti i istinitosti«, na kojim temeljima putem revolucije oslobođeni narodi osnivaju »nova javna i dèržavna prava« i međunarodne odnose. A to je načelno gledište sadržavalo misao o daljem kulturnom i političkom opstanku malih naroda koje je ugrožavala centralizacija. Zato je Kukuljević zaključio da upravo prirodno pravo ruši sve »stare historičko-diplomatičke veze« ukoliko su one protuprirodne i ne osnivaju se na načelima slobode i narodnog prava, koje je dalo svim narodima poticaj da »emancipiraju sami sebe«.

¹¹⁸ I. Mažuranić, *Hèrvati Mađjarom*. Odgovor na proglase njihove od ožujka i travnja 1848, Karlovac 10. travnja 1848.

¹¹⁹ N. dj., 7.

¹²⁰ N. dj., 8.

¹²¹ Obraćajući se Mađarima, Mažuranić ih je upozoravao da ne budu »u malenom ono što Austrija u velikom bjaše«, te da »ugarsku krunu« uredi po primjeru Švicarske — da budu svi narodi međusobno ravnopravni (str. 11) i da vlada potpuno načelo: »jednakosti, slobode i bratinstva svijuh pod ugarskom krunom nahodećijeh se dèržavah i zemaljah« (str. 14). U protivnom odbit će od sebe ne samo Hrvate već i ostale narode: »A što da kažemo o Bosni, Sèrbii, o Bugarskoj, starijih diedovinah naroda našeg? Sve ove zemlje vole tèrpieti što cielovitu, što polovičnu težu jarma otomanskoga, neg da se prislone kruni uzdižućoj materinski jedinu narodnost mađjarsku, tlačećoj mačehinski sve ine.« N. dj., 15.

¹²² *Novine dalm. hèrv. slavonske* 53, 27. svibnja 1848, 213.

Odbacivši, dakle, historijsko pravo, austrijski Slaveni treba da na temelju načela narodnog prava steknu oslobođenje i očuvaju svoju nacionalnu individualnost. »Zato je« — zaključuje Kukuljević — »Slavjanom austrijskim neodložno nužno, ako su radi dostojanstva čovječtva i naroda u sebi objaviti, da krèpko, složno i odvažno bez svakog obziranja na noge stanu, i sebe sa svimi ostalim narodi europskim usporede, svèrgavši i razderavši svaku svezu, koja im to njihovo vèčno pravo priznati htèla nebi, i koja bi emancipiranje svojeg bogodarnog značenja narodnog prèčila.« Dalji opstanak austrijskih Slavena Kukuljević vidi, u skladu s politikom austroslavizma i načelom narodnog prava, u njihovu udruženju u posebne federalne jedinice. Prema tom načelnom gledištu, Južni Slaveni u Monarhiji treba da se sjedine u posebnu federalnu jedinicu. Pri tom je Hrvatima dosudio zadaću da ujedine Južne Slavena: »Osnujmo daklem na novom temelju naravnoga prava našu sgradu narodno državnu, privucimo najrodnije življe u narodne državne hèrpice, i označimo nepremène uzajamne mère za obnašanje sa inorodnim pucima, i uvedimo sve to odmah u djelo, ne obzirući se na sankciju.«¹²³

Početak takva političkog gledišta u Hrvata — koje je, dakle, hrvatsku politiku dovelo na put austroslavizma i koje je uz federalizam i načelo narodnog prava bitno utjecalo na određenje jugoslavenske ideje — nalazimo, kako smo vidjeli, u prvoj polovini travnja za vrijeme boravka istaknutih hrvatskih narodnjaka u Beču. Od tada su se Hrvati, sukobljavajući se i dalje s politikom Mađara, sve više približavali politici austroslavizma. Napokon takva je koncepcija sadržana u već spomenutom proglasu Slovencima od 5. travnja. Osnovne političke misli koje su izražene tom prilikom jesu: ujedinjenje Slovenaca i njihovo stupanje u savez s Hrvatima, te, u skladu s politikom austroslavizma, povezivanje jugoslavenske zajednice s Česima.¹²⁴ Takvo mišljenje, podjednako važno za političku djelatnost Hrvata i Slovenaca, izrazio je već 1846. K. Havlíček-Borovský kada je ustvrdio da je Habsburška Monarhija najsigurnije jamstvo za očuvanje češke i »ilirske« (južnoslavenske) narodnosti i, štoviše, zaključio da ukoliko jača moć Austrijskog carstva, utoliko su te narodnosti sigurnije.¹²⁵ Havlíček je time u političku misao austroslavizma unio sadržaj koji je u političkoj praksi posebno došao do izražaja 1848, a to je potreba što uže političke suradnje Čeha i Južnih Slavena. Naravno, u tom je političkom stajalištu ujedno sadržana misao o sjedinjenju Hrvata, Slovenaca i vođovdanskih Srba. Iz toga gledišta slijedila je misao o

¹²³ Na i. mj. Kukuljević je na kraju članka zaključio da »naše narodno pravo potvrđuje nam današnja revolucija i njezin od svih izobraženih narodah za nov otvor europskog prava pripoznati duh, koi sve ruši što se uzteže njegovu vrèdnost pripoznati.«

¹²⁴ *Novine daljn. hèrv. slavonske* 35, 15. travnja 1848, 137, nakon poziva da se Slaveni sjedine s Hrvatima, nastavlja: »Nezaboravite na sve oživljujuću uzajamnost s vašom bratjom kraj Veltave, Vizle i Tare, jer u sadašnjih okolnostih moći će samo ona austrijski prestol stalno obraniti i utvèrditi.«

¹²⁵ K. Havlíček-Borovský, Slovan a Čech, *Pražské noviny*, 15—26. II i 1—12. III 1846; usp. J. Šidak, *Austroslavizam i Slaveni kongres u Pragu 1848*, *Historijski pregled* 3—4, Zagreb 1960, 207—8; isti, *Studije 1848—49*, n. dj., 95—114.

federativnom preuređenju Monarhije, koju je koncepciju 1848. razvio Palacký i koja je bila značajan činilac u politici Hrvata i Slovenaca. Napokon, sve neispravnička politika Mađara i Nijemaca koja je, kako smo istakli, prijetila daljem slobodnom nacionalnom i političkom razvoju u većine austrijskih Slovena, potisnula je u Hrvata misao o državnoj zajednici s Ugarskom — koju su u svojim programatskim spisima zastupali u ožujku i travnju — u prilog široj političkoj koncepciji austroslavizma.

5. Isto je tako težnja Nijemaca da stvore Veliku Njemačku — koji su s političkim geslom formalnog liberalizma kao »historijski« narod s načelnog gledišta historijskog prava gušili slavenske narodnosti — naišla na otpor u Slovenaca i Čeha. Nijemci su doduše htjeli da novu državu osnuju na demokratskim načelima i umjesto vlasti vladara uvedu narodnu samoupravu, ali su uza sve to zahtijevali nasljeđe tih vladara »cum beneficio inventarii« također u pogledu svih njemačkih i nenjemačkih pokrajina i naroda, koje su njemački vladari pridružili »rimsko-njemačkoj« državi. U Frankfurtu je njemačka narodna skupština trebala odrediti kako će izgledati buduća njemačka država, a ona bi — prema konačnom shvaćanju njemačkog historijskog prava — obuhvatila sve pokrajine koje su tada bile u njemačkom »Bundu«. Prema tome, Štajerska, Koruška, Kranjska, Češka, Moravska i Šleska bi pripale Velikoj Njemačkoj. Protivno načelu o prirodnom i narodnom pravu, slovenska i češka narodnost bi nestale u novoj državi, dok bi se Monarhija raspala i svojom zapadnom polovicom postala sastavnim dijelom Njemačke.

Zbog toga se, dakle, Slovencima kao i Hrvatima politika austroslavizma nametnula kao jedino rješenje. Njihove odnose 1848. treba promatrati preko zajedničke tradicije ilirizma, politike austroslavizma i jugoslavenske ideje do načela o narodnom pravu, koje je u oba ta naroda bilo etički i politički princip.

Liberalno orijentirani Slovenci već su u prvim danima pozdravili revoluciju i zatim iznijeli zahtjev za ujedinjenje slovenskog naroda. Ali, prije no što su to izričito učinili Hrvati, oni su još u prve slovenske programatske tekstove unijeli misao, analognu onoj u hrvatskim tekstovima, o sjedinjenju Slovenaca i Hrvata. Naime, poslije trenutačnog oduševljenja državno-političkim promjenama, koje su se dogodile u prvim danima revolucije, slovenska liberalna inteligencija — poglavito bivši pristaše ilirizma, koji su ujedno bili nosioci nacionalnog i političkog programa »Zedinjene Slovenije« — odlučno je zahtijevala promjene u nacionalnom, političkom i socijalnom smislu i opredijelila se, nasuprot Njemačkom savezu, za jugoslavensku političku zajednicu. Ali ipak valja istaći da je njezina jugoslavenska ideja, osim rijetkih izuzetaka, samo dio programa »Zedinjene Slovenije«.

Takva napredna gledišta konzervativni krug nije dostigao. J. Bleiweis je, na primjer, 22. ožujka 1848. položio nade u austrijsku vladu i vjeru u obećane povlastice. Bojao se, naprotiv, naglog liberalizma i revolucionarnosti, pa je oprezno izjavio da će se »Novice« umjereno vladati, jer »m i r i n e d i n o s t, v e r a, i n l j u b e z e n d o C e s a r j a i n n a š e d r a g e d o m o v i n e p a n a m b o t u d i p r i h o d n j i č p o g l a v i t n e v o d i l a«. Štoviše, oštro je osudio nemire grupe ljubljanskih radnika. Smatrao je da treba ostati miran i tako dočekati »dobrot ktere bomo v novih postavah dobili«, te da se treba, napokon, pouzdati u »milosti-

vog Cesarja« i mirno čekati obećano jer »velike poprave se ne morejo v enim hipu izpeljati«. Iako je na kraju članka skromno pozdravio »vse brate Slovenice in vse narode avstrijskiga cesarstva«, Bleiweis o slovenskom nacionalnom pitanju ne govori.¹²⁶ Pa iako se sredinom travnja, kako smo sprijeda spomenuli, sastao u Beču s Hrvatima, te iako im je tokom 1848. bio naklonjen, on se ipak nije opredijelio za sjedinjenje Slovenaca s Hrvatima. Ali to je pitanje, kako ćemo vidjeti, povezano uopće s odnosom kranjskih Slovenaca prema jugoslavenskoj ideji.

Nasuprot tome, drugačije je nastupio liberalno orijentiran krug narodnjaka okupljen oko M. Majara u Celovcu, koji je odlučnije i prije spomenute grupe u Beču, izložio akcioni slovenski nacionalni i politički program. Majar je prvi u Slovenaca već 17. ožujka,¹²⁷ iako dosta općenito, pisao o slovenskim političkim zahtjevima i naglasio da Slovenci kao slobodan narod treba da stupe ravnopravno među druge narode u carstvu.¹²⁸ U skladu s tim, ali protivno gledištu koje je iznio u »Pravilima«,¹²⁹ zahtijevao je javnu upotrebu slovenskog jezika kao bitne odrednice slovenske kulturne i političke individualnosti.¹³⁰

Iako taj članak ne sadržava izrazito političke zahtjeve, ipak je neosporno da je Majar već u prvim danima revolucije provodio agitaciju, koja je sadržavala politička gledišta o ujedinjenju slovenskih zemalja i, nasuprot njemačkom savezu, zahtjev za sjedinjenje Slovenaca i Hrvata.¹³¹ Takvo je shvaćanje plod dotadašnjeg preporodnog razvoja koje je u njega išlo preko ilirskih i sveslavenskih predodžaba o kojima ćemo dalje raspravljati.

Na poticaj političkog pokreta u Hrvata i po ugledu na »Zahtjevanja naroda«, Majar je početkom travnja svoje usmene agitacije sazeo i sastavio u peticiju, koju je poslao u Gajeve novine i razaslao po Koroškoj i slovenskom dijelu Štajerske da bi se sakupili potpisi i zatim kao zahtjevi Slovenaca podnijeli austrijskoj vladi.¹³² Razumije se da takva odlučna politička gledišta op-

---

¹²⁶ *Novice* br. 12 i 13, 22. i 29. ožujka 1848, str. 46—47 i 49.

¹²⁷ Zwitter, *Slovenski politični prerod XIX stoletja...*, n. dj., 111.

¹²⁸ *Novice* 13, 29. ožujka 1848, 50.

¹²⁹ M. Majar, *Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i u obće slavenski jezik*, Ljubljana 1848.

¹³⁰ *Novice* 13, 29. ožujka 1848, 50; usp. Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina...*, n. dj., 45—46; Apih, *Slovenci in 1848. leto*, n. dj., 72; Zwitter, *Slovenski politični prerod XIX stoletja...*, n. dj., 111.

¹³¹ Dva dana nakon što je u Celovec dospjela vijest o revoluciji u Beču, biskup Slomšek je 19. ožujka pisao svom prijatelju dekanu M. Stojanu: »Pretirano početje prenapetega Majarja zbuja tukaj na Koroškem nejevoljo. Hočemo ostati avstrijski Slovenci, ne da bi pripadali niti Nemški zvezi niti hrvaštvu. Svoje peticije bomo pripravili ob primernem času.« F. Kovačić, *Slomšekova pisma, Arhiv za zgodovino in narodopisje I*, 1930—32, 74; usp. J. Pleterski, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, Ljubljana 1965, 31.

¹³² U pismu od 6. travnja 1848. biskup Slomšek je pisao opatu M. Vodušku: »Celovski slavist Matija Majar je začel tudi izgubljeni pamet in dela peticije čisto svoje vrste, za kar zbira podpise. Če bi se s tem obrnil tudi na duhovščino Spodnje Štajerske, potem prosim, da mu odrečete vsako sodelovanje.« Kovačić, *Slomšekova pisma*, n. dj., 104—105; usp. Pleterski, n. dj., 31 i Zwitter, *Slovenski*

rezni Bleiweis ne bi objavio u »Novicama« koje je uređivao, pa je taj prvi slovenski nacionalni i politički program »Zedinjene Slovenije«, u kojem je sadržana i misao o jugoslavenskom savezu, nepoznati bogoslov iz sjemeništa u Celovcu, zacijelo sa znanjem samog Majara, uklopio u svoj dopis datiran 4. a objavljen u Gajevim novinama 11. travnja 1848. godine.¹³³ Majar je u svojoj peticiji — zahtijevajući jezičnu i političku autonomiju te ujedinjenje Slovenaca, koji bi kao jedinstven narod imali svoj poseban zemaljski sabor¹³⁴ — polazio, dakle, od slovenske nacionalne i političke individualnosti i, suprotstavljajući se Njemačkom savezu,¹³⁵ izrazio želju da Slovenci stupe u politički savez s Hrvatima.¹³⁶

Prema tome, Majar je — polazeći od pobliže neoznačene politike austroslavizma — dalji slobodni razvoj Slovenaca vidio jedino u jugoslavenskoj političkoj zajednici. U skladu s tim gledištem, krug oko Majara je »propovjedaao po poslanicah bratinsku ljubav« prema Hrvatima.¹³⁷ Međutim, dopisnik je osnovnu prepreku razvoju slovenske nacionalne svijesti, a time dakako i misli o jugoslavenskoj zajednici, vidio u tome »što štajerski i koruški stališi posve, i kranjski većinom poněmčeni jesu«, a slovenski »domorodci jesu jedini djaci, klerici i někoji mladi svetjenici, drugo kod nas sve spava«. Usprkos tome, slovenski narodnjaci u Celovcu su razaslali peticiju M. Majara početkom travnja »po svih slovenskih krajih, da bi iskreni rodoljubi podpise sabirali i opomenuli, što bi se pri ovih petitiiah proměniti i dodati moglo«. Štoviše, prema svjedočanstvu dopisnika, peticiju takvog sadržaja sastavili su »ljubljski i gradački djaci i Slavjani«. Ali su slovenski narodnjaci već u početku nailazili na stanovite teškoće. Tako je u celovačkom sjemeništu,¹³⁸ nakon što je peticiju M. Majara potpisalo 30 bogoslova, direktor naredio da oni to

---

politični prerod XIX stoletja . . . , n. dj., 113. Nasuprot Slomšekovoj želji, upravo su štajerski narodnjaci poduprli i dalje širili peticiju M. Majara. Usp. članak D. Trstenjaka u: *Novice* 16, 19. travnja 1848, 67.

¹³³ Članak spominju i dijelom analiziraju: Ilešič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 288—289; Pleterski, na i. mj., 31—32; Zwitter, na i. mj., 112; I. V. Čurkina, Matija Majar-Ziljski, *Razprave SAZU VIII/2*, Ljubljana 1974, 95.

¹³⁴ *Novine dalm. hěrv. slavonske* 33, 11. travnja 1848, 131: »1. U našoj děržavi neka dobiju samo oni službu, koji narod, narodnost i jezik ljube. 2. Da se imaju Slovenci kao jedan narod smatrati i posebni sabor děržati.«

¹³⁵ Na i. mj., u posl. 8. točki: »Pri tako zvanom 'deutschen Bund' nećemo biti. Ovo bi bilo protinaravno, jer Slavjani i němački bund nikako se neslažu, al Němci misle, ako Austria k ovomu pristupi, svi narodi austrijanski k njemu će spadati, al polagano!«

¹³⁶ Na i. mj.: »3. Da bi s našom carskoj dynastii věrnom bratjom u Hěrvatskoj, Slavonii i Dalmaciji u bližnji savez stupiti mogli.«

¹³⁷ Na i. mj.: »Svaki věrlj Slovenac izpověda, da se je probudila pěrho neznana spavajuća idea uzajamnosti i ljubavi prama bratji Hěrvatom. Ja i ostali věrni sinovi Slovenie propovjedaamo po poslanicah bratinsku ljubav [. . .]«

¹³⁸ M. Majar je u pismu S. Vrazu još 11. listopada 1846. pohvalno pisao o razvoju slovenske nacionalne svijesti u bogoslova celovačkog sjemeništa. Korepondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b.

ne smiju raditi. Pa ipak, oni su tu peticiju uspješno širili među Slovincima,¹³⁹ a najviše su uspjeha imali u slovenskom dijelu Štajerske.

Pod neposrednim utjecajem slovenskog programa i jugoslavenske ideje u M. Majara, nastala je sredinom travnja »Molbenica slovenskih rodoljubah« koji su se u ime Slovenaca namjeravali obratiti »prestolu cesarskom« da mu saopće svoje »želje i potrebe«. ¹⁴⁰ U tom narodnom i političkom programu »Zedinjene Slovenije« Slovinci su zahtijevali ustavne slobode, ukidanje feudalnih obaveza, garanciju građanskih sloboda, slobodni razvoj slovenske narodnosti i narodnog jezika, te na etničkom načelu — ujedinjenje Slovenaca. Kao i M. Majar, »slovenski rodoljubi« su, dakle, polazili od slovenske nacionalne i političke individualnosti¹⁴¹ i, suprotstavivši Njemačkom savezu političku koncepciju austroslavizma,¹⁴² opredijelili se za politički savez Slovenaca s Hrvatima.¹⁴³

U slovenske liberalne inteligencije je zahtjev za sjedinjenje Slovenaca s Hrvatima — koja bi im politička zajednica osigurala slobodan razvoj — nastao u procesu razvoja slovenske nacionalne svijesti i 1848. on je bio logičan i sastavni dio programa »Zedinjene Slovenije«, ali je neosporno i to da je na jugoslavensku orijentaciju u nje utjecao hrvatski politički pokret. O tome svjedoči i Slovenac Jernej, koji je u dopisu »iz dolnje Štajerske«, objavljenom kao i potonja »Molbenica« u istom broju Gajevih novina, javio da su Slovinci prihvatili želje Hrvata da se »po starih nekdanjih medjah« sjedine s Hrvatskom i »da se kano bratja jednoga naroda slavjanskoga sdruže«. Pri tom je raspravljao o pitanju trgovine i, protivno stanovitoj sumnji, zaključio da bi Slovinci u slučaju sjedinjenja s Hrvatskom, imali također koristi u trgovačkom i uopće ekonomskom pogledu.¹⁴⁴

¹³⁹ U tekstu »Kaj Slovinci terjamo?« M. Majar je u šest točaka izložio slovenski narodni program »Zedinjene Slovenije«, koji, za razliku od onog objavljenog u Gajevim novinama, ne sadržava zahtjev o ujedinjenju Slovenaca i Hrvata. U tom slučaju Majar navodi »Zahtévanja naroda« kojima se koristio; zahtijevao je da »v Zagrebu naj se po volji južnih Slavenov utemelji [sveučilište; P. K.], da moremo, kakor je komu drago iti na nemško ali slavensko sveučilište«. *Novice* 15, 12. travnja 1848, iza str. 64. Najprihvatljivija je misao da je Majarova peticija imala više redakcija i da su je slovenski narodnjaci — prema svjedočanstvu dopisnika u Gajevim novinama — širili dalje i prepisivali, te prema određenoj društvenoj sredini dopunjavali ili ispuštali pojedine dijelove. Usp. i Ilešić, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 289 i Pleterski, Narodna in politična zavest na Koroškem, n. dj., 435.

¹⁴⁰ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 38, 22. travnja 1848, 152.

¹⁴¹ Na i. mj.: »1. Kod našega naroda neka dobiju službe samo oni, koji naš narod, narodnost i jezik zbilja ljube. 2. Tréba učiniti naredbe, kako bi se Slovinci kao narod sjedinili i svoj obći sabor dobili.«

¹⁴² Na i. mj.: »8. Kod nĕmačkoga saveza nećemo da budemo. Mi ćemo kano i do sada uvĕk biti [...] vĕrni podložnici vašega veličanstva [...]«

¹⁴³ Na i. mj.: »3. Da bi s našom vitežkom, vašemu ces. veličanstvu uvĕk vĕrnom bratjom u Hĕrvatskoj, Slavonii i Dalmaciji u užji savez stupili. Dok se ovo neučini, slabo će nam se pomoći.«

¹⁴⁴ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 38, 22. travnja 1848, 152: »Dopis iz dolnje Štajerske. Vaše želje da se mi Slovinci po starih nekdanjih medjah opet s vama

Važan činitelj koji je bitno utjecao na Slovence u njihovu opredjeljenju za jugoslavensku političku zajednicu jest, kako smo vidjeli, pokret Nijemaca i stvaranje Velike Njemačke. Nasuprot velikonjemačkoj ideji, koja se u Slovenaca osobito širila za vrijeme izbora za parlament u Frankfurtu, slovenski su narodnjaci istakli slovenski i jugoslavenski program i opredijelili se, kao i Hrvati, za politiku austroslavizma. Upravo zbog toga su slovenski narodnjaci u dopisu iz Celovca, datiranom 4. svibnja, odlučno podržali prijedlog I. Kukuljevića o »Slavjanskom savezu«, koji bi bio, smatrali su, »za nas Slovence od velike važnosti, da bi samo moguće bilo ovu ideu svagde razglasiti«. ¹⁴⁵ Naravno, u skladu s tim raspoloženjem, štajerski su narodnjaci, također se suprotstavljajući zahtjevu da Slovenci pristupe »njemačkom savezu«, zastupali ideju o jugoslavenskoj zajednici i izjavili: »Mi smo Slovenci i želimo Slovenci ostati«, te »se želimo s našom braćom Hèrvati i Slavonci sjediniti«. ¹⁴⁶ A u istom dopisu su javili da »Molbenica slovenskih rodoljubah« — koja je objavljena u 38. broju Gajevih novina i koja, kako smo pokazali, uz slovenski narodni program sadržava misao o sjedinjenju Slovenaca s Hrvatima — »ima već na Štajeru više hiljadah potpisah«. Osim toga, slovenski su narodnjaci i sljedećih mjeseci skupljali potpise za sjedinjenje s Hrvatskom. ¹⁴⁷

Sažimajući izneseno, zaključili bismo da je u Koruškoj i Štajerskoj, u pokrajinama kojima je najviše prijetila opasnost izvana, već početkom travnja nastao i dalje se s uspjehom širio narodni program »Zedinjene Slovenije«, koji je sadržavao zahtjev, analogno onom u hrvatskim programatskim tekstovima, o sjedinjenju Slovenaca i Hrvata. Bio je to najradikalniji slovenski narodni i političk. program, uza sve to što je ostvarenje njegova maksimalnog dijela bilo gotovo nemoguće zamisliti. Trebalo je, naime, najprije preskočiti stoljetnu pokrajinsku podvojenost i zatim, gotovo preko noći, stupiti u jugoslavensku političku zajednicu. Pa ipak, ti su se zahtjevi logično uklapali u tadašnje nacionalne i političke koncepcije. Minimalne zahtjeve — ujedinjenje slovenskih zemalja na etničkom načelu i jezično-nacionalnom principu — odlučno je postavio program »Zedinjene Slovenije« u kojem je, prema politici austroslavizma i federalizma, ujedno sadržan maksimalni zahtjev — stupanje s Hrvatima u jugoslavenski savez. Isto gledište, u osnovi, zastupali su tada i hrvatski liberali, ali s tom razl.kom da je u njih jugoslavenska ideja imala također karakter okupljanja hrvatskih zemalja u kojima je još uvijek bila snažna pokrajinska svijest.

Takav nacionalni i politički program, razumije se, biskup A. M. Slomšek nije mogao prihvatiti, pa se, štoviše, njegovim radikalnim zahtjevima odlučno suprotstavio: »prenapeto početje N.-a, ki vzbujá na Koroškem občno nejevoljo; od nas se ne udeležuje nikdo te agitacije; ostati hočemo avstrijski Slo-

---

sjedinimo jesu takodjer i naše. Svaki slovenski domorodac mora iskreno želiti, da se sruši onaj kitajski (chineski) zid, koi je vas Hèrvate kano inostrance od nas dèlio, i da se kano braćja jednoga naroda slavjanskoga sdružimo.«

¹⁴⁵ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 45, 9. svibnja 1848, 180.

¹⁴⁶ Na i. mj. 48, 16. svibnja 1848, 194.

¹⁴⁷ *Slav. Centralblätter*, 21. srpnja 1848: »Es sind 1000 und über 1000 Unterschriften für den Anschluß an Kroatien gesammelt worden.« Usp. Ilešič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 289.

venci, ne pa spadati niti k frankobrodski Nemčiji, niti k Hrvatski.«¹⁴⁸ Slomšek je već političko ujedinjenje Slovenaca smatrao nemogućim i neizvodljivim, te je naprotiv zastupao mišljenje o pokrajinskoj rascjepkanosti, iako je u kulturnom pogledu slovenstvo držao jedinstvenim.¹⁴⁹ Dakako da mu je zahtjev za sjedinjenje Slovenaca i Hrvata izgledao presmion i revolucionaran, kao što je uostalom smatrao i hrvatski pokret, pa je tu misao odlučno odbacio. A neosporno je da je takvim shvaćanjem na mnoge utjecao.

Nasuprot tome, liberalno orijentirani Slovenci su odobravali i u mnogo čemu slijedili hrvatski politički pokret, te u njegovu uspjehu vidjeli jednako tako uspjeh vlastitih nacionalnih i političkih težnji. Najistaknutiji slovenski narodnjaci, koji su 1848. dali osnovne smjernice slovenskom narodnom pokretu, bili su poglavito katolički svećenici, uz malobrojne laičke intelektualce i studente. Ali, i to svećenstvo nije u odnosu prema svjetovnim načelima bilo jedinstveno. Narodu su najbliži bili niži svećenici. Oni su slovenskog seljaka pokušali uputiti u preporodne ideje, ali zbog svog položaja nisu imali utjecaja na službenu politiku, niti su mogli postati vođe narodnog pokreta. A upravo je u Slovenaca 1848. nedostajalo poduzetnih i odlučnih vođa. Svećenici o kojima je riječ dijelili su se na pristaše ultramontanstva i liberala poput A. Einspielera, M. Majara i D. Trstenjaka. Ali iako su pripadnici liberalno orijentirane grupe nastojali novovjekovne filozofske i političke koncepcije uskladiti s religijom, ipak slovensko svećenstvo u cjelini nije bilo u stanju da prihvati osnovna revolucionarna načela jer su bila u suprotnosti s Crkvom. Upravo su zbog toga mnogi slovenski svećenici, većina prijašnjih pristaša ilirizma, mnogo što zamjerali Hrvatima a pogotovu su osudili njihove zahtjeve s obzirom na svećenstvo i Crkvu. Bio je to razlog da su mnogi posumnjali u ispravnost političkih ideja koje su zastupali hrvatski liberali, te su se postepeno udaljili od Hrvata. To je, dakako, utjecalo na dalji razvoj narodnog pokreta i širenje programa »Zedinjene Slovenije« koji je sadržavao misao o političkom savezu s Hrvatima.

To nam potpuno potvrđuje gledište štajerskog narodnjaka i podžupnika M. Bratuše, koje je on izložio 22. travnja 1848. u pismu S. Vrazu.¹⁵⁰ Prije svega on je, osjećajući stanovitu opasnost za dalji slobodni razvoj hrvatskoga političkog pokreta, pisao da se »na Štajeru ov čas raznese glas — da Magjari imaju već pripravne čete, i da za nekoj den silnom dušmanskom rukom pri Varašdinu na Horvatsku hoćeju navaliti«. Ali iako, po njegovoj ocjeni, Štajerci nisu u prilici da im pomognu, Bratuša je polagao nade u pripravnost Hrvata da se odlučno odupru mađarskom nasrtaju. Tek nakon toga je Bratuša izložio kritički odnos »slovenskih duhovnika« prema hrvatskom političkom pokretu i programu, napose u odnosu na sadržaj »Zahtjevanja naroda«. Određujući odnos Slovenaca prema Hrvatima, Bratuša je naglasio da su samo slovenski svećenici i seljaci nosioci »slovenstva«, a budući da je slovenski narodni program »Zedinjene Slovenije« već u samom početku sadržavao i zahtjev o sjedinjenju u »užji savez« tih dvaju naroda, razumljivo je da je slovensko svećen-

¹⁴⁸ Nav. po Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 88.

¹⁴⁹ Pleterski, Narodna in politična zavest na Koroškem, n. dj., 35.

¹⁵⁰ Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, pismo M. Bratuše, datirano »na lepoj Gori poleg« Ptuj 22. travnja 1848.

stvo, prema svjedočanstvu autora pisma o kojem je riječ, moralo zauzeti stav prema političkim koncepcijama koje su Hrvati zastupali. Razlike u gledištima došle su do izražaja u bitnim elementima demokratskog određenja političkog pokreta. Bratuša je, naime, tvrdio da je hrvatska deputacija, koja je u Beč nosila »Zahtjevanja naroda«, slovenskom narodnom pokretu »veliku ranu zadala«. U svom »političkom ispovedanju« analizirao je one točke u tom programu na temelju kojih je želio dokazati radikalizam u Hrvata koji je za Slovence neprihvatljiv. Hrvati su u 18. točki »Zahtjevanja naroda«, u kojoj se govori o narodnoj vojsci, uz ostalo zahtijevali da se »narodni graničari, koji se nalaze u Italiji, odmah kući povrate«. ¹⁵¹ Bratuša je međutim smatrao da vjerni podanici austrijskog cara ne smiju »taksnoga što sada u sadašnjih okolnostih potrebuвати« i na temelju tog zahtjeva zaključio »da Hrvati namera vaju revoluciju taliansku odobravati, i pomagati«. ¹⁵² Daljnji dokaz pretjeranog radikalizma i republikanstva u Hrvata Bratuša nalazi u njihovu zahtjevu da se uopće »svi politički prestupnici«, među kojima »i domovine vrédni sin Nikola Tommaseo«, puste iz tamnice. ¹⁵³ Prema gledištu M. Bratuše, onaj tko se zauzima za Tommasea — pri čemu je, dakako, mislio da se taj slaže i s njegovim političkim stajalištem — očevidno je da je isto tako radikalni republikanac, koji je, štoviše, »veru datu svome vladaru prelomio«.

Bratuša je posebno zamjerio Hrvatima što su crkvena pitanja unijeli u politiku, a na to je načelno gledište u mnogih slovenskih svećenika nesumnjivo utjecao biskup Slomšek. Naime, Hrvati su u »Zahtjevanjima« tražili da se ukine celibat i, na temelju »starinskoga hrvatskoga prava i običaja«, uvede narodni jezik u crkvu. ¹⁵⁴ Takvo mišljenje bilo je po Bratuši isto tako problematsko i dovodi u pitanje razvoj daljnjih odnosa Slovenaca i Hrvata. Bio je to za sve slovenske svećenike dokaz, kako je Bratuša tvrdio, da su istaknuti hrvatski političari radikalni i nevjernici. ¹⁵⁵ Prema tome, za slovenske svećenike, mišljenje kojih Bratuša zastupa, političko je gledište Hrvata i uopće hrvatskog pokreta suviše radikalno i revolucionarno i ukoliko bi se, tvrdi on, Slovenci sjedinili s Hrvatima i podupirali takve njihove programe »vezda u takvoj buri«, to bi izazvalo opadanje vjere i dalje nemire u slovenskim pokrajinama.

Očita je, dakle, razlika u pristupu programu narodnog pokreta. Liberalno orijentirani narodnjaci, kako u Hrvata tako i u Slovenaca, zahtijevali su, u skladu sa stupnjem nacionalnog razvoja, stanovite promjene u političkom, na-

---

¹⁵¹ Šidak, Historijska čitanka za hrvatsku povijest, n. dj., 192.

¹⁵² Nav. pismo M. Bratuše, v. bilj. 150.

¹⁵³ Šidak, Historijska čitanka za hrvatsku povijest, n. dj., 192, t. 20.

¹⁵⁴ N. dj., 193, t. 30.

¹⁵⁵ Nav. pismo M. Bratuše, v. bilj. 150: »[...] *tretja točka* ukidanje celibata i liturgije latinske, što to spada na posvetnu vladu, kak su to istinito na našu poslaničtvu vu Beču šostarski novaki — klicali — kaj hasni 'divina humanis misere, qui nimium petit, nihil petit' — to je nam oči, duhovnikam vsem slovenskem koliko mi je znano, dobro odperlo, da ravnitelji politički Hrvatski, jesu radikalci nemarni pres vere i Boga 'quibus nihil sacri, nihil sancti, nullum jusjurandum nulla religio' kajti članovi vsi vašeg [hrvatskog; P. K.] poslaničtva nesu se vsigdi čudnoredno i muževno vladali, kakse vladati imaju, koji pošteno za dom, veru i kralja misliju.«

cionalnom, socijalnom i kulturnom pogledu. Nasuprot tome, »slovenski duhovnici« — koje je Bratuša zastupao i koji po njemu uz »prosti puk« jedino »slovenstvo predstavljamo« jer »zvun mešnikov isobraženi vsi jesu germanomani« — smatrali su da treba prije svega sačuvati mir, red i vjeru. Postavljanje slovenskom narodnom pokretu takvih odrednica, pri čemu je pod utjecajem biskupa Slomšeka i određenih društvenih prilika još jače izraženo konzervativno stajalište, povlačilo je za sobom važne posljedice u daljem razvoju odnosa Slovenaca prema Hrvatima. Jer, ukoliko bi, zaključuje Bratuša, prihvatili radikalizam koji Hrvati zastupaju, loše bi završilo po Slovence koji još imaju »preveć sv. vere, kak da bi nas mogli u vse budalastičine upušćati koje se vu Zagrebu skleneju«, a napokon pitanje celibata treba »na mirna vremena odgoditi«. ¹⁵⁶ Prema tome, »Štajerci, Kranjci i Korušci, samo se vu onem« s Hrvatima »držati budu« ukoliko odanost prema crkvi, austrijskom caru i vjernost »naša isdermana nebude«. ¹⁵⁷

Ali ne samo da je većina slovenskih svećenika, unatoč stanovitoj simpatiji prema Hrvatima, osuđivala demokratske ideje u hrvatskom političkom programu, već su, štoviše, slično mišljenje zastupali istaknuti liberali kao na primjer Š. Kočevar i J. Muršec. ¹⁵⁸ Tako je Š. Kočevar — u pismu S. Vrazu, datiranom 20. svibnja 1848. godine — posumnjao da je »sve pametno« što Hrvati rade. ¹⁵⁹ Bilo je to neposredno pred zasjedanje Hrvatskog sabora kojem je, kao poslanik društva »Slovenije« iz Graza, prisustvovao Kočevar, ali je tada posve promijenio mišljenje o hrvatskom političkom pokretu i u njegovu daljem uspješnom razvoju položio nade u ostvarenje jugoslavenske političke zajednice koja bi osigurala slobodan razvoj slovenskoj narodnosti.

Dalji poticaj pojavi i razvoju jugoslavenske ideje 1848. dale su ustavne slobode, koje su austrijskim Slavenima kao temeljni preduvjet za razvitak političke i preporodne djelatnosti drugi izborili. Tada su i slovenski narodnjaci osnovali najprije društva kulturnog a zatim političkog značenja. Osnovna im je namjena bila da u narodu probude slovensku nacionalnu svijest i da podupiru razvoj slovenskog naroda. ¹⁶⁰ Ta su društva imala velik utjecaj na nacionalni i politički razvoj u Slovenaca, pa je zato važno vidjeti kakav su stav zauzela prema jugoslavenskom pitanju. Po tome su značajna društva »Slovenija« osnovana u Beču i Grazu, te ljubljansko »Slovensko društvo«. Ali valja istaći da im uza sve pokušaje nije uspjelo da potonje društvo, koje je u prvom redu bilo pozvano da govori u ime slovenskog naroda, postane središnje, a isto tako nisu uspjeli da u svojim programima jedinstveno nastupe ni prema nacionalnoj politici niti u odnosu na jugoslavensko pitanje.

---

¹⁵⁶ Hrvati u sažetku »Narodnih zahtjevanja« koja su podnijeli austrijskom caru nisu unijeli točku o celibatu; v. bilj. 54.

¹⁵⁷ Usp. Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj., 188; Mal, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 895.

¹⁵⁸ Usp. Prijatelj, n. dj., 188.

¹⁵⁹ Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, u pismu Š. Kočevara od 20. svibnja 1848: »Piši mi kako stvari u Zagrebu stoje. Ja sam u velikom strahu za vas [Hrvate; P. K.], jer dvojim, da će biti sve pametno, što radite.«

¹⁶⁰ Usp. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 728.

Društvo »Slovenija« u Beču osnovano je 20. travnja 1848. godine¹⁶¹ i tom je prilikom donijelo narodni program u kojem zahtijeva ujedinjenje Slovenaca, kao »jedan narod«, u jedno kraljevstvo s imenom Slovenija i da ima svoje centralno političko tijelo, te nadalje javnu upotrebu slovenskog jezika i njegovu ravnopravnost s njemačkim i, prema politici austroslavizma, da Slovenija bude nerazdruživ dio austrijskog a ne njemačkog carstva.¹⁶² Nasuprot neodlučnosti u Bleiweisa — koji je u »Novicama« naglasio potrebu da se najprije svi Slovenci izjasne za sjedinjenje,¹⁶³ to je društvo zauzelo posve odlučno gledište u pogledu narodnog ujedinjenja. Ali, uza sve neposredne i brojne susrete istaknutih članova društva »Slovenija« s Hrvatima u Beču, ono u svoj program nije unijelo misao o stupanju Slovenaca u jugoslavenski savez. Pa ipak, političko sjedinjenje Slovenaca s Hrvatima bilo je zamišljeno u slučaju da se ostvari njemački frankfurtski program,¹⁶⁴ a kako je ta opasnost pogotovu u vrijeme izbora za parlament u Frankfurtu i dalje prijetila, to je društvo, prema svjedočanstvu anonimnog štajerskog narodnjaka,¹⁶⁵ uz slovenski narodni program širilo također misao o stupanju Slovenaca u savez s Hrvatima.

Istaknuti članovi društva »Slovenija« i dalje su se sastajali s Hrvatima u Beču. Tako je 24. travnja grupa Hrvata potpisala peticiju pobliže nepoznata sadržaja, »u smislu podignuća srčice narodne«, a zatim su njihovi predstavnici otišli u društvo »Slovenija«.¹⁶⁶ Predsjednik tog društva F. Miklošič razgovarao je 5. svibnja s A. T. Brličem o ujedinjenju slovenskih zemalja, hrvatskom političkom pokretu i odnosu prema Mađarima, dok su obojica 6. svibnja bila kod Šafařića i, nastavljajući dan ranije započete razgovore, raspravljali o odnosu slavenstva prema Austriji, prihvativši kao jedino rješenje nacionalnog pitanja, u skladu s politikom austroslavizma, misao o »slavjanskoj Austriji«.¹⁶⁷

Isti, pobliže neoznačen, odnos prema Hrvatima iskazalo je to društvo u sljedećoj akciji. Za razliku, naime, od drugih austrijskih Slavena koji su u svojoj zemlji imali centar narodnog i političkog pokreta, Slovencima je on bio izvan domovine. Uviđajući u vezi s tim sve veću aktivnost austrijskih Slavena u burnim događajima na početku svibnja, te uvjerivši se da izvana ne može uspješno djelovati na širenje narodnog pokreta, bečko društvo »Slovenija« je uputilo svoju delegaciju u slovenske pokrajine. U Graz je delegacija doputovala 9. a u Ljubljani 12. svibnja 1848. S vođom delegacije F. Miklošičem bio je Brlič stalno u vezi, pa je 10. svibnja u svoj dnevnik zapisao da je išao »da sazna za odlazak Miklošića« i zacijelo delegacije o kojoj je riječ.¹⁶⁸

---

¹⁶¹ Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 119.

¹⁶² Proglas je tiskan u Ljubljani; uvezan je u *Novicama* 17, 26. travnja 1848, iza str. 72; usp. Apih, n. dj., 119—120.

¹⁶³ *Novice* 16, 19. travnja 1848; usp. Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, n. dj., 782.

¹⁶⁴ Lončar, *Dr. Janez Bleiweis in njegova doba*, n. dj., 157.

¹⁶⁵ *Novine dalm. hërv. slavonske* 55, 1. lipnja 1848, 223 — u dopisu od 20. svibnja.

¹⁶⁶ A. T. Brlič, *Dnevnik*, n. dj., 24. travnja 1848.

¹⁶⁷ Na i. mj., 5. i 6. svibnja 1848.

¹⁶⁸ Na i. mj., 10. svibnja 1848.

Već u Grazu su mnogi Nijemci smatrali da spomenuta delegacija namjerava osnovati »Veliku Sloveniju« kao samoupravno političko tijelo koje bi bilo odvojeno od Njemačke, te bi nasuprot tome privuklo ostale Jugoslavene.¹⁶⁹ Deputacija je sa sobom donijela mnoštvo letaka s naslovom »Kaj bodemo Slovenci Cesarja prosili?« I tom su prilikom zahtijevali ujedinjenje Slovenaca kao »eden narod« u »eno kraljestvo z imenom Slovenija« koja treba u Ljubljani da »ima za se svoj zbor«.¹⁷⁰ Članovi društva »Slovenija« i ljubljanskog »Slovenskog društva« razvili su tom prilikom narodnu i preporodnu djelatnost i širili program »Zedinjene Slovenije«. Time su skrenuli na sebe pažnju pokrajinske vlade u Ljubljani, kojoj je, poslije svibanjskih nemira u Beču, naređeno da budno pazi na političku djelatnost članova deputacije bečkog društva »Slovenija«. Nasuprot mišljenju pokrajinske vlade koja je smatrala da, unatoč poduzetim pripremama, ne treba nastupiti s oštrim mjerama, ljubljanski policijski ravnatelj dr Uhrer, koji je nesumnjivo bio dobro obaviješten o nacionalnoj i političkoj djelatnosti delegacije bečke »Slovenije«, javio je u svom izvještaju od 23. svibnja 1848. da Slovenci o kojima je riječ ne zahtijevaju samo ujedinjenje slovenskih zemalja, već da namjeravaju Sloveniji pridružiti: Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju. Prema svjedočanstvu dra Uhrera, mislili su ustanoviti jednu jaku državu s razvijenim primorjem, koja bi imala vlastito ministarstvo i vlastitu, samo toj vladi odgovornu vojsku, dok bi austrijskog cara priznavali kao vladara tog kraljevstva i plaćali mu godišnji porez.¹⁷¹

U ponećemu je drugačije nastupilo društvo »Slovenija« u Grazu, osnovano 16. travnja 1848. godine. Sveslavenstvo koje je sadržano u statutu društva izraz je romantičarskog raspoloženja, dok je naprotiv jugoslavenska ideja odraz konkretne političke misli, nastale u tijeku razvoja slovenske nacionalne svijesti, a na poticaj ilirizma i hrvatskoga političkog pokreta 1848. godine.

Prema definiciji statuta tog društva,¹⁷² »Slovenija« je društvo Slavena, koje ima poglavitu zadaću da razvija slovensku nacionalnu svijest, dok bi učenjem »bližnjih slovanskih sorodnih dialektov« širilo poblize neoznačenu uzajamnost s »ostalimi slovanskimi rodovi«. Bio je to utjecaj romantičarskog sveslavenskog raspoloženja, ali i ustupak pojedinim uglednim članovima društva, kao na primjer Čehu J. Dragoni-Křenovskom, panslavistu, koji je već 30. svibnja postao predsjednik društva.¹⁷³ Pa ipak, upravo prema svjedočanstvu Dragoni-Křenovskog, koji je u ime društva »Češko-slovensko-ilirskog« iz Graza pisao 13. svibnja u Havličekovim »Narodnim Novinama«, Slovenci su izražavali želju da budu najuže sjedinjeni s Hrvatima i smatrali da u tom cilju treba ukloniti sve što bi ih u tome moglo omesti. A budući da su držali, izvještava dalje Dragoni-Křenovský, da se nalaze pod istom dinastijom, u

¹⁶⁹ *Gratzer Zeitung*, 12. svibnja 1848; Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj. 121.

¹⁷⁰ Letak društva »Slovenija«; Mal, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 785.

¹⁷¹ J. Mal, Ljubljana in leto 1848, GMS XIV, Ljubljana 1933, 122; isti, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 783.

¹⁷² *Gratzer Zeitung*, 3, 17. i 21. travnja 1848; Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 123—124; S. Granda, Graška Slovenija v letu 1848/1849, ZČ XXVIII, sv. 1—2, Ljubljana 1974, 50—51.

¹⁷³ Granda, n. dj., 50.

realizaciji tog saveza oni nisu vidjeli nikakvih poteškoća. Polazeći od politike austroslavizma, mislili su da se politički savez Slovenaca i Hrvata potpuno može ostvariti jedino preuređenjem Habsburške Monarhije.¹⁷⁴

Dok se društvo »Slovenija« u Grazu ograničavalo na jezično-kulturna pitanja, bilo je orijentirano na sveslavensku ideologiju, ali kada je brojčano ojačalo, ono je na poticaj političkog pokreta u Hrvata i Čeha i u skladu s koncepcijom austroslavizma razvilo političku djelatnost i u svom programu izrazilo želju za užim povezivanjem Slovenaca s Hrvatima. Društvo je 22. travnja 1848. godine objavilo svoj program¹⁷⁵ koji je već 14. tog mjeseca bio poznat njegovim članovima. U njemu polazi od načelnog gledišta o višenacionalnoj Austriji, u kojoj se pojedini narodi međusobno razlikuju po jeziku. Polazeći od prirodnog prava i jezično-nacionalnog principa, to je društvo u svom programu zahtijevalo ujedinjenje Slovenaca na njihovu etničkom teritoriju, a u trećoj točki izrazilo želju da se Slovincima omogući da, »po uzajamnom dogovoru«, stupe s Hrvatima u užu vezu ukidanjem ili olakšanjem carinske granice, »zajedničkim višim školama itd.«. Prema tome, društvo »Slovenija« u Grazu u svom programu nije, kako su to uradili narodnjaci u Koruškoj i Štajerskoj, izričito zahtijevalo političko sjedinjenje Slovenaca s Hrvatima. Smatralo je da se najprije Slovenci treba da ujedine i nacionalno i politički konstituiraju, a u isto vrijeme stupe s Hrvatima u užu vezu u trgovačkom i ekonomskom pogledu i, kao što je to Majar zahtijevao, stvaranjem zajedničkog sveučilišta u Zagrebu. Pa ipak, neosporno je da su u sljedećim mjesecima istaknuti članovi tog društva, pa i ono samo, podržavali i širili misao o sjedinjenju Slovenaca i Hrvata u jugoslavensku političku zajednicu. Dokazuju to, osim svjedočanstva J. Dragoni-Křenovskog,¹⁷⁶ anonimnog štajerskog narodnjaka¹⁷⁷ i poslanice kojima se društvo neposredno obratilo Hrvatima, kao i to da je početkom lipnja uputilo kao svog poslanika Š. Kočevara na Hrvatski sabor.

Težnje za gospodarskim odnosima s Hrvatima nastale su kao rezultat nacionalnih, društvenih i ekonomskih prilika, koje su karakteristične za male slavenske narode u mnogonacionalnoj Monarhiji. Borba za nacionalnu ravnopravnost navela je slovenske i hrvatske narodnjake da zahtijevaju stvaranje jugoslavenskoga političkog saveza, koji bi osigurao ne samo nesmetani nacionalni i politički nego i ekonomski razvoj. Takvo shvaćanje pojavilo se poglavito u građanske inteligencije, ali je ona po svom porijeklu i shvaćanju bila veoma diferencirana. Osnovni joj je cilj bio nacionalni i građanski preobražaj društva, dok su tek u rijetkim slučajevima s tim povezali i gospodarski moment. U slučaju Slovenaca ta su pitanja bila usko povezana i isprepletena. Slovenska buržoazija, koja je bila razvijenija od hrvatske, osjećala je konkurenciju jače njemačke buržoazije. To je bio razlog što su se pojavile

¹⁷⁴ F. Ilešič, Češko-slovenska (jugoslovenska) vzajemnost v minulih dobah, Zbornik, MS VIII, Ljubljana 1906, 25.

¹⁷⁵ *Gratzer Zeitung*, 22. travnja 1848; Granda, Graška Slovenija v letu 1848/1849, n. dj., 52—53; Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 88—89.

¹⁷⁶ Usp. bilj. 174 i odgovarajući dio teksta.

¹⁷⁷ *Novine dalm. hërv. slavonske* 55, 1. lipnja 1848, 223, u dopisu od 20. svibnja »iz Sekove (na Štajeru)«, v. bilj. 204.

težnje za stvaranjem nacionalnog tržišta; ta misao sadržana je u programu društva »Slovenija« u Grazu, u kojem je ono zahtijevalo ukidanje carinske granice između Slovenaca i Hrvata.¹⁷⁸ U jugoslavensku ideju unesen je time važan i odlučan činilac u pitanju sjedinjenja Južnih Slavena.^{178a} Ali takve primjere 1848. godine rijetko nalazimo u Slovenaca i Hrvata, jer su oni po nužnosti društvenih prilika, nacionalne i političke zahtjeve isticali na prvo mjesto.

Na razvitak slovenskoga narodnog programa i, kao njegova sastavnog dijela, jugoslavenske ideje, uz M. Majara, Š. Kočevara, O. Cafa i druge, osobito je utjecao dr J. Muršec.¹⁷⁹ Najprije je na njega utjecao S. Vraz koji ga je zainteresirao za ilirsku ideju, dok su ga A. Krempl i D. Trstenjak uz ilirizam upoznali sa sveslavenskom ideologijom. Prvi ga je 1838. uveo u »Slogu slavjansku«, a drugi iste godine pridobio za »Slavjansko društvo« u Grazu. S brojnim poznavanjem i velikim utjecajem, upravo je Muršec po svom položaju bio pozvan 1848. za vođu slovenskoga narodnog pokreta. On je, uz druge, ustanovio društvo »Slovenija« u Grazu i bio njegov tajnik.

Još prije no što je to učinilo društvo »Slovenija«, čiji je bio istaknuti član, Muršec je izložio slovenski narodni program u listu »Gratzer Zeitung«.¹⁸⁰ U njemu je zastupao gledište da prirodno pravo daje slobodu svakom narodu da razvija vlastiti jezik, a time, dakako, vlastitu nacionalnu i političku individualnost. Polazeći od tog načelnog mišljenja, Muršec je smatrao da se višenacionalna Monarhija mora preurediti ne na principu historijskog nego prirodnog prava. Po njemu, ona treba da bude ustavna država ravnopravnih i slobodnih naroda, pa je — prihativši politiku austroslavizma — nasuprot njemačkom savezu zagovarao ujedinjenje Slovenaca i njihovo stupanje u usku vezu s Hrvatima. Osim što bi, mislio je on, u jugoslavenskoj zajednici ta dva ravnopravno sjedinjena naroda uzajamno pospješila društveni i ekonomski razvitak, jugoslavenski bi savez time postao »nepobjediva tvrđava na jugu« u ustavno uređenoj Monarhiji.¹⁸¹ Njegova je koncepcija o narodnom ujedinjenju Slovenaca i jugoslavenska ideja utjecala na mnoge Slovence.

Nasuprot tome, drugačije je gledište o savezu Slovenaca i Hrvata zastupao I. Macun. On je od 1843. bio pod utjecajem S. Vraza, ali je 1846. napu-

¹⁷⁸ Usp. i Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, n. dj., 827.

^{178a} Hrvati su se izjasnili za ukidanje carinske granice između hrvatskih i slovenskih zemalja već u »Narodnim zahtjevanjima« od 25. ožujka 1848, zahtijevajući u posebnoj točki da se »sve mitnice (malte) na međi naše zemlje i država slovensko-italijansko-austrijskih ukinu i slobodno općenje između rečenih država i nas se proglasi«. Usp. o tome: R. Bičanić, *Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji (1750—1860)*, Zagreb 1951, 342.

¹⁷⁹ Od 1845. profesor vjeronauka na realci u Grazu; usp. *Slovenski biografski leksikon II*, Ljubljana 1933—1952, 182—184.

¹⁸⁰ J. Muršec, *Theilweise Beleuchtung der drückenden Sprach- und damit verknüpften Lebensverhältnisse der Slovenen in Steiermark, Krain, Kärnten, Istrien, im Triester und Görzer Gebiete*, *Gratzer Zeitung*, br. 61, 62, 64 i 66, 17, 18, 22. i 26. travnja 1848: usp. Apih, *Slovinci in 1848. leto*, n. dj., 124—126; Petrè, *Poizkus ilirizma pri Slovencih*, n. dj., 316—317; Granda, *Graška Slovenija v letu 1848/1849*, n. dj., 54—56.

¹⁸¹ Usp. i Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, n. dj., 827.

stio studij prava i prihvatio srednjoškolsku službu u Trstu.¹⁸² Udaljen tako od Vraza i od slovenskih narodnjaka, Macun je sve do 1848. ostao vjeran ilirskim i sveslavenskim romantičarskim idejama. Za razliku od većine slovenskih narodnjaka, također bivših iliraca, on nije slijedio dalji razvoj slovenske nacionalne svijesti. Ostao je vjeran ideji o jezično-književnom ujedinjenju Južnih Slavena koju su slovenski ilirci zastupali. Tako su mu u biti ostali nepoznati kako slovenski narodni tako i hrvatski politički pokreti 1848. godine. Macun je doduše prihvatio misao S. Vraza da se ne mogu »uzdržati Slovenci onako posebice«, nego da se trebaju »što prije to bolje« sjediniti s Hrvatima,¹⁸³ ali je u pismu Lj. Gaju, datiranom u Trstu 20. travnja 1848, tražio da Hrvati preuzmu političko vodstvo i za Slovence.¹⁸⁴ U tom je slučaju Macun polazio još uvijek sa stajališta ilirskih predodžaba, koje su Hrvati i Slovenci 1848. godine — s izuzetkom S. Vraza, R. Razlaga, F. Muršiča i samog Macuna — napustili. Macun je smatrao da su »ilirici« doduše već na početku revolucije zahtijevali — prema narodnom načelu po kojem se, kako je držao, svaka država izjednačuje s posebnom nacijom, dakako »ilirskom« u ovom slučaju — ujedinjenje Hrvata, Slavonaca, Krajišnika i Dalmatinaca, ali da su pri tom, suprotno sažetom programu ilirskih vođa koji je izrazio P. Štoos u svom »Pozivu u ilirsko kolo«, zaboravili Slovence. Štoviše, zamjerio je ilircima ne samo što su Slovence već godinama zanemarivali i ignorirali, nego i to što se nisu htjeli s njima, dakako prema koncepciji slovenskih iliraca, približiti u jeziku. Međutim, nastavlja Macun, Hrvati sada moraju iskoristiti nastale političke prilike i, kao što su to učinili u pozivu Dalmatincima, treba da upute jedan proglas za sjedinjenje i Slovincima. To će biti, misli on, odlučan korak k njihovu sjedinjenju, koje Slovenci »otvorena srca očekuju« i koji su, prema njegovu svjedočanstvu, u jednoj peticiji izrazili zahtjev za priključenje »Ilirima«. Naposljetku, zaključuje Macun, to bi bilo od neprocjenjive vrijednosti za »ilirizam«.

Bile su to u Slovenaca ideje o kojima jedino možemo govoriti kao o koncepciji »političkog ilirizma«. Taj, prema stvarnim zbivanjima 1848, nejasan i nerazgovijetan pojam, treba u Hrvata ograničiti na jugoslavensku ideju koju sadržavaju spomenute brošure Lj. Vukotinovića, »Někoja glavna pitanja našeg vremena« i I. Mažuranića, »Hèrvati Madjarom«, zatim na pobliže neodređenu koncepciju A. T. Brlića o »Velikoj Iliriji« i, kako ćemo dalje vidjeti, na

¹⁸² Usp. Slovenski biografski leksikon II, n. dj., 1—4; Petrè, Poizkus ilirizma pri Slovencih, n. dj., 331.

¹⁸³ Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b; pismo I. Macuna, datirano u Trstu 4. siječnja 1849.

¹⁸⁴ J. Horvat — J. Ravlić, Pisma Ljudevita Gaja, Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 26, Zagreb 1956, 233—234. Macun je pisao Gaju pod pseudonimom *Jozipić Mc*, pod kojim je prvi put potpisao članak »Die slov. Volksschulen in Untersteiermark« objavljen u »Slav. Jahrbücher« I, 1843, 303—306; pod tim imenom javljao se i kasnije, a u »Sloveniji« — br. 41, 21. studenoga 1848, str. 162 — također je pod pseudonimom *Jozipić M.* u članku »Bratje Slovenci in Horvati« zastupao misao o sjedinjenju Slovenaca i Hrvata. Međutim, Horvatu i Ravliču je, prilikom objavljivanja pisama upućenih Gaju, ostala nepoznata ne samo ličnost Jozipića — za kojeg su smatrali da »je slučajni, spontani dopisnik« — nego i sprijeda izložene ideje o sjedinjenju Slovenaca i Hrvata.

jugoslavensku ideju u Lj. Gaja. Jer, ilirizam je bio poglavito jezično-književni pokret; pod ilirskim pojmom, kao nadnacionalnim prezimenom unutar kojeg bi se sačuvala pojedinačna nacionalna imena, trebali su se ujediniti svi Južni Slaveni u jednom književnom jeziku. Međutim, Hrvati su 1848. trebali u Hrvatskoj rješavati vlastite političke probleme, a Slovenci u Sloveniji svoje. Uza sve stanovite idejne razlike, kolebanja i uzmake — u čemu su vidljivi društveni, socijalni i politički odrazi životne sredine — jugoslavenstvo je kao politička i historijska kategorija 1848, kako u Hrvata tako i u Slovenaca, izraz nadnacionalne ideje, kojoj je politika austroslavizma odredila opseg, a načelo prirodnog i narodnog prava sadržaj. Jer, kako smo istakli, u Slovenaca je zahtjev za sjedinjenje s Hrvatskom bio sastavni dio programa »Zedinjene Slovenije«, ne izvan i mimo tog programa, a u Hrvata je, analogno tome, jugoslavenska ideja samo dio nacionalne politike. Pa kada su Hrvati sredinom svibnja uputili poziv austrijskim Slavenima da prisustvuju zasjedanju Hrvatskog sabora, na kojem je početkom lipnja donijet zaključak o državnompravnim sjedinjenju sa Slovencima i vojvođanskim Srbima, oni to nisu učinili sa stajališta koje je zastupao I. Macun.

6. U Gajevim novinama je 18. svibnja 1848. objavljena »Naredba o pozivanju i zastupanju sabora kraljevinah Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije«, koji se trebao sastati 5. lipnja. Uz brojne hrvatske zastupnike, »koji će imati na budućem kraljevinah ovih saboru mjesto«, naglašeno je da »osim ovih pozvanikah i zastupnikah dat će se pristojno mjesto zastupnikom kojegoder druge austrijsko-slavjanske pokrajine, ako bi sabor naš svojom nazočnostju ukrasiti htjeli«. ¹⁸⁵ Uz ostale »austrijske Slavjane« i Slovenci su se odazvali tom pozivu, pa su na Hrvatski sabor poslali svoje zastupnike i peticije za sjedinjenje s Hrvatskom. Tom su prilikom i slovenski seljaci u pograničnom dijelu prema Hrvatskoj uputili svoje peticije Hrvatskom saboru u kojima su također izrazili želju za sjedinjenjem s Hrvatskom.

Hrvatski se sabor sastao 5. lipnja 1848. godine. Istog dana, prilikom svog »umještenja ili inštalacije«, ban Jelačić je održao govor u kojem je u mnogim pojedinostima najavio politički program o kojim se problemima zatim u saboru raspravljalo. ¹⁸⁶

¹⁸⁵ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 49, 18. svibnja 1848, 197—198.

¹⁸⁶ U ostavštini Lj. Gaja — NSB u Zagrebu, R 4709, br. 47 — nalaze se dva istovjetna rukopisa, na latinici i ćirilici, proglaša »Narodu hèrvatskome i serbskome u trojednoj kraljevini Hèrvatske, Slavonije i Dalmacije«; taj je proglas pod naslovom »Narodu hèrvatskome i serbskome u trojednoj kraljevini Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije« štampan kao letak; u primjerku tog letka koji se čuva uz spomenute rukopise poslije riječi »hèrvatskome« rukom je dodano: »slavonskome«. S tim u vezi zacijelo stoji pismo A. Vranicanija Lj. Gaju u kojem je 28. travnja ocijenio kao »falingu veliku« što se u objavljenom proglasu nije, osim hrvatskog i srpskog, spomenula i »narodnost Slavonska« (Građa za povijest književnosti hrvatske VI, 1909, 302). Proglas o kojem je riječ nedatirano je objavljen u *Novinama dalm. hèrv. slavonskim* 27. travnja 1848, a objavio ga je i Pejaković, *Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages . . .*, 1—3.

Tim proglasom ban Jelačić se poslije svoga povratka iz Beča obratio narodu u Trojednoj kraljevini; u njemu je izjavio suglasnost s Narodnim zahtijevanjima od

25. ožujka i budućem narodnom saboru namijenio zadaću da se »osnuje novi temelj odnošaja između nas i krune ugarske u duhu slobode, jednakosti i onako, kao što se to slobodnom i junačkom narodu pristoji« (usp. i Sidak, Prilozi hrvatskoj povijesti za revolucije 1848, n. dj., 55—56).

Osim spomenutog proglašenja postoji i druga verzija — nacrt proglašenja, a njegov se sadržaj bitno razlikuje od onog kojim se ban Jelačić obratio narodu u Trojednici. Pod istom signaturom u Gajevoj ostavštini sačuvan je taj proglas pod naslovom: »Slavni narode Horvatski i Sârbski u Dalmaciji, Horvatskoj, Slavoniji i Banatu«; dva su istovjetna primjerka — jedan je pisan latinicom a drugi ćirilicom. Rukopis nije ni Jelačićev niti Gajev. Ovaj proglas po svom nastanku je stariji od objavljenog proglašenja; nije utvrđeno tko mu je autor, ali pretpostavljamo da je nastao pod utjecajem ideja Lj. Gaja i da je bio namijenjen da se njime ban Jelačić obrati narodu hrvatskom i srpskom u Trojednici i Banatu; nešto više o tome nije do sada poznato, ali činjenica je da se ovim proglašenjem ban Jelačić nije obratio narodu u Trojednici.

Pod utjecajem ilirske ideje, autor nacrt — proglašenja polazi od mišljenja o jedinstvenom »jugoslavenskom« narodu. Smatrao je, naime, da su Slovenci, Hrvati, Srbi i Bugari »jedan narod i jedna grana slavjanskog naroda, pod imenom Jugoslavjana ili kako dogodovština kaže Ilirah«. Polovica »jugoslavjanskog naroda« je, nastavlja autor, pod turskim jarmom, a druga polovica je u okviru Habsburške Monarhije. Padom Metternicha potonja polovica Južnih Slavena se oslobodila »tudiškog ugnjetavanja«, pa je — nakon što je austrijski car »konstituciju i slobodu svim pod krunom njegovom stojećih narodah podario« — stupio i »naš narod u slobodni politički život«. Prvi korak bio je izbor hrvatskog bana, a drugi će biti saziv narodnog sabora, kojem je namijenio zadatak da riješi ne samo hrvatsko nego i jugoslavensko pitanje. Napokon, na tom saboru treba da se »osnuju novi temelji odnošenja između nas i krune ugarske u duhu slobode, samostalnosti, jednakosti«. Osim toga, zalagao se da na Hrvatskom saboru budu zastupljena ova načela: »ime Hiorvat ili Sârbin, Sârbin ili Horvat, da ima jednaku čest i slobodu, jednaka prava, kao što i jesu jednaka bratja od prastarih vremena. Dakle volja je kome zvati se Hârvatom, ili Sârbinom, Jugoslavjanom ili Ilirom, samo da smo svi ovoga jezika u jedinstvu, slogi, bratinstvu, slobodi i izpodčinenosti drugome narodu; samo nek je sad sloge i povjerenja, a vrijeme će i prosvjetjenje na svih nas zadovoljstvo savâršeno izjednačiti.«

Ideju o nacionalnoj i političkoj individualnosti u Južnih Slavena koju su zastupali hrvatski i slovenski narodnjaci u autora nacrt — proglašenja potisnula je ideja o južnoslavenskom narodnom jedinstvu. Njegovo južnoslavenstvo nosi u sebi Herderovo i Kollárovo učenje o humanosti i mesijanističku misao o Slavenstvu.

Pa ipak, uza sve romantičarske predodžbe, autor o kojem je riječ prije svega govori o sjedinjenju Južnih Slavena u Habsburškoj Monarhiji: »Moja je želja« — piše on — »a u koliko mi je poznato želja je i svih rodoljubivih Jugoslavjanah pod žezlom cara austrijskog živjećih, da spomenuti sabor narodni u Zagrebu bude sabor obćenarodni svih Jugoslavjanah carstva austrijskog«. U vezi s tim, autor je pozivao »sve grane bratje jugoslavjanske« da na Hrvatski sabor pošalju svoje poslanike i kano obavijestiti »svu bratju jugoslavjanskog naroda u Kranjskoj, Istrii, Koruškoj, Štajeru, Dalmaciji, Hrvatskoj, Medjimurju, Slavoniji, Srému, Bačkoj i Banatu« da će »naš sabor obćenarodni svima poslanicima jugoslavenskima, kao jednonarodnima otvoren biti k zajedničkom viećanju naših jednonarodnih poslova«. Prema tome, autor nacrt — proglašenja je smatrao da na Hrvatskom saboru treba riješiti ne samo pitanje ujedinjenja hrvatskih zemalja nego i sjedinjenja Hrvata, Slovenaca i vojvođanskih Srba, te, u vezi s tim, odrediti politički odnos prema Ugarskoj i Austriji, a to je Hrvatski sabor doista i uradio.

U svom govoru prilikom instalacije, ban Jelačić je osudio mađarsku vladu da je »načelo monarhističko u temelju uzdrmla«, a time, prema pragmatičkoj sankciji, dovela u pitanje državnu zajednicu između Hrvatske i Ugarske. Zato je smatrao da najprije treba odrediti odnos prema Mađarima, jer »ustanovljenje našeg razmjera pram Ugarskoj opredeliti će nam pravac za pretresivanja naša saborska«. I doista, stajalište koje su Hrvati zauzeli na saborskim sjednicama prema državnoj zajednici s Ugarskom utjecalo je na razvoj jugoslavenske ideje u Hrvata. Polazeći od načela o prirodnom i narodnom pravu, Jelačić je odnos prema nacionalnoj i političkoj individualnosti i narodnoj ravnopravnosti izrazio riječima da se »na temelju slobode, jednakosti i bratinstva osnivaju i imaju se osnivati sva odnošenja medju vladom i narodom, medju državom i državom, medju narodom i narodom, to zahtjeva silni duh vremena, u kome čovječanstvo k savršenosti teži«. ¹⁸⁷ Pozivajući se, dakle, na princip evolucije, on je »slavjansku« i austroslavističku orijentaciju u Hrvata načelno izrazio mišljenjem da »što se pako tiče sumnjičenja vèrhu panslavističkih naših težnjah, hoćemo očitò ispovèditi, da se sva sympathia i ljubav prama suplemenikom našim slavjanskim proteže jedino na narode, nipošto pak na vlade njihove, jerbo u toj sveobćoj uzajamnoj ljubavi nalazimo najjače jamstvo narodnog života našeg«. ¹⁸⁸

Važan činitelj, koji je sadržan u govoru bana Jelačića i koji je bio sastavni dio hrvatske politike u toku saborskih zasjedanja, jest dalji odnos prema Ugarskoj, a on se odrazio na jugoslavensko pitanje. S obzirom na dalje odnose prema državnoj zajednici s Ugarskom, Hrvati još nisu bili raščistili osnovna pitanja i tek je Hrvatski sabor zauzeo odlučan stav. Isto tako su još postojala stanovita kolebanja u odnosu prema jugoslavenskoj ideji. Naravno, politika austroslavizma je odredila opseg jugoslavenskom savezu, ali je neizvjesnost u pogledu budućih odnosa između Hrvatske i Ugarske utjecala na stanovite promjene u jugoslavenskoj ideji, koja je i dalje bila pod utjecajem romantičarskih ideologija, kojih se nije oslobodila 1848.

O tom raspoloženju u Hrvata izvještavaju »Saborske novine«, pokrenute dan nakon otvaranja Hrvatskog sabora. Uredništvo je u svom uvodnom članku pod naslovom »Vèroizpovèdanje« polazilo od Herderove koncepcije o historijskom poslanstvu Slavena, koje na tom mesijanističkom putu vodi »zdrava politika vèka našega i svebdijući genius slavenstva«. Prema tom gledištu, slavenski narodi, koji u usporedbi s ostalim evropskim narodima ni u čemu ne zaostaju, »u podpunoj svèsti moralne i fizičke snage svoje, opojeni čuvstvom predstojeće krasne budućnosti, budućnosti koja samo slavenska biti može, stupaju na pozorište historično, i razvijaju onu snagu, koja je samo vodiocima narodah svojstvena«. ¹⁸⁹ Uza sve to, uredništvo se u određenju jugoslavenske političke zajednice ograničilo na Južne Slavene u Habsburškoj Monarhiji, ali je — za razliku od spomenutih gledišta koja su 20. travnja zauzeli I. Kukuljević i potkraj travnja ili početkom svibnja »slavonski domorodci« u spisu »Misli« — u ponečemu promijenilo mišljenje o načinu stvaranja jugoslavenskog saveza.

¹⁸⁷ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 57, 6. lipnja 1848, 230.

¹⁸⁸ Na i. mj.

¹⁸⁹ *Saborske novine* 1, 6. lipnja 1848, 1—2.

»Saborske novine« — taj prethodnik demokratski orijentiranog Kušlanova »Slavenskog Juga« koji je dosljedno zastupao gledište Slavenskog kongresa,¹⁹⁰ izrazile su u svom političkom »vëroizpovëdanju« misao da će na Hrvatskom saboru biti poglavito riješeno pitanje ujedinjenja hrvatskih zemalja, ali su smatrale da je isto tako »sa srećnim rëšenjem životnog ovog za nas pitanja« usko povezana i »sudbina jugoslavenstva«. Polazeći od činjenice da »su se u obćenitom ovom europskom gibanju odnošenja domovne naše prema sdruženoj Ugarskoj sasvim promënila«, uredništvo je mislilo da će upravo pitanje samostalnosti Trojedne kraljevine, koje treba da riješi Hrvatski sabor, biti ona »magična sila« koja će »za sobom povući« ostale Južne Slavene u Monarhiji.¹⁹¹ Ali, uza sve to što je ban Jelačić potkraj travnja prekinuo svaki odnos s peštanskim ministarstvom, uredništvo još uvijek nije pomišljalo na potpuno otcjepljenje od Ugarske, pa je neposrednu realizaciju jugoslavenske zajednice najprije vidjelo u sjedinjenju s vojvođanskim Srbima: »Hërvatska, Slavonia, Dalmacia i vojvodina Sërbska, zemlje su posestrine i nerazdružive.« Pa ipak, nakon što se postigne »politička samostalnost i neodvisnost kraljevinah ovih i novoustrojene vojvodine sërbske« — koju je zajednicu zamišljalo kao posebnu i samostalnu političku jedinicu što bi s »ugarskim kraljevstvom« bila povezana »krunom ugarskom« — uredništvo »Saborskih novina« izrazilo je misao da je »trojedna kraljevina duhom vëka i potrebom političkom na sjedinjenje s ostalim granami naroda jugoslavenskog gonjena«. Naravno, uz vojvođanske Srbe mislilo je na sjedinjenje sa Slovencima, kojima je, prema tome, ostavilo mogućnost pristupa.

Pitanje ne samo budućeg odnosa Hrvata prema Ugarskoj i Austriji nego i osnivanja jugoslavenske političke zajednice, postalo je već na samom početku zasjedanja Hrvatskog sabora predmetom raspravljanja. Ali, uza sve to što se zbog sukoba s Mađarima počelo gledati na vojvođanske Srbe kao na prirodne saveznike, od samog početka zasjedanja mislilo se i na Slovence. U analizi prve saborske sjednice na kojoj se raspravljalo o problemu sjedinjenja vojvođanskih Srba i Hrvata, Lj. Vukotinović je zaključio da u odgovoru »na to pitanje vode sveobćni interesi južno-slavenski«.¹⁹² U tom ga je mišljenju podržalo uredništvo »Saborskih novina« i naglasilo da »samo onda, ako nas obći interes Jugoslavenstva vodio bude, onda samo moći ćemo se u ovih burnih vremenah uzdëržati i konstituirati«.¹⁹³

Osnovna politička pitanja koja je Hrvatski sabor postavio na dnevni red bila su državnopravni odnos prema Ugarskoj i Austriji i stupanje u jugoslavensku političku zajednicu sa Slovincima i vojvođanskim Srbima. Tu je zadaću trebao riješiti jedan saborski odbor od 58 članova, koji je 9. lipnja predložio saboru svoj »operat«. Petu saborsku sjednicu, koja se održala 9. lipnja ujutro, otvorio je ban Jelačić riječima: »glavna zadaća današnje sjednice jest, da se rëši velevažno pitanje odnošenja našeg na prema Ugarskoj«.¹⁹⁴

¹⁹⁰ J. Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, Radovi Filozofskog fakulteta, Odsjek za povijest, 3, Zagreb 1960, 7.

¹⁹¹ Saborske novine 1, 6. lipnja 1848, 1.

¹⁹² Na i. mj. 3, 8. lipnja 1848, 9.

¹⁹³ Na i. mj.

¹⁹⁴ Novine dalm. hërv. slavonske 60, 13. lipnja 1848, 241.

Nakon uvodne riječi govorio je poslanik društva »Slovenija« iz Graza dr Š. Kočever, izrazivši želju Slovenaca za sjedinjenje s Hrvatima. Na toj i na 6. sjednici, koja je održana istog dana u 5 sati poslije podne, raspravljalo se o tog jutra predloženom »operatu«. U njemu se polazi od načelnog gledišta da se samostalnost Hrvatske prema Ugarskoj sastojala od »neoskvrnjene vlasti kraljeve« koju je uništilo mađarsko ministarstvo a time je ujedno uništilo i »čelokupnost austrijskog carstva«. Tako je jasno izražena misao, sadržana još u pragmatičkoj sankciji, da državna zajednica između Hrvatske i Ugarske postoji samo u ličnosti vladara i kad nestane tog uvjeta, prestaje postojati državna zajednica među njima. A to je gledište u Hrvata izrazio »operat« riječima da »magjarski ministerium nepriznaju«, smatrajući potrebnim da se Hrvati uže sjedine s Austrijom.¹⁹⁵

Naravno, savez s Austrijom treba osnovati na načelu narodne ravnopravnosti, a iz toga je slijedila misao o preuređenju Monarhije u federativnu zajednicu, i to na jezično-nacionalnom principu, u kojoj bi jednu od jedinica činili Južni Slaveni. U skladu s tom koncepcijom koju su Hrvati od tada dosljedno zastupali, posebna točka »operata« glasi: »Da kraljevine ove [Hrvatska i Slavonija; P. K.] ne samo s Dalmacijom i budućom vojvodinom sèrbskom, nego i sa susèdnim slovenskimi pokrajinami u užji politički savez stupe, što se tako pred nj. veličanstvom i kod dèržavnog sabora austrijskoga zahtèvati ima.«¹⁹⁶ Iz tog su razloga u saboru na banov prijedlog izabrani poslanici Lj. Vukotinović, I. Kukuljević, M. Georgijević i J. Žuvić, koji su u austrijskom parlamentu imali zadaću da poblizje odrede savez Trojedne kraljevine s »čelim tèlom austrijske države« i da podupru izvršenje želja za sjedinjenje u »užji politički savez« svih južnoslavenskih zemalja u Monarhiji.¹⁹⁷

Uza sve stanovite razlike u mišljenju, koje su bile odraz složene i neizvjesne političke situacije, zastupnici su u saborskoj raspravi jednodušno zastupali gledište koje sadržava »operat«.¹⁹⁸ Ali su se, unatoč tome, pojavile sumnje u uspjeh tog poslanstva u bečki parlament. I dok je Žuvić otklonio mogućnost izmirenja s Mađarima, Georgijević je upozorio da, unatoč zahtjevu o političkom »savezu sa monarkiom austrijskom«, Hrvati nisu nikamo »niti pozvani«. Raspravljajući o tome, Kukuljević je također pokrenuo pitanje »što ćemo u onom slučaju učiniti, ako nas bečki sabor neprimi, ili iz tog uzroka, što nas smatraju kao udo ugarske dèržave, ili radi straha, da ne bi slavjanski element prevagu dobio, ili ako ne bi hotèli priznati načelo, da se svi narodi na temelju slobode, jednakosti i bratinstva predstavljaju«. U tom slučaju Hrvati treba da se opredijele između potpune nezavisnosti i nagodbe s Mađarima; Kukuljević je, međutim, držao da se Hrvati ne mogu još »za nezavisan narod proglasiti« jer su »jošte preslabi«, pa je predložio da, ako ih Austrija odbije, oni Austrijancima izjave da će »biti prisiljeni s Ugarskom se opet pod novimi uvèti složiti«, i to ako je potrebno »i s mačem u ruci«. Ali, ukoliko se

¹⁹⁵ Na i. mj.

¹⁹⁶ Na i. mj. 61, 15. lipnja 1848, 246.

¹⁹⁷ Izvještaj o radu Odbora »u pitanju odnošenja Kraljevinah ovih prema Ugarskoj«, Arhiv Hrvatske; usp. Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora . . . , n. dj., 8.

¹⁹⁸ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 61, 15. lipnja 1848, 246; Šidak, na i. mj., 9.

Hrvati i pomire s Mađarima i s Ugarskom ostanu u državnoj zajednici, Kuljević je smatrao nužnim — uviđajući u tome jedinu mogućnost slobodnog nacionalnog i političkog razvoja — da stupe u užji politički savez »s našom braćom slavjanskom, koja su pod Austriom«. ¹⁹⁹ Naravno, pri tom je, u skladu s politikom austroslavizma, mislio na sjedinjenje Južnih Slavena u Monarhiji. Pa ipak, nije jasno kako je zamišljao uskladiti nacionalnu, jugoslavensku i austroslavističku političku koncepciju, ukoliko bi Hrvati i dalje ostali u državnoj zajednici s Ugarskom.

Ali uza sve to su se spomenuti poslanici u bečkom parlamentu zacijelo trebali držati prijedloga odborova »operata«. A njegov je sadržaj poslužio kao podloga za »Reprezentaciju« austrijskom caru, koja također sadržava zahtjev za sjedinjenje Hrvata, Slovenaca i vojvođanskih Srba. ²⁰⁰ Osim toga, zahtjev o stupanju Južnih Slavena »u užji politički savez«, koji je odbor unio u »operat«, unesen je također u saborski zakonski član. Prilagođavajući nacionalnu politiku zbivanjima u Monarhiji i izvan nje, Hrvati su razvili svoju misao o preuređenju Monarhije; ta je politička koncepcija u to vrijeme bila najdosljednije zasnovani program jedne srednjoevropske federacije. ²⁰¹ Hrvatski je sabor u svom zakonskom članku XI, polazeći od politike austroslavizma, koju su predstavnici sabora također zastupali na Slavenskom kongresu u Pragu, ²⁰² i jezično-nacionalnog principa, ograničio zajedničke poslove federalistički preuređene Monarhije na trgovinu, vojsku, financije i vanjske poslove, za koje treba da se ustanovi jedan »ukupni odgovorni ministerij za čitavu monarhiju«, te izrazio želju da se u jednoj od federalnih jedinica okupe Južni Slaveni unutar Monarhije. Tu je misao o jugoslavenskoj političkoj zajednici izrazio riječima 6. točke: »Da se kraljevina Dalmatinska kao celoviti dio sa trojednom kraljevinom sjedini, — a ostale jugoslavenske pokrajine monarkie austrijske, kao što je novoustrojena vojvodina Serbska, zatim dolnja Štajerska,

¹⁹⁹ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 61, 15. lipnja 1848, 246: »Ako mi kakovu sjajnu budućnost našem narodu želimo, nemožemo ostati tako osamljeni: mi ćemo morati stupiti u užji savez s našom braćom slavjanskom, koja su pod Austriom, a to ćemo ma i mačem u ruci na posleđku morati učiniti.«

²⁰⁰ U tom važnom dokumentu — koji je Hrvatski sabor odobrio 12. lipnja, istog dana kada je saborska delegacija s banom Jelačićem na čelu krenula na dvor u Innsbruck — preciznije su određene »želje« Hrvata. U »Representaciji« koju su hrvatski zastupnici podnijeli »u obziru celokupnosti Monarhie kao i odnošenja sdruženih kraljevinah prema kraljevini Ugarskoj«, Hrvati su zahtijevali teritorijalno ujedinjenje hrvatskih zemalja i zatim, na temelju prirodnog i narodnog prava, tražili da se »ostale jugoslavjanske pokrajine velike cesarovine, kao što je novouzkersnuvša sèrbska vojvodovina, za koju mi time želimo, da ju Vaše veličanstvo po starih naroda Sèrbskoga pravih, premilostivo potvèrditi dostoji se, zatim dolnja Štajerska, Koruška, Kranjska, Istra i Gorica da se u bližnji savez sa ovimi kraljevinami [Trojednom kraljevinom; P. K.] metnu.« *Saborske novine* 6, 17. lipnja 1848, 22; *Novine dalm. hèrv. slavonske* 63, 20. lipnja 1848, 255.

²⁰¹ Šidak, Jugoslavenska ideja u hrvatskoj politici do I svjetskog rata, Studije ..., n. dj., 72.

²⁰² Usp. Prelog, Slavenska renesansa, n. dj.; F. Petrè, Zahteva po »Kraljevini Sloveniji« l. 1848. v praških dokumentih, *GMS XXI*, Ljubljana 1940; V. Z á č e k, Slovanský sjezd v Praze 1848. Sbirka dokumentů. Praha 1958.

Koruška, Kranjska, Istria i Gorica, da se u bližnji savez s onima kraljevina-
ma metnu.«²⁰³

7. Odnos Slovenaca prema pitanju sjedinjenja u jugoslavensku političku zajednicu došao je također do izražaja i svog historijskog značenja na Hrvatskom saboru u Zagrebu i na Slavonskom kongresu u Pragu početkom lipnja 1848. godine. Već smo upoznali da su Slovenci u svom narodnom i političkom programu »Zedinjene Slovenije« razvili nacionalnu misao na etničkom načelu, odbacivši načelno gledište historijskog a prihvatili prirodno i narodno pravo, pa je time slovenska etnička, nacionalna i politička individualnost, kao objektivna svijest u slovenskih preporoditelja, postala realna historijska kategorija. Ali se, naravno, već od početka nametnulo pitanje načina i putova njezine realizacije.

Prema svjedočanstvu anonimnog slovenskog rodoljuba iz »Sekove na Štajeru« — koji je u dopisu datiranom 20. svibnja a u Gajevim novinama objavljenom 1. lipnja, neposredno pred zasjedanje Hrvatskog sabora, sazeo narodni program »Zedinjene Slovenije« — poglaviti nacionalni i politički ciljevi društva »Slovenija« iz Beča i Graza te ljubljanskog »Slovenskog društva« jesu »uzdignutje slovenske narodnosti« i, kao »neobhodni uvjet« slobodne nacionalne i političke djelatnosti, ujedinjenje Slovenaca na svom etničkom teritoriju »u jedno tĕlo dĕržavno«, te javna upotreba slovenskog jezika. Slovensku nacionalnu i političku individualnost suprotstavili su velikonjemačkoj ideji i zahtijevali, u skladu s politikom austroslavizma, da Slovenci »odstupe od nĕmačkoga 'bunda'«, a nasuprot tome izrazili želju da se Slovenci »užje skopčaju« s Hrvatima.²⁰⁴

Takav slovenski narodni program, zajedno sa zahtjevom za sjedinjenje s Hrvatima u jugoslavensku zajednicu, širio se po najugroženijim pokrajinama, Koruškoj i Štajerskoj, u svibnju za vrijeme izbora poslanika za parlament u Frankfurtu. Pri tom je, kako je javio drugi nepoznati slovenski rodoljub u dopisu od 23. svibnja u Gajevim novinama, »narodnost slovensku branilo samo svetjenstvo i prosti puk«, dok su naprotiv »velikaši i urednici [činovnici] većom stranom germanomani«. Poglaviti je zadatak bio svećenika, koji su oni »ponajviše svĕсно izvĕršili«, »prosti puk poučiti i izjasniti mu, kamo smĕraju Nĕmci« i, nasuprot tome, objasniti mu program društva »Slovenija« i pe-

---

²⁰³ Zapisnik sabora trojedne kraljevine, tiskan u tiskari Lj. Gaja u Zagrebu 1848, 7; *Novine dalm. hĕrv. slavonske* 63, 20. lipnja 1848, 255; *Saborske novine* 6, 17. lipnja 1848, 22; I. K u k u l j e v i ć, *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae II*, Zagreb 1862, 324; Šulek, *Naše pravice*, n. dj., 258.

²⁰⁴ *Novine dalm. hĕrv. slavonske* 55, 1. lipnja 1848, 223: »Poznato vam je, da se je u Beču, Gradcu i Ljubljani ustrojilo društvo pod imenom 'Slovenije', kojemu je cilj uzdignutje slovenske narodnosti. Kao neobhodan uvĕt smatra se spojenje Slovenacah na Štajeru, u Kranjskoj, Koruškoj i austr. Primorju u jedno tĕlo dĕržavno; uvedenje narodnog jezika u škole i javne poslove; odstupanje od nĕmačkoga 'bunda' [...], najposlĕ užje skopčanje s bratjom našom hĕrvatskom. [...].« Dalje dopisnik piše da Slovenci »žele uzdĕržati austrianski prestol i suverenitet austrianske monarkie, jer znaju da ĕe imati na bečkom saboru većinu, a u Frankfurtu bili bi samo neznaatni 'appendix'«.

ticiju M. Majara, koji su, kako smo pokazali, u slovenski narodni program unijeli misao o sjedinjenju s Hrvatima.²⁰⁵

Jugoslavenska ideja je 1848. kako u Slovenaca tako i u Hrvata dospjela u svoju višu fazu razvoja. Temeljena na načelu prirodnog i narodnog prava i jezično-nacionalnom principu, izražena je u zahtjevu za ravnopravno sjedinjenje Južnih Slavena u Monarhiji. Ali je, razumije se, jugoslavenska ideja kao sastavni dio narodnog programa u ta dva naroda i njezino širenje ovisilo o stupnju razvoja njihove nacionalne svijesti. Međutim, plemstvo je u Slovenaca bilo narodno otuđeno, dok je slovensko građanstvo uz to bilo po odgoju i duhu, a često i po rodu, tuđe i nenaklonjeno slovenskom narodnom programu. Među inteligencijom su bili rijetki oni koji su prihvatili slovensku nacionalnu svijest. Budući da su bili odgojeni i zainteresirani samo za kranjsku, štajersku, korušku i primorsku pokrajinsku svijest, oni se tradicionalnih partikularističkih težnji nisu mogli osloboditi. To im je smetalo da prihvate slovensko nacionalno ime, pa im je, razumije se, i slovenski narodni pokret ostao tuđ.²⁰⁶

Nosioci narodnog programa »Zedinjene Slovenije« bili su, kako smo već istakli, slovenski narodnjaci — bivši ilirci; u tom krugu nastala je misao da se Slovenci mogu najbolje obraniti od vanjske opasnosti jedino ako se sjedine s Hrvatima. A pošto su pritisak Nijemaca, frankfurtska propaganda i u vezi s tim opasnost od Velike Njemačke postajali sve veći, otpor se u Slovenaca sve više širio, a jugoslavenska ideja postajala aktualnija. Međutim, snagu otpora slabio je nedostatak središnjega političkog tijela, koje bi povezaloslovenski narod u jedinstvenu cjelinu. Time bi zacijelo i jugoslavenska ideja dobila drugačiji sadržaj i širinu. S obzirom na takvu situaciju, glavni centri slovenske narodne i političke djelatnosti ostali su i dalje u Beču i Grazu. Nedostatak jedinstvenog centralnog političkog foruma, kao što su ga imali drugi slavenski narodi, prouzročio je ne samo oslabljenu unutrašnju kohezijsku snagu nego je slabio i jugoslavensku orijentaciju.

Protiv slovenskoga narodnog programa »Zedinjene Slovenije«, i to onakva sadržaja koji je sažeo spomenuti anonimni slovenski rodoljub,²⁰⁷ ustali su mnogi Slovenci, u kojih je pokrajinska svijest ujedno odbila i misao o sjedinjenju Slovenaca s Hrvatima. Tako je po narudžbi ili u »tihem sporazumu z ljubljansko vladu«,²⁰⁸ »odkritoserčni Krajnc« napisao 24. svibnja 1848. u Ljubljani letak pod naslovom »Krajnc Krajncam«, a njega je gubernij 25. svibnja u tisuću primjeraka poslao okružnom poglavarstvu koje ga je razdijelilo među seljacima. Isto kao i njemački pjesnik i političar A. Grün, pseudonim A. A. grofa Auersperga, koji je prvi javno istupio 26. travnja protiv slovenskoga narodnog programa, anonimni autor tog letka smatrao je potrebnim ne samo da se i nadalje zadrži upotreba njemačkog jezika u Slovenaca nego je, štoviše, zahtijevao da se oni, zajedno s Austrijom, sjedine s Njemačkom. Razumije se da je, polazeći od tog mišljenja, odbio ne samo slovenski narodni

---

²⁰⁵ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 55, 1. lipnja 1848, 223.

²⁰⁶ *Usp. Mal, Zgodovina slovenskega naroda*, n. dj., 707.

²⁰⁷ *Usp. bilj.* 204 i odgovarajući dio teksta.

²⁰⁸ *Mal, Zgodovina slovenskega naroda*, n. dj., 784.

program »Zedinjene Slovenije« nego i misao o sjedinjenju Slovenaca s Hrvatima. S namjerom da što jače utječe na javno mnijenje, on je nalazio opravdanje za svoje stajalište u ekonomskim problemima slovensko-hrvatskih odnosa: »Pred neki leti smo že s Hrvati združeni bili, pa noben dober Kranjec take zveze si ne bo nazaj želel. Dobro se še spomnimo, kako majhno ceno so takrat naša vina, žita, živina in drugi deželni pridelki imeli, ker se je tako blago iz hrvatske dežele prosto uvoziti smelo.« U tom letku prvi put se, nadalje, pojavilo gledište koje je ostalo karakteristično za Kranjsku 1848, u kojoj je, odbijajući savez s Hrvatima, ostala nepoznata koncepcija o jugoslavenskoj političkoj zajednici koju su zagovarali slovenski i hrvatski narodnjaci. U Kranjskoj se, naime, sjedinjenje s Hrvatima uglavnom shvaćalo kao potpuno priključenje Slovenaca »ilirskoj« narodnosti u kojoj bi slovenska individualnost nestala. Zato je i »odkritoserčni Krajnc«, odbijajući savez s Hrvatima, odlučio zastupao stajalište o kulturnoj i političkoj vezi Slovenaca s Nijemcima: »Od Rusov in Hrvatov nočemo nič hudega misliti, od Nemcov pa se učimo jezika in navad. Mi se zatore nočemo od naših nemških bratov ločiti. Mi hočemo sicer tudi z našimi sosedi Slovenci in Hrvati biti prijatelji, ostati pa Kranjci.«²⁰⁹

Nasuprot tome, Društvo »Slovenija« u Grazu je pred zasjedanje Hrvatskog sabora uputilo Hrvatima proglas, u kojem je u ime Slovenaca izrazilo želju za užim povezivanjem s Hrvatima. Osim toga, to je društvo izrazilo želju za sjedinjenje s Hrvatima i u posebnoj predstavi koju je Š. Kočevar predao Hrvatskom saboru.

Slovenski su se u svom proglasu, objavljenom u ime društva »Slovenija« iz Graza u Gajevim novinama 1. lipnja, obratili Hrvatima, ističući da oni, probuđeni »domorodnim duhom«, hrvatski politički pokret pomno prate i slijede njegove ideje: »[...] tudi mi, dozdej zastran narodnosti zapuščeni ino potlačeni Slovenci se začnemo gibati, začnemo Vas ljube brate nasledovati, vaše želje našim pridružiti [...]« i slovensku narodnost »ino iz nje izvirajučo telesno ino duhovno dobro pr.ljubovati, ino za njo se boriti«. U tom dopisu sadržani su važni činitelji koji pobliže određuju odnos Slovenaca prema Hrvatima. Prije svega, slovenski rodoljubi su smatrali, misleći na ilirski pokret, da su se Hrvati prvi »narodnosti poprimili med jugoslavjanskimi narodi«, pa su se preko ilirizma i »Slovenski zdaj probudili ino narodnost temelj sreče svakoga naroda priljubili: to slavno nakanjenje ino veselo preporodjenje ste Vi spružili, ste Vi podpirali«. Prema tome, polazeći od slovenske nacionalne individualnosti, istakli su da je hrvatski politički pokret 1848. također utjecao na Slovence, te su izrazili želju da se s Hrvatima »združe« u obrani od zajedničkog neprijatelja.²¹⁰

Društvo je, nadalje, uputilo kao svog poslanika Š. Kočevara na Hrvatski sabor, kojemu je on predao predstavku²¹¹ u kojoj društvo »Slovenija« traži

²⁰⁹ Usp. Apih, *Slovenski in 1848. leto*, n. dj., 71; Ilešič, *O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49*, n. dj., 310—311; Mal, *na i. mj.*, 784.

²¹⁰ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 55, 1. lipnja 1848, 221.

²¹¹ Dokument je objavio Apih, *Slovenski in 1848. leto*, n. dj., 129—130.

Među saborskim spisima u Državnom arhivu u Zagrebu pronašao je taj dokument i objavio ga V. Deželić, *Slovenski i hrvatski sabor godine 1848*, *Vjesnik Kr. državnog arhiva u Zagrebu I*, 1925, 199—200; potpisali su ga 4. lipnja u Grazu

da se Slovenci sjedine s Hrvatima: »Prišiel je od nas že davno pričakovani čas, da se mi, po krvi in rojstvu bratje, in ktemu še bližnji susedje sporazumemo in stopimo v bratsko vzajemnost.« Izrazili su pri tom misao da oni do 1848. nisu »mogli poznati niti samih sebe med seboj«, pa zato nisu mogli ni misliti o političkom sjedinjenju s Hrvatskom. Ali nakon revolucije, njima je konačno pružena mogućnost da razviju i brane svoju narodnost i da se s Hrvatima sjedine. Polazeći od jezično-nacionalnog principa, oni su budućnost svoje narodnosti vidjeli samo »po vzajemni složnosti in trdnem pouzdanji v naše bratje Slavjane, posebno pak v vas bližnje bratske susede Hrvate, Slavonce in Dalmatince in ostale Jugoslavjane«, opredijelivši se tako za jugoslavensku političku zajednicu. U skladu s politikom austroslavizma, polazili su od »neodvisne« s posebnim »narodnim zborom« federalistički preuređene Monarhije, u kojoj bi u jednoj od federalnih jedinica bili sjedinjeni Južni Slaveni. U tom smislu Slovenci su tražili da se Hrvati zauzmu također za njihove želje i na kraju izjavili da žele s njima ravnopravno stupiti u jugoslavenski savez: »Da se trsimo v bližnjo in ožjo zavezo stopiti z Vama, svojimi brati, v duševnem in materijalnom oziru, tako da bi naša občna prizadevanja bila jednaka in se pravice slovenske narodnosti zdržale neoskrunjene.«

Iako je misao o jugoslavenskoj političkoj zajednici izražena u saborskom članku XI skladno povezana s jugoslavenskom idejom i nacionalnom politikom u Hrvata, nesumnjivo je na njihovu odluku o stupanju u državopravni savez sa Slovincima utjecalo također gledište o tome u Slovenaca, koje su oni izrazili prije, na dan otvaranja Hrvatskog sabora i u toku saborskih zasjedanja. Naime, na dan otvaranja Hrvatskog sabora, 5. lipnja 1848, u Zagreb je došao »slovenski odbor« koji je istog dana prisustvovao uvođenju u dužnost bana Jelačića.²¹² Tom prilikom su slovenski poslanici²¹³ iz Kranjske, Koroške, Stajerske i Istre predali Hrvatskom saboru peticiju u kojoj su tražili državopravno sjedinjenje Slovenije s Hrvatskom.²¹⁴

predsjednik D. Křenowský, »namestni« predsjednik J. Krajnc i tajnik društva »Slovenije« J. Muršec, te odbornici B. Starý, K. Koos, I. Vinkovič, B. Jurkovič, I. Plavišič i I. Ertel.

²¹² B. Šulek, Izabrani članci, Zagreb 1952, 227; preštampano iz *Obzora* br. 92, 1872: »Pojas uzajamne ljubavi i simpatije, kojim su danas opasane jugoslavenske grane, slavio je prvo svoje doonda nečuvano slavlje godine 1848., kad je srpski patrijarh *hrvatskoga* bana umjestio [instalirao; P. K.], na oči *slovenskoga* odbora, došavšega u Zagreb da izjavi želju Slovenije sjedinjenje s trojednom kraljevinom.«

²¹³ *Slovenija* 16. 25. kolovoza 1848, 61, M. Majar: »Sloga slavenska in medsebojna bratovska ljubezen se veselo razširjate med nami. Naši sosed i bratji Horvati in Serblji so se prijateljsko sdržili na zboru v Zagrebu v početku Junia letos, in tudi Slovenci želimo ž njimi se sdržiti, zato so tudi iz Štajerske in iz Kranjske dežele nekteri slovenski poslaniki v Zagreb prišli da bi Horvate in Serblje prijateljsko pozdravili.«

²¹⁴ E. I. Ignjatijewitsch, Croaten, Serben und Magyaren, ihre Verhältnisse zu einander und zu Deutschland. Brošura je datirana 1. rujna 1848, a upravljena je njemačkom filozofu A. Rugeu. Ponovo je objavljena u Građi za povijest književnosti hrvatske, knj. 16, Zagreb 1948. U vezi s početkom zasjedanja Hrvatskog sabora, I. Tkalac na str. 40 piše: »Eine Petition der Slawen in Krain, Kärnten, Steiermark und Istrien, welche die Vereinigung mit den übrigen illyrischen Provinzen zu einem Staatskörper ansuchte, fand die lebhafteste Theilnahme und Unterstützung.«

U vezi s opredjeljenjem Slovenaca za jugoslavensku zajednicu, Š. Kočevar je na 5. saborskoj sjednici 9. lipnja, istoga dana kada je odlučeno da se Hrvatska uže poveže »s čelim tĕlom austrianske države«, održao svoj govor, koji se na kraju po svojoj kritičnosti razlikuje od dotadašnjih zahtjeva za sjedinjenje Slovenaca s Hrvatskom. On je na Hrvatskom saboru prije svega izrazio jugoslavensku orijentaciju koju su do tada zastupali slovenski narodnjaci i, s obzirom na razvoj slovenske nacionalne svijesti, raspravljao o pitanju pristupa Slovenaca jugoslavenskoj političkoj zajednici. Najprije je utvrdio da u Slovenaca »proniče klica narodnosti« i da se probudila »narodna svĕst«. Prema tome, Slovenci su postali svjesni da su stupili u političku javnost kao samosvjesni narodni subjekt, pa su u isto vrijeme postavili pitanje daljeg slobodnog razvoja. U primjerima koje smo naveli, slovenski narodnjaci su, s izuzetkom I. Macuna, istodobno postavili slovenski i jugoslavenski program, s tim da je u njih, kako smo zaključili, zahtjev za sjedinjenje s Hrvatima samo dio programa »Zedinjene Slovenije«. Naravno, isto je gledište, u načelu, zastupao Kočevar na Hrvatskom saboru. Pa ipak, smatrao je da Slovenci treba najprije da se konstituiraju u nacionalnom i političkom pogledu, a tek zatim da stupe u zajednicu s Hrvatskom. Suprotstavio je slovensku nacionalnu i političku individualnost velikonjemačkoj ideji i zaključio da se Slovincima nametnula potreba sjedinjenja s Hrvatima, koji su, po njemu, »podpor jugoslavjanstvu« i u kojoj zajednici oni jedino vide dalji slobodni razvoj Slovenije: »Za sada političko sjedinjenje s vama biaše nemoguće« — zaključio je Kočevar — »no narodni naš duh sveudilj jači biva, i tim nam se i sve veća potreba nameće s vama se sjediniti, koji ste podpor jugoslavjanstvu. Vi ste se sabrali na ovaj sabor, od koga zavisi obstanak trojedne kraljevine, bez koje ni Slovenia neima obstanka, neima budućnosti.«²¹⁵

Odgovarajući »bratji Slovincima« na pozdravni govor Š. Kočevara, M. Ožegović je istakao da će Hrvati »tek onda najveću srĕću dokučiti, kad se i oni k nama približe i u užji savez s nama stupe«. Na poziv da Slovenci stupe s Hrvatima u državnopravni savez, Kočevar je zaključio svoj govor trijeznim riječima, a njegova je misao odraz realne stvarnosti u Slovenaca: »Naša je najveća želja sjediniti se, nu kad zrĕli budemo, kad narodni duh prodre i ojača.« Dakle, prije no što budu u stanju da pristupe jugoslavenskoj političkoj zajednici, koja im može osigurati dalji slobodni razvitak, Slovenci, po mišljenju Kočevara, treba da se u nacionalnom pogledu ujedine u jedinstveno državno tijelo i tek kao nacionalni i politički subjekt sjedine s Hrvatima.²¹⁶

Kočevara je u vrijeme zasjedanja Hrvatskog sabora S. Vraz predstavio banu Jelačiću. On je, nadalje, u lipnju bio posrednik između Hrvata i Slovenaca. U pismu Vrazu, datiranom 20. svibnja 1848, Kočevar je zbog naglo izraženog radikalizma u socijalnim i političkim pitanjima posumnjao »da će

²¹⁵ *Novine dalm. hĕrv. slavonske* 60, 13. lipnja 1848, 241; Ilesić, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 283—284, objavio je taj govor, ali ni on niti drugi koji su o tome raspravljali nisu ulazili u analizu političkih pitanja.

²¹⁶ Tim u mnogo čemu važnim događajima nije bilo posvećeno dovoljno pažnje. *Usp. Apih, Slovenci in 1848. leto*, n. dj., 128—129; Ilesić, n. dj., 282—284; Petrĕ, n. dj., 329.

biti sve pametno« što rade Hrvati,²¹⁷ ali je prisustvujući saborskim sjednicama promijenio mišljenje. Tada je, s obzirom na kulturni i politički razvoj slovenske individualnosti, polagao nade u uspjeh političkog pokreta u Hrvata: »S ovim saborom« — zaključio je Kočevar na saborskoj sjednici 9. lipnja — »nova počinje doba« kako za Hrvate tako i za Slovence; zato, nastavlja on, »mi Slovenci se u vas uzdamo, od vas sve očekujemo i svemu se nadamo«. ²¹⁸ Prema tome, u uspjehu hrvatskoga političkog pokreta vidio je stanoviti uspjeh slovenstva. To uvjerenje učvrstio je prilikom ponovnog boravka u Zagrebu oko 20. lipnja iste godine,²¹⁹ a svoju je zabrinutost zbog daljnjeg uspjeha hrvatskoga političkog pokreta izrazio u pismu J. Muršecu 29. lipnja.²²⁰

Osim toga, i slovenski seljaci iz Štajerske i Kranjske, u pograničnim područjima prema Hrvatskoj, skupljali su u svibnju i lipnju potpise u 120 mjesta i preko svojih delegacija uputili peticije banu Jelačiću odnosno Hrvatskom saboru u kojima su izrazili želju za sjedinjenjem s Hrvatskom.²²¹ Spomenute peticije sadržavaju socijalne i političke zahtjeve. Naime, u Štajerskoj i na Dolenjskom seljaci su bili mnogo opterećeniji nametima nego u zapadnim pokrajinama, pa je zbog toga u prvima dolazilo do najžešćih nemira.²²² Taj je socijalni moment bio, dakako, jedan od glavnih razloga zašto su slovenski seljaci na tom području zahtijevali sjedinjenje s Hrvatskom, u kojoj je seljaštvo, za razliku od slovenskog, već bilo oslobođeno kmetstva.²²³ Naravno, uz protufeudalno raspoloženje, protunjemački pokret, sadržan i u programu »Zedinjene Slovenije«, daljnji je važni činilac koji su slovenski seljaci unijeli u tekst svojih peticija.

Društvo »Slovenija« u Beču prvo je istupilo protiv izbora poslanika za parlament u Frankfurtu a zatim se po slovenskim pokrajinama razvila protufrankfurtska propaganda. Naj snažniji otpor protiv spomenutih izbora praćenih otvorenim agitacijom izbio je na Dolenjskom i u slovenskom dijelu Štajerske,²²⁴ dakle, na onom dijelu slovenskog teritorija gdje su se širili izraziti nemiri i odakle su potekli zahtjevi za sjedinjenje s Hrvatskom. Takvo raspolo-

²¹⁷ Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, pismo Š. Kočevara od 20. svibnja 1848.

²¹⁸ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 60, 13. lipnja 1848, 241.

²¹⁹ Budući da je obrnuo slijed događaja i zbog u osnovi pogrešnog metodičkog postupka u objašnjenju političkih odnosa Slovenaca i Hrvata 1848, koji su po njemu samo »zadnji neposredni odmev ilirizma pri Slovencih«, F. Petrè je, ispustivši iz vida osnovne nacionalne i političke probleme, pogrešno protumačio spomenute događaje. Usp. Poizkus ilirizma pri Slovencih, n. dj., 329.

²²⁰ F. Ilešič, Korespondenca dr. Jos. Muršca, Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, sv. VI, MS, Ljubljana 1904, 140.

²²¹ Vidi поближе o tome u P. Korunić, Prilog poznavanju hrvatsko-slovenskih političkih odnosa 1848, *HZ XXXI—XXXII*, Zagreb 1978—1979.

²²² B. Grafenauer, Slovenski kmet v letu 1848, *ZČ II—III*, Ljubljana 1948—1949, 7—68, preštampano u knjizi istog autora, *Kmečki upori na Slovenskem*, Ljubljana 1962, 352.

²²³ J. Šidak, Seljačko pitanje u hrvatskoj politici 1848, *JIC 2*, Beograd 1962, 3—30.

²²⁴ V. Melik, Frankfurtske volitve 1848 na Slovenskem, *ZČ II—III*, Ljubljana 1948—1949, 124.

ženje na tom teritoriju bilo je uvjetovano također drukčijom agrarnom strukturom i političko-propagandnom djelatnošću slovenskih narodnjaka. Slovenski seljaci su u jednom slučaju prihvatili samo onaj politički program — pröbunjemački, nacionalni i jugoslavenski — koji je sadržavao i protufeudalne zahtjeve. Međutim, neosporno je da su i politički događaji u Hrvatskoj utjecali na njihovo raspoloženje.

Slovensko seljaštvo je uopće uz hrvatsku granicu bilo za bliže povezivanje s Hrvatskom. Njih su u tome najviše privlačili socijalni i ekonomski interesi. Kada su Nijemci prilikom izbora za frankfurtski parlament plašili birače da će, u slučaju sjedinjenja s Hrvatima, doći pod »hrvatske batine i mađarsko ropstvo«, stanovništvo ptujskog kraja je odgovorilo da se unatoč svemu želi sjediniti s Hrvatskom. Zbog toga su kandidati za parlament u Frankfurtu najslabije prošli na izborima u tom kraju.²²⁵ Najnemirniji su bili slovenski seljaci u Štajerskoj uz granicu prema Hrvatskoj. Oni su iz socijalnih razloga zahtijevali ne samo sjedinjenje s Hrvatima nego i iseljenje u Hrvatsku.²²⁶ Taj se pokret razvijao, štoviše, duž cijele granice s Hrvatskom sve do Bele Krajine, u kojoj je stanovništvo bilo toliko naklonjeno Hrvatskoj da se pripremalo da pošalje svoje poslanike na Hrvatski sabor.²²⁷

U Štajerskoj gdje se program »Zedinjene Slovenije« najviše širio, seljaci su frankfurtske izbore povezali, uz protunjemačke demonstracije, sa zahtjevom za ukidanje kmetstva. Međutim, u pojedinim slučajevima bili su uz socijalne prisutni i nacionalni i politički momenti. Pokret slovenskih seljaka za sjedinjenje s Hrvatskom počeo je skupljanjem potpisa 2. svibnja 1848. u Štajerskoj, u pograničnom dijelu prema Kranjskoj i Hrvatskoj. Tako je u tom dijelu Štajerske jedan organizirani pokret seljaka počeo dan ranije od početka izbora poslanika za parlament u Frankfurtu. Akcija se odvijala za vrijeme izbora i tom su se prilikom slovenski seljaci opredijelili za jugoslavenski savez, zahtijevajući sjedinjenje Slovenaca s Hrvatskom: »U Seonice (Lichtenwald)²²⁸ na Štajeru došli su seljaci da izaberu poslanika, te izabравši ga kazашe mu, da ako neizradi tamo u Frankfurtu, da se svi Slovenci slože s Hrvatskom i Slavoniom, nek jim se ne vrati živ kući.«²²⁹

Prva peticija štajerskih seljaka s potpisima i njemačkim tekstom potječe »iz kotara Brežice, celjskog okruga u Štajerskoj« a datirana je u Jereslavcu 2. svibnja 1848. godine.²³⁰ U njoj su potpisnici Njemačkom savezu suprotstavili »slavenski savez« i izrazili želju da ujedinjeni žive »sa susjednom Kranjskom i Hrvatskom«. Ta prva peticija, nastala uza samu hrvatsku granicu, po sadržaju je posve slična grupi peticija koje su pisane na slovenskom jeziku, pa predstavlja neku vrstu sažeto izraženog programa štajerskih seljaka. Sličnost njihova sadržaja i činjenica da potječu iz kraja koji se protezao od Brežica

²²⁵ Usp. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 829.

²²⁶ Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 61.

²²⁷ Mal, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 830.

²²⁸ Današnje mesto Sevnica.

²²⁹ U dopisu iz Zagreba od 11. svibnja, koji je S. Vraz poslao za *Srbske Novine*, Dodatak, br. 70, 30. srpnja 1848.

²³⁰ NSB u Zagrebu, R 3987. Vidi pobliže o tome u Korunić, Prilog poznavanju hrvatsko-slovenskih političkih odnosa 1848. n. dj.

do Sevnice govori da je taj pokret u štajerskih seljaka bio čvrsto povezan i organiziran. Sadržaj peticija, koje su nastale u prvoj polovini svibnja, glasi: »Mi dol podpisani saveshujemo se, da k nobenemu nemshkem Svezu (zu keinem deutschen Bund) neprivolimo in privoliti neshemo, ampak k slovenskom Svezu, to je: s Krajnci in Hervati shelimo in hozhemo biti vkup. Cesarju nashemu Ferdinandu pa verni ostanemo do smerti.« Peticijama štajerskih seljaka — u svemu jedanaest iz 59 mjesta s više od 1 330 potpisnika — pripada i »molba iz političkog kotara Sevnice« u Štajerskoj, datirana 4. lipnja 1848. Tu su »punomoć«, pridruživši je ostalim peticijama, potpisnici dali svojim zastupnicima koji su s Hrvatima »trebali govoriti za pravedne stvari« i ugovoriti savez između Slovenije i Hrvatske. Ta je peticija potpisana, dakle, dan prije uvođenja u dužnost bana Jelačića i otvaranja Hrvatskog sabora, a već 6. lipnja je »deputacija štajerska« predala spomenute peticije Hrvatskom saboru.²³¹

Pokret štajerskih seljaka za sjedinjenje s Hrvatskom počeo je, dakle, 2. svibnja, dan uoči izbora poslanika za parlament u Frankfurtu, posljednju su peticiju potpisali dan uoči instalacije bana Jelačića i otvaranja Hrvatskog sabora, a svoje su peticije podnijeli dan nakon njegova otvaranja. Štajerski seljaci iz kotara Brežice, Rajhenburga, Sevnice i još »nekoliko kotareva« koji leže na granici prema Hrvatskoj, kako izvještava celjski kapelan I. Orožen u pismu datiranom 24. svibnja 1848, tijekom svibnja su se sve više povezivali, pa su preko svojih delegacija u Dobavi pregovarali »s Hrvatima o ujedinjenju« i o »ukidanju carinske granice«.²³² Taj pokret štajerskih seljaka treba, s obzirom na vrijeme i mjesto nastanka kao i njegov sadržaj, odvojiti od pokreta na Dolenjskom koji ima druge značajke.

U peticijama koje su štajerski seljaci podnijeli Hrvatskom saboru sadržana je dijelom slovenska narodna i politička misao koju nalazimo u programu »Zedinjene Slovenije«. A to je — nepristajanje uz »Njemački savez«, zahtjev za sjedinjenje Slovenaca i Hrvata, te, prema politici austroslavizma, izjava da žele ostati u okviru Habsburške Monarhije. Međutim, u njima nema uobičajenih socijalnih zahtjeva. Čini se da je problem kmetstva prisutan u tom pokretu, ali to možemo zaključiti samo posredno. On je zacijelo sadržan u protufrankfurtskom stavu, a nešto je konkretnije izražen u peticiji od 4. lipnja. Tom prilikom su seljaci, izražavajući želju da se sjedine s Hrvatskom u kojoj je seljaštvo oslobođeno kmetstva, zahtijevali da i oni budu »oslobođeni tog ropstva«.

Inicijatori pokreta su nesumnjivo bili pojedini slovenski narodnjaci, koji su u tom slučaju sjedinili nacionalna i politička pitanja s problemima u seljaka. Ali, iako su slovenski narodni i hrvatski politički pokreti nesumnjivo

²³¹ *Novine dalm. hërv. slavonske* 57, 6. lipnja 1848, 231: »Danas je došla mnogobrojna deputacia štajerska u Zagreb, da preda saboru našem petitiu sa više hiljadah podpisah, u kojoj se izjavlja želja za sjedinjenjem s Hërvatskom. Deputacia ova bila je svojski primljena i pozdravljena.«

²³² F. Ilešič, Korespondenca dr. Jos. Muršca, Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, sv. VII, MS, Ljubljana 1905, 68: »So viel ist gewis, daß die Bauern aus den Bezirken Rann, Reichenburg, Lichtenwald und einigen an der Gränze gelegenen Bezirken mittelst Deputationen in Dobova mit den Kroaten über Vereinigung beyder Theile und über Aufhebung der Zoll-Linie unterhandeln.«

utjecali na pokret štajerskih seljaka, ipak je on s obzirom na nacionalni program i jugoslavensku ideju bio stran i jednom i drugom pokretu. Politička gledišta štajerskih seljaka u mnogo čemu su slična koncepciji o sjedinjenju Slovenaca i Hrvata u F. Muršiča, koju je on u isto vrijeme propagirao među seljacima u okolici Ptujja.²³³ Štajerski seljaci su, naime, »njemačkom savezu« suprotstavili »slavenski savez« u koji bi se Štajerci sjedinili s Kranjskom i Hrvatskom u jedinstvenu »slavensku naciju« i govorili »isti materinski jezik«, ili, kako je Muršič govorio, »naš materinski Slavensko-Ilirski jezik«.²³⁴

Bile su to, kao i u spomenutom slučaju I. Macuna, političke koncepcije koje su nastale pod još uvijek snažnim utjecajem ilirizma. Stoga možemo zaključiti da oni u tim primjerima nisu slijedili razvoj nacionalne svijesti u Slovenaca i Hrvata, pa su im podjednako ostali strani i nacionalni pokreti u ta dva naroda kao i njihova koncepcija o jugoslavenskoj političkoj zajednici.

Drugačija je, međutim, obilježja imao pokret slovenskih seljaka na Dolenjskom, koji su također izrazili želju za sjedinjenje s Hrvatskom. Njihove su peticije nastale uoči i na početku zasjedanja Hrvatskog sabora. Uzrok tom pokretu je socijalne naravi: doljenjske je seljake privlačilo rješenje kmetskog pitanja u Hrvatskoj. U isto vrijeme dok su štajerski seljaci u početku svibnja zahtijevali sjedinjenje s Hrvatskom, doljenjski su seljaci poslali svoje delegacije u Beč i tražili ograničenje feudalnih obaveza. Usporedo s tom akcijom, hrvatski je pokret također pobudio u njih stanovitu pažnju, pa su, štoviše, zahtijevali da se kmetsko pitanje riješi onako kako se to uradilo u Hrvatskoj.²³⁵ Kako im pomoć nije stizala, oni su položili nade u hrvatski pokret, obrativši se banu Jelačiću od kojeg su tražili pomoć u rješenju svojih problema.

Njihove peticije ne sadržavaju čak ni u skromnom obliku razrađeni program, kao kod štajerskih seljaka, iako je nesumnjivo na njih taj pokret utjecao. Dolenjski su seljaci 4. lipnja 1848, dan uoči instalacije bana Jelačića i otvaranja Hrvatskog sabora, počeli skupljati potpise i sastavljati peticije, koje su 8. lipnja podnijeli Hrvatskom saboru.²³⁶ Prva peticija je potpisana u »općini Veliko Mraševo 4. lipnja 1848.« u kotaru Krškom, a druga je datirana u »Svetom Križu 6. lipnja 1848.« u Kotaru Kostanjevica. Ostale tri nedatirane potječu iz istog kraja. U svemu pet peticija iz 61 mjesta s više od 760 potpisa.²³⁷

U svojim »moltbama« doljenjski seljaci su se neposredno obraćali banu Jelačiću i zahtijevali, nasuprot Njemačkom savezu, sjedinjenje Kranjske i Hrvatske. Taj protunjemački stav, uz primarni socijalni, važan je činilac koji

²³³ Horvat — Ravlić, Pisma Ljudevita Gaja, n. dj., 333—335, pismo F. Muršiča datirano 8. svibnja 1848. Govor kmetom, iz istog vremena, ostavština Lj. Gaja, NSB u Zagrebu, R 4710, objavio V. Deželić, Slovenci za sjedinjenje s Hrvatskom god. 1848, Vjesnik zem. arhiva XII, Zagreb 1910, 57—60.

²³⁴ Usp. nav. izvore iz preth. bilj.

²³⁵ Melik, Frankfurtske volitve 1848 na Slovenskem, n. dj., 100—101.

²³⁶ *Novine dalm. hërv. slavonske* 58, 8. lipnja 1848, 235: »Danas je ovamo [u Zagreb; P. K.] stigla mnogobrojna deputacia kranjska (ona, što je ovdë bila onomadne, biaše iz Štajera), koja je također izjavila želju za sdruženjem. [...]« Usp. i *Novice* 25, 21. lipnja 1848, 106, te pobjliže o tome u Korunić, Prilog poznavanju hrvatsko-slovenskih političkih odnosa 1848, n. dj.

²³⁷ Opširnije o tome Korunić, na i. mj.

nam поближе objašnjava njihovu želju da se »podvrgnu zaštiti gospodina bana u Zagrebu«, kada budu, kako su zamišljali, dopuštenjem austrijskog cara »predani Zagrebu« pod vlast, jer žele da i kod njih bude »takva vlada kao što je u Hrvatskoj«. Peticije doljenjskih seljaka sadržavaju ova politička stajališta: zahtjev za sjedinjenje Kranjske s Hrvatskom — ne spominju ostale slovenske pokrajine pa u tome zaostaju za štajerskim seljacima — i suprotstavljanje Njemačkom savezu, ali su izjavili da ostaju vjerni podanici Austrije, te izrazili protufeudalno raspoloženje.

Pa ipak, bit njihovih zahtjeva je poglavito socijalne naravi. Oni su izričito izjavili da nisu »nikakvi prevratnici (revolucionari)« već jedino mole da im budu ublažene daće. Zbog toga su molili bana Jelačića »da im pomogne«, nadajući se da će poslije sjedinjenja s Hrvatima i nakon što prihvate »vladu kao što je u Hrvatskoj« i kod njih kmetsko pitanje biti riješeno.

Ali, iako navedeni pokreti u slovenskih seljaka za sjedinjenje s Hrvatskom ulaze u problematiku slovensko-hrvatskih odnosa, a time, naravno, i jugoslavenske ideje, ipak valja naglasiti da su se oni po svom posebnom obilježju odvijali izvan tokova nacionalne politike i jugoslavenske ideologije u Slovenaca i Hrvata 1848. godine.

Slovinci su, nadalje, svoj odnos prema jugoslavenskom savezu iskazali još na dva skupa. Ideju o nešto širem savezu u tom razdoblju osim s Hrvatskom izrazio je u »ime naroda slovenskog« odbor društva »Slovenija Koruška« u predstavi koju je trebao predati S. Vraz kao njihov »poklisar« 15. svibnja skupštini u Sr. Karlovcima.²³⁸ Tom prilikom je opseg jugoslavenske ideje u Slovenaca proširen na savez triju naroda: Slovenaca, Hrvata i vojvođanskih Srba, koji treba da se »složno ujedine« na principu »narodnosti, slobode, jednakosti i bratinstva.«²³⁹

I. Kukuljević je još 20. travnja 1848, polazeći od поближе neodređene »slavjanske narodnosti«, smatrao potrebnim »da se jedan narodni duh razvije, da se jedan narodni interes porodi« i predložio da se sazove, po uzoru na svenjemačku skupštinu u Frankfurtu, »jedan jedini obćeniti sabor svih granah naroda« slavenskoga.²⁴⁰ L'. Štur se zatim u svom konceptu poziva za Slavenski kongres u Pragu obratio prije svega austrijskim Slavenima, a Palacký je kongresu namijenio protufrankfurtsku akciju u svrhu da se očuva jedinstvo Monarhije.²⁴¹ Nasuprot mišljenju da se Austrija uže poveže s Njemačkom, u kojem je slučaju prijetila opasnost slobodnom razvoju malih slavenskih naroda, austrijski Slaveni su zahtijevali da Monarhija bude samo-

²³⁸ Usp. F. Ilešič, Stanko Vraz, slovenski pooblaščenec za srbsko narodno skupšćino, *Zbornik SM*, knj. IX, Ljubljana 1907.

²³⁹ *Srbske Novine* 70, 30. srpnja 1848, 455. Na tu skupštinu Vraz nije otišao jer je uskoro otputovao u Prag na Slavenski kongres. Sličnu je akciju zacijelo pokrenulo i društvo »Slovenija« iz Graza, jer je Š. Kočevar pisao Vrazu da je »punovlast sastavio koju tebi ćemo dati da od naše strane srbski sabor pozdraviš«. S. Vraz, *Děla V*, Zagreb 1877, XXIV, bilj. 24.

²⁴⁰ *Novine dalm. hěrv. slavonske* 37, 20. travnja 1848, 145.

²⁴¹ J. Šidak, Austroslavizam i Slavenski kongres u Pragu 1848, *HP* 3—4, Zagreb 1960; Prelog, *Slavenska renesansa*, n. dj., 271—421; Z. Tobolka, *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*, Prag 1901.

stalna, preuređena na federativnom principu, što bi omogućilo svakom narodu slobodan kulturni i politički razvoj. U adresi caru, koja predstavlja neku vrstu zaključnog dokumenta Slavenškog kongresa, težište je u budućem uređenju Monarhije postavljeno na narode i njihove kulturne i političke individualnosti. U federalistički preuređenoj Monarhiji, Južni bi se Slaveni ujedinili u poblize neodređenu federalnu političku jedinicu.

U Slovenaca su »Novice« 17. svibnja objavile poziv za Slavenški kongres u Pragu. Pri tom je Bleiweis izrazio želju da bi na tom kongresu trebalo da bude što više »iskrenih in po družih opravilah ne zadržanih Slovincov«, a »ljubljski slovenski zbor bo gotovo tudi kakiga poslanca poslal.«²⁴² Uza sve to, Slovenci su bili u Pragu slabo zastupani; imali su svega pet poslanika — Vraza, Globočnika, Jarnika, Šparovca i Grloviča.²⁴³ Utjecajniji Slovenci, koji »imajo zaupanje svojega naroda«, kao što su bili Miklošič i Bleiweis, na kongres nisu otišli.

Prvi dokument koji su Slovenci uputili Slavenškom kongresu u Pragu potječe od O. Cafa, bivšeg pristaše ilirskih i Kollárovih ideja. Za razliku od dopisa koji je kongresu uputilo društvo »Slovenija« iz Graza, član kojega je Caf bio, on je u svom pismu, datiranom 27. svibnja 1848, izložio program »Zedinjene Slovenije« u kojem je sadržana i jugoslavenska ideja. Pri tom je smatrao da ne iznosi samo svoje shvaćanje. »Jaz med pravimi Slovenci« — piše Caf — »na kmětih v Štajerju prebivam, ter vém ino znam jih čùd ino hot, pak tude jih potrebščino: Potém uvádím, kakor bi v Pragi med Slavjáni bil.«²⁴⁴ Odlučno je izjavio da Slovenci u »Némški narodni zvéze ne mòremo, ne smémò ino n e h o č e m o b. ti«, te je Njemačkom savezu suprotstavio slovensku nacionalnu i političku individualnost i jugoslavensku zajednicu. Na temelju etničkog načela Caf je zahtijevao ujedinjenje Slovenaca u jedno kraljevstvo »Sloveniju«, ali je smatrao da se Slovenci u obrani od germanizacije treba da sjedine s Hrvatskom: »S Hrvatskim — z Ilirijo se moramo bolje zvezati: nas je, da bi posebno knižtvo iméli inò da bi se némčenju soperstáviti mògli, premalo.« Prema tome, govoreći o poblize neodređenom sjedinjenju Slovenaca i Hrvata, Caf je taj savez opravdao, prema koncepciji koju su zastupali još slovenski ilirci, malobrojnošću Slovenaca koji tobože ne mogu imati posebnu književnost, a njoj je zacijelo namijenio odlučnu ulogu u suprotstavljanju germanizaciji. Pa ipak, uza sve nejasnoće u koncepciji — Caf je polazio od slovenske nacionalne i političke posebnosti, a jugoslavenski bi savez po njemu slovenskom narodu omogućio dalji nesmetani razvoj. Ali se ilirske ideje još uvijek nije oslobodio i ona u njegovoj nacionalnoj i jugoslavenskoj koncepciji stvara nejasnoće.

U istoj točki Caf iznosi u mnogo čemu sporno mišljenje: »Istina je sicer, da še si Štajerci ne želé, s Horvati v zedinjenje stopiti: pričína je k m e t o v s k a. Opróštite Horváta, da bode kakor kmet tude človek ino ne s ó ž n i k

---

²⁴² *Novice* 20, 17. svibnja 1848, 84.

²⁴³ Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, n. dj., 746.

²⁴⁴ F. Petrè, *Zahteva po »Kraljevini Sloveniji« l. 1848 v praških dokumentih*, *GMS XXI*, Ljubljana 1940, 43—44; V. Ž á č e k, *Slovanský sjezd v Praze 1848. Sbíрка dokumentů*, Praha 1958, 163; Prelog, *Slavenska renesansa*, n. dj., 321—322.

ali r à b, pak Slóvenec ga već čertil ne bô. Prèd združjenja ino nagnènja k edendругu ni misliti.« Ta misao u pojedinostima nije jasna. Prije svega, Caf je poistovjetio pojmove »kmetški« i »Štajerci«, odnosno — pitanje odnosa Slovenaca prema sjedinjenju s Hrvatima ograničio je na probleme u seljaka, u koje je unio neodređene socijalne momente koji to sjedinjenje ometaju.²⁴⁵ Caf očito nije poznao događaje na hrvatskom selu, gdje su seljaci, za razliku od slovenskih, već bili oslobođeni kmetstva. Osim toga, pokazali smo da su štajerski seljaci, prilikom putovanja hrvatske deputacije potkraj ožujka kroz Štajersku, izrazili želju da će »s' Hèrvatskom u kojoj su svi slobodni«,²⁴⁶ dok su, nadalje, u pograničnim dijelovima prema Hrvatskoj već od 2. svibnja skupljali potpise i svoje peticije predali 6. lipnja Hrvatskom saboru,²⁴⁷ zah-tijevajući sjedinjenje s Hrvatskom.²⁴⁸

Caf je u četvrtoj točki svoga programa jugoslavensku ideju proširio na »podunavske Slavjane«, odnosno na Južne Slavene izvan Habsburške Monar-hije: »Potrèbna je bratovska ino narodna vzàjemnost ino prijàzen med vsemi Austrijànskimi ino tudi Podunajskimi Slàvjani, ako hoèemo, dà nas Nèmcì ali gdo drugi ne stisne.« Ta je misao nastala pod utjecajem Kollàrovih i ilirskih romantičarskih ideja o kulturnom ujedinjenju Slavena, odnosno Ju-žnih Slavena. Ali Caf nije mislio samo na kulturnu uzajamnost, nego je pod dojmom zasjedanja Slavenskog kongresa u Pragu predlagao sličan pokušaj u Južnih Slavena koji bi se sastali u Beogradu: »Kakor dosih dob razdruženi, ino razkropljeni bomo neprestànomà v neprijateljskem zatiranj-stvu: zatò je moja misel, da bi, kakor zdaj v Pragi, taki shod Slavjànov ali bar Ilircev v Bèlègradu (Belgrad) bil.« S obzirom na jugoslavensku ideju, u Cafa su se miješale romantičarske sveslavenske predodžbe i koncepcija austroslavizma. Na temelju toga možemo zaključiti da, polazeći od nacionalne

²⁴⁵ Komentirajući navedenu misao u Cafa, Petrè, Zahteva po »Kraljevini Slo-veniji« . . ., n. dj., 43, smatrao je da »v vsej obširni, več let trajajoči slovenski dis-kusiji o ilirizmu, oziroma zbližavanju Slovencev in Hrvatov, se je tu zgodilo prvič, da so bile navedene tudi socialne razlike med obema ljudstvoma kot oviralne sile«. Time je, umjesto objašnjenja, u taj problem unio još više nejasnoće.

²⁴⁶ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 31, 6. travnja 1848, 121.

²⁴⁷ Usp. Korunić, Prilog poznavanju hrvatsko-slovenskih političkih odnosa 1848, n. dj.

²⁴⁸ Nejasna misao O. Cafa ne može nam, razumije se, svjedočiti o suprotstavljanju Štajeraca ideji o sjedinjenju Slovenaca i Hrvata, kako je to zaključio S. Granda u raspravi »Graška Slovenija v letu 1848/49«, n. dj., 53. Granda naime tvrdi da uza sve to što se društvo »Slovenija« u Grazu opredijelilo za sjedinjenje Slovenije s Hrvatskom, »ideja povezave s Hrvati med Slovenci na Štajerskem ni bila nesporna. Delno je uzrok kmečkoga nasprotovanja opisao Caf.« Nesumnjivo su se mnogi u Slovenaca suprotstavili ideji o sjedinjenju s Hrvatskom, ali nam ni taj niti drugi podatak koji Granda navodi na istom mjestu ništa o tome поблиže ne kaže: »Neka-teri so povezavo s Hrvati odklanjali zaradi prejšnje ilirske propagande za tesnejšo kulturno povezavo s Hrvati.« Zaključio je to na temelju pisma I. Strahe koje je on 20. lipnja 1848. uputio J. Muršcu. Straha doduše piše da oni žive »medju ljud-ством« koje kaže: »Krobathen wollen wir nicht werden«, ali u pismu nema riječi o »prijašnjoj ilirskoj propagandi«. Usp. Ilešič, Korespondenca dr. Jos. Muršca, sv. VI, n. dj., 167.

politike, Caf nije dosljedno izgradio ni jugoslavensku ideju niti politiku austroslavizma. To pokazuje da među istaknutim slovenskim narodnjacima nije bilo ujednačenosti osnovnih gledišta o jugoslavenskoj političkoj zajednici. A Caf je, uostalom, i sâm posumnjao da se može išta postići, jer je istakao da već u Štajerskoj nedostaje za to društvenih snaga, tvrdeći da su samo »duhovnici domorodci«.

Osim Cafa, Slavenskom su kongresu svoja pisma uputili društva »Slovenija« iz Beča i Graza, te koruski Slovenci, ali oni nisu bili jedinstveni u svojim zahtjevima, a jugoslavensku ideju sadržava samo navedeni dopis O. Cafa.

Malobrojna slovenska delegacija na Slavenskom kongresu dodijeljena je sekciji Južnih Slavena. Među dokumentima južnoslavenske sekcije sačuvan je spis koji je nastao početkom lipnja. Taj dokument predstavlja koncept poslanice Slovenaca i trebalo je da uđe u zajedničku rezoluciju Južnih Slavena. Tekst je pisan na njemačkom jeziku, a sastavio ga je član slovenske delegacije. Spis sadržava slovenski narodni program koji je sličan spomenutoj »Molbenici slovenskih rodoljuba«. Tom prilikom su slovenski poslanici također pozivali od slovenske nacionalne i političke individualnosti i izrazili želju za sjedinjenje u uži savez s Hrvatima.²⁴⁹

Taj zahtjev za sjedinjenje s Hrvatima u potpunom je skladu s opredjeljenjem za jugoslavensku političku zajednicu koju ideju sadržava program »Zedinjene Slovenije« u slučajevima o kojima smo sprijeda raspravljali. Ali, u konačnom tekstu rezolucije Hrvata, Slovenaca i vojvođanskih Srba, koji je ušao i kao XXXX član zapisnika, zahtjevi Slovenaca se razlikuju od navedenog sadržaja. U »zahtevanju Slovenacah« traži se ujedinijenje Slovenaca u jedno političko tijelo pod imenom »Kraljevine Slovenie« sa svojom vladom i javna upotreba slovenskog jezika. Pri tom su, kao što su to uradili Česi i Moravljani, odbili priključenje Njemačkom savezu. Međutim, ispušten je sprijeda naveden zahtjev o sjedinjenju Slovenaca s Hrvatima. Čini se da su slovenski poslanici taj zahtjev iz konačnog teksta adrese austrijskom caru izostavili zbog držanja hrvatskih poslanika. U »potrebama Hrvata« ovi su doduše zahtijevali »da se sve ono utvrdi i odobri, što je ban u interesu dinastie, narodnosti i municipalne samostalnosti kraljevinah Hrvat.-Slav. i Dalm. dosad učinio« te, nadalje, potvrdu svih zaključaka Hrvatskog sabora.²⁵⁰ A tu je, uz ostalo, u obzir došao i zahtjev o stupanju u državnopravni savez sa Slovincima i vojvođanskim Srbima. Pa ipak, iz dokumenta se ne vidi da li su hrvatski poslanici na kongresu izričito govorili o sjedinjenju sa Slovincima. Štoviše, na sjednici jugoslavenske sekcije 5. lipnja 1848. izabrani su A. T. Brlić, M. Prica i P.

---

²⁴⁹ Žáček, Slovanský sjezd v Praze roku 1848, n. dj., 377: »1. Bei unserer Nation sollen nur Männer angestellt werden, welche unser Volk, unsere Nationalität und Sprache wirklich lieben; 2. Es muss veranlasst werden, dass sich die Slovenen concentriren als Nation und durch einen gemeinschaftlichen Landtag vertreten werden; 3. dass wir mit den, der kaiserlichen Dynastie immer treuen und ritterlichen Brüdern in Croatien, Slavonien und Dalmatien in wahre Verbindung kommen. So lange dieses nicht geschieht, kann uns nur schwer und wenig geholfen werden.« Usp. i Petre, Zahteva po »Kraljevini Sloveniji« 1. 1848 v praških dokumentih, n. dj., 53; Prelog, Slavenska renesansa, n. dj., 357.

²⁵⁰ Petre, na i. mj., 54.

Štamatović »za odbor, koji će prošnju na Cara sastaviti, koju će Slavjanska skupština caru podnijeti«. Na pitanje što »Jugoslavjani moraju zahtijevati, zaključeno je: »Mi želimo, da Dalmacija, Hrvatska, Slavonija i Vojvodina Srb-ska jedno tijelo kao jedan član Austrijske savezne monarhije čini«,²⁵¹ ali Slo-vence, predstavnici kojih su ondje sjedili, nisu spomenuli. U jugoslavenskoj sekciji je, zbog malobrojnosti slovenskih poslanika, dominirala većina glasova hrvatskih i srpskih poslanika, pa se to odrazilo i na ideju o jugoslavenskom savezu. Zbog toga je slovenski delegat V. Šparovec — u pismu J. Muršcu da-tiranom 1. lipnja — posumnjao da će se Hrvatima i Srbima na kongresu biti moguće postići sporazum.²⁵²

II

1. U Hrvatskom saboru je na sedmoj sjednici 12. lipnja 1848. prihvaćen prijedlog da se Hrvat. otcijepe od Ugarske i da se povežu »u užji savez s ustavnom carevinom Austrijskom«. Isti dan je »saborski odbor« na čelu s banom Jelačićem odnio »Reprezentaciju« austrijskom caru na dvor u Inns-bruck.²⁵³ U vezi s tom odlukom, Hrvatima su se nametnula pitanja daljeg odnosa prema Austriji, uređenju Monarhije, nacionalnoj politici i formiranju jugoslavenske političke zajednice.

B. Šulek je još za vrijeme saborskih sjednica 10. lipnja 1848. zaključio²⁵⁴ da je Hrvatska »odveć malena« da bi se sama mogla »u ovo burno vrême, proti tolikim neprijateljem uzdržati«. Budući da je dan prije na Hrvatskom saboru predloženo da se Hrvatska uže poveže »s čelim tĕlom austrijske dr-žave«, Šulek je prema široj koncepciji austroslavizma raspravljao o pitanju državnopravnog odnosa prema Austriji i sjedinjenju Južnih Slavena u Mo-narhiji. Smatrao je da ukoliko se s Hrvatskom »sèrbska vojvodina sdruži«, a tome inače nije bilo formalnih prepreka, ipak se neće moći usporediti s osta-lim narodima koji »se sada svaki u jednu dèržavu stapa«. Polazeći od tog na-čelnog gledišta, istakao je dva činitelja podjednako važna kako za nacionalnu politiku, u prvom redu za teritorijalno okupljanje hrvatskih zemalja, tako i za rješenje pitanja državnopravnog sjedinjenja sa Slovencima. Odbacivši mi-sao o daljoj državnoj zajednici s Ugarskom, zaključio je da se Hrvatska mora »pobrinuti za pošteniega i jačjega saveznika« a to je »austrijska cesarevina«. Na temelju austrijskog oktobriranog ustava od 25. travnja 1848, u kojem se u § 4. osigurava »svim narodima nepovredivost njihove narodnosti i njihova je-zika«, Šulek je zaključio da je Austrija — i to, prema koncepciji austroslavi-zma, »slavjanska« Austrija — »mnogo slobodnia nego ista Ugarska«. Osim toga, nastavlja Šulek, Hrvate s Austrijom veže pragmatička sankcija, zato s njom »trĕba da se ne stopimo, nego samo čvĕrstie sdružimo, jer sdruženjem ovim sdružiti ćemo se s bratjom slavjanskom slovensko-čĕško-poljskom; sdru-

---

²⁵¹ Záček, Slovanský sjezd v Praze roku 1848, n. dj., 304.

²⁵² Ilešić, Korespondenca dr. Jos. Muršca, sv. VII, n. dj., 75—76.

²⁵³ Saborske novine 4, 12. lipnja 1848, 16.

²⁵⁴ Novine dalm. hĕrv. slavonske 59, 10. lipnja 1848, 239, u članku »Poručanstvo naše slobode«.

ženjem ovim samo ćemo još bolje Austriju poslativiti«. Dakle, stupanjem u državnu zajednicu s Austrijom, Hrvati bi se, prema politici austroslavizma, tješnje povezali s austrijskim Slavenima, te bi se brže i lakše »sjediniili s bratjom dalmatinskom, slovenskom i krajišničkom«. Prema tome, stupanjem Hrvata u politički savez s Austrijom postiglo bi se, misli Šulek, ne samo »bèrže i lasnie« teritorijalno ujedinjenje hrvatskih zemalja, nego i u okviru jugoslavenske ideje sjedinjenje sa Slovincima. Taj savez on je opravdavao ne samo nacionalnim i političkim razlozima, jer bi time »učvèrstili našu slobodu i samostalnost«, nego i ekonomskim potrebama jer bi time izjednačili »intereze, umnožili bogatstvo, unaprijedili tèrgovinu i obèrtnost«.

Ali nakon što je Hrvatski sabor definitivno prihvatio prijedlog »za sdruženje s Austriom«, B. Šulek je »savez s austrijskom monarkiom« opravdao,²⁵⁵ u skladu s austroslavističkom koncepcijom Palackog, općim historijskim razvojem u toku kojeg se male državnice spajaju u veće, a to je jasno izrazio i u spomenutom članku od 10. lipnja. Pri tom je, kao Kukuljević i Vukotinović, smatrao da nije moguće ostvariti potpunu nezavisnost, a tome razlog kao i oni nalazi u tadašnjoj slabosti Južnih Slavena.²⁵⁶ Raspravljajući o savezu s Austrijom, Šulek piše: »nećemo se mi s monarkiom stopiti i u Austrii se kao raztopiti, mi se želimo s njome sdružiti, želimo da svi narodi austrijske monarkie sklope jedan 'Bundesstaat', u kojem bi svaka dèržava kod svoje kuće bila slobodna i samo bi bila u savezu s ostalimi na koliko se to obćih interesah tiče.« Naravno, takvo načelno gledište odredilo bi i jugoslavensku političku zajednicu u kojoj bi se Hrvati, Slovenci i vojvođanski Srbi ravnopravno sjedinili u »užji savez«. Na kraju zaključuje: »Sdruženje s Austriom zahtèvaju naši duševni i materialni interesi. Mi ćemo bo time u užji savez stupiti s bratjom slavjanskom, a toga nam tim više trèba, jer dušmani sa svih stranah vrèbaju, kako bi nas zatèrli.«

Isto je načelno gledište zastupao tada i Lj. Vukotinović.²⁵⁷ Smatrao je da »glavno načelo« hrvatske politike jest »uzdèržanje cèlokupnosti dèržave austrijske«, a takvo političko stajalište opravdavao je tadašnjom slabosti Južnih Slavena u Monarhiji i opasnošću izvana. Osim toga, smatrao je potrebnim da se »uzdèrži centralni ministerium«, koji bi povezivao različite narode u Monarhiji. Prema Herderovoj mesijanističkoj ideji i politici austroslavizma, Vukotinović je Slavenima dosudio odlučnu ulogu u preuređenju Habsburške Monarhije na principu federalizma; ona prije svega treba da postane »slavjanska dèržava«, a prema tom mišljenju Austrija bi bila spona sjevernim i Južnim Slavenima, koje bi se skupine svaka za sebe sjedinile u posebne federalne jedinice. Stanovita kritičnost u odnosu na društvene i političke prilike navela je Vukotinovića da otkloni misao o političkom otcjepljenju Južnih Slavena: »To mi kažemo iskreno, niti želimo izreći kakovu nezavisnost slavjansku na jugu sada, gdè zaista tomu zrèli nismo«, i tko zna, nastavlja Vukoti-

²⁵⁵ Na i. mj. 61, 15. lipnja 1848, 247, u članku »Naš savez s austrijskom monarkiom«.

²⁵⁶ Usp. i Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, n. dj., 10.

²⁵⁷ *Saborske novine* 5, 15. lipnja 1848, 17, u članku »Trojedna kraljevina i Austrija«.

nović, »kojim putem morat ćemo do cilja toga? Nu međjutim nemora Slavjanin na jugu bojati se za budućnost svoju, ona će procvasti [...]« Uže povezivanje i slobodan razvoj Južnih Slavena vidio je Vukotinić u stvaranju jedinstvene fronte svih austrijskih Slavena, jer, zaključuje on, unatoč njihovoj želji da Austrija postane slavenska država, činjenica je da austrijske »Němce vuče Frankfurt«, a Slavene treba da »vuče uzajemno ljubav od sěvera do juga«.

Protivno tim političkim gledištima, koja su nastala usklađivanjem nacionalne politike s tadašnjim realnim političkim snagama u Monarhiji, drugačije je nastupio A. Uhèrnik. Budući da su se otcijepili od državne zajednice s Ugarskom i »ustrojili dèržavno vèće, kod kojeg će na predlog bana kralj savètnika imenovati«, Hrvati su, smatra Uhèrnik, izabrali srednji put kojim nitko ne može biti zadovoljan; jer, uza sve to što Hrvatska prema saborskom članku XI zadržava samostalnost u svim poslovima — »osim rata, financiah i izvanjskih poslova« — ustanovljenje »dèržavnog vèća« neće naići na odobravanje ni »u izobraženom svètu« niti će u pogledu konstituiranja jugoslavenske zajednice zadovoljiti vojvođanske Srbe i Slovence. Zato je Uhèrnik predložio da treba »na mèsto toga vèća posebni podpunni ministerium« zahtijevati, a nakon što bi se »posebni ministerium« ustanovio »ugledali bi u njemu svi južni Slaveni garanciju budućnosti svoje, složili bi se rado i sdružili u jedno tĕlo, koje će napokon i morati biti, jer drugdie ni oni [Slovenci i vojvođanski Srbi; P. K.] ni mi budućnosti neimamo«. Uvjeren u snagu političkog pokreta u Južnih Slavena a napose u Hrvata, držao je da »sad je lĕpa bila prigoda, da vlastiti stvorimo ministerium, — vlastitu vladu jugoslavensku ustrojimo; — naše interesse neće sigurno bečko praviteljstvo tako promicati, kako bi naše; u nas je sada život, u nas Jugoslavenah vlast, moć i podpora Austrie: — ona neka više ne zahtĕva, da joj robujemo, neka bude zadovoljna, da smo monarhie silni stup. Zašto da pred svĕtom krijemo što svĕt i onako zna, i što će se svakako sbiti [...]«²⁵⁸

Međutim, dalji razvoj događaja, s naglim i neočekivanim promjenama koje su uslijedile nakon odlaska hrvatske deputacije u Innsbruck, odrazio se na stanovit način i na jugoslavensku ideju. Prije svega, ban Jelačić je pomirbenom akcijom dvora, umjesto sklapanja užeg saveza s Austrijom pokušao naći izmirenje s Mađarima, a ulogu posrednika preuzeo je nadvojvoda Ivan.

Mogućnost pak da dođe do nagodbe utjecala je na tok raspravljanja u Hrvatskom saboru, koji je napokon utvrdio »pogodbe s Ugarskom«, ali je i dalje zastupao načelo o jedinstvu Habsburške Monarhije. Početkom srpnja sabor je naglasio užu zajednicu samo s Vojvodinom,²⁵⁹ dok je, odstupajući privremeno od političke koncepcije osnovane na jezično-nacionalnom principu federalistički preuređene Monarhije,²⁶⁰ neizvjesno ostalo pitanje pridruženja Slovenaca zajednici Južnih Slavena.

²⁵⁸ Na i. mj. 8, 23. lipnja 1848, 29. Uredništvo se od tog mišljenja ogradilo riječima da je članak otišnut iz razloga da se »o velevažnom ovom i za nas životnom pitanju mnĕnja sa raznih gledišta« saslušaju.

²⁵⁹ Kukuljević, *Iura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae II*, n. dj., 332.

²⁶⁰ Šidak, *Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848*, n. dj., 12.

U početku revolucije u Hrvata je, kako smo pokazali, prevladavalo mišljenje o užem političkom sjedinjenju sa Slovencima. Ali do stanovite promjene u jugoslavenskoj ideji dolazi pred zasjedanje Hrvatskog sabora. U travnju i svibnju se, naime, sve više zaoštravao sukob Hrvata i Mađara, pa je polovinom svibnja došlo do poziva na oružje.²⁶¹ A upravo je 15. svibnja narodna skupština u Sr. Karlovcima položila temelj srpskoj Vojvodini. Vojvodani su od tada u sukobu s Mađarima politički jedinstveni i organizirani, pa su, prema tome, postali prirodan partner hrvatskom pokretu. U Hrvata se od tada u određenju jugoslavenske političke zajednice polazi poglavito od vojvođanskih Srba, ali naravno, Slovence nisu ispuštali iz vida. Međutim, ni takva koncepcija nije stalna i neprekidno se mijenjala prema razvoju događaja u Monarhiji.

U prijedlogu za uvjete pacifikacije, koje je predložio saborski odbor, istaknuta je također misao o sjedinjenju sa Slovencima. Osim toga, taj je odbor u svom prijedlogu polazio od pretpostavke da ukoliko nagodba ne uspije, onda Hrvati treba da ustraju kod svojih prijašnjih zaključaka,²⁶² pa dakako i u pogledu zahtjeva o sjedinjenju Južnih Slavena koji su izrazili u saborskom članku XI, te da se potpuno pridruže austrijskim provincijama. Ali je ipak saborski odbor u »Prijedlogu o uvjetima izmirenja s Ugarskom« tražio da Hrvatska smije stupiti u bliskije političke odnose »ne samo s Kranjskom i donjom Štajerskom« nego »također s ostalim susjednim slovenskim pokrajinama«, dakako »bez štete za integritet austrijskog državnog kompleksa«.²⁶³

Mogućnost nagodbe s Ugarskom, međutim, nije ostvarena, jer je propala na pitanju zajedničkih poslova s Austrijom i zahtjeva da se prizna srpska Vojvodina.²⁶⁴ U svom proglasu od 7. rujna 1848. ban Jelačić je objavio da je prilikom pokušaja izmirenja između Hrvata i »magjarskog ministeria« zahtijevao da se uzdrži u svoj cijelosti pragmatička sankcija, da »bude jedan sredotočni ministerium rata, financiah i izvanjskih dielah«, te da se ispune »želje i zahtjevanja sèrbskog naroda u Ugarskoj«. U skladu sa saborskim člankom XI u kojem se zahtijeva sjedinjenje Južnih Slavena, koji bi predstavljali posebnu federalnu jedinicu, ban Jelačić je u tom proglasu zbog neispravne politike Mađara u nacionalnom pitanju, osudio »sebičnu stranku u Ugarskoj« koja prijete slobodnom razvitku Hrvata i vojvođanskih Srba, pa time, naravno, i Slovenaca.²⁶⁵

---

²⁶¹ Šidak, Prilozi hrvatskoj povijesti za revolucije 1848, n. dj., 66.

²⁶² Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, 12.

²⁶³ Pejaković, Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages ..., n. dj., 116: »Damit die National-Interessen unserer benachbarten und verwandten slavischen Brüder mit jenen der dreieinigen Königreiche so enge als möglich verbunden werden können, soll es diesen Königreichen unbenommen bleiben, nach dem Beispiele der historischen Vorzeit nicht nur mit Krain und Untersteirmark, sondern auch mit übrigen benachbarten slovenischen Provinzen ohne Nachtheil für die Integrität des österreichischen Staatskomplexes in nähere Beziehungen zu treten.«

²⁶⁴ Šidak, Hrvatsko pitanje u Habsburškoj Monarhiji, u knjizi: Studije ..., n. dj., 18.

²⁶⁵ NSB u Zagrebu, Zbirka plakata 1848—1849, R VIII B-2. Objavljen u »Slavenskom Jugu« 19, 17. rujna 1848, 74.

Na kraju je Hrvatski sabor prije svoje odgode, još jednom početkom srpnja 1848, u svom »Manifestu« u širu političku koncepciju austroslavizma skladno uklopio jugoslavensku ideju. Još je saborski odbor u svom »operatu«, koji se čitao na šestoj saborskoj sjednici 9. lipnja, polazio sa stajališta da savez s Austrijom treba da bude osnovan na temelju narodne ravnopravnosti, pa je princip federalizma povezao sa zahtjevom o stupanju Hrvata, Slovenaca i vojvođanskih Srba u »užji politički savez«. Zato je predložio da se »odmah proklamacia na svu bratju našu u austrijskoj državi živuću sastavi i na sve strane carstva razpošalje«. ²⁶⁶ Taj zadatak povjeren je I. Mažuraniću koji je napisao »Manifest naroda hrvatsko-slavonskoga«, a sastavio ga je po čl. XVII Hrvatskog sabora prema kojem Hrvati treba da »objave svietu, da trojedne kraljevine ništa drugo netraže, nego što im po prirodnom i historičnom pravu pripada t.j. narodnu slobodu i cjelokupnost monarkije austrijske«. ²⁶⁷

U tom značajnom dokumentu Hrvati polaze od načelnog stajališta o prirodnom pravu koje je »osnova i temelj svakog prava«; taj se opći princip nadalje proteže preko osobnog na narodno pravo »po kome svaki narod kao jedna cielost ima pravo na slobodu i na savršenu jednakost među ostalijem narodima«. A to je, po njihovu shvaćanju, jedino ispravan put da se u općem historijskom razvoju društva »idea čovječnosti« uvede u život. Zato nasuprot njemačkom i mađarskom narodu u Monarhiji — koji hoće da nad drugim narodima gospodare, te su u biti daleko od istinskog shvaćanja slobode i jednakosti — Hrvati žele »da svi austrijski narodi, opredijelivši se po jeziku, slobodni i među sobom posve jednaki budu«. Prihvativši takvo načelno mišljenje, smatrali su da je revolucionarnim prevratom konačno došao »čas naroda«, koji »će se po jeziku opredieliti i među sobom pomoći prot nasilju neprijatelja svoga osigurati. Tom pozivu sliedujući primili smo mi sjedinjenje novouzkrsnuvše vojvodine Srbske sa našom trojednom kraljevinom, i očekujemo pridruženje još i ostalih južnoslavenskih austrijskih pokrajinah, da tako kao jedno tielo s ostalijem na isti način sastavljeniem narodima u savezu na temelju jednakosti osnovanom carstvo austrijsko uzdržimo.« ²⁶⁸

Polazeći dakle od načela o prirodnom i narodnom pravu, Hrvatski je sabor zasnovao svoju koncepciju o budućem preuređenju Monarhije u federativnu zajednicu ravnopravnih naroda, pa je isto jezično-nacionalno gledište primijenio i u pogledu konstituiranja zajednice Južnih Slavena. Prema »Manifestu« — Hrvatska bi stupila u savez sa srpskom Vojvodinom i slovenskim pokrajinama, pa bi »kao jedno tielo« predstavljali jednu od federalnih jedinica.

2. Prema tome, možemo zaključiti da su u tom za razvoj jugoslavenske ideje u hrvatskoj nacionalnoj politici značajnom razdoblju do odgode Hrvatskog sabora, politika austroslavizma, princip federalizma i načelo o priro-

²⁶⁶ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 61, 15. lipnja 1848, 246.

²⁶⁷ Šulek, *Naše pravice*, n. dj., 266, čl. XVII »O manifestu na sve austrijansko-slavjanske grane«.

²⁶⁸ Manifest naroda hrvatsko-slavonskoga, *Saborske novine* 12, 4. srpnja 1848, 46—48; *Novine dalm. hèrv. slavonske* 74, 15. srpnja 1848, 297—298; Šulek, n. dj., 312—323; Sidak, *Historijska čitanka*, n. dj., 198—206.

dnom i narodnom pravu bitno i konačno 1848. odredili opseg i sadržaj koncepcije o jugoslavenskoj političkoj zajednici. U vezi s tim, utvrđena je spoznaja o postojanju pojedinačnih nacionalnih svijesti u Južnih Slavena, pa je time jugoslavenska ideja u Hrvata došla u svoju višu fazu razvoja; tim je ujedno određeno da jugoslavenska zajednica može biti samo državnopravne i političke prirode. Ta načelna gledišta odlučno su zastupali hrvatski narodnjaci okupljeni oko demokratskih novina »Slavenski Jug« a zatim i političkog društva »Slavenska Lipa«, a slijedila ih je također slovenska liberalna inteligencija okupljena oko ljubljanskih novina »Slovenija«. Svi su oni smatrali da o oživotvorenju političkih načela koja su zastupali ovisi: budućnost i samostalnost Hrvatske i Slovenije. Uza sve to, mnoga pitanja kako o jugoslavenskom savezu tako i o federaciji Monarhije ostala su sve do kraja zasjedanja Hrvatskog sabora nedovoljno jasna. Pa iako su istaknuti liberali i demokrati sve do oktobranog ustava pokušali o tome temeljitije raspravljati, ipak jedinstveno gledište o tim složenim pitanjima nisu postigli.

Osim što su podjednako hrvatski i slovenski narodnjaci izražavali ideju o socijalnom, političkom i građanskom preobražaju društva, oni su poglavito zahtijevali, pozivajući se na narodno pravo, dalji i slobodni razvoj nacionalne i političke samostalnosti u malih slavenskih naroda. Razumije se da su s tim usko povezali pitanje jugoslavenskog saveza, kojoj su političkoj zajednici nalazili historijsko, političko i u ponekim slučajevima ekonomsko opravdanje. Pa ipak je jugoslavenska ideja — koju je 1848. kao nadnacionalnu kategoriju uobličila inteligencija građanskog, plemićkog i seljačkog podrijetla — bila samo objektivni misaoni sistem, koji je nastao u tijeku više faze razvoja narodnog pokreta kao njegov logični rezultat i koji je bio historijski i politički uvjetovan. Ideja o jugoslavenskoj političkoj zajednici kao objektivni misaoni sistem trebalo je da bude izvor i poticaj sjedinjenju Južnih Slavena, čiji je savez trebalo da bude opravdan realnim političkim i ekonomskim potrebama. Suvremenici su, međutim, bili posve svjesni činjenice da ideju o jugoslavenskoj zajednici ne uvjetuju ekonomski nego nacionalni razlozi: »Upoznavanje ovo samoga sebe [vlastite nacionalne i političke individualnosti; P. K.] i srodstva svoga [drugih jugoslavenskih naroda; P. K.] nije dielo sudbine, nije ni rezultat interesah materialnih, ono je potreba duševna, plod organsično razvijajućeg se života narodnog.«²⁶⁹

Sažimajući politička mišljenja hrvatskih narodnjaka, O. Utješenović Ostrožinski je u svom prvom značajnom članku, »Rieč diplomatom priašnjim i sadašnjim«,²⁷⁰ ustvrdio da se »ideja bratinstva«, koja je u hrvatskih i slovenskih liberala ideološki usko povezana s jugoslavenskom idejom, sve do 1848. unatoč svim pokušajima nije ostvarila. Jer, dok je francuska revolucija 1789. izborila osobnu slobodu, tek je revolucija 1848. postavila na dnevni red slobodu »za sve narode svijeta«. Polazeći od načela evolucije, po kojem je osnovni cilj čovječanstva da oživotvori »narodnu pravdu«, Ostrožinski je s obzirom na međunarodne odnose odbacio historijsko i prihvatio narodno pravo. Naravno, bio je to važan činilac u jugoslavenskoj ideji i podjednako značajan za bolje

---

²⁶⁹ *Slavenski Jug* 46, 19. studenog 1848, 181.

²⁷⁰ N. dj., 5, 16. kolovoza 1848, 17—18.

razumijevanje odnosa hrvatskih narodnjaka prema Slovencima. U teorijskoj analizi polazio je Ostrožinski od osobne slobode i zahtijevao da »svaka osoba pojedina kao pèrvi živi organizam se razvija« a da se ne ukalupi »od postanka u kalup despotizma«. Nadalje je preko obiteljske slobode došao do narodne slobode i tražio da se »svaki narod po znaku jezika svoga kao treći živi organizam« slobodno razvija i da se smatra »kao moralno pravstveno celokupno tielo, koje u višjem stupnju prirodno pravo bitnosti imade«. To su, nastavlja on, osnovna politička načela na kojima treba utvrditi »sveti ugovor« koji će svim narodima, »malenim ili golemim«, u međusobnim odnosima jamčiti njihovo narodno biće. Prema tome, polazište svakog slobodnog nacionalnog i političkog razvoja jest narodno pravo, po kojem načelu »svaki narod, malen i golem, po znaku jezika svog, celokupnost je nenarušiva, koja kao osoba uzvišenja pravobitnosti svoje ima, pravo slobodnoga razvijanja«.

Ali, iako su hrvatski narodnjaci međunarodne odnose — dakako, i međusobne odnose »jugoslavjanskih naroda« — osnivali na načelu narodnog prava, Ostrožinskom se nametnulo pitanje bližeg određenja odnosa prema hrvatskom državnom pravu, koje po njemu nije drugo »već faktično pravo privatno, jedna fela servituta, kojim puci po međusobnom ugovoru pojedine namiere državnog saveza uživotvorit nastoje«. Doista, Hrvati su gledilište o teritorijalnom ujedinjenju hrvatskih zemalja, kao i uopće nacionalnu politiku 1848, osnivali na hrvatskom državnom pravu. Ali, naglasili smo, hrvatski narodnjaci su još uoči revolucije polazili od pojedinačnih nacionalnih svijesti u Južnih Slavena, pa, u skladu s tim, oni govore o »jugoslavjanskim narodima« i »jugoslavjanskim državama«. Naravno, od toga su polazili u određenju jugoslavenske političke zajednice, koju su osnivali isključivo na narodnom pravu, odnosno — na poštovanju nacionalne i političke individualnosti.

3. U pozivu na pretplatu za list »Slavenski Jug«, u kojem su hrvatski narodnjaci pobliže izrazili svoja shvaćanja o sjedinjenju Južnih Slavena, javljeno je da će novine biti posvećene »u obće slavjanskim interesom s obzirom na sve Južne Slavjane«. Polazeći od Herderova mesijanističkog i romantičarskog shvaćanja o slavenstvu, najavili su da će »sve događaje, koji se budu pojavljivali na političkom vidokrugu svéta, prosudjivati sa slavjanskoga višjeg gledišta«. Novi list ima osnovni zadatak da, »potaknut priměrom naših sudržavljanah i pèrvih susědah na zapadu«, širi međusobno upoznavanje austrijskih Slavena s ciljem »da se tim načinom put prokèrči k spodobnom spojenju raznih slavjanskih granah«, dakako poglavito »jugoslavjanskih naroda«. Ali, uza sve to što su u određenju jugoslavenskog saveza polazili od načelnog gledišta o nacionalnim posebnostima, oni su u jugoslavensku ideju unijeli dva činitelja koja su ostala pobliže neodređena i koja su unosila nejasnoću, te su štoviše bili proturječni njihovoj spoznaji o postojanju pojedinačnih nacionalnih svijesti u Južnih Slavena: izražavajući, naime, želju za političko sjedinjenje Južnih Slavena, često su se pozivali na neispravnu analogiju pokreta za ujedinjenje Nijemaca i Talijana, te su nadalje smatrali da su i »jugoslavjanski narodi »jedne kèrvi i jezika«.²⁷¹

²⁷¹ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 86, 12. kolovoza 1848, iza str. 348.

Pozdravljajući pokretanje »Slavenskog Juga«, M. Bogović je u pogledu jugoslavenskog saveza zauzeo u ponečemu drugačije mišljenje. Analizirajući zemljopisni položaj »jugoslavjanskih država« unutar Monarhije, smatrao je »da narod naš jugoslavjanski, premda još razciepljen, ipak za stalno slavnoj budućnosti u susret ide, jer u sebi sve uviete imade, koji su k tome potriebiti«. ²⁷² Sjedinjenje Južnih Slavena jest put »k čovječnosti u najširjem smislu rieči« i, po Bogovićevu uvjerenju, oni će biti prvi »u kolu slavenskom« koji će stupiti u uži politički savez. Ali, prije no što stupe u državnu zajednicu, Južni Slaveni »triebaju težke pute da putuju«. Jer, ističe Bogović, kao što u prirodi nema skokova tako se i sjedinjenje tih naroda, koje po njemu znači oživotvorenje »moralne savršenosti čovječanstva«, najedanput ne može postići: »Korak za korakom i stupanj za stupnjem napriedovati trieba. Sada je viek narodnostih, svaki narod neka se uslied svojih vlastitostih razvija i tek onda, kada narodi kao takovi savršeni budu«, težit će k sjedinjenju. Zato je Bogović »Slavenskom Jugu« namijenio zadatak da »bude bezpristrani zastupnik svih jugoslavjanskih naroda u višjem slavjanskom smislu, posriednik njihov za sada još ne-sjedinjenih«. ²⁷³

Pa ipak, uza svu diferencijaciju u mišljenju o jugoslavenskoj političkoj zajednici, koje će se razlike s vremenom pojačati, hrvatski narodnjaci okupljeni oko demokratski orijentiranog »Slavenskog Juga« zastupali su uglavnom jedinstvena načelna gledišta koja je zauzeo Hrvatski sabor. Štoviše, uvjereni u ispravnost svoje politike, smatrali su da će Hrvati u »saveznoj Austrii« izboriti za sebe i svoje saveznike pravo »da se narodi, koji se nisu pridružili Niemačkoj, polag prirodne svoje srodnosti kupe u politička tiela, te da ukupno sačine samostalnu foederativnu Austriju«. Naravno, prema tom gledištu treba da se Hrvati, Slovenci i vojvođanski Srbi zbog »prirodne svoje srodnosti« sjedine u jedinstveno »političko tielo«, koje bi predstavljalo posebnu federalnu jedinicu. To je, po njihovu mišljenju, »jedina pravedna politika, po kojoj se može uzdržati celokupnost, bez da se griěši proti slobodi i jednakosti drugih naroda«. ²⁷⁴

Takvi politički zahtjevi imali su za postojeći zakonski poredak posve prekratni karakter. A to su još više naglasili mišljenjem da će »slavenski puci«, ukoliko ne bude prihvaćeno političko uređenje koje oni zastupaju, biti primorani »oči svoje upirati na iztok, da narodnost svoju spase«. Želi li, dakle, austrijska vlada spriječiti utjecaj Rusije u »podunavskim pokrajinama«, onda treba nastojati »da Austria bude sriedište sdruženja zapadnih i južnih Slavjana«. ²⁷⁵

Time je pokrenuto pitanje o kojem je raspravljao i F. Žerjavić u »Slavenskom Jugu« potkraj kolovoza. Smatrao je da je »austrijskoj politici« u interesu, ma koliko se tome protivili Mađari, da Austrija postane »austrijsko-slavenskom monarkiom«. Zbog toga ona mora, po njegovu mišljenju, posvetiti posebnu pažnju Južnim Slavenima. Jer, budući da se Turska »pribli-

²⁷² *Slavenski Jug*, Dodatak, br. 5, 16. kolovoza 1848.

²⁷³ Na i. mj.

²⁷⁴ *Slavenski Jug* 6, 18. kolovoza 1848, 24, u kritici članka »Nijemci i Slaveni« objavljenom u »Slawische Zentralblätter«.

²⁷⁵ Na i. mj.

žava podpunom razpadnutju svome«, Austrija bi morala, ukoliko neće dopustiti da se u to umiješa Rusija, da proširi svoju politiku prema istoku. Time je Žerjavić dosudio zadatak »austrijskoj politici«, odnosno »austrijsko-slavjanskoj« Monarhiji, da proširi svoj utjecaj na ostale Južne Slavene. Ali ukoliko bi austrijska vlada, nastavlja Žerjavić, iz loše »proračunate politike« ili zbog straha i nepovjerenja i dalje »tlačila jezike i narodnosti« austrijskih Slavena, morali bi »žitelji podunavskih pokrajinah«, shvativši da je njihov slobodni razvitak narodnosti zbog neprijateljskog držanja Austrije došao u pitanje, prihvatiti krajnje sredstvo i pristupiti Rusiji i njezinu utjecaju. Ako austrijska politika želi to izbjeći, onda treba »da podpunno povjerenje svoje stavi u Hérvate, koji ne goje potajne kakove dèržavi opasne namiere« već i nadalje žele da se Austrijsko carstvo održi, ali naravno pod uvjetom da se Monarhija preuredi na principu federalizma i da se pojedinim »pokrajinama podieli vlastito upravljanje s jednom sriedotočnom vladom za sve pokrajine, ograničenom ipak souverenskim pravi pojedinih pokrajinah«. ²⁷⁶

Budući da hrvatski narodnjaci nisu u svim pojedinostima označili kako su zamišljali jugoslavensku političku zajednicu, valja nam o tome nešto više doznati posredno. Istakli smo već, i o tome ćemo posebno raspravljati, da su Hrvati već u početku 1848. polazili od posebnih nacionalnih svijesti u Južnih Slavena, pa su zatim, u vezi s idejom o jugoslavenskom savezu, pisali o »jugoslavjanskim narodima« i »jugoslavjanskim dèržavama«.

Sažimajući osnovna gledišta o tome u hrvatskih narodnjaka G. Dollhopf — jedan od pomoćnih urednika »Slavenskog Juga« od njegova pokretanja 6. kolovoza — smatrao je da narodnost, kao apstraktni pojam, поблиže određuje narodnu »osobnost«, koja je skup svih onih posebnosti kojima se razlikuju jedan narod od drugog, sadržavajući bitna obilježja narodnog značaja. »Značaj narodni« je nadalje izraženi »duh narodni« koji treba da se izrazi u svim »razgranatostima narodnog života« kako bi se mogao pojam narodnosti realizirati i steći svoju potpunu zbiljnost. Ali, zaključuje Dollhopf, pojam narodnosti još nije realiziran time ako narod svoj jezik uvede u javnu upotrebu, jer je jezik samo jedan izraz »narodnog duha«. Narodnost se može potpuno realizirati samo u društvu, a društvo u širem smislu, koje on poistovjećuje s državom, sastoji se od raznih kategorija pučanstva, na način po kojem su oni sastavljeni u »veliko jedno cijelo«, po kojem jedni i drugi sudjeluju u »životu dèržavnom«, pokazuje da li je narodnost onaj temelj na kojem počiva »dèržavna sgrada« i da li je »životni element« društvenog bića. Prema tome, država uopće jest »posljednji stadijum svojstveno razvitog narodnog duha«, a država koju narod sam organizira bez tuđeg utjecaja nije drugo »nego podpunoma oživotvoren pojam narodnosti«. S tim je povezao pojam demokracije, koja je po Dollhopfu takav oblik vladanja u kojem »narod sâm sobom upravlja«. Zato »narodno vladanje« ne može biti koncentrirano u rukama pojedinaca »već sav narod bez ikakve razlike treba da izvèršuje vlasti dèržavne«. Jer, ona država u kojoj vladaju pojedine klase, a ne narod kao cjelina, ne može biti predstavnik »narodne volje«, koja se ispoljavanjem »narodnog duha« izražava u sve-

²⁷⁶ Na i. mj. 11, 30. kolovoza 1848, 41 u članku »Rieč u vrieme«, objav. u br 8—11.

stranom javnom djelovanju naroda u cjelini. Zbog toga se glavna zadaća »svakog iole dozrielog naroda«, koji je svoju »narodnu državu« osnovao na demokratskim načelima, sastoji u građanskom preobražaju društva. Međutim, onaj narod koji »u krugu državnom neizražava osobnosti svoje« još nije narod u »višem smislu«, a on takav postaje tek onda kada »steče narodnost političku, narodnost državnu«. Prema tome, zaključuje Dollhopf, narodnost je najuže povezana s državom i ondje gdje je narod slobodan i samostalan, narodnost se »od države gotovo samo u ideji razlikovati može«. Ali, nastavlja on, u cilju daljeg razvoja narodnosti potrebno je postići ne samo pojedinačnu slobodu, »već slobodu celog naroda« osnovanu na demokratskim principima. A demokratska sloboda ili narodna sloboda identična je s »političkom narodnošću«, koju treba da oživotvori svaki narod ako želi da postane »politički slobodan«. Ukoliko se, dakle, želi spriječiti da »državna narodnost« ne postane samo neostvarljiva zamisao, onda treba dati »puku«, koji je inače jedini nosilac »duha narodnog«, slobodu i politička prava u najširem smislu.

Dollhopf je u svojim razmatranjima o političkim ciljevima i društvenim promjenama u malih slavenskih naroda u Monarhiji uopće i u Južnih Slavena napose, polazio od načela o prirodnom i narodnom pravu i principa evolucije, te zaključio da tek kada u tih naroda »nadvlada pučko vladanje«, onda se više ne treba »bojati ni magjarštine ni niemštine«. Štoviše, »narodni duh«, oslobođen »od okovah feudalnih preimućstvah i sriedovičnih poveljah«, stvorit će pomoću narodnih institucija »narodnu državu« koja će se moćno suprotstaviti tuđim utjecajima. Prema tome, narodnost se ne može »održati bez slobode pučke«, a »sloboda pučka« bit će ona sila koja može »kriepko razviti duh naroda, t.j. n a r o d n o s t n j e g o v u«. Dakle, »značaj života obiteljskog« treba prenijeti na »život građanski«, pa će na taj način »narodnost genetička« postati »narodnost politička« i time stvoriti »narodnu državu.²⁷⁷

Na temelju takva načela određenja pojedinačnih narodnosti i njihovih država, mnogo nam je jasnija zamisao o jugoslavenskom političkom savezu u hrvatskih narodnjaka kada oni, polazeći od pojedinačnih nacionalnih svijesti u Slovenaca i vojvođanskih Srba, govore o »jugoslavjanskim narodima« i »jugoslavjanskim državama«. A to je gledište, nadalje, u potpunom skladu s predodžbom o tek početnom stupnju kulturnog, društvenog, političkog i državnog razvitka u »jugoslavjanskih naroda«. Polazeći, uz to, od načela evolucije — koje je inače karakterističan etički odnos liberala prema kulturnom i političkom razvoju uopće — i od osnovne teze austroslavističke koncepcije Palackog da se u toku historijskog razvoja male državice stapaju u velike, hrvatski narodnjaci su smatrali da nacionalno i političko formiranje tih naroda istodobno vodi, zbog političkih prilika u Monarhiji i radi zaštite izvana, k stvaranju jugoslavenske političke i državnopravne zajednice. Jasnu misao o tome izrazio je M. Bogović u sprijeda spomenutom članku: uviđajući važnost »jugoslavjanskog saveza« smatrao je da se prema načelu o prirodnom i narodnom pravu treba da svaki od jugoslavenskih naroda »uslied svojih vlastitostih razvija« i tek kada oni »kao takovi savršeni budu«, težit će k zajedničkom političkom sjedinjenju.²⁷⁸

---

²⁷⁷ Na i. mj. 16, 10. rujna 1848, 61, u članku »Narodnost i Demokracija«.

²⁷⁸ Na i. mj., Dodatak, br. 5, 16. kolovoza 1848.

Na politička gledišta uopće i jugoslavensku ideju napose u hrvatskih narodnjaka, utjecala je također neizvjesnost oko pregovora s Mađarima, koji su napokon završili s neuspjehom i konačno rješenje prepustili otvorenom oružanom sukobu.²⁷⁹ Budući da se Beč i Pešta nisu uspjeli sporazumjeti oko važnih i spornih pitanja političke naravi, koja su od početka revolucije ostala neriješena, a ugarski sabor »do sad još ni reči nepovede« o »pogodbama pomirenja« s Hrvatskom, kako je konstatirao ban Jelačić u svom proglasu 11. rujna 1848. godine,²⁸⁰ on je 7. rujna navijestio peštanskoj vladi rat.²⁸¹

Hrvati su takav razvoj događaja očekivali, pa je — u skladu s tadašnjim političkim shvaćanjem od bana Jelačića do izrazitih liberala i demokrata okupljenih oko »Slavenskog Juga« — I. Kukuljević, također jedan od pomoćnih urednika tih novina, deset dana prije toga u članku »Naša očekivanja od budućeg rata«²⁸² pobliže odredio osnovna politička gledišta prema Austriji i Ugarskoj, koja su, u skladu s daljim razvojem nacionalne politike, utjecala na jugoslavensku ideju. Smatrao je da će se Hrvati boriti za »po kèrvi niemačku dinastiju«, ali pod uvjetom da »primi prevagu elemenata slavenskoga u cesarovini«. Nadalje, da će »vojevati za celokupnost monarkie« pod uvjetom da se »priznade jednakost i sloboda svih narodah i narodnostih austrijanskih«, da se ispune »podpunoma sve želje austrijanskih Slavenah«, te da austrijska vlada »prestane misliti na stopljenje slavensko-austrijanskih državah s niemačkim Bundom«. Hrvati će dakako ratovati za ispunjenje svih »narodnih zahtievanja« koja je Hrvatski sabor »sa sèrbskom skupštinom« do tada zaključio i koja »u napried izjaviti hoće«. Naposljetku, Hrvati će »vojevati za uništenje gospodstva magjarskoga, t.j. za uništenje ne samo sadašnjega ministra, nego i za uništenje ugarske aristokracie«. Iz te će pobjede, zaključuje Kukuljević, uslijediti najprije oslobođenje »ugarskih naroda«, i to poglavito slavenskih, koji će se zatim s »ostalimi Slaveni austrijanskimi« bliže sjединiti. Taj su proglas objavile Bleiweisove »Novice« i primile ga kao dio slovenskoga narodnog programa.²⁸³

Prema tome, Hrvati će, po Kukuljeviću, voditi rat za Habsburšku dinastiju, ali uz uvjet da se Monarhija preuredi u političkom i društvenom pogledu. U skladu s tim mišljenjem, zahtijevao je ispunjenje svih zaključaka Hrvatskog sabora, pa naravno i zahtjeva za sjedinjenje Južnih Slavena, kojeg bi oživotvorenje zacijelo bilo olakšano nakon »uništenja ugarske aristokracie«. To je, zaključuje Kukuljević unatoč stanovitoj sumnji, »svèrha i posledica« budućeg rata s Mađarima, a svoja zahtijevanja Hrvati osnivaju na temelju »idee slavenske i duha čoviečnosti i naravi«.

Hrvati su doista smatrali da glavnu prepreku sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji predstavljaju Mađari. U skladu s tim mišljenjem, G. Dollhopf je tri dana prije početka rata smatrao da rat za koji se Hrvati spremaju »jest

²⁷⁹ Usp. o tome Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, n. dj., 13—19.

²⁸⁰ *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske* 99, 12. rujna 1848.

²⁸¹ Šidak, *Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, u knjizi: *Studije* ..., n. dj., 246.

²⁸² *Slavenski Jug* 12, 1. rujna 1848, 46.

²⁸³ Usp. Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, n. dj., 836.

rat za život, za budućnost našu«, te zaključio da upravo Mađari sa svojom nedemokratskom politikom u nacionalnom pitanju ometaju da se na »jugu Europe stvori novi svijet«. ²⁸⁴ A isto je mišljenje izrazio i D. Kušlan kada je 3. rujna pozvao u rat protiv Mađara s geslom: »u ime Slavenstva, u ime slobode, jednakosti i bratinstva svih naroda austrijskih«. ²⁸⁵

Neposredno nakon toga B. Šulek je 16. rujna 1848. izložio zamisao o jugoslavenskom savezu. Na ponešto nov sadržaj te zamisli utjecao je neuspjeh da Hrvatska stupi u politički savez s Austrijom. ²⁸⁶ Otklonivši tu mogućnost, Šulek je položio nade u rješenje nacionalnog i jugoslavenskog pitanja u okviru preuređene Ugarske. Smatrao je osnovnom zadaćom svih podložnika »ugarske krune« da u ratu s Mađarima izvojuju, na temelju načela o prirodnom i narodnom pravu, potpunu nacionalnu i političku slobodu kao i ravnopravnost. Tek tada, nastavlja Šulek, moći će se u državnom okviru »krune ugarske« na novim načelima formirati pojedine narodnosti i savezi, ali ne više na temelju »mèrtve granice od rëkah i gorah« već od »žive medje jezika i porekla, od narodnosti«. Dakle, nove narodnosti neće nastati na načelu historijskog prava već na temelju jezično-nacionalnog principa. Ali sve su te buduće narodnosti u državnom okviru ugarske krune, drži Šulek, tek u nastajanju i on govori o raznim »plemenima«. Izjednačivši se u materijalnom pogledu, svako će »pleme« dobiti svoju »narodnu vladu« i u javnu upotrebu uvesti narodni jezik. To je po Šuleku prvi politički korak koji bi u preuređenoj Ugarskoj izvršio »stuboku promënu«, a daljnji je sjedinjenje srodnih »plemena«. Budući da su, naime, sva ta »plemena« još uvijek »preslaba za ustrojenje nezavisnih dëržavah«, Šulek je rješenje njihova državnog konstituiranja našao u tome da srodna »plemena« sklope među sobom politički savez te da se »slože u federativnu dëržavu« koja bi predstavljala posebnu političku i federalnu jedinicu. Tako bi se, nastavlja on, »prokërčilo put« preuređenju Monarhije na federativnoj osnovi. Prema njegovu mišljenju Južni Slaveni će, štoviše, prvi uvesti ideju federacije ujedinivši se u »jugoslavjansku« državu. U toj bi federativnoj zajednici »svako pojedino pleme ili zemlja upravljala sama sobom kod kuće«, a za zajedničke poslove imale bi »centralnu vladu« koja svoju vlast ne bi protezala na »pojedine zemlje«.

Prema tome, najprije bi se srodni narodi sjedinili u politički savez — koji bi predstavljao jedinstveno političko i državno tijelo na federativnom principu osnovano — a zatim bi se pojedinačne federativne države ujedinile u također na federativnom principu preuređenu Habsburšku Monarhiju. Svakoj bi se naime federativnoj državnoj jedinici »pod krunom ugarskom« pridružili austrijski narodi. Jedna od tih federativnih država bio bi Jugoslavenski savez u koji bi stupili Hrvati i vojvođanski Srbi, a njima bi se zatim pridružili Slovenci. Drugo takvo političko tijelo sačinjavali bi Slovaci u sjevernoj Ugarskoj koji bi stupili u »tëšni savez« s Češkom i Moravskom. Mađari i Rumunji bi svaki za sebe predstavljali posebnu političku jedinicu, dok bi se Nijemci pridružili »svojim suplemenikom u Austriji«.

²⁸⁴ *Slavenski Jug* 15, 8. rujna 1848, 57.

²⁸⁵ Na i. mj. 13, 3. rujna 1848, 49.

²⁸⁶ *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske* 101, 16. rujna 1848, 405 — u članku »Naš rat i naša zadaća«.

U mnogo čemu različito mišljenje o federativnom preuređenju Monarhije i, naravno, o bližem povezivanju južnoslavenskih naroda, zauzeo je tri dana ranije anonimni autor u »Slavenskom Jugu«. ²⁸⁷ I on je mislio da su Mađari glavna smetnja slobodnom razvitku Slavena i federativnom preuređenju Monarhije, pa je osnovnu zadaću u ratnom sukobu namijenio uništenju »magjarskog gospodovanja«. Naravno, nakon što »narodi ugarske od okovah« budu oslobođeni, moći će se urediti i »ustrojiti organizam narodah«. Međutim, on ne govori o pojedinačnim slavenskim narodima, već o jedinstvenom slavenskom narodu u Monarhiji. Analogno narodnim pokretima u Evropi, smatrao je da je »dužnost naroda slavenskoga u austrijskih pokrajinah, da se i on sjedini, pa da postane tako složnim i moćnim narodom«. Dakako, pojedine bi se »čestice« od kojih se sastojala Ugarska sjedinile s »ostalimi srodnimi življia« u preuređenju »saveznu državu austrijsku«. Prema toj koncepciji, Južni Slaveni bi se sjedinili zajedno s ostalim Slavenima koji bi tvorili jedinstvenu federalnu jedinicu. Ali, dok je on povjerovao u mogućnost preuređenja Austrije, Šulek je posumnjao da će austrijska vlada lako prihvatiti federativno uređenje, te je držao da će se »Jugoslavjani«, koji se zalažu za jedinstvo Monarhije, uopće prvi »složiti u foederativnu državu i time prokërčiti svoj Austrii put k foederativnoj organizaciji (Bundesstaat). To je glavni uzrok zašto Slavjani bečki tako željno upiru oči u južne Slavjane.« ²⁸⁸

4. Slovenci su u svojim novinama i korespondenciji izražavali podršku tadašnjem hrvatskom političkom pokretu, a to je potvrdila i ljubljanska policija u svom izvještaju za 1848. godinu. ²⁸⁹ Oni su prije svega u političkom uspjehu Hrvata vidjeli garanciju slobodnog razvoja slovenskog naroda, pa su im zato i pružili materijalnu pomoć u ratu protiv Mađara. ²⁹⁰ Hrvati su se 23. srpnja obratili Slovencima s molbom da im u sukobu s Mađarima, koji ometaju slobodan razvoj ne samo hrvatskog nego i slovenskog naroda, pruže materijalnu pomoć. »Slovensko društvo« u Ljubljani je 15. kolovoza prihvatilo molbu i u listu »Sloveniji« 22. kolovoza i sutradan u »Novicama« izdalo proglas. Tu molbu, koju je potpisao M. Lentulaj, Bleiweis je pročitao na sjednici »Slovenskog društva«, koje se obvezalo da će skupljati darove Slovenaca Hrvatima. Objavljujući proglas Hrvata, to je društvo pozvalo slovensko stanovništvo da za slobodu Slovenaca i Hrvata prinese materijalnu pomoć, što je ono u velikom broju uradilo. ²⁹¹

»Slovensko društvo« je zastupalo mišljenje da pomažući Hrvate u sukobu s Mađarima brani i slovenski narod, što je bilo u skladu s pravilima društva, pa su »Novice« u više navrata uputile apel Slovencima da prinesu ma-

²⁸⁷ *Slavenski Jug* 17, 13. rujna 1848, 65—66.

²⁸⁸ *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske* 101, 16. rujna 1848, 405.

²⁸⁹ Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, n. dj., 832.

²⁹⁰ Usp. F. Ilešič, *Slovenski novčani prinosi za Jelačićevu vojsku godine 1848, Hrvatsko kolo*, knj. III, MH, Zagreb 1907, 315—26.

²⁹¹ O. Cvetko R., jedan od mnogih koji su dali pomoć u novcu, apelirao je tom prilikom na Hrvate da se bore za jedinstvo Austrije i za »pravično zmago Slavjanstva, za pravično zmago in oživljenje vaših sabratov Slovincov«. *Nabirni list za Jelačićevu vojsku; Mal, Zgodovina slovenskega naroda*, n. dj., 833.

terijalne darove Hrvatima.²⁹² Pokrajinski poglavar je međutim ocijenio da »Slovensko društvo« na taj način izražava svoje političke težnje, ali je odbor društva izjavio da »oklic ni bil nič drugiga kot prošnja, prošnja pomoči za domorodne načine naših jugoslavjanskih bratov« i da prema tome nije prekoračilo granice svojih pravila, te je ponovo pozvalo stanovništvo da nastavi s darovima.²⁹³

Osim toga, pojedini su slovenski narodnjaci na javnim skupovima također zagovarali pomoć Hrvatima. Tako je 15. kolovoza 1848. na skupu u Poličanah u Štajerskoj dr. Š. Kočevar predlagao da bi se »prinesci v novcih, orožju i t.d. za horvaško armado pobirali ino svetl. Banu poslali«, koji je prijedlog bio »jednodušno primljen«. Objavljujući tu vijest, list »Slovenija« je apelirao na Slovence da prihvate taj »važni predlog«, jer Hrvati se ne zalažu samo za svoje nego i za »naše pravice«, te je izrazila misao o užem povezivanju Slovenaca s Hrvatima.²⁹⁴ Na tom skupu prisustvovao je »hèrvatski rodoljub«, koji je govorio o »slavenskoj politici«.²⁹⁵ Taj »hèrvatski rodoljub« bio je F. Kurelac, koji se 1848. osobito zalagao za sjedinjenje Slovenaca i Hrvata. On je na tom skupu dokazivao da njemačku politiku vode poglavito gospodarski interesi. Nijemci su, smatrao je Kurelac, u načelu protiv ujedinjenja slovenskih zemalja, jer bi time izgubili Trst; osim toga, da b. postali moćna pomorska sila, oni po njemu žele još i Dalmaciju, te bi zatim podvrgli i »sve podunavske zemlje«.²⁹⁶ Kurelac je još sredinom travnja pisao o mogućnosti sjedinjenja Slovenaca i Hrvata, a potkraj 1848. poduzeo je akciju u tom pravcu preko Šafařika, pa nema sumnje da je i tom prilikom govorio o stvaranju jugoslavenskog saveza. Na tom se skupu zaključilo, posve u duhu jugoslavenske ideje koju su tada zastupali hrvatski i slovenski narodnjaci, da Slovenci, nasuprot Njemačkom savezu, zahtijevaju ostvarenje programa »Zedinjene Slovenije« i napokon da se uputi »pisana beseda ino priporoka banu Jelačiću« — dakako u vezi sa sjedinjenjem Slovenaca i Hrvata.

Takva djelatnost slovenskih i hrvatskih rodoljuba u tom dijelu slovenske Štajerske, koja je nastala pred sukob Hrvata s Mađarima, imala je za cilj da širi program »Zedinjene Slovenije« i zagovara sjedinjenje Slovenaca i Hrvata.²⁹⁷ Ta djelatnost nastala je nadalje i kao protuakcija hrvatskih mađar-

²⁹² Na vijest da je ugarsko ministarstvo predložilo da se pripremi vojska, *Slovenija* je još 28. srpnja objavila članak »Kako bi se zamoglo jugoslavjanskim bratiteljem Austrie pomagati«, u kojem je pokrenula pitanje materijalne pomoći Hrvatima. *Slovenija* 8, 28. srpnja 1848, 29—30.

²⁹³ *Novice* 52, 27. prosinca 1848, 222.

²⁹⁴ *Slovenija* 15, 22. kolovoza 1848, 58—59.

²⁹⁵ Isti članak »Iz Poličanah« objavljen u *Sloveniji* prenio je i *Slavenski Jug* 10, 27. kolovoza 1848, 38—39, s dodatkom: »Kod te skupštine biaše mnogo rodoljubah, iz bližnjih i daljnih stranah; takodjer jedan hèrvatski rodoljub je nas posietio, koi je mnogo o slavenskoj politici govorio.«

²⁹⁶ Ilešič, Korespondenca dr. Jos. Muršca, n. dj., 29 — pismo O. Cafa, datirano 17. kolovoza 1848.

²⁹⁷ *Slavenski Jug* 4, 13. kolovoza 1848, 15 — u članku J. F. »iz Štajera«: »Kad se sve budi, zašto bi mi spali? tako kažu probudjeni podravani (slovenski). Naša hèrvatska bratja se serčno i junački bore za prirodjene a po Magjarah zaterte pravice:

rona²⁹⁸ i samih Mađara koji su namjeravali da pomute slovensko-hrvatske odnose. Prema svjedočanstvu E. Mladena,²⁹⁹ Mađari u Štajerskoj »iz svih silah rade« da se poruši »porazumljenje i ljubav« koja vlada između »vojvodine slovenske (med Slovenci na Štajeru, Kranjskoj, Goričkoj, Koruškoj, Istrii i Tèrstu)« i Trojedne kraljevine i pri tom se »služe lukavimi tiskanimi proglassi«, kojima su »Slovence na Štajeru zasuli«. Nasuprot tome, Mladen je pisao o nepovjerenju prema Mađarima, te je i sâm pozvao Slovence da im se odupru i pruže Hrvatima pomoć, jer »propast Hèrvatske i Slavonie jest propast Slovenie: ajde dakle Slovenci, ajde Štajerci, Kranjci, Korušani, Goričani, Tèrstjani i Istriani Hèrvatom u pomoć, ajde na oružje!«

Slovinci su, dakle, u opstanku Hrvatske vidjeli vlastiti opstanak, a u uspjehu hrvatskoga političkog pokreta i njegovih političkih načela garanciju slobodnog razvoja slovenskog naroda. Upravo su zato i Slovenci u okolici Ptuja izjavili da će pomoći Hrvatima u sukobu s Mađarima.³⁰⁰

Posebnu je podršku Hrvatima iskazivao list »Slovenija«, prve slovenske novine posvećene isključivo politici, koje su počele izlaziti 4. srpnja 1848. godine, a urednik im je bio M. Cigale. Program lista je jednim dijelom sadržan u njegovu naslovu. Slovenski liberali su u tim novinama zagovarali ujedinjenje Slovenaca u jedinstveno političko tijelo s vlastitom unutrašnjom upravom. Suprotstavljali su se Njemačkom savezu, a ukoliko bi mu Austrija pristupila, zalagali su se da Monarhija zadrži potpunu samostalnost.³⁰¹ Svjesni ipak da u Velikoj Njemačkoj prjeti opasnost slovenskoj nacionalnoj individualnosti, što je povezano sa sviješću o socijalno i politički naprednijim Nijemcima, slovenski su liberali u tim novinama zahtijevali sjedinjenje Slovenaca u jugoslavensku političku zajednicu. »Slovenija« je uopće dosljedno zastupala politiku austroslavizma, a političkim događajima u Hrvatskoj posvećivala je izuzetnu pažnju, izražavajući i time jugoslavensku orijentaciju. Oslanjajući se na politički pokret u Hrvata, taj je list izražavao nadu u pobjedu »Slavjana« u Austriji,³⁰² pa je prema načelu narodnog prava zagovarao

---

Za narodnost, za slobodu i š njom spojene neizbrojne koristi. I mi se takodjer moramo za svoje pobrinuti [...]« Članak je prenesen iz *Slovenije* 11, 8. kolovoza 1848, 43.

²⁹⁸ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 86, 12. kolovoza 1848, 345—346. Zapovjednik narodne straže Jos. Ledinšeg je u dopisu datiranom u Ormožu 9. kolovoza javio da »prijateljsko odnošenje« između »dolnjeg Štajera, a naročito varoši Ormuža« i Hrvata »žele nekovi ovdašnji vaši zemljaci (To je valjda opet magjarsko maslo! Uré.) zlobnimi glasovi posredno i neposredno smutiti i poremetiti«. Osim što su poduzeti »zakoniti postupci« protiv onih koji ruše »našu slogu«, dopisnik je javio da »stanovnici varoši i okoliša ormužskog goje kao i do sada iskreno prijateljstvo prama svoj susjednoj Hèrvatskoj i žele ga sve jednako uzdržati«, a to mišljenje, prema svjedočanstvu dopisnika, brani i zastupa »narodna straža«.

²⁹⁹ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 89, 19. kolovoza 1848, 359 — u dopisu »iz Štajera«. Članak je prenio i *Slavenski Jug* 7, 20. kolovoza 1848, 26.

³⁰⁰ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 91, 25. kolovoza 1848, 367—368.

³⁰¹ *Slovenija* 1, 4. srpnja 1848, 1 — u programu lista.

³⁰² Na i. mj. 17, 29. kolovoza 1848, 67. Izvještavajući o banu Jelačiću i hrvatskom političkom pokretu, uredništvo je pisalo da »narod že čuti, de njegova in še celiga Jugoslavjanstva osoda v rokah Jelačića leži«, dok su *Celjske Slovenske No-*

ujedinjenje Slovenaca i njihovo sjedinjenje u jugoslavenski savez,³⁰³ u kojoj je zajednici jedino vidio mogućnost ostvarenja programa »Zedinjene Slovenije«.³⁰⁴

Slovenska liberalna inteligencija okupljena oko svoga glasila »Slovenija« slijedila je politička gledišta hrvatskih narodnjaka okupljenih oko »Slavenskog Juga«. Iz ovih novina prevela je i objavila mnoge značajne članke među kojima o preuređenju Monarhije³⁰⁵ i o formiranju jugoslavenskog saveza u uvjetima nakon listopadske revolucije u Beču.³⁰⁶ Ali, nedostatak društvenih snaga i centralnog političkog foruma koji bi usmjerio njihovu političku djelatnost, odrazio se ne samo na to da slovenski narodni program »Zedinjene Slovenije« nije naišao na širi odaziv nego i na dalji razvoj jugoslavenske ideje. Osim toga, nedovoljno razvijena nacionalna svijest stvarala je poteškoće u širenju programa »Zedinjene Slovenije«, koji je ionako samo u pojedinim slučajevima sadržavao jugoslavensku ideju. Tome su se programu, nadalje, odupirali i sami Slovenci, pokazujući izrazite separatističke težnje: »Mi hoćemo sicer tudi z našimi sosedi Slovenci in Hrvati biti prijatelji, ostati pa Kranjci!«³⁰⁷

vine 7, 9. srpnja 1848, 28 — javile da je Slovenac Gurnigg, pozdravljajući bana Jelačića u Grazu »v imenu vsih Slovincov«, rekao »da mi južni Slovani u njega svoj up stavimo, kakor v moža, kotir je poklican kakor Austrije steber nje ustavno samovladajo varvati, de smo prepravleni iz tega namena se okolj njega sbrati«. Ta je vijest u Slovenaca naišla na ođobravanje, pa je dr J. Kranjec izrazio zadovoljstvo što je u ime Slovenaca pozdravljen Jelačić. *Celjske Slovenske Novine* 8, 16. kolovoza 1848, 33.

³⁰³ *Slovenija* 47, 12. prosinca 1848, 185 — u »Povabilu za naročbo Slovenije za prihodno leto«: »Slovenija se bo tudi za naprej taistih vodil deržala, ktere so v njenim pervim listu napovedane bile; skušala bo namreč z uvodnimi ali podučnimi sastavki čut slovenske narodnosti v oterpnenih sercih buditi, žalostno polovičnost in narodno nemarnost preganjati, zedinjenje vsih Slovincov in zvezo Jugoslavjanov priporočati [...]«

³⁰⁴ U »Povabilu za naročbu«, *Slovenija* 8. lipnja 1849. uz ostalo piše: »Kmalo bo leto proteklo, odkar je Slovenija svoje delo pričela; njena dosadanja namemba in oblika v političkim in nepolitičkim predelu ostane tudi zanaprej, in kakor si je od perviga lista lanskiga leta do pričijočiga vedno vse Slovence v polni enakosti, kakor eno deblo pred očmi imela, kterimu pa le edino iz krepkiga in čverstiga Jugoslavjanstva oživljajoči sok pričekati zamore, ravno tako bode tudi zanaprej v vsih Slovincih, če prav med več krunskih dežel razdeljenih, čut edinstva in enorodstva buditi in njihov pogled na jug obračati si na vso moč prizadevala.« *Slovenija* 46, 8. lipnja 1849, 181.

³⁰⁵ *Slovenija* 39, 14. studenog 1848, 153: »Osnova za savezno preuređenje cesarovine austrijske po načelu ustavne slobode i npravstvene jednakosti« od O. Ostrožinskog, prema kojoj bi koncepciji jedna od federalnih jedinica bila sastavljena od etničkog područja Južnih Slavena.

³⁰⁶ Na i. mj. 44, 1. prosinca 1848, 173: »Jugoslavjanstvo«, jedan od značajnih članaka koji govori o političkom sjedinjenju Hrvata, Slovenaca i vojvođanskih Srba.

³⁰⁷ Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj., 49—50; Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, n. dj., 156—157; Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 87—89.

5. U austrijskih Slavena je, poslije rastjerivanja Slavenskog kongresa u Pragu, najjači politički pokret bio kod Hrvata, koji je imao velik utjecaj u čitavoj Monarhiji, pa naravno i u Slovenaca.³⁰⁸ Pa ipak, uza sav vremenski paralelizam u kojem pratimo razvoj jugoslavenske ideje u Hrvata i Slovenaca, u kojih je ona 1848. u načelnim gledištima analogna, ne smijemo zanemariti razlike u razvoju nacionalne svijesti i snage političkog pokreta u njih a time i sadržajne razlike u jugoslavenskoj ideji, jer je ona kao nadnacionalna kategorija upravo odraz nacionalnih pokreta. Uz to, valja istaći da, uza sva nastojanja, među Hrvatima i Slovencima nije bilo neposredne i čvršće povezanosti, kao ni među ostalim austrijskim Slavenima.

Oslanjajući se na hrvatsko državno pravo, Hrvati su pomoću bana, hrvatskog sabora, kao izrazitih predstavnika hrvatske državnosti temeljenih na »iura municipalia«, i organizirane oružane sile, povelili odlučnu političku borbu. Njihova politička djelatnost polazila je od hrvatskog nacionalnog programa, kojemu je temelje položio ilirski pokret. Osnovna stajališta u njihovu programu do kraja 1848. i dalje su bila — ujedinjenje hrvatskih zemalja i, u skladu s politikom austroslavizma i načelom prirodnog i narodnog prava, državno-pravno sjedinjenje sa Slovencima i vojvođanskim Srbima u jednu od jedinica na federativnom principu preuređene Monarhije.

Slovence je politički program Hrvata privlačio, ali je mnoge i odbijao. Pokazali smo da su već u samom početku revolucije mnogi slovenski svećenici, uglavnom bivši pristaše ilirske ideje koji su 1848. bili glavni nosioci slovenskoga narodnog programa, zamjerali Hrvatima radikalizam u njihovu političkom programu, a takvo su mišljenje zadržali i dalje.³⁰⁹ Međutim, političke su prilike u Monarhiji na jesen 1848. umnogome drukčije. Hrvati i vojvođanski Srbi su napokon stupili u otvoreni sukob s Mađarima, dok je austrijska vlada poslije pobjede u Galiciji, Pragu i u Italiji također zauzela odlučniji stav. Pa ipak je na strani Mađara bila njemačka ljevica u austrijskom parlamentu i bečki liberali, a ti su odnosi došli do izražaja i za vrijeme listopadske revolucije u Beču. Daljnje političke promjene utjecale su na razvoj jugoslavenske ideje, koju su, kao i prije, poglavito izražavali slovenski rodoljubi iz najugroženijih pokrajina, Štajerske i Koruške, u svojim dopisima u »Sloveniji«, koja je bila glasilo članova ljubljanskoga »Slovenskog društva«.

Nakon osnivanja društva »Slovenija« u Beču i Grazu, slovenski su rodoljubi još 25. travnja osnovali u središtu svoje zemlje potonje »Slovensko društvo« s J. Bleiweisom na čelu.³¹⁰ Ono je trebalo da predstavlja centralno društvo i izražava volju slovenskog naroda. Ali društvo se poglavito zanimalo književnim, a ne političkim problemima. Ono se nije opredijelilo za jugoslavensku političku zajednicu; skupljalo je, doduše, darove za pomoć Hrvatima,

³⁰⁸ *Slovenija* 12, 11. kolovoza 1848, 45 — L. Pintar u članku »Kakošna se na Hrovaškim sovražnikom domovine góde« piše: »Hrovaška deželja je nam Slovencam živa priča, de je ložej dereče Savi pot zaježiti, kakor zbuženiga duha narodnosti v verige zakovati. [...] Ne zatirati svoje narodnosti, ampak jo po svoji moči podpirati ino ji kazati pravo pot, je sveta dolžnost vsaciga Slovenca.«

³⁰⁹ *Zgodnja danica*, 29. ožujka 1849, 102; usp. i Prijatelj, *Slovenska kulturno-politična in slovstvena zgodovina*, n. dj., 190.

³¹⁰ Apih, *Slovinci in 1848. leto*, n. dj., 133.

ali je oprezni Bleiweis izjavio da Slovenci pružaju materijalnu pomoć Hrvatima jer u njihovu uspjehu u borbi s Mađarima leži i obrana slovenskih pokrajina.³¹¹ Odlučnija politička zahtijevanja društvo nije izrazilo ni onda kada je na jesen 1848. dobilo politički značaj.³¹² O stanju narodnog pokreta u Kranjskoj najbolje svjedoče riječi člana »Slovenskog društva«: »Agitacije ni bilo nikakve, obširnejšega dopisovanja med glavnim mestom in drugim mesti po slovenskih deželah tudi ni bilo. Z jedno besedo, bili smo mirni in trezni ter smo pričakovali tiho boljih časov, in ako bi nam bila vlada usilila popolno ravnopravnost, bili bi mi najbolj prestrašeni, ker ni bilo slovarjev in nihče ni znal slovenščine.«³¹³ Taj sud nadopunjuje ocjena dopisnika u češkim »Narodnim Novinama« koji je, opisujući slovenski narodni pokret koji se po njegovu svjedočanstvu razvio po svim slovenskim pokrajinama, pisao da onog »čega neima to su dobri vodje naroda, da ga povedu po pravem putu ob ovo nemirno doba.«³¹⁴

U takvoj sredini nastao je za bolje razumijevanje odnosa kranjskih Slovenaca prema sjedinjenju s Hrvatima po mnogo čemu značajan članak,³¹⁵ koji je napisao dr. H. Martinak, ljubljanski profesor i predsjednik »Slovenskog društva.«³¹⁶ Mislio je da je Austrijsko carstvo u povijesti uopće jedna od najveličanstvenijih država: ujedinivši u sebi mnoge narodnosti, ono treba da im, po njegovu shvaćanju društvenog kretanja prema načelu evolucije, pripremi put daljem razvoju čovječanstva što treba da bude uzvišeni cilj svih političkih nastojanja. Metternich, smatra on, nije bio u stanju da tu zadaću provede u život i »nikdar ni ta ljudstva spravljajoča idea Austrie v njegovim tesnoserčnim njedru prostora našla«, pa su njegove bajonete bile jedina veza koja je austrijske narode držala na okupu. Napokon je, nastavlja Martinak, revolucija 1848. omogućila austrijskim narodima da, na temelju prirodnog i narodnog prava, stupe u ravnopravni »narodni savez«. Zbog toga su Slaveni — nasuprot Talijanima, Mađarima i Nijemcima koji su napustili misao o jedinstvu Monarhije — jedini imali pred očima »idejo svobodniga austrijskiga cesarstva« u kojem su vidjeli slobodni razvoj svoje narodnosti. U tom je pogledu i slovenski narod — koji je »premajhen za lastno samostalnost in skorej vničen od grozovitnih stisk, ktera so ga vek na vek tlačile« — vezan za Austrijsko carstvo, tako »da se njega popolno samostalni narodni razvoj brez cesarstva kar misliti ne da«. Razdijeljen na pet pokrajina u kojima gospodare tuđinci i vlada odnarođenje, slovenski se narod može kulturno i politički razvijati, zaključuje Martinak, samo u moćnoj Monarhiji i zato slovenski narod »mora živo zvezan biti z Austrijo«. Ukoliko bi se, međutim, Austrija raspala, s njom bi propala i slovenska narodnost. Jer, u tom slučaju, Slovenci doduše imaju mogućnost da pristupe Njemačkom savezu, ali bi tada, upozorava Martinak, bili ne samo ugnjetavani nego i uništeni. Drugu mogu-

³¹¹ N. dj., 136—137.

³¹² *Novice*, 25. listopada 1848, 182 i 13. prosinca 1848, 212—213; usp. Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj., 131.

³¹³ *Avizh*, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 138.

³¹⁴ Članak su prenijele *Novine dalm. herv. slavonske* 86, 12. kolovoza 1848, 347.

³¹⁵ *Slovenija* 13, 15. kolovoza 1848, 49—50: »Austrija in Slovenci«.

³¹⁶ Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj., 50.

čnost Slovenci imaju da stupe u savez s »južnimi brati Hervati«; ali iako, zaključuje on, Slovenci gaje prema Hrvatima neskrivenu naklonost, ipak i tu zajednicu treba otkloniti, budući da bi se po njemu u tom slučaju slovenska narodnost pokorila i nestala u moćnijoj »ilirskoj narodnosti«.³¹⁷

I Martinak je, dakako, polazio od politike austroslavizma, ali je iz njezina šireg okvira odbacio jugoslavensku političku zajednicu, koja je misao sastavni dio nacionalnog programa u slovenskih i hrvatskih narodnjaka. Nasuprot tome, za njega je jugoslavenska ideja bila integralna nacionalna i politička kategorija. To prije svega pokazuje, unatoč pokušajima da se поблиže odredi političko i državopravno značenje jugoslavenske zajednice, nedovoljno poznavanje jugoslavenske ideje kako u Hrvata tako i u liberalnih Slovenaca, ali isto tako i nepoznavanje osnovnih smjernica hrvatskoga političkog pokreta.

U skladu sa svojom koncepcijom, Martinak je smatrao da se Slovenci nacionalno i politički jedino mogu slobodno razvijati u ustavnoj i federalistički preuređenoj Austriji: »Iz tega vsak pameten lahko sprevidi, de je nam Slovincam nar bolj potrebno, Austrie se z celo močjó okleniti; ker le v nji se nam prav čisto naravno blaženstvo razcvéta.« Zastupajući takvo mišljenje, Martinak je apelirao na slovenske poslanike u bečkom parlamentu da, zajedno s ostalim slavenskim poslanicima, utječu na preuređenje Austrijskog carstva, jer jedino »z njim živi in vmerje slovenski narod«.

Slovenskim je poslanicima, međutim, drukčiju zadaću namijenio dr J. Krajnc, narodni poslanik i političar a kasnije poznati pravnik i pravni teoretičar. I on je mislio da Slovenci treba da ostanu u Austriji »pod ustavnim cesarjem« i jednako tako odlučno odbio vezu s Njemačkim savezom. Poznato je da su austrijski Slaveni od njemačkog pokreta preuzeli, umjesto historijskog, princip prirodnog i narodnog prava i umjesto volje vladara — narodnu volju; ali ih je velikonjemačka ideja, koja je, kako smo istakli, posebno prijetila Slovincima i Česima, odbijala od Njemačkog saveza: »Natorna pravica tedaj ne sili Slavjanov še k nobeni zvezi z Nemci, toliko manj pa, da bi z njimi v edino deržavo stopili«, jer, zaključuje Krajnc, »vsak narod svoje prirojene pravice brani.«³¹⁸ Nasuprot Njemačkom savezu, Krajnc je isticao politiku austroslavizma i zalagao se za sjedinjenje Slovenaca s Hrvatima.

U svom izvještaju iz Beča od 17. srpnja 1848. o pripremi i početku austrijskog parlamenta, Krajnc je apelirao na slovenske poslanike da se, s obzirom na prošlost slovenskog naroda i budućnost koja je pred njim, u političkom pogledu otvore prema Hrvatima. Naravno, mislio je na поблиže neoznačeno sjedinjenje Slovenaca i Hrvata, koji bi, kao »rod jugoslavjanski«,

³¹⁷ *Slovenija* 13, 15. kolovoza 1848, 50: »Ako veličansko zidovje slavovite Austrie razpadne, more z njo tudi slovenska narodnost pasti. Zakaj, če si nar hujši primerlej mislimo, bi mogla k nemški zvezi pristopiti, in tu bi bila ne tlačena, ampak vničena. Sreča gotovo bi bila v takih primerleju, v zvezo z našimi južnimi brati Hervati sprejeti biti, — Hervate scer in vse Ilire ko rodne brate iskreno ljubimo, in smo pripravljeni kakor za naše, tako tudi za njihove pravice kri in življenje darovati, ali vunder bi pri ti zvezi naša slovenska narodnost po mojih mislih se mogla sosedni moćneji ilirski vdati.«

³¹⁸ Na i. mj. 3, 11. srpnja 1848, 9.

zacijelo predstavljali posebnu jedinicu u ustavno uređenoj Monarhiji.³¹⁹ Pri tom je polagao nade u djelotvornu akciju slavenskih poslanika u austrijskom parlamentu na kojima po njemu leži spas Austrije i svih austrijskih Slavena. Dakako, Krajnc je takva načela nastojao i praktički primijeniti, pa su se on i ostali slovenski narodni poslanici povezali s hrvatskim poslanicima za austrijski parlament.

Između slovenskih poslanika, koji su izabrani u slovenskim pokrajinama, bilo ih je približno polovica koji se po svom uvjerenju mogu smatrati izrazitim Slovencima.³²⁰ Ali slovenski narodni program oni nisu složno zastupali jer među njima nije bilo ni sporazuma niti zajedničkog istupanja, već je svaki od njih imao vlastiti program.³²¹ Osim što su se družili s Česima, slovenski su se poslanici uže povezali s poslanicima Hrvatskog sabora austrijskom parlamentu Lj. Vukotinovićem, I. Kukuljevićem, J. Žuvićem i M. Georgijevićem, kojima se pridružio i A. Vraniczany, pa su, prema svjedočanstvu J. Krajnc, 25. srpnja u Beču slavili bratimljenje.³²²

Nije poznato da li su se slovenski poslanici zauzeli da poslanstvu Hrvatskog sabora bude dopušten pristup u austrijski parlament, jer je hrvatske »poklisare« u tome sprečavao poslovnik, koji nije dopuštao primanje delegacija od strane parlamenta.³²³ Ali, činjenica da su se slovenski poslanici povezali s poslanicima Hrvatskog sabora i da su se zalagali, kao J. Krajnc, za sjedinjenje Slovenaca i Hrvata, upućuje na pretpostavku da su se pojedinci zauzeli da to poslanstvo bude primljeno u austrijski parlament, jer je to, razumije se, otvaralo mogućnosti za sjedinjenje tih dvaju naroda.

Nasuprot dakle Martinaku, pojedini su Slovenci i dalje zagovarali sjedinjenje Slovenaca s Hrvatima i vidjeli u jugoslavenskoj zajednici jedinu mogućnost i sigurnost za razvoj slovenskog naroda. Nesumnjivo je na takvo gledište utjecao razvoj hrvatskoga političkog pokreta, pa je i »Slovenija« objavila misao da su »austrijski Jugoslavjani« tada »edina podpora rodovine Habsburške v njenih stiskah, če bi ravno se pest Nemcov, ki v Austrii prebivajo, teli med druge Nemce pozgubiti (aufgehen), kateri tako hrabrimu narodu, kakor so Jugoslavjani, se staviti ne bodo mogli.«³²⁴

³¹⁹ Na i. mj. 6, 21. srpnja 1848, 22: »O de bi poročniki slovenski dobro premislili našo minulost, krivice, vse zatiranje in obrekovanje, ki smo jih preterpeti mogli, in pa prihodnost, ki se slovenskimu z tako lepim lastnostmi obdarovanim narodu, ki ni tako maliga števila in na mejake Hrvate enokervne brate ima brez dvombe odpira, naj pomislijo, kaj zamore postati rod jugoslavjanski pri slobodnih ustavah in napravah.«

³²⁰ To su: F. Miklošič, J. Krajnc, A. Dominkuš, M. Kavčič, M. Ambrož, V. Steerein, A. Černc, J. Doljak i A. Gorjup. Usp. Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 147 dalje; Zwitter, Slovenski politični prerod XIX stoletja ..., n. dj., 128.

³²¹ Apih, na i. mj., 168 i dalje.

³²² *Slovenija* 9, 1. kolovoza 1848, 34: »Nocoj bodo praznovali naši rodoljubni slovenski poslanici pobratenje z hervaško-slavonskimi poročniki: Vraničani, Kukuljević, Vukotinović, Žuvić in Georgievic. Bog daj de bi terdno zavezo sklenili s našimi hrabrimi bratji.«

³²³ Usp. Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, n. dj., 14—15; isti, Studije 1848, n. dj.

³²⁴ *Slovenija* 7, 25. srpnja 1848, 27.

»Poklisari« Hrvatskog sabora su nesumnjivo pobliže upoznali slovenske poslanike sa svojim političkim gledištem. A zadaća hrvatskih poslanika u austrijskom parlamentu bila je, prema riječima Lj. Vukotinovića,³²⁵ da zastupaju misao o cjelokupnosti Monarhije i »da usled toga pristaju na Centralizaciju ministeriah: za financie, rat, tærgovinu i izvanjska diela i osim toga pako da polag načela slobode, jednakosti i bratinstva, svakom narodu svoje unutèrnje upravljanje i zakonotvorstvo glede svojih posebnih poslova ne taknuto oстане«. Prema tome, Monarhija bi postala »savezna dèržava« slobodnih naroda, koji bi se samo »u obziru glavnih pitanja života ukupno političkoga jednoj složnoj vladi podčinili«. Naravno, prema tim političkim zahtjevima, u obzir je dolazio i zaključak Hrvatskog sabora, koje su dakako političko gledište dosljedno zastupali, o sjedinjenju Južnih Slavena u posebnu federalnu jedinicu. Isto mišljenje zastupali su poslanici Hrvatskog sabora u letku naslovljenom: »Die Kroaten und Slavonier an die Völker Oesterreichs«,³²⁶ koji je većim dijelom prijevod »Manifesta naroda hrvatsko-slavonskoga«. Osnovna politička mišljenja iz tog letka objavila je »Slovenija«.³²⁷ Unatoč tim oskudnim podacima, mogli bismo zaključiti da su hrvatskim i slovenskim narodnjacima i dalje bila zajednička osnovna politička načela o preuređenju Monarhije i, u vezi s tim, o sjedinjenju Slovenaca i Hrvata.

Ali, iako su se potkraj srpnja uže povezali najprije slovenski poslanici s poslanicima Hrvatskog sabora, koji stjecajem okolnosti nisu primljeni u austrijski parlament, i zatim u kolovozu Slovenci i Hrvati u Beču, koji su bili, kako smo pokazali, od početka revolucije uže povezani, te iako su tada slovenski poslanici uputili ministarstvu peticiju pobliže nepoznatog sadržaja o osnivanju »jugoslavenske države«,³²⁸ ipak do nekog zajedničkog istupanja ili stvaranja programa o zajedničkom sjedinjenju nije došlo. Uzrok tome jednim dijelom leži u činjenici da slovenski poslanici između sebe nisu bili čvršće povezani i da nisu zastupali jedinstveni ni slovenski niti jugoslavenski program, ali isto tako i zbog opreznosti istaknutih slovenskih poslanika, koji su, unatoč svom načelnom pristanku o sjedinjenju s Hrvatima, počeli smatrati bana Jelačića reakcionarom.

U kolovozu su se, naime, Slovenci i Hrvati u Beču ponovo češće sastajali u kavani ili u »bečkom saboru«. A. T. Brlić i L. Gučetić bili su 21, 22. i 23. kolovoza 1848. u društvu s M. Dolencom, F. Miklošičem, A. Dominkušem, M. Ambrožom i J. Doljakom, koje su, razgovarajući o banu Jelačiću i o »budućnosti Jugoslavjana«, morali uvjeriti »da ban nije reakcija« i da on prije svega brani »slobodu slavjansku« ugroženu od Mađara i Nijemaca.³²⁹ Brlić se s

³²⁵ *Slavenski Jug*, Dodatak, br. 5, 25. kolovoza 1848: »Otvoreno izviestje poklisara jednog hrvatsko-slavonskog iz sabora Bečkog«. Usp. o tome Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, n. dj., 13 i dalje.

³²⁶ Šidak, n. dj., 26—33.

³²⁷ *Slovenija* 10, 4. kolovoza 1848, 37—38.

³²⁸ *Apih, Slovenci in 1848. leto*, n. dj., 171

³²⁹ A. T. Brlić, *Dnevnik*, n. dj., 23. kolovoza 1848: »Od podne na saboru biah. Poslè s' više poslanikah i s' Kranjskim se sastadoh. S njima pod ručanjem i poslè bi. te im govorah, da ban nije reakcija, da je čovjek koji slobodu slavj. prot Magjarim i Nèmcima brani«, dok su se Brlić i Gučetić u kavani sastali s Dolencom,

istaknutim Slovincima sastajao gotovo svaki dan,³³⁰ ali iako su oni sigurnost i »budućnost Jugoslavjana« vidjeli u uspjehu Hrvata u sukobu s Mađarima, ipak su još početkom rujna sumnjali u Jelačića da je reaktionaran.³³¹ Naravno, takvo se raspoloženje, bar jedno vrijeme, odrazilo u njihovu odnosu prema Hrvatima. Međutim, jugoslavenska ideja ni u pojedinih Hrvata nije tada jedinstveno zastupljena i njezin se opseg i sadržaj neprestano mijenjao. Tako i u samog Brlića, koji je bio najviše povezan sa Slovincima u Beču, jugoslavenska je ideja i dalje posve neodređena. Neposredni jugoslavenski politički savez on je vidio u sjedinjenju Hrvata i vojvođanskih Srba. Ali budući da se po njemu ni ta zajednica ne bi mogla suprotstaviti vanjskim neprijateljima, Brlić je zagovarao širi savez austrijskih Slavena: Hrvatska i srpska Vojvodina trebale bi se sjединiti »s ostalom braćom Slavjanskom«, i to Češkom, Slovačkom, Galicijom i slovenskim pokrajinama.³³²

Međutim, na dalje odnose slovenskih poslanika prema Hrvatima utjecali su događaji u Monarhiji. Naime, prve pobjede nakon ožujskih dana post.gla je reakcija upravo u Beču 23. kolovoza 1848. nad radnicima, a već prije je rastjerala Slavenski kongres u Pragu i, osiguravši posredovanjem Jelačića poslušnost krajiških četa,³³³ odnijela pobjedu u Italiji. Poslije poraza talijanske revolucije, austrijska je reakcija odlučnije nastupila prema Mađarima. Ali, kao što uspjeh reakcije nije donosio povoljno rješenje u nacionalnom pitanju, tako ni ljevica u austrijskom parlamentu nije Slovincima obećavala ništa više. U ljevicu su spadali po svom uvjerenju većina Nijemaca, Poljaka i neki Slovenci,³³⁴ koji su kasnije nastupili protiv Hrvata. Ljevica je zagovarala demokratsko preuređenje Monarhije i priključenje Austrije Velikoj Njemačkoj. Naravno, u tom su programu austrijski Slaveni vidjeli raspad Monarhije i neposrednu opasnost za dalji slobodan razvoj. Zbog toga su svi slovenski poslanici koji su se po svojim nastupima ubrajali u izrazite Slovence odlučno nastupili protiv stajališta ljevice. To je posebno došlo do izražaja sredinom rujna: 13. rujna u parlamentu je ljevica oštro nastupila, i taj je nastup bio neka vrsta uvoda u listopadsku revoluciju. Toga dana se Brlić sastao sa slovenskim poslanicima Miklošičem i Dominkušem, koji »razjareni dodjoše, da ljevica pobjđjuje! da će se Austria razpasti, i da lažu svi.«³³⁵

Tek nakon tih događaja Slovenci su u Beču tražili uže veze s Hrvatima. Još otprije je društvo »Slovenija« u Beču predviđalo sjedinjenje Slovenaca s Hrvatima u slučaju da se ostvari njemački program koji se zastupao u Frank-

---

Miklošičem, Doljakom i Dominkušom i raspravljali o »banu i budućnosti Jugoslavjanah«, te o njihovu sjedinjenju.

³³⁰ Na i. mj., 25. kolovoza 1848: »Kod Ambroža sam bio, te mi 'Antrag' za slov. jezik u kancelarie uvesti da će učiniti reče i o 'Sekretaru' kog će izdat i politici glede Němacah.«

³³¹ Na i. mj., 9. rujna 1848. Brlić je uvjeravao M. Ambroža da ban Jelačić »ni Reakcionar«.

³³² *Zora Dalmatinska* 33, 14. kolovoza 1848, 129—130 — u članku »Rič braći Dalmatinskoj iz Beča«.

³³³ Pejaković, *Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slawonischen Landtages . . .*, n. dj., 125—126.

³³⁴ Apih, *Slovinci in 1848. leto*, n. dj., 179 i dalje.

³³⁵ A. T. Brlić, *Dnevnik*, n. dj., 13. rujna 1848.

furtu.³³⁶ Čini se da su takvo mišljenje zastupali i slovenski poslanici, koji su upravo tada pokazali posebnu privrženost Hrvatima, a o tome svjedoči i ovaj događaj. U austrijskom parlamentu se 19. rujna raspravljalo o prijedlogu mađarske deputacije koja je došla u Beč da bi, mimoilazeći austrijsku vladu, u parlamentu pokušala pridobiti saveznike protiv bana Jelačića i Hrvata koji su napredovali prema Pešti. Predsjednik Strobach nije dopustio pristup deputacije. U žučnoj raspravi su Česi, Slovaci i pojedini Nijemci i Poljaci bili protiv prijedloga Mađara, dok je većina Nijemaca i Poljaka tražila da se mađarskim zahtjevima udovolji. Tomu prijedlogu odlučno se suprotstavio slovenski poslanik J. Doljak, upozoravajući poslanike da su Hrvati i vojvođanski Srbi samo zato zaratili protiv Mađara da bi obranili svoja narodna prava i da spase cjelovitost Monarhije.³³⁷ Većina je glasala protiv zahtjeva mađarske deputacije, a među njima su bili slovenski poslanici: J. Doljak, A. Černe, A. Dominkuš, A. Gorjup, M. Kavčič, J. Krajnc, F. Miklošič, K. Ulepič i Rak, dok su za pomoć Mađarima glasali A. Smerkar, G. Gajar i M. Dolžan.³³⁸

Istaknuti Slovenci u Beču su, u skladu s politikom austroslavizma, stupili tada u vezu s Česima i Hrvatima, te posredno i neposredno s banom Jelačićem. U vezi s tim, sastali su se u Beču već 15. rujna 1848. Brlić, Palacký, Doljak, Dominkuš i Dolenc; Brlić je zatim otišao u Slovačku, gdje je kao dobrovoljac sudjelovao u pokušaju ustanka, a nakon povratka sastao se 26. rujna sa Strossmayerom, Palackým, Miklošičem i Dolencom. Čini se da su namjeravali uspostaviti što prije užu suradnju s Jelačićem pa je istog dana Brlić iz Beča otputovao preko Maribora, Ptuja i Čakovca k banu koji je ratovao u Mađarskoj,³³⁹ ali do njega nije stigao.

Polazeći od politike austroslavizma, taj je krug Slovenaca i Hrvata u Beču, prema tome, pokazivao stanovitu jugoslavensku orijentaciju, ali je njihova jugoslavenska ideja posve neodređena sadržaja. A takvo je raspoloženje isto tako došlo do izražaja u vezi s listopadskom revolucijom u Beču.³⁴⁰ Za vrijeme opsade revolucionarnog Beča, koja je prilično potrajala i završila porazom revolucije tek početkom studenog, ban Jelačić je, prema svjedočanstvu Brlića, bio nezadovoljan kako austrijskim generalima tako i revolucionarnim Bečom. Jelačić je revoluciji, u kojoj je vidio »samovolju djaka bečkih« i propast »slavjanske Austrije«, suprotstavio politiku austroslavizma, u koju je, pod utjecajem romantičarske ideje o mesijanizmu Slavena, uklopio ilirske ideje o pobježe neoznačenom i nejasnom povezivanju Južnih Slavena s centrom u Beogradu.³⁴¹ U skladu s politikom austroslavizma, Jelačić je nastojao

³³⁶ Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, n. dj., 157.

³³⁷ Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 197—198.

³³⁸ Usp. *Novice* 45, 8. studenog 1848, 189 i *Celske Novine* 21, 15. studenog 1848, 81—82.

³³⁹ A. T. Brlić, *Dnevnik*, n. dj., 15. i 26. rujna 1848.

³⁴⁰ Usp. J. Šidak, *Listopadska revolucija u Beču 1848, Historijski pogled V*, Zagreb 1959; isti, *Studije 1848*, n. dj., Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 201—218.

³⁴¹ A. T. Brlić, *Dnevnik*, n. dj., 13. listopada 1848: Brlić piše da je ban Jelačić, pokazujući svoje nezadovoljstvo austrijskim generalima i revolucionarnim Bečom, tog dana razgovarao o »Orientu«: »kako je u Bosni narod krépak moralno i

uspostaviti užu suradnju s Česima, pa je po njegovu nalogu Brlić dva puta putovao u Prag s porukama »Slovanskoj lípi«. Prvi put je Brlić bio u Pragu 23. listopada, gdje je preko Friča i Staněka predao banovu poruku Šturu i Hurbanu.³⁴² Brlić se sastao i s Palackým, Riegerom i drugim uglednim političarima a 27. listopada vratio se iz Praga, i 4. studenog ponovo otišao natrag s banovom porukom. Tada su Strobach, Rieger, Brauner i drugi izabrali Palackog da stupi s Jelačićem u pregovore.

Nakon tih događaja u Beču su se u prvoj polovini studenog sastali s hrvatskim banom: Palacký, Kušlan, Ožegović, Prica, Brlić, Strossmayer, Ivičević, Karadžić, Šimunčić, Žigrović, Grlović i drugi. Tom su se krugu pridružili Slovenci i njihovo društvo »Slovenija« u Beču. Naime, 13. studenog 1848. mnogi su se Slovenci u Beču, na čelu s Miklošičem, Dolencem i Kozlerom, sastali s banom Jelačićem.³⁴³ I za njih je Jelačić bio, kako se izrazio Palacký, »spasitelj domovine«. ³⁴⁴ Zastupajući politiku austroslavizma, Slovenci se nisu složili s onim poslanicima koji su nakon ubojstva ministra Latoura ostali u Beču i sudjelovali u radu krnjeg parlamenta, u kojem je za revolucije odlučivala njemačka ljevica, budući da je legalni parlament premješten u moravski gradić Kroměříž, daleko od uznemirenog centra. Nasuprot tome, oni su slijedili odlučno stajalište čeških poslanika koji su odricali punovažnost krnjem parlamentu. Razumije se da je i za Slovence to bila, kako se izrazilo uredništvo »Slovenije«, »odložna ura, v kateri se ima razsoditi, ali bodo austrijski Slavjani še za naprej nemški ali pa madžarski jarem nosili, ali ne«. ³⁴⁵

Za Slovence je, prema tome, listopadska revolucija u Beču jednako tako bila uperena protiv austrijskih Slavena kao i načela o narodnom pravu i slobodi, te protiv Austrije, ali naravno ustavne i na federativnom principu preuređene, u kojoj su jedino vidjeli slobodan nacionalni i politički razvoj.³⁴⁶ Zastupajući takvo političko gledište, za Slovence u Beču ban Jelačić je bio borac koji se, na temelju »enakopravnosti vseh narodov, brez razložka v jeziku in pokolenji«, ³⁴⁷ bori za oživotvorenje načela o prirodnom i narodnom pravu, te slobode i ravnopravnosti naroda u Monarhiji. Zato je Dolenc u pozdravnoj riječi upućenoj banu Jelačiću, izrazivši mu zahvalnost u ime slovenskog naroda, smatrao da »austrijski Slavjani« svoje narodno i političko

---

fyzično dočim ovd izumrše«, te nadalje o »ludosti ogromnoj Bečanah i propasti, o slavjanskoj Austrii, jer će ovu slavjanstvo držat, o Běogradu najlěpšem městu za glavni grad, o svojoj mrzosti prot samovolji dolazila ona od djakah bečkih il od jednog ozgor.«

³⁴² Na i. mj., 23. listopada 1848: »Kako u Prag dodjoh k' Friču i k' Staněku odoh za pridat Šturu i Hurbanu list, kog im Ban pisa.«

³⁴³ *Slovenija* 41, 21. studenog 1848, 161 — dopis P. Kozlera: »Nekoliko trenutkov pri Jelačiću banu«; usp. i »Novice« 47, 22. studenog 1848, 198.

³⁴⁴ A. T. Brlić, *Dnevnik*, n. dj., 7. studenog 1848.

³⁴⁵ *Slovenija* 32, 20. listopada 1848, 126.

³⁴⁶ Usp. *Slovenija* br. 31, 33 i 34, 17, 24. i 27. listopada 1848, str. 121, 129—130 i 133; Apih, *Slovinci in 1848. leto*, n. dj., 201—218.

³⁴⁷ P. Kozler u spomenutom dopisu, *Slovenija* 41, 21. studenog 1848, 161 — v. bilj. 343.

preporođenje polažu u njega i političku djelatnost Hrvata. Pa ipak, uza svu uglavnom jednodušnu podršku koju su Slovenci izražavali prema Hrvatima i banu Jelačiću za vrijeme rata s Mađarima i u vezi s listopadskom revolucijom u Beču,³⁴⁸ pri čemu su poglavito izražavali misao da ukoliko Hrvati »padnejo, Slovenstvo, in nemško-magjarski jarem bode nas pa težko, do kervavega tišal«,³⁴⁹ ni tada Slovenci u Beču nisu iznijeli konkretan zahtjev o političkom sjedinjenju s Hrvatima. Nema sumnje da su smatrali da najprije treba ostvariti narodni program »Zedinjene Slovenije«, a tek zatim, u budućnosti, Slovenci bi se sjedinili s Hrvatima u jugoslavensku političku zajednicu.

6. Nasuprot, dakle, neodlučnosti u pogledu stupanja Slovenaca u jugoslavensku političku zajednicu — kojoj su se protivili kranjski Slovenci, a ni članovi društva »Slovenija« u Beču i Grazu i »Slovensko društvo« u Ljubljani nisu tada zauzeli jedinstveno i odlučno stajalište — slovenski narodnjaci iz najugroženijih pokrajina, Štajerske i Koruške, kojima je neposredno prijetila snažnija njemačka buržoazija i njemački nacionalizam, i dalje su uz narodni program »Zedinjene Slovenije« razvijali jugoslavensku ideju, koja je do kraja 1848. poprimila nešto drugačiji opseg i sadržaj no što je imala do zasjedanja Hrvatskog sabora i Slavenkog kongresa u Pragu,

M. Majar — koga, kako je sâm pisao S. Vrazu 3. kolovoza 1848. godine,³⁵⁰ zbog političkog djelovanja »gonijo kao provisorja od fare do fare, tako da se moram blizo vsake pol godine preseliti« — izlagao je i dalje slovenski narodni program i kao njegov integralni dio jugoslavensku ideju, koja je i u njega od kolovoza 1848. poprimila u mnogo čemu drugačiji opseg i sadržaj. Pri tome valja istaći da je kao jedan od najistaknutijih suradnika u listu »Slovenija«³⁵¹ izražavao politička gledišta slovenske liberalne inteligencije uopće i slovenskoga političkog pokreta u Koruškoj napose.

Razvijajući svoje političko gledište, Majar je istakao da — nasuprot Nijemcima koji »hoćejo v slavcnskih deželah gospodovati, ukazovati in zapovedovati« — Slaveni zahtijevaju na temelju općih sloboda i narodnog prava »da bi vsi narodi našega cesarstva bili svobodni, vsi med seboj ravni, vsi imeli jednake pravice«,³⁵² zato oni žele, nastavlja Majar, s austrijskim Nijemcima, kao slobodan narod sa slobodnim i Slavenima u svemu jednakim narodom, i dalje u ustavnoj Austriji živjeti. Ali je, u skladu sa slovenskim narodnim programom, odlučno odbio savez s »ptujimi nemškimi narodi in vladami zvunelj našega cesarstva«. Svjestan neposredne opasnosti od Velike Njemačke³⁵³ i oslanjajući se na brojnost Slavena, Majar je istakao da austrijsko carstvo »nikakoli ni nemško in tudi ne bode«, pa je njemačkom pokretu suprotstavio politiku austroslavizma i zahtijevao bliže povezivanje au-

³⁴⁸ Usp. *Celske Novine* 17. i 18. listopada i 8. i 22. studenog 1848; *Slovenija* br. 33 i 34, 24. i 27. listopada i br. 39 i 47, 14. i 28. studenog 1848; Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 201—218.

³⁴⁹ *Slovenija* 31, 17. listopada 1848, 123.

³⁵⁰ Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, B 3981 b. pismo M. Majara.

³⁵¹ Usp. Čurkina, Matija Majar Ziljski, n. dj., 25 i dalje; Prijatelj, Slovenska kulturnopolitička in slovstvena zgodovina, n. dj., 51—52.

³⁵² *Slovenija* 2, 7. srpnja 1848, 5 — u članku »Slaveni in Nemci«.

³⁵³ Na i. mj. 4, 14. srpnja 1848, 13.

strijskih Slavena, te, prema etničkom načelu, ujedinjenje Slovenaca u jedinstveno političko tijelo Sloveniju.³⁵⁴

Međutim, Majar je tada slovenski narodni i politički program i jugoslavensku ideju uklopio u širi sveslavenski okvir. On je još u spomenutom pismu S. Vrazu, datiranom 3. kolovoza 1848, istakao da mu premještanje toliko smeta da može »malo što učiniti za slavenstvo«. Nacionalnu i političku djelatnost koju je provodio u Slovenaca, shvatio je on kao dio političke koncepcije koja ima, nasuprot germanizmu, svoj konačni cilj: ujedinjenje svih Slavena u Monarhiji. Za razliku od političkih predodžaba koje je izlagao u prvim mjesecima revolucije, on je od kolovoza ponovo počeo sve više prihvaćati Kollárove sveslavenske ideje i Herderov mesijanizam, koji su ga ometali da uoči kulturne, društvene i političke razlike u austrijskih Slavena, za koje je držao da predstavljaju, ne samo u političkom pogledu, jedan jedinstven »slavenski narod«. Pri tom je nacionalno i političko konstituiranje Slovenije, formiranje jugoslavenskog saveza i napokon ujedinjenje svih austrijskih Slavena u posebnu federalnu jedinicu gradio na principu evolucije. Put društvenog i političkog napretka nije tražio u revolucijama i sukobima, nego u postepenom preobražaju pojedinaca, naroda i društva uopće. To se, naravno, posebno odnosi na Slavene, koji, prema mesijanističkoj predodžbi, imaju unutrašnje svojstvo tog preobražaja, a pri tom je polazio od načela: »da bodo narodi mirni in zadovoljni, je neobhodno potreba, da pravica in bratovska ljubezen med ljudmi in med celimi narodi vlada«.

Takvu je političku koncepciju M. Majar najdosljednije izložio u opširnom članku »Slavenska sloga«, koji je objavljivala »Slovenija« u drugoj polovini kolovoza.³⁵⁵ Najprije je ustvrdio da Monarhiji poglavita opasnost prijeti od Nijemaca i Mađara. Zato je, smatra on, zadaća Slavena, koji su još preslabi da bi se mogli odvojiti u samostalne države, da zbog vlastita interesa održe Monarhiju. A to mogu samo »ako se vse slavenske plemena našega cesarstva složijo in bratovsko zjedinijo«.³⁵⁶ Pa ako austrijski Nijemci i Mađari napuste Austrijsko carstvo, ipak Slaveni treba da, zaključuje Majar, ostanu u njemu; u novoj državnoj zajednici ostala bi ova slavenska kraljevstva, koja je on podijelio u dvije skupine: Slovenija, Hrvatska, Slavonija, Dalmacija i srpska Vojvodina — koje po njemu spadaju u »Ilirske Slavene«,³⁵⁷ te nadalje Češka, Galicija, Vladimirijska i Moravska sa Slovačkom.

Polazeći od takva načelnog političkog gledišta, Majar je razvio misao o ujedinjenju austrijskih Slavena. U Monarhiji po njemu postoje samo pojedina slavenska plemena, koja tek treba da se ujedine u jedan slavenski narod.³⁵⁸

³⁵⁴ Na i. mj. 5, 18. srpnja 1848, 17.

³⁵⁵ Na i. mj. br. 13, 15 i 16, 15, 22. i 25. kolovoza 1848, str. 49, 58, 61—62.

³⁵⁶ Na i. mj. 13, 15. kolovoza 1848, 49.

³⁵⁷ Na i. mj. 14. srpnja 1848, 13 i br. 16, 25. kolovoza 1848, 61.

³⁵⁸ Na i. mj. 13, 15. kolovoza 1848, 49: »Pred vsim gledajmo, da se vse slavenske plemena našega cesarstva, namreč: Slovenci, Horvati in Serblji, Čehovi, Moravani in Slovaki, Poljaki in Rusini v jeđen slavenski narod složimo ali zjedinimo, in to se pravi: sloga ali jedinstvo (Eintracht). Ta sloga slavenska je neobhodno potrebna: našem cesarstvu, našem presvetlemu cesarju in našem narodu v našej državi.«

On je, doduše, ujedinjenje austrijskih Slavena opravdavao političkim i ekonomskim razlozima, ali je njihovo »sruženje« poglavitito gradio na temelju romantičarske sveslavenske predodžbe, polazeći od osnovne premise: »Slaveni smo si bratji in se imamo po bratovsko ljubiti, složiti in sružiti.«³⁵⁹ »Slavensku slogu« je Majar razvijao postepeno: najprije treba da se svako pojedino »pleme«, koji pojam nije upotrebljavao dosljedno, teritorijalno ujedini u jedinstvenu kulturnu, upravnu i političku jedinicu. Zatim bi se pojedina »plemena« ujedinila u skupine plemena koje bi predstavljale neku vrstu federalnih jedinica, i to: »Ilirski Slaveni (Sloveni, Horvati in Serblji)«, »Čehoslaveni (Čehovi, Moravci, Slovaki in Slezani)« i »Poljaki in Rusini«. U budućnosti bi se sve te skupine »složile« u jedan »slavenski narod«.

Pošto je izložio svoja osnovna politička shvaćanja — koja su se od tada, zbog jenjavanja slovenskoga narodnog pokreta i sve većeg skretanja austrijske vlade u apsolutizam od kraja studenoga, postepeno približavala njegovim koncepcijama koje je iznio u »Pravilima«,³⁶⁰ o kojima ćemo niže raspravljati — Majar je izložio slovenski nacionalni program, kao prvi korak konkretne realizacije »slavenske sloge«, a kao drugi — jugoslavensku ideju. Zahtijevao je da se Slovenci u Kraljevstvu Slovenije, »Königreich Illyrien«, sjedine na etničkom principu u »j e d e n narod«, te da imaju »j e d e n obči zbor in j e d n o občo deželno vladu«, u kojoj bi državnoj jedinici, naravno, zadržali nacionalnu i političku individualnost. Zatim je izrazio želju da se Slovenci ravnopravno sjedine s Hrvatima i vojvođanskim Srbima u jugoslavensku zajednicu.³⁶¹

Da bi uvjerio Slovence pod kojim bi se uvjetima »sružili« s Hrvatima i vojvođanskim Srbima, Majar je u svom članku preveo oduže »okružno pismo« koje je varaždinska županija u svom pozivu uputila Dalmatincima za ujedinjenje s Hrvatskom.³⁶² Pri tom je istakao da — nasuprot »ptujim Nemcima u Frankfurtu« koji bi »bili nam samosilniki« a Slovenci »njihovi sužni« — Hrvati u svojim političkim programatskim tekstovima ističu da bi u jugoslavenskom savezu bili sjedinjeni poštujući nacionalne i političke posebnosti. Ali, »ako bi vse to ne bilo, Horvati in Serblji imajo tako važne in imenitne pravice, da že zavoljo našega dobička moramo želeti sružiti se ž njimi.«³⁶³ Jer oni su, zaključuje Majar, uveli u javnu upotrebu svoj »materinski« jezik, pa bi, dakle, i slovenski jezik u Sloveniji postao službeni, a u svakoj je državi »vsigdar tisti gospod, ktereга jezik se v pisarnicah piše in govori«. Osim

---

³⁵⁹ *Slovenija* 11, 8. kolovoza 1848, 44 — u članku »Kralj Matjaž«, a isto tako i u članku »Slavenska sloga«.

³⁶⁰ M. M a j a r, *Pravila* kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik, Ljubljana 1848.

³⁶¹ *Slovenija* 15, 22. kolovoza 1848, 58: »Zato v sadajnih časih Slovenci tako serčno želijo v jeden narod v jednim kraljevstvu Slovenie (Königreich Illyrien) s jednim sborom sjedinjeni biti — od tođ, od te srečne sloge in bratovske ljubezni pride, da so se naši sosedu in bratju Horvati in Serblji sružili in da tudi mi Slovenci se ž njimi sružiti.« Usp. istovjetni zahtjev u *Sloveniji* 16, 25. kolovoza 1848, 62.

³⁶² *Novine dalm. hèrv. slavonske* 46, 12. svibnja 1848.

³⁶³ *Slovenija* 16, 25. kolovoza 1848, 61.

toga, Majar je sjedinjenje Slovenaca s Hrvatima i vojvodanskim Srbima opravdao ekonomskim i gospodarskim razlozima i stvaranjem neke vrste jugoslavenskog tržišta.

Prvi pokušaj realizacije »slavenske sloge« došao je po Majaru do izražaja na Slavenskom kongresu u Pragu, kada su austrijski Slaveni, polazeći od slobodne narodne volje, nastojali odrediti kako da se sjedine u »jedan jedini narod«; ali, ako je Windischgrätz uspio rastjerati taj kongres, to je samo privremeni neuspjeh, i Majar smatra da će se Slaveni ponovo na drugom mjestu sastati. Napokon je načelo »sloge slavenske in medsebojne bratovske ljubezni« došlo do svog izražaja i konkretne realizacije na Hrvatskom saboru na početku lipnja 1848. kada su se Hrvati i vojvodanski Srbi »prijateljsko sdružili« i kada su Slovenci također izrazili želju da se s njima »bližej sdruže«. ³⁶⁴

Pod utjecajem listopadske revolucije u Beču, u osnovi je drugačije gledište o nacionalnom pitanju i sjedinjenju s Hrvatima iznio anonimni slovenski rodoljub iz Štajerske. ³⁶⁵ On je u mogućoj pobjedi njemačke ljevice vidio opasnost ne samo za dalji opstanak Austrije, koja bi bila priključena Njemačkoj, nego i za slobodan razvoj slovenske narodnosti. Zbog toga je pozvao Slovence da se odlučno suprotstave svim zaključcima koje je donio bečki krnji parlament i da ih proglase za nelegalne, te da opozovu sve slovenske poslanike koji u njegovu radu sudjeluju. Ukoliko ipak bečka revolucija uspije i njemačka ljevica proglasi republiku, tada Slovenci treba da ustanove »posebni narodni slovenski savjet«, koji bi na ustavnoj podlozi savez s Habsburškom dinastijom »obderžal in ž njo vred vladarske opravila vodil«. Ali, ako Nijemci napuste Austriju, kako su to učinili Mađari, »drugo ne ostane, kakor da južni Slavjani svoje odrešenje iščejo, kjer je naravno in nar bliže. Štajerski Slovenci in Vi Korošci, ter drugo ne bo ostalo, ako drugači hočete svojo slovensko kožo obvarvati, da se ozko Kranjski deželi pridružite, in cela Slovenija pa se na Hrvatsko nasloni.«

7. U skladu s politikom austroslavizma koju su dosljedno zastupali, hrvatski su narodnjaci listopadsku revoluciju u Beču također ocijenili kao velikonjemačku i protuslavensku, ³⁶⁶ pa su, kao i Slovenci, u njoj vidjeli neposrednu opasnost za dalji nacionalni i politički razvoj. Zato je i »upravljaajući odbor« zagrebačke županije 13. listopada zaključio da neće priznati ono što bečki parlament odluči sve dotle »dok se ustavna vlast kralja ne povrati« i predložio da se austrijski Slaveni »pozovu u Zagreb ili drugi koi grad na skup-

---

³⁶⁴ Na i. mj., str. 61—62.

³⁶⁵ Na i. mj. 36, 3. studenog 1848, 142—143. Dopisnik E. »od Drave«; dopis je datiran 28. listopada 1848, a potječe zacijelo od D. Trstenjaka. Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj., 51—52, pripisao je taj dopis M. Majaru. Ali on ne potječe od njega. Prvo zato što je Majar zastupao tada drugačiju koncepciju o jugoslavenskoj zajednici, a drugo zato što u vrijeme kada je datiran i upućen taj dopis uredništvu *Slovenije* — u Ljubljani su se sastali M. Majar, A. Einspieler, te S. Vraz i M. Prica. *Usp. Slovenija* 36, 3. studenog 1848, 142.

³⁶⁶ Usp. Šidak, Listopadska revolucija u Beču 1848, n. dj.; isti, Studije 1848, n. dj.

štinu gdi će se dogovoriti o spasenju carskog prestola na temelju slavenstva».³⁶⁷

Pa iako su smatrali, kako se izrazio anonimni autor u »Slavenskom Jugu« da su Česi i Južni Slaveni jedini »koji zahtievaju i žele obstanak monarhie austrijske«,³⁶⁸ ipak je D. Kušlan — ocjenjujući posljedice bečke revolucije i sažimajući politička gledišta hrvatskih narodnjaka — zaključio da austrijske Slavene »nikakva ljubav platonička ili pietät kakav ne vodi k dynastii, već jedino korist naša«, a budući da habsburškoj dinastiji nije ni do čega drugoga stalo već jedino do prijestolja, austrijskim Slavenima je jedino stalo »do ustavne foederativne monarhie na najširjem demokratičkom temelju osnovane i do narodnosti naše slavenske u kući, školi, crkvi i dèržavi«.³⁶⁹

Nakon poraza revolucionarnog Beča i premještanja austrijskog parlamenta u moravski gradić Kroměříž, iz sredine hrvatskih narodnjaka, okupljenih oko demokratski usmjerenih novina »Slavenskog Juga« i političkog društva »Slavenska Lipa«, potekle su značajne koncepcije o političkom sjedinjenju sa Slovencima i vojvođanskim Srbima, kao i prijedlog ustava za cijelu Monarhiju, prema kojem bi jednu od federalnih jedinica predstavljalo etničko područje Južnih Slavena.

Tri dana pred otvaranje austrijskog parlamenta u Kroměřížu, objavljen je 19. studenog 1848. u »Slavenskom Jugu« članak u kojem je anonimni autor, zacijelo iz kruga hrvatskih narodnjaka, pod pseudonimom »Slavophil« predložio na koji bi se način u novim političkim prilikama Hrvati, vojvođanski Srbi i Slovenci sjedinili u jugoslavenski državnopravni savez.³⁷⁰ Taj je članak prevela i pod naslovom »Jugoslavjanstvo« u cijelosti objavila »Slovenija« 1. prosinca na naslovnoj strani.³⁷¹ A to znači da mu je uredništvo tog lista obratilo izuzetnu pažnju i nesumnjivo se složilo s prijedlogom koji je u njemu sâm autor izrazio.

Raspravljajući o prvim počecima stvaranja jugoslavenskoga političkog saveza u Monarhiji, »Slavophil« je ocijenio najvažnijim onaj događaj kada je na Hrvatskom saboru u početku lipnja 1848. »narod naš hèrvatski priznao zahtievanja naroda sèrbskog za svoja«. Tom odlukom je, s obzirom na državnopravno sjedinjenje Južnih Slavena, položen temelj budućem savezu »naroda hèrvatsko-sèrbskog« i izražena »kriepka i odvažna volja utemeljenja slavenstva južnog«, čime je — prema autorovu romantičarskom i mesijanističkom shvaćanju slavenstva — započelo »dielo u historii razvitka čovječanstva znamenito i važno«. Pri tom valja istaći da je i on političko sjedinjenje Južnih Slavena gradio na temelju zajedničkog podrijetla i jezične srodnosti i opravdavao ga isključivo nacionalnim i političkim razlozima, te je držao da ekonomski i gospodarski činitelji ne igraju u tome nikakvu ulogu. Pa ipak, svijest o srodnosti »narodah slavenskih na jugu« i potreba njihova »sdrženja« ostala bi samo pusta želja, konstatira »Slavophil«, da nisu Hrvati i vojvođanski

---

³⁶⁷ *Slavenski Jug* 30, 13. listopada 1848, 117. Spomenute je zaključke na naslovnoj strani objavila *Slovenija* 32, 20. listopada 1848, 125.

³⁶⁸ *Slavenski Jug* 34, 22. listopada 1848, 133—134.

³⁶⁹ Na i. mj. 32, 18. listopada 1848, 125.

³⁷⁰ Na i. mj. 46, 19. studenog 1848, 181—182.

³⁷¹ *Slovenija* 44, 1. prosinca 1848, 173.

Srbi, potaknuti revolucionarnim zbivanjima i u obrani od zajedničkog neprijatelja, na svojim centralnim političkim forumima, prvi na Hrvatskom saboru a drugi na narodnoj skupštini u Sr. Karlovcima, izrazili jedinstvenu narodnu volju i zatim zajednički proglasili »savez naroda hèrvatsko-serbskog« i time osigurali svoju budućnost.

Prema tome, »Slavophil« je s obzirom na stvaranje jugoslavenske političke zajednice istakao dva važna činitelja, a to su — jedinstvena narodna volja, koju treba da izrazi svaki od jugoslavenskih naroda, i centralno političko tijelo na kojem treba da se ozakoni želja o stupanju u jugoslavenski državno-pravni savez. Ali, iako je polazio od pojedinačnoga narodnog imena, ipak je smatrao da Južni Slaveni nakon sjedinjenja u jedinstvenu zajednicu počinju »stupati na pozorište svieta kao jedan narod«, i to, naravno, u političkom i državnom pravnom smislu, dok bi svaki od njih zadržao svoju nacionalnu i političku individualnost. Jugoslavenski bi savez bio uređen na federativnom principu, i predstavljao bi jednu od jedinica u federalistički preuređenoj Monarhiji. Da bi se to konačno i ostvarilo, »Slavophil« je pozivao na dalji rad. Naime, činjenica je da kao što je u Slovenaca nedostajao centralni politički forum, koji bi izrazio jedinstvenu narodnu volju i u pogledu jugoslavenske orijentacije razvio djelotvorniju akciju, tako ni suradnja između Hrvata i vojvođanskih Srba nije postigla određene rezultate.³⁷² Toga je autor bio svjestan, pa je ustvrdio da unatoč tome »što je savez taj spasonosan, to ipak priznati moramo, da nije baš tako čvrst, da bi svim nepogodam odolieti mogao«. Jer, da bi postali narod u državnom smislu, oni nisu odredili »način ni uviete tog saveza«. Zato ako »želimo da ovaj za nas spasonosni i za obstanak naš riešiteljni savez postojan bude, to nam pèrvi i glavni posao biti mora: *raditi o tom, da u sporazumljenju sa Sèrbima, a i sa bratjom Slovencima koje i geografički položaj i narodni interesi na sdruženje s nami sile, osnovu načina saveza jugoslavenskog izradimo i uviete opredielimo*«.

Naravno, »Slavophil« nije slučajno taj zahtjev izložio pred samo otvaranje austrijskog parlamenta u Kroměřížu. Hrvatski narodnjaci — od čije je sredine bilo sastavljeno prvo poslanstvo tom parlamentu, koje, kako smo vidjeli, nije bilo primljeno, ali je stupilo u vezu sa slovenskim poslanicima — smatrali su da Hrvati treba da izvrše izbor poslanika za parlament u Kroměřížu,³⁷³ na kojem će biti izvršeno, prema političkoj koncepciji austroslavizma, federalističko preuređenje Monarhije. U skladu s tim načelnim gledištem, »Slavophil« je smatrao da treba poduzeti odlučne korake kako bi Hrvati, Slovenci i vojvođanski Srbi stupili u jugoslavensku političku zajednicu: »Sabor kromirižki započet će za koji dan, u njem će se riešavati odnošenja pojedinih narodah carevine prema osriednoj vlasti i ostalim narodima; budimo pozorni da se nerieši na užtèrb naše narodne sloge i jedinstva. Od nas sad zavisi hoćemo li kao jedan narod jugoslavenski stupiti u savez slobodnih naroda austrijskih, i tako važno ono miesto zauzeti, koje je nami u tom sa-

---

³⁷² Usp. S. Gavrilović, Srem u revoluciji 1848—1849, Posebno izdanje SAN 359, Beograd 1963.

³⁷³ Usp. Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, n. dj., 20—25; isti, Studije 1848, n. dj.

vezu namijenjeno, ili pak kao mali ništa neznateći narodići [...]»³⁷⁴ Ali »Slavophil« je mislio da prije treba odrediti »odnošenja između nas južnih Slavenah« i tek nakon što se sjedine u jedinstven politički savez, bili bi sposobni da stupe u austrijsku federaciju. Zbog toga je predložio da se od strane vojvodanskih Srba i Slovenaca »niekoliko muževah, koji obće povierenje naroda uživaju, i kao autoritet u narodu svome znače«, sastanu s istaknutim hrvatskim političarima i posavjetuju najprije o sjedinjenju »pokrajinah jugoslavenskih« a zatim o njihovu odnosu prema austrijskoj »osrednjoj vlasti«. To savjetovanje istaknutih predstavnika Južnih Slavena bilo bi »slično Vorparlamentu niemačkom, koji se predtečem sadanjeg niemačkog osriednjeg parlamenta nazvati može. Rok i miesto obderžavanja takovih savietovanja imao bi opredieliti onaj, kome bi sporazumljeni ti muževi povierili.«

Taj prijedlog, međutim, nije pao na plodno tlo. Jer, uža politička suradnja između Hrvata i vojvodanskih Srba nije poprimila trajnije i čvršće oblike,³⁷⁵ a isto tako ni Slovenci — unatoč sklonosti slovenske liberalne inteligencije koja je u svom glasilu objavila taj prijedlog i koja je do kraja 1848. slijedila politička shvaćanja hrvatskih narodnjaka — nisu u tom smjeru ništa poduzeli. Nesumnjivo da je u tome otežavajuća okolnost bila što Slovenci nisu imali centralno političko tijelo, ali isto tako, kako je utvrdio češki dopisnik, i u nedostatku »dobrih vođa naroda« koji bi Slovence povelili »po pravom putu ob ovo nemirno doba«.³⁷⁶ Ta se ocjena nadopunjuje i s izjavom D. Trstenjaka da je doduše »duh jugoslavjanstva ali po tedanjem 'ilirstva' prešinił skoz in skoz slovenski Štajer«, ali da su naprotiv događaji 1848. Slovence »našli še malo pripravljene in politično nezrele«.³⁷⁷

Pa ipak, Hrvati su i dalje — usklađujući nacionalnu politiku, a time i jugoslavensku ideju, prema općim zbivanjima u Monarhiji — davali prijedloge o stupanju u užu politički savez sa Slovencima. Činili su to putem novina, preko »Slovanské lípe« u Pragu i političkog društva »Slavenska Lipa« u Zagrebu. Tim se prijedlozima »Slovensko društvo« u Ljubljani, kojem su se Hrvati obratili, doduše nije suprotstavilo, ali ih nije ni podržalo. Kranjska je uglavnom i dalje ostala u svom tradicionalizmu, dok je Štajerska nakon poleta narodnog pokreta, u kojem su narodnjaci izrazili želju za sjedinjenje s Hrvatskom, poslije listopadske revolucije počela popuštati. U Koruškoj su narodnjaci i dalje najodlučnije zastupali nacionalnu i jugoslavensku ideju, ali su se istaknuti pojedinci — poput M. Majara, koji je bio kako je sâm pisao »oddaljen od domoljubov, s katerim bi se mogel razgovarjati in se orientovati« — sve više prepuštali sveslavenskoj ideji. Nedostatak djelotvornih društvenih i političkih snaga osjetio se u širenju programa »Zedinjene Slovenije« za koji ima sve manje zanosa, a time i za političko sjedinjenje s Hrvatskom. Zbog toga su istaknuti nosioci slovenskoga narodnog programa »Zedinjene Slovenije«, svjesni postepenog rasta reakcionarnih političkih snaga u Monarhiji, u nastojanju da sačuvaju slovensku nacionalnu individualnost, prihvatili pod

³⁷⁴ *Slavenski Jug* 46, 19. studenog 1848, 181—182.

³⁷⁵ Usp. Gavrilović, Srem u revoluciji 1848—1849, n. dj.

³⁷⁶ *Novine dalm. herv. slavonske* 86, 12. kolovoza 1848, 347.

³⁷⁷ Ilesič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 284.

poglavitim utjecajem M. Majara jezik i literaturu kao sredstvo političkog izražavanja, i to kako u odnosu prema slovenstvu tako i prema jugoslovenstvu.

Taj razvitak nipošto nije tako jednostavan, iako je on vjeran odraz narodnih pokreta i političkih promjena u Monarhiji. Zato je razumljivo da su u posljednjim mjesecima 1848. kako iz hrvatske tako i iz slovenske sredine potekli prijedlozi o preuređenju Monarhije, koji su bili usko povezani s nacionalnim pitanjem i jugoslavenskom idejom. U Hrvata je potekao od O. Ostrožinskog u »Slavenskom Jugu«, a u Slovenaca od M. Majara u »Sloveniji«.

U liberalnih političara je federalistička koncepcija ostala sve do jeseni 1848. u mnogim pojedinostima do kraja nedomišljena. U rujnu je F. Palacký izložio svoju koncepciju o preuređenju zapadne polovine Monarhije. Polazeći od teritorijalno-historijskog načela, on je u tom svom prvom nacrtu ustava u okviru češke federalne jedinice okupio sve zemlje češke krune, dok je također u posebnu jedinicu okupio »ilirske« pokrajine — Kranjsku, Korušku, Primorje i Dalmaciju.³⁷⁸

Hrvati su u tijeku otvorenog sukoba s Mađarima bili sve više prisiljeni da traže političko sjedinjenje s Austrijom. Zbog toga su hrvatski narodnjaci kao i Česi razrađivali planove o federaciji Monarhije u koju su koncepciju uključili zahtjev o političkom sjedinjenju Južnih Slavena. Naravno, sa znatno boljim poznavanjem nacionalnih odnosa u Monarhiji uopće i u Južnih Slavena napose, nacionalno i u vezi s tim jugoslavensko pitanje pokušao je riješiti jedan od najrazrađenijih nacрта o federaciji Monarhije, koji je napisao srpski ilirac O. Ostrožinski pod naslovom: »Osnova za savezno preporodjenje cesarvine austrijske po načelu ustavne slobode i narodne npravstvene jednakosti«.³⁷⁹ Značenje tog nacрта je utoliko veće što je potekao iz sredine hrvatskih narodnjaka,³⁸⁰ okupljenih oko »Slavenskog Juga« u kojem je Ostrožinski bio jedan od pomoćnih urednika. Autor je u njemu prije svega sazeo političke koncepcije koje su zastupali hrvatski narodnjaci, a to je mišljenje izrazio i D. Kušlan prilikom njegova objavljivanja tvrdeći da je u tom nacrtu izraženo »naše mnijenje veleumno«. Prema kasnijoj izjavi autora, na pisanje »Osnove« potakli su ga »prijatelji južnoslavenske nacije i austrijske zajedničke države«.³⁸¹ Jugoslavensko značenje tog nacрта izraženo je u njegovu prihvaćanju od slovenskih narodnjaka koji su ga objavili u svom glasilu »Slovenija«.³⁸² Političko društvo »Slavenska Lipa« osnovano u Zagrebu dosljedno je slijedilo njegovu jugoslavensku i austroslavističku političku orijentaciju. Zato je točna ocjena Ostrožinskog da je njegova »Osnova« bila »duhovna sinteza južnoslavenskog pokreta 1848. godine«.³⁸³

³⁷⁸ F. Palackého Spisy drobné I, 59; Šidak, Austroslavizam i Slavenski kongres u Pragu 1848, n. dj., 214.

³⁷⁹ *Slavenski Jug* br. 36 i 37, 27. i 29. listopada i br. 38, 39 i 40, 1, 3. i 5. studenog 1848, str. 141—142, 145—146, 149—150, 153 i 157. Na njemačkom jeziku u — Pejaković, *Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages ...*, n. dj., Anhang, 3—24.

³⁸⁰ Potpisan je »u Hrvatskoj 22. listopada 1848.«

³⁸¹ Pejaković, *Aktenstücke zur Geschichte ...*, n. dj., 24.

³⁸² *Slovenija* 39, 14. studenog 153 i dalje.

³⁸³ Pejaković, *Aktenstücke zur Geschichte ...*, n. dj., 24.

Ostrožinski se u svojoj »Osnovi« zalagao za opću primjenu načela o prirodnom i narodnom pravu, dok je u svom federalističkom programu u obzir uzeo cijelu Monarhiju. Otklonivši historijsko pravo istakao je dva važna činitelja tadašnje svake javne djelatnosti, i to — opće političke i narodne interese, koji, po njemu, polaze od proturječnih načela, pa je zato postavio pitanje i nastojao naći rješenje kako da se politička i narodna sloboda u »državno jedinstvo suglasno složi«. Na politička gledišta u hrvatskih narodnjaka utjecali su stanoviti ustupci koje je austrijska vlada pod pritiskom revolucije davala, a posebno objavljivanje ustava za austrijski dio Monarhije od 25. travnja, u kojem se proglašava nepovredivost jezika i narodnosti. Polazeći od te za Hrvate privlačne činjenice, Ostrožinski je zaključio da je politička emancipacija Austrije samo prvi dio revolucije. Jer, budući da Monarhija nije sastavljena od »jednog narodnog elementa«, a u tom bi slučaju revolucija bila završena, već od više naroda, u kojih su Nijemci i Mađari poremetili ravnotežu, nužno »sliedi sada drugi dio revolucije austrijske«. Ukidanjem feudalnih odnosa u načelu je, smatra on, osigurana osobna sloboda, ali budući da se austrijski narodi nalaze na putu »zajedničke obće građansko-politične reforme«, potrebna je narodna emancipacija. U prvom dijelu »austrijske revolucije« ostvarena je, dakle, samo politička emancipacija svih državljana, a u drugom dijelu iste revolucije treba ostvariti potpunu političku emancipaciju »sviuh narodah austrijskih«.

Zauzevši takva načelna politička gledišta, Ostrožinski je dalji opstanak Monarhije vidio jedino u slobodnom državnom savezu svih njezinih naroda osnovanom na federativnom principu. Odbacivši historijsko pravo, on je Monarhiju razdjelio prema jezično-nacionalnom načelu na sedam političkih jedinica, a to su: njemačka, češko-slovačka, mađarska, južnoslavenska (Hrvati, vojvođanski Srbi i Slovenci), poljsko-rusinska, rumunjska i talijanska. Njihovo razgraničenje treba da odredi »nacionalni kongres«, dok je zajedničke poslove, kako je to izrazio i Hrvatski sabor, ograničio na vojsku, financije, trgovinu i vanjske poslove. Takva na načelu nacionalne ravnopravnosti preuređena Monarhija mogla bi, po njegovu mišljenju, ubuduće postati središte jedne velike srednjoevropske konfederacije.

Iako političke koncepcije o federalizmu i jugoslavenskoj ideji u hrvatskih narodnjaka nisu bile ustaljene, ipak možemo zaključiti da mišljenje koje je Ostrožinski izložio u svojoj »Osnovi« predstavlja sintezu njihovih političkih gledišta. Prema tome, preuređenu Monarhiju zamišljali su kao federaciju slobodnih narodno-političkih jedinica, a jedna od federalnih jedinica sastojala bi se od etničkog područja Južnih Slavena.

8. Pod djelomičnim utjecajem spomenutih političkih predodžaba, M. Majar je izložio svoj austroslavistički program u članku »Dežele našega cesarstva«. ³⁸⁴ Njegov je sažetak — s obzirom na slavensku federaciju »Slaviju«, kao jednu od pet pokrajina koje bi tvorile jedinstvenu Monarhiju — izložio u pismu S. Vrazu 22. studenog 1848. godine. ³⁸⁵ Ocjenjujući u tom pismu raz-

³⁸⁴ *Slovenija* 51, 26. prosinca 1848, 201—202.

³⁸⁵ Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, pismo M. Majara od 22. studenog 1848.

voj slovenskoga narodnog pokreta, zaključio je da Slovenci mogu biti »vsakako vrlo zadovoljni«, jer slovenski narod »se je probudio, domorodcev imamo na svih stranah Slovenie«, a u politici »smo se kolikor moguće orientirali«. Sažimajući orijentaciju slovenskoga narodnog pokreta, Majar je polazio od slovenskoga nacionalnog programa — ujedinjenja slovenskih zemalja; jugoslavenske ideje — sjedinjenja Slovenaca, Hrvata i vojvođanskih Srba; te, kao krajnjeg cilja, od sveslavenstva — ujedinjenja svih austrijskih Slavena.

Raspravljajući o tome, Majar je pisao da Slovencima »naj već posla děla ti nesrećni Frankfurt i naše skoz i skoz neveljane oblasti svetske i duhovske«. Izbori i propaganda za frankfurtski parlament slovenske su domoroce po njemu toliko ometale u političkom radu da nisu dospjeli »niti od sloge slavenske, od potrebnoga sdruženja s bratji Horvati i Serblji se u novinah pogovarjati«. Ali budući da je ugušivanjem listopadske revolucije otklonjeno pitanje priključenja Austrije Njemačkoj, Majar je ocijenio kako je napokon došlo vrijeme da »sada bude trebalo Slovencam pisati u 'Slovenijo' od sdruženja s Horvati i Serblji«.

Promjenljiva politička zbivanja u Monarhiji i postepeni zaokret austrijske vlade u sve otvoreniji apsolutizam, te stvarni odnos snaga narodnog i političkog pokreta, uvjetovali su da se predviđanja i želje M. Majara o raspravljanju za sjedinjenje u jugoslavensku zajednicu nisu ostvarile. Odvojen od bližeg centra događaja, on nije vidio da se upravo poslije listopadske revolucije u krugu liberalnih Slovenaca, nosilaca slovenskoga narodnog programa »Zedinjene Slovenije« i jugoslavenske ideje, pojavljuje sve veća neodlučnost. To je posebno došlo do izražaja u njihovu glasilu »Slovenija« u kojem se jedino, i to sve rjeđe, pisalo o političkom sjedinjenju s Hrvatima. Napokon, pod utjecajem Herderova mesijanizma i Kollárove sveslavenske romantičarske ideologije, i sâm se Majar sve više orijentirao prema sveslavenstvu. Mislio je da ukoliko se ujedine samo pojedina slavenska »plemena«, na primjer jugoslavenska, ona neće moći stvoriti jak i čvrst savez koji bi se uspješno obranio od vanjskih neprijatelja. Zato je i dalje smatrao da je sjedinjenje Slovenaca, Hrvata i vojvođanskih Srba samo prvi korak ujedinjenju svih austrijskih Slavena, koji se moraju držati dvaju pravila: »1. U našem cesarstvu je samo jedan jedini slavenski narod; proti vladi, i proti ostalim narodom naše države ne směmo nikada stati po plemenih razdeleni — to bi bila naša propast. 2. Plemena slavenska avstrijanska su: 1. Slovenci, 2. Horvati, 3. Serbi, 4. Čehovi, 5. Moravani, 6. Slovaki, 7. Poljaki, 8. Rusini — njih ne već ne manje. — Vsa ova plemena su si jednaka, popolnoma medjusobno ravna.«^{385a}

Međutim, u spomenutom članku »Dežele našega cesarstva«, u kojem je opširnije izložio svoje koncepcije koje je unio u pismo S. Vrazu, Majar ne govori o pitanju sjedinjenja Južnih Slavena. Misao o jugoslavenskoj zajednici, naravno kao prvom koraku prema realizaciji »slavenske sloge«, imanentno je prisutna, ali se u tom članku posve izgubila u sveslavenstvu. Prema njegovu shvaćanju, svako slavensko »pleme« je slobodno i drugome ravnopravno; ono ima svoju unutrašnju samoupravu, a sva zajedno predstavljaju austrijsku »Slaviju« i jedan jedini »slavenski narod«. Da bi postigli taj za sve Slavene je-

---

^{385a} Na i. mj.

dino spasonosni cilj — »vsako slavensko pleme more gledati, da se složi s vsimi Slaveni našega cesarstva, pa ne samo s jednim ali s drugim, postavim: Slovenci samo s Horvati, ali Čehovi samo s Moravani i Slovaki, temoć vsako pleme naj spozna celo austrijskoga Slavio za svojo domovino. Ložeje se složi pleme s vsim narodom, kakor s jednim jedinim plemenom. Med dvema plemenama se lahko porodi nekako neporazumljenje.«³⁸⁶

Gotovo u isto vrijeme I. Macun je u članku »Bratje Slovenci in Horvati«³⁸⁷ i u pismu S. Vrazu, datiranom u Trstu 4. siječnja 1849. godine,³⁸⁸ također zagovarao sjedinjenje Slovenaca s Hrvatima. Ali, udaljen od središta u kojem su djelovali slovenski narodnjaci, Macun nije mogao slijediti slovenski narodni program »Zedinjene Slovenije«, već je i dalje, pod utjecajem S. Vraza i romantičarske sveslavenske ideologije, zastupao koncepcije slovenskih iliraca o ujedinjenju Slovenaca i Hrvata u jezičnom, književnom i političkom pogledu. Isto kao i F. Muršič, koji je tada pjevao o ilirizmu,³⁸⁹ Macun je ostao još uvijek po strani kako slovenskog tako i hrvatskog nacionalnog i političkog pokreta i, u vezi s tim, jugoslavenske ideje kao nadnacionalne kategorije. Pa ipak, Macun je u tom članku sjedinjenje Slovenaca i Hrvata opravdavao prije svega političkim razlozima. U slučaju, naime, da Austrija pristupi Njemačkoj, Slovenci bi potpali pod njemačku državu, a time bi, zaključuje Macun, došao u pitanje ne samo slobodni razvoj Slovenaca, nego bi, proširenjem njemačkog utjecaja do Jadranskog mora, i Hrvati bili izloženi opasnosti. Zato Slovenci treba da se »z bratimi Hervati koljko je le mogoče in kak naj hitrej zjedine«, a to sjedinjenje je, dakle, potrebno i Hrvatima.³⁹⁰

9. Međutim je put do ostvarenja političke koncepcije austroslavizma, federalizma i, naravno u vezi s tim i nacionalnom politikom, jugoslavenske političke zajednice bio još dalek, a to se posebno pokazalo proglašavanjem oktobranog ustava u ožujku 1849, kojim su bile negirane sve zamisli o nacionalnoj politici i jugoslavenskom savezu. Pa ipak, politiku austroslavizma i federalizma, kao osnovne premise jugoslavenske ideje, nisu napustili ni hrvatski niti

³⁸⁶ *Slovenija* 51, 26. prosinca 1848, 202.

³⁸⁷ Na i. mj. 41, 21. studenog 1848, 162. Članak je potpisao pod pseudonimom Jožipić M.: v. bilj. 184.

³⁸⁸ Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, pismo I. Macuna, Trst 4. siječnja 1849.

³⁸⁹ *Celske Novine* 18, 25. listopada 1848, 72: »Zdravo Štajerska dežela /V kojoj vsigdar su vesela /Prava deca Slavenskoga /Ilirskog' roda Slavnoga [...] Živi Bože ti Slaveno /Skrajskog' s Štajerskog plemena /Horvata — Slavon — Dalmatina / Ilirije svakog' vernog sina [...] Bože živi sve Ilire /Da se slože in rašire /V jezika krepsti /I vu staroj vernosti.«

³⁹⁰ *Slovenija* 41, 21. studenog 1848, 162: »Zato moramo to že zdaj na tanjko prevdarjati; vas Slovence bo najhuša zadela, vam je tedaj kervavo treba, da se z bratmi Hervati koljko je le mogoče in kak naj hitrej zjedinite, ker ste za se preslabi; glejte, de vas ne bo čez noč nepazlivosti podlezel vuk. Alj tudi vi Horvati premislite, de je za vas zjedinenje s Slovenci enako potrebno kaker nam; premislite le, da nas je čez en milion, in da pri vas turški brat Slavjan še ne zna, da je tudi naše kervi. Premislite slednič, da ako Slovenci k nemški deržavi pripadnejo, jadransko morje za Slavjane gre rakom žvižgat.«

slovenski narodnjaci, a u tom su ih poticali i Česi, pri čemu je odlučnu ulogu odigrala praška »Slovanská lípa«.

U skladu s političkim koncepcijama u hrvatskih narodnjaka, u kojih su jugoslavensku ideju i federalistički program saželi »Slavophil« i O. Ostrožinski u spomenutim programima, F. Kurelac je početkom studenog 1848. u pismu P. J. Šafaříku predložio da praška »Slovanská lípa« izda proglas Slovencima o njihovu sjedinjenju s Hrvatima.³⁹¹ V. Dušan Lambl je to pismo predao odboru »Slovanské lípe« uz napomenu da se Šafařík potpuno slaže s prijedlogom F. Kurelca. Naravno, Šafařík nije slučajno preko Lambla uputio Kurelčev prijedlog odboru »Slovanske lípe«. Češki pjesnik i od prosinca 1848. predsjednik praške »Slavije« V. D. Lambl preveo je već 1845. na češki jezik brošuru »Pogled u Bosnu« koju je 1843. napisao M. Mažuranić. Lambl je u svibnju 1848. bio izabran za tajnika pripravnog odbora za Slavenski kongres u Pragu, a onda je zajedno s J. Erbenom otputovao u Hrvatsku da bi agitirao za taj kongres. Odazivajući se, nadalje, pozivu bana Jelačića,³⁹² češki narodni odbor je imenovao J. Erbena i V. D. Lambla kao zastupnike češkog naroda na Hrvatskom saboru.³⁹³ Godine 1848. Lambl je posebno zagovarao češko-slovačku političku zajednicu, pa je pozivajući Slovake da se sjedine s Česima upozoravao na primjer približavanja Slovenaca i Hrvata,³⁹⁴ dok je potkraj travnja u članku »Panslavismus« poticao Slovence da se uže povežu s Hrvatima.³⁹⁵

Prema tome, nema sumnje da je osim Šafaříka i Lambl toplo preporučio prijedlog Hrvata F. Kurelca da praška »Slovanská lípa« potakne Slovence da se s Hrvatima sjedine u jugoslavensku zajednicu. »Slovanská lípa« je doista 11. studenog 1848. u svom odboru raspravljala o tom prijedlogu koji je odmah i prihvatila, a pripremu proglasa Slovencima povjerila IV sekciji »Lípe«.³⁹⁶ U međuvremenu su se Česi htjeli uvjeriti o raspoloženju Slovenaca prema sjedinjenju s Hrvatima, pa su o akciji »Slovanské lípe« obavijestili »Slovensko društvo« i slovenske narodnjake u Ljubljani. »Slovenija« je u kratkoj bilješci 21. studenog izvijestila da je na prijedlog Šafaříkov »odbor Slovske Lípe« sklenil, razglas na slovenski narod poslati, da bi se s Hrvatima združili.³⁹⁷ Su-

³⁹¹ V. Žáček, České a jihoslovanské Slovanské lípy v roce 1848, Literární archiv IV, Praha 1972, 219; *Lípa Slovanska*, 18. prosinca 1848; Ilešič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 293.

³⁹² Jelačić je u pismu, datiranom 20. svibnja 1848. i upućenom »Odboru naroda Češkog«, pozvao da predstavnici »pobratinskog naroda« češkog prisustvuju zasjedanju Hrvatskog sabora. Arhiv Hrvatske u Zagrebu, Banski spisi, sv. CLI, br. 2—300, 1848.

³⁹³ F. Ilešič, Češko-slovenska (-jugoslovanska) vzajemnost v minulih doba, *Zbornik MS*, sv. VIII, Ljubljana 1906, 16.

³⁹⁴ *Národní Noviny*, 3. travnja 1848; Ilešič, n. dj., 15.

³⁹⁵ *Národní Noviny*, 29. i 30. travnja 1848; Ilešič, n. dj., 15—16.

³⁹⁶ Žáček, České a jihoslovanské Slovanské lípy v roce 1848, n. dj., 219; isti, Nacionalno-političko kretanje austrijskih Slavena za vrijeme revolucije god. 1848, *Godišnjak Društ. ist. BiH XVIII*, Sarajevo 1970, 40; Zapisnici odbora »Slovanské lípe« u Pragu, arhiv Nár. musea.

³⁹⁷ *Slovenija* 41, 21. studenog 1849, 163.

tradan, 22. studenog, »Slovensko društvo« u Ljubljani održalo je svoju skupštinu na kojoj su govorili Bleiweis i drugi ugledni Slovenci, ali, koliko izvori dopuštaju, tom prilikom nisu posebno raspravljali o sjedinjenju s Hrvatskom. Pa ipak, to je društvo o tome na neki način izrazilo svoje mišljenje. Naime, na njegovu skupu P. Hitzinger je, »u vezi sa sjedinjenjem s Hrvatima«, izrazio mišljenje da se Slovenci treba da drže vlastita jezika, a »ilirskom« se može približiti samo u nekim glagolskim oblicima.³⁹⁸ Češki dopisnik J. A. Bačovský³⁹⁹ je dan nakon sastanka »Slovenskog društva« iz Ljubljane obavijestio »Slovanskú lípu« o raspoloženju Slovenaca u vezi sa sjedinjenjem s Hrvatskom.⁴⁰⁰ Prema njegovu svjedočanstvu, vijest da »Slovanská lípa« namjerava pozvati Slovence da se sjedine s Hrvatima izazvala je u Ljubljani različita raspoloženja, a ona, naravno, pokazuju kako odnos prema slovenskom narodnom programu tako i prema jugoslavenskoj ideji. Ali, iako Bačovský ne spominje tko je u načelu otklonio misao o sjedinjenju s Hrvatskom, ipak je to nesumnjivo bio krug oko Bleiweisa, jer je liberalna inteligencija okupljena oko lista »Slovenija« jugoslavensku političku zajednicu otvoreno podržavala.

Poziv Hrvata Slovincima za sjedinjenje u jugoslavenski politički savez shvatio je taj krug o kojem Bačovský izvještava kao želju za parcijalnim sjedinjenjem — samo s Kranjskom, a jugoslavensku ideju kao nacionalnu i integracijsku kategoriju. Zato je, nasuprot savezu Slovenaca s Hrvatima, krug oko Bleiweisa smatrao da prije svega Kranjska treba da sa Štajerskom i Koruškom »stupi pod jednu upravu« i da na taj način ustanove jedinstveno političko tijelo. Prema tome, polazio je od slovenskoga narodnog programa. Ostajući i dalje u svom tradicionalizmu — koji je karakterističan za Kranjsku u kojoj je izuzetna djelatnost od Zoisova i Vodnikova kruga preko Kopitara do Čopa i Prešerna usadila osobni i osebujni jezični i kulturni značaj — Bleiweisovu krugu je, međutim, ostala strana ideja o jugoslavenskoj političkoj zajednici kao nacionalnoj kategoriji.

Iako smo u kronološkom paralelizmu do sada pratili razvoj jugoslavenske ideje u Hrvata i Slovenaca 1848, valja nam ovdje istaći njezin sadržaj. Sažimajući izneseno, mogli bismo zaključiti da slovenski narodni program »Zedinjene Slovenije«, koji su širili slovenski narodnjaci, poglavito prijašnji ilirci, od početka travnja pa sve do potkraj 1848. polazi od nacionalne i političke individualnosti, a jugoslavenska ideja kao sastavni dio tog programa predstavlja, kao i u Hrvata, nadnacionalnu kategoriju. Jugoslavenska politička zajednica trebala je prije svega omogućiti slobodan nacionalni razvoj i zaštititi južnoslavenske narode od vanjskih političkih i ekonomskih pritisaka.

³⁹⁸ Na i. mj. 43, 28. studenog 1848, 171: »[...] zastran združenja z Hervati, de bi se sicer lastniga slovenskiga narečja deržali, vendar priložnosti, jezik svoj ilirskimu v nekakih besedah približevali ne opustili, in sosebno tudi pri glagolih njihne čase: p. r. b i h, b i a h, po časi vpeljati [...]«

³⁹⁹ Usp. o njemu Ilešič, Češko-slovenska (-jugoslavanska) vzajemnost ..., n. dj., 29—33.

⁴⁰⁰ Bačovský je doduše svoj dopis datirao 21. studenog, ali je u njegovu datiranju zacijelo pogriješio, jer sâm govori o »jučerašnjem sastanku« »Slovenskog društva«, pa je nesumnjivo svoj izvještaj pisao 23. studenog 1848. Usp. i Ilešič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 293.

Međutim, s izuzetkom lista »Slovenija«, takav program ni jedan časopis u Slovenaca nije donio, već je, do zasjedanja Hrvatskog sabora, izlazio u Gajevim novinama. Štoviše, objavljujući istovjetnu peticiju M. Majara, koja je 11. travnja izašla u tim novinama, »Novice« su ispustile točku koja sadržava zahtjev o stupanju Slovenaca u »bližnji savez« s Hrvatima.

Analogno tome, Hrvati su — od proglasa Slovincima, koji su uz Čehe potpisali u Beču 5. travnja, preko Kukuljevićeva programatskog članka od 20. travnja, zaključaka Hrvatskog sabora pa sve do kraja 1849. god.ne — uza svu diferencijaciju mišljenja isticali slovensku nacionalnu i političku individualnost i zatim Slovence pozivali da se ravnopravno sjedine s njima u jugoslavensku političku i državnu zajednicu. Međutim, krugu oko Bleiweisa takva je jugoslavenska ideja ostala posve nepoznata, pa je zato i odbio akciju koju je namjeravala pokrenuti »Slovanská lípa« na poticaj F. Kurelca.

Dopis koji je V. Bačovský uputio iz Ljubljane⁴⁰¹ pročitan je na sjednici odbora »Slovanské lípe« 28. studenog 1848. godine. Raspravljajući o tome, Erben se pozvao na »Celske Novine« i zaključio da se Slovenci međusobno ujedine, dok su Štulc i Zap bili protiv proglasa Slovincima za sjedinjenje s Hrvatima. Očito da im nisu bile posve jasne nacionalne prilike u Južnih Slavena niti jugoslavenska ideja 1848, pa su smatrali da je dovoljno ako se izrazi zadovoljstvo da se probudila slovenska narodnost. Zaključak je odbora »Slovanské lípe« bio: »odstupiti od proglasa na Slovence«.⁴⁰² Sjedinjenje Slovenaca s Hrvatima ometa, kako je zaključeno prilikom objavljivanja dopisa Bačovskog, »partikularni patriotizam; zasad dosta je ako se svi Slovenci stope u jednu cjelinu«.⁴⁰³ O tome je i »Slovenija« 8. prosinca 1848. donijela kratku bilješku: »Slovanska Lipa je od svojiga sklepa Slovincima združenja z Horvati priporočiti, odstopila, ter bo samo v razglasu svoje veselje na znanje dala, da se je slovenska narodnost tako lepo obudila.«⁴⁰⁴

U neposrednoj vezi s tim događajima, koji su poglavito imali za cilj da pokrenu konkretnu i djelotvornu akciju oko političkog sjedinjenja Slovenaca i Hrvata, P. Hitzinger, koji je još na skupštini »Slovenskog društva« 22. stu-

⁴⁰¹ »Vest, da hoče Lipa Slov. pozvati Slovence, naj bi se združili s Hrvatima, je tu zbudila raznolike misli, zlasti zato, ker se je na ta način pokazalo nekako neznanje tukajšnjih razmer. Zakaj če bi se tudi takaj Kranjska združila s Hrvatsko, kaj bi pa bilo s Koroško, kaj s Slov. Štajerjem? Bolje bi bilo, te-le pozvati da bi skupno stopili pod eno upravo in na ta način s Kranjci ustvarili eno telo. Naklonjenosti do Hrvatske je tu pač mnogo, a vsakdo vidi, da se tu ne da postopati po nemškem načinu, z golo besedo staviti narode kamorkoli. Administrativna uredba za Slovensko v federativni državi mora biti v Ljubljani. Zagreb je že daleč. A kar se tiče tega, da bi se more biti literatura mogla na nekak način približati, se tudi to ne da tako naglo prevreči in je tu dosle misel slovanstva čisto v kali in s tem rodoljubje zelo lokalno da bi se približanje moglo izvršiti bez boja. [...]« Navedeno po Ilešič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 293—294; dio u originalu donosi Záhček, České a jihoslovanske Slovanské lípy v roce 1848, n. dj., 219.

⁴⁰² Záhček, n. dj.

⁴⁰³ *Národní Noviny* 200, 1. prosinca 1848; *Lipá slovanská* 19, 4. prosinca 1848; Záhček, Nacionalno-političko kretanje austrijskih Slavena za vrijeme revolucije god. 1848, n. dj., 40; Ilešič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 294.

⁴⁰⁴ *Slovenija* 46, 8. prosinca 1848, 183.

denog govorio o problemu »združenja« s Hrvatima, objavio je 1. prosinca 1848. u »Sloveniji« članak »O razmeri med Slovenci in Iliri«, koji predstavlja sažetak mišljenja o jugoslavenskoj ideji kakvo je zastupao krug oko Bleiweisa.⁴⁰⁵ Hitzinger nije slučajno upotrijebio pojam »Iliri« — njegovim opsegom već je na početku članka obuhvatio samo Hrvate, dok je sadržaj pojma posve rječit: zahtjev za sjedinjenje s Hrvatima, koji Slovincima »od već strane kličejo«, shvatio je i protumačio kao poziv hrvatskih iliraca za ujedinjenje u jedinstvenu »ilirsku narodnost«, u kojoj je, po njegovu shvaćanju, u integracijskoj zajednici vidio neposrednu opasnost za slovensku nacionalnu i političku individualnost.

Prema tome, Hitzinger nije razlikovao ideju o »ilirskoj narodnosti«, koju su ilirci zastupali do 1848. isključivo kao kulturnu misao, od koncepcije o jugoslavenskoj političkoj zajednici koju su izlagali 1848. godine. Pojava, naime, južnoslavenske ideje — nastala u ilirskom pokretu iz otpora protiv mađarizacije, koja opasnost nije prijetila slovenskom narodu — bila je u hrvatskoj sredini historijski nužna. Samo je ona mogla omogućiti pojavu jedinstvenog književnog jezika i političko okupljanje hrvatskih zemalja. Osim toga, iz ilirizma je potekao politički kroatizam, i to, u obrani od pritiska Mađara, s oslonom na »municipalna prava«.⁴⁰⁶ Južnoslavenska je ideja u iliraca sadržavala također mogućnost, kako se pokazalo 1848, da u određenom trenutku preraste u političku orijentaciju. Iako ilirci nisu pobliže odredili jezične i nacionalne odnose u Južnih Slavena, ipak su uzimali tri »rodoslovna« imena (hrvatsko, srpsko i slovensko) kao najvažnija.⁴⁰⁷ Suprotstavljajući se Mađarima, ilirska ideja je u isto vrijeme štitila interese i drugih Južnih Slavena. Pa ipak, južnoslavenska ideja u obliku ilirstva zadržala je svoje historijsko značenje samo u sredini u kojoj je nastala. Doduše, slovenska inteligencija iz perifernih oblasti, ugroženih od njemačkog pritiska, prihvatila je ilirsku ideju u koju je unosila svoje jezične predodžbe, ali ju je još pred revoluciju uglavnom napustila i prihvatila slovensku nacionalnu svijest. Međutim, i u nje je ilirska ideja usadila jugoslavensku orijentaciju, jer su upravo bivši slovenski ilirci, kako smo već istakli, bili ne samo nosioci slovenskoga narodnog programa »Zedinjene Slovenije« nego i ideje o jugoslavenskom političkom savezu. Napuštanju ilirstva i pojavi slovenske nacionalne svijesti u tih Slovenaca pridonijela je, naravno, izuzetna pjesnička djelatnost F. Prešerna, koji je — nadovezujući na književnu tradiciju slovenske reformacije i Vodnikova kruga, te filološkog rada J. Kopitara — utro put slovenskom književnom jeziku i pojavi slovenske nacionalne svijesti.

Vraćajući se Hitzingeru valja reći da se on u svom članku nije otvoreno suprotstavio sjedinjenju Slovenaca s Hrvatima, ali je smatrao da najprije treba da se ujedine Slovenci, a na tome je, po njegovu mišljenju, potrebno još raditi. Tek kada se ujedine u jedinstveno političko tijelo — Sloveniju,

---

⁴⁰⁵ Na i. mj. 44, 1. prosinca 1848, 174.

⁴⁰⁶ Šidak, Stranački odnosi u Hrvatskoj prije 1848, u knjizi: Studije ..., n. dj., 125—151.

⁴⁰⁷ Usp. Šidak, Prilog razvoju jugoslavenske ideje do I svjetskog rata, u knjizi: Studije ..., 49.

slovenski narod može izraditi uvjete o načinu sjedinjenja s »Ilirima«. ⁴⁰⁸ Pitanje o značenju tog saveza, za koji nije nalazio ni političko niti ekonomsko opravdanje, ostavio je otvorenim, smatrajući da državni sabori »ko bodo enkrat po ustavi napravljeni, bodo v ti reči sodili«. Napokon, pod dojmom ilirske južnoslavenske koncepcije, a ne ideje o jugoslavenskom političkom savezu 1848, Hitzinger je zaključio da kakav god bio taj budući savez, takav ne može biti da Slovenci među »Ilirima« posve nestanu. Pri tom je, polazeći od slovenske nacionalne svijesti, istakao slovensku jezičnu, kulturnu i političku individualnost, ali je ipak dopustio mogućnost da »ilirski jezik« postane učeni jezik znanosti, dakako, uz dalje njegovanje slovenskoga književnog jezika. ⁴⁰⁹

M. Majar je u »Lípi slovanskoj« 14. i 18. prosinca 1848. također izrazio zadovoljstvo »da nas mislijo naši češki bratje opozoriti, naj bi se mi Slovenci združili in spojili s Hrvati! Mi slovenski rodoljubi želimo to iz celega srca, samo da nam dosle ni bilo možno, v naših novinah 'Slovenija' o tej stvari toliko pisati, kolikor bi bilo tega treba.« ⁴¹⁰ Ali je i tom prilikom — napuštajući slovenski nacionalni program i jugoslavensku ideju koje je zastupao u prvim mjesecima revolucije — zapadao sve više u romantičarsko sveslavensko raspoloženje i ponovio svoju austroslavističku koncepciju koju je izložio u spomenutom pismu S. Vrazu 22. studenog i u članku »Dežele našega cesarstva«. ⁴¹¹

Isto je tako I. Macun u pismu S. Vrazu, datiranom u Trstu 4. siječnja 1849. zastupao i dalje pod utjecajem ovoga jugoslavensku nacionalnu ideju u obliku ilirstva i smatrao »da nemogu se uzdržati Slovenci onako posebice, nego da imadu se što prie to boje skopčati sa Iliri«. ⁴¹² Macun je, prema njegovu svjedočanstvu, šireći misao o sjedinjenju Slovenaca s Hrvatima naišao na »mnoge koji su iste moje misli«, ali tomu »najveća zaprėka bit će Kranjci, koji se veoma protivne misli, da se mogu i moraju sjediniti Slovenci sa Iliri«. Kranjci su, izvještava Macun, uglavnom zamjerali Hrvatima da se nedovoljno zanimaju za Slovence, a s tim se i sám složio. Pri tom je V. Koseski, u skladu

⁴⁰⁸ *Slovenija* 44, 1. prosinca 1848, 174: »Narpopred je treba, de smo Slovenci med seboj prav soedinjeni. V duhu je sicer med nami že veliko edinosti osnovane, v đjanji pa še ne toliko. [...] Nar popred tedej ze edino Slovenijo delajmo. Po tem bo Slovenski narod skupaj zamogel svet in sklep storiti, kako in koliko se z Iliri združiti.«

⁴⁰⁹ Na i. mj.: »Z Iliri se soediti, nam Slovincem od več strani kličejo. [...] Res število nas Slovencev tudi ni sile veliko, kakor de bi sami na svojih nogah tako lahko stati mogli. Vonder kakošna naj bi ta posebniši zveza med Slovenci in Iliri bila, se zdaj še ne da lahko izreči; deželni zbori, ko bodo enkrat po ustavi napravljeni, bodo v ti reči sodili. En pa vonder je že zdaj izreči. V kakor koli tesno zvezo naj Slovenci z Iliri stopimo, vonder taka ne more biti, de bi mi med njimi popolnoma zibnili ali se vtopili. Pravijo nam sicer: število naše je malo, zgodovine nimamo, duh naš je z Iliri po natori eden. [...] Pa tudi duh Slovincov, ako ravno pobraten s Horvatam, je vonder sam svoj; različan jezik to priči, ki ga že priprosti naš seljan še le preveč ne tanko razloči od Ilirskiga; in v dosti rečeh drugačno življenje to skazuje.«

⁴¹⁰ Ilešič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n, dj., 295.

⁴¹¹ *Slovenija* 51, 26. prosinca 1848, 201—202.

⁴¹² Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, pismo I. Macuna, Trst 4. siječnja 1849.

sa stajalištem koje je zastupao krug oko Bleiweisa, otklonio misao o sjedinjenju s Hrvatima—Ilirima«, smatrajući »da ne treba sjediniti se sada, i da nije korisno«, već da najprije treba kod »puka« razviti slovensku nacionalnu svijest, a tek onda se može »ćeo puk dovesti k Ilirizmu«. Prema tome, prihvatio je da se savez s Hrvatima ostvari u dalekoj budućnosti, ali prije toga Slovenci treba da se konstituiraju u nacionalnom i političkom pogledu, kako ne bi, prema njegovu shvaćanju, u »ilirizmu« izgubili svoju individualnost. Koseski je nadalje zamjerio Hrvatima—Ilirima« da u svoj rječnik ne uvode slovenske riječi i da uopće ne poznaju Slovence: »Kako bi se mi« — zaključio je Koseski prema svjedočanstvu Macuna — »pridružili onim neznam kojim Ilirom, koi u svima svojim djelimi niti neznadu, tko i šta smo mi? [. . .] koi nas nespominju, osim kad njim nas je treba.« Štoviše, izvještava dalje Macun, ne nalazeći dovoljno članaka u hrvatskim novinama o pitanju sjedinjenja Hrvata i Slovenaca, urednik »Slovenije« M. Cigale je odbio da prima takve članke.⁴¹³ Doista, nakon završetka zasjedanja Hrvatskog sabora i sve većeg zaoštavanja odnosa s Mađarima koji su se u rujnu pretvorili u otvoren sukob, u hrvatskim novinama nalazimo rijetke članke o pitanju sjedinjenja sa Slovencima. To je vrijeme od kolovoza do listopadske revolucije u Beču, poslije kojih događaja su hrvatski narodnjaci ponovo pokrenuli pitanje o jugoslavenskoj političkoj zajednici. Pa ipak, čitavo to vrijeme Hrvati su odlučno zastupali političko gledište koje je u svojim zaključcima izrazio Hrvatski sabor, pa, naravno, i zahtjev o sjedinjenju Južnih Slavena u državnopravnu zajednicu.

10. Potkraj 1848. mnogi slovenski narodnjaci, nosioci slovenskoga narodnog programa »Zedinjene Slovenije«, napuštali su ne samo taj nacionalni program nego i misao o jugoslavenskom političkom savezu i ponovo prihvatili jugoslavensku ideju koju su zastupali u vrijeme ilirizma, o čemu ćemo niže raspravljati. U Hrvata je naprotiv, poslije listopadske revolucije u Beču, oživjela politička djelatnost, pa su, zastupajući i dalje politiku austroslavizma i ideju o federalizaciji Monarhije, nacionalnu politiku i jugoslavensku ideju dosljedno usklađivali s nastalim političkim prilikama. Pojačana politička aktivnost u hrvatskih narodnjaka posljedica je zbivanja u Monarhiji, napose reakcije i velikonjemačke ideje koje su dovele u pitanje nacionalnu politiku, a time, naravno, i ideju o jugoslavenskom političkom savezu.

Još je Kukuljević u spomenutom članku »Naša očekivanja od budućeg rata«⁴¹⁴ posumnjao da će Hrvati postići ono za što se bore, a u tom slučaju, zaključio je on, bit će »prevaren i naš narod, slavenstvo i ćoviećnost. Onda ćitava naša silna vojska nije ustala kao živo duhovno tielo na želju naroda svoga, nego kao mrtva makina na zapovied tudjinstva.« Pa ipak, uza sve to što su se malo kasnije njegove sumnje obistinile, hrvatski su narodnjaci polagali nade u pobjedu političkih gledišta koja je zauzeo još Hrvatski sabor i koja su oni dosljedno zastupali. I sâm je Kukuljević u »historićkim primjed-

---

⁴¹³ Na i. mj.: »Bili su s početka razni sastavci o sjedinjenju Slovenacah sa Iliri u 'Sloveniji', a ilirske novine onomadne te ideje nisu ni rećju podpirale; ćeske novine su uzimale i slićne stvari, a Ilirom nije u oćiuh bilo; i zato urednik 'Slovenije' niti ne primi više onakovih sastavakah.«

⁴¹⁴ *Slavenski Jug* 12, 1. rujna 1848, 46.

bama« u »Slavjankama« ustvrdio da se u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i Sloveniji »kupe izdajice naroda sve na gomile proti narodu svome, kad čuju da bratja po rodu, kèrvi i jeziku ustaju u kolo, da sbace jaram tuđjih narodah i tuđjih vladah«,⁴¹⁵ pa je oživotvorenje nacionalne politike i jugoslavenske ideje vidio jedino u politici austroslavizma — u »savezu svih Slavjanah«: »Hoće li Slavjan na jugu i na sèveru, na iztoku i zapadu, izbaviti se izpod robskog tutorstva tuđjinacah, te postati svoj i zajedno slobodan?« Vjerovao je da će to biti riješeno još 1848, ali je smatrao da »samo jedan put vodi k tome cilju, taj put je savez svih Slavjanah, savez u svakom smislu, proti svim narodom, osobito proti Nèmcem i Mađjarom [. . .]«⁴¹⁶

Zbog toga su Hrvati pozdravili slom listopadske revolucije u Beču,⁴¹⁷ viđevši u njoj kao i u mađarskoj revoluciji one koji guše osnovna liberalna načela svjetske revolucije o prirodnom i narodnom pravu što je zacrtala još francuska revolucija. Ali, ma koliko da je upravo listopadska revolucija pokazala da spas Austrije leži u Slavenima, nakon kratkog vremena pojavile su se opravdane sumnje da prevladavaju reakcionarne tendencije. Zato je Lj. Vukotinović 29. studenog 1848. u članku »Jug Slavenski južnim Slavenom«⁴¹⁸ pozivao na oprez: »Čuvajte se Slavjani južni. Vi ste sve dali, što ste imali« i odlučno se suprotstavili Mađarima i Talijanima, ali usprkos tome »sluge ste Niemacah. Sad će skoro na vas metnuti ruku Talian, Mađjar i Niemac.« Zbog toga je pozvao Južne Slavene na političku djelatnost, a Hrvate da ponovo sazovu sabor, koji tada nije zasjedao i koji se politički propust više nije dao nadoknaditi.

U neposrednoj vezi s općim zbivanjima u Monarhiji i nacionalnom politikom napose, istog dana kada je u »Slavenskom Jugu« Vukotinović objavio taj članak, sastali su se u »Narodnom domu« u Zagrebu A. Vraniczany, D. Demeter, A. Nemčić, N. Krestić, D. Kušlan, V. Babukić i drugi istaknuti ilirci da »po primèru bratje Česke i Slovinske« osnuju društvo »Slavjanske lipe«.⁴¹⁹ Tom su prilikom osnovali političko društvo »Slavjanska Lipa na slavenskom jugu«, koje je u svom naslovu sadržavalo program svog političkog djelovanja.

U skladu sa zaključcima Hrvatskog sabora od lipnja 1848, te austroslavističkom koncepcijom O. Ostrožinskog, D. Kušlan — jedan od osnivača »Lipe« — pobliže je izložio ideju o jugoslavenskoj političkoj zajednici u prijedlogu pravila i programa novog političkog društva,⁴²⁰ koje je oko sebe okupilo najistaknutije narodnjake i čije je glasilo postao »Slavenski Jug«. Ku-

⁴¹⁵ X [I. Kukuljević], Slavjanke, Zagreb 1848, 87.

⁴¹⁶ N. dj., 88.

⁴¹⁷ Usp. Šidak, Listopadska revolucija u Beču 1848, n. dj., i sti, Studije 1848, n. dj.

⁴¹⁸ *Slavenski Jug* 50, 29. studenog 1848, 195.

⁴¹⁹ Prilikom objavljivanja pravila praške »Slovanské lipe«, *Slavenski Jug* — br. 14, 6. rujna 1848, 54—55 — napomenuo je da »ne bi li i kod nas se ovakovi koristni zavod utemeljiti mogao«, ali je sukob s Mađarima omeo da se išta poduzme. U br. 51, 1. prosinca 1848, 204 — taj list je javio da je u Zagrebu nastojanjem »nekoliko rodoljubah konstituiralo na primier Lipe slovanske u Pragu i ovdie spodobno društvo pod istim imenom slavenske Lipe«.

⁴²⁰ *Slavenski Jug* 54, 8. prosinca 1848, 213.

šlan je na početku istakao da u Evropi nastaju dva činitelja koji bitno utječu na društvene, gospodarske i političke promjene u naroda, a to su »probudjeni duh narodnosti« i »na temelju slobode individuuma revolucia socialna«. Ta dva činioca, koje je istakla i »Slovanská lípa«, prema gledištu hrvatskih narodnjaka bitna su za kapitalistički razvoj i građansku promjenu društva. Upravo je prema njima donio Kušlan prijedlog osnovnih pravila novoosnovane zagrebačke »Lipe«. Ali, iako se to društvo ustanovilo po ugledu na prašku »Slovanskú lípu«, ipak je Kušlan smatrao da treba uzeti u obzir »naše okolnosti domaće, koje se ponešto razlikuju od českih«, i to, naravno, u pogledu nacionalne politike i jugoslavenske političke zajednice. Polazeći od tog mišljenja, Kušlan je predložio da se na »jugu slavenskom« osnuju četiri »Slavenske Lipe«, i to jedna u Sloveniji, druga u Hrvatskoj i Slavoniji, treća u Dalmaciji i četvrta u srpskoj Vojvodini, koje bi, prema politici austroslavizma, bile u »neprekidnom savezu« s praškom »Slovanskom lípom«. Sve bi »Lipe« na »jugu slavenskom«, razvijajući svaka posebno nacionalnu i političku djelatnost preko svojih podružnica, bile međusobno u bliskoj vezi. Glavna politička načela za koja treba da se bore jesu ustavna i demokratska Monarhija, preuređena na principu federalizma i narodne ravnopravnosti. Naravno, jedna od federalnih jedinica bila bi jugoslavenska politička zajednica, pa je Kušlan zahtijevao da Hrvati »stupe u najtješni politički savez sa Sloveniom (t.j. sa slovenskom Štajerskom, Kranjskom, Koruškom i Istriom) i vojvodinom Sèrbskom«. U vezi s tim političkim promjenama, smatrao je potrebnim preobražaj društva u socijalnom, gospodarskom i kulturnom pogledu.

Privremeni odbor novoosnovane »Lipe« imao je poglavitu zadaću da sastavi statut i pravila društva. Svoj je rad završio 10. prosinca 1848. donošenjem pravila o osnivanju »Društva slavenske Lipe na slavenskom jugu«. ⁴²¹ Pravila su 14. prosinca objavile Gajeve novine ⁴²² i »Slavenski Jug«. ⁴²³ Osnovno političko načelo društva izraženo je u zahtjevu da Monarhija »postane savezna dèržava« ravnopravnih naroda; njene federalne jedinice sastojale bi se od »posebno-samostalnih« i »pokrajinsko-dèržavnih« tijela, formiranih ne na historijskom već na jezično-nacionalnom principu.

Jugoslavensku ideju »Slavenska Lipa« u svojim pravilima nije tako jasno formulirala kako je to učinio D. Kušlan u svojim prijedlozima. Pa ipak, to društvo je, u skladu s koncepcijom o jugoslavenskoj političkoj zajednici koju je Kušlan izložio i koju su od Hrvatskog sabora zastupali svi narodnjaci, upravo u tom smjeru poduzelo odlučne korake. Na poticaj praške »Slovanské lípe«, zagrebačka »Slavenska Lipa« se 17. prosinca 1848. obratila Banskom vijeću, banu Jelačiću i vojvođanskim Srbima da se biraju poslanici za austrijski parlament, ⁴²⁴ dok je, u vezi s tim i idejom o jugoslavenskoj političkoj zajednici, »Slavenska Lipa« pozvala Slovence da se sjedine s Hrvatima. U pismu od 22. prosinca 1848. to je društvo obavijestilo bana Jelačića o »protes-

⁴²¹ NSB u Zagrebu, Pravila društva »Slavenske Lipe«, R 6524 a; Zapisnici društva »Slavenske Lipe«, R 6523 b.

⁴²² *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske* 139, 14. prosinca 1848, 557.

⁴²³ *Slavenski Jug* 57, 14. prosinca 1848, 226.

⁴²⁴ Usp. Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, n. dj., 20—23.

tancij istrianskog puka, proti namieranom utielovljenju njegovom u koju italijansku pokrajinu«, a u kojoj, pozivajući se na zaključak Hrvatskog sabora čl. XI t. 6, »istrianski puk« zahtijeva sjedinjenje Istre s Hrvatskom.⁴²⁵ Tom prilikom »Slavenska Lipa« je podnijela banu Jelačiću i, u posebnom pismu koje je napisala isti dan,⁴²⁶ novoizabranom ministru F. Kulmeru zahtjeve i ponovila, kako se izrazila u pismu upućenom također istoga dana Slovincima, »naše medjusobne želje o užjem savezu *slovenskog* naroda sa trojednom kraljevinom, moleći da se u tom smislu kod prestolja njihovog veličanstva izpunjenje tih željah izposluje«. To je dio pisma kojim se »Slavenska Lipa« 22. prosinca obratila »Slovenskom društvu« u Ljubljani pozivajući Slovence da, u duhu zaključaka Hrvatskog sabora, stupe s Hrvatima u međusobni dogovor »za da se bratinski posavietujemo i pobrinemo, kako da se savez taj naš pobratinski što prièe uživotvori«.⁴²⁷

»Slovensko društvo« u Ljubljani je 28. prosinca primilo taj poziv Hrvata a 31. prosinca 1848. njegov je odbor odgovorio »Slavenskoj Lipi«. »Slovensko društvo« se u načelu nije suprotstavilo ideji o političkom sjedinjenju Slovenaca s Hrvatima, pa je i tom prilikom izrazilo stanovitu naklonost prema tom savezu, ali je, u skladu sa svojim mišljenjem o tome, koje je zastupao krug oko Bleiweisa, oprezno otklonilo poziv Hrvata da u političkom smislu nešto određeno poduzme.⁴²⁸

Pa ipak, na poticaj praške »Slovenske lípe«, koja je utjecala podjednako na Hrvate i Slovence, slovenski narodnjaci su namjeravali kasnije uspostaviti poblize neoznačenu vezu između slovenskih i hrvatskih društava. Sva slovenska društva bila su na neki način između sebe povezana i više puta su zajednički istupala u javnost. Pri tom su za središnje društvo smatrali »Slovensko društvo«, kojem se i zagrebačka »Lipa« obratila. Uza sve pojedinačne razlike, sva su društva više-manje podržavala misao o savezu s Hrvatima. Zato su namjeravala između sebe uspostaviti čvršću vezu i povezati se s društvima u Hrvatskoj, koja bi povezala velika »Jugoslavenska Lipa«. Prema toj zamisli, to bi centralno društvo, ujedinivši Slovence i Hrvate, imalo poglavitu zadaću da združi kulturne i političke snage Južnih Slavena u Monarhiji.⁴²⁹ Naravno, sva bi društva bila povezana, kako se izrazio M. Majar, i s praškom »Slovenskom lípom«: »Vsa slovenska društva se moraju združiti in složiti u jedno veliko slovensko društvo, ktero poda potle jedno roko slavnemu društvu 'vse-slavenska Lipa' u Pragu, drugo pa svojim bratram Horvatam in Serbljem.«⁴³⁰ Ali prije no što se išta uradilo objavljen je oktroiirani ustav i ta je akcija u samom početku ometena.

⁴²⁵ NSB u Zagrebu, Pisma »Slavenske Lípe«, R 6524 c.

⁴²⁶ Pismo se nalazi na i. mj.

⁴²⁷ Pismo se nalazi na i. mj.; dio pisma objavio je Ilešič, O slovensko-hrvatski zajednici 1848/49, n. dj., 295—296.

⁴²⁸ NSB u Zagrebu, Pisma upućena »Slavenskoj Lipi«, R 6524 d; pismo je objavio F. Ilešič, na i. mj., 296.

⁴²⁹ Usp. Apih, Slovenci in 1848. leto, n. dj., 142; Prijatelj, Slovenska kulturno-politična in slovstvena zgodovina, n. dj., 128; Mal, Zgodovina slovenskega naroda, n. dj., 730.

⁴³⁰ *Slovenija* 48, 15. prosinca 1848, 190 — u članku »Sloga slovenskih družtev«.

11. Potkraj 1848. u Slovenaca se, kako smo napomenuli, bitno promijenio sadržaj jugoslavenske ideje. Taj je proces u ponekih slovenskih narodnjaka i nosilaca narodnog programa »Zedinjene Slovenije« započeo nekako u isto vrijeme kada su hrvatski narodnjaci, poslije propasti listopadske revolucije, nastojali najprije posredno preko praške »Slovanské lípe« a zatim preko vlastite političke organizacije »Slavenske lipe na slavenskom jugu« stupiti sa Slovencima u pregovore o ujedinjenju u jugoslavensku političku zajednicu. Takvi pregovori mogli su ići, naravno, samo preko slovenskoga narodnog programa »Zedinjene Slovenije«, jer je jugoslavenska ideja 1848. potekla iz nacionalne politike, slovenske i hrvatske, pa je neodvojiva i integralna cjelina nacionalnih i političkih programa kako u Slovenaca tako i u Hrvata. Prema tome, napuštajući nacionalni i politički program — naravno, onakav kakav su Slovenci zastupali do listopadske revolucije u Beču — slovenski su narodnjaci napustili i ideju o jugoslavenskoj političkoj zajednici.

Da bismo bolje uočili bit nastalih promjena u jugoslavenskoj ideji u liberalnih Slovenaca, valja nam se vratiti na njezine početke — u ilirizam. Ideja o »ilirskoj narodnosti« sadržavala je jugoslavensku nacionalnu ideju kulturnog značenja, a ponikla je u hrvatskoj sredini koja se — s obzirom na pokrajinsku rascjepkanost, pitanje stvaranja jedinstvenoga književnog jezika i nacionalne kulture, razlike u vjeri i tradiciji — bitno razlikovala od slovenske koja nije morala svladavati tolike prepreke u tijeku nastajanja moderne nacije. Ali iako ilircima nisu bili potpuno jasni nacionalni odnosi u Južnih Slavena, a slavistička nauka unijela je još veću nejasnoću kada je jezik poistovjetila s nacionalnošću, ipak su oni, kako smo pokazali, iz mnoštva pokrajinskih izdvojili tri rodoslovna ili genetička narodna imena (hrvatsko, srpsko i slovensko) priznajući im nacionalna obilježja.⁴³¹ Nakon što je historijski razvoj odbacio mnogošta od ilirske unitarističke ideologije, Hrvati su 1848. polazili od nacionalne i političke individualnosti u Južnih Slavena.

Većina slovenskih pristaša ilirskog pokreta, uglavnom iz pograničnih pokrajina, Stajerske i Koruške, jugoslavensku orijentaciju je vidjela u stvaranju umjetnoga književnog jezika: trebalo je da mješavina hrvatskog i slovenskog jezika postane »ilirski jezik«, koji bi udario temelje slovensko-hrvatskom jedinstvu.⁴³² Tu su romantičarsku ideju do 1848. napustili gotovo svi slovenski ilirci, a odbacio ju je i historijski razvoj. Kao što su Hrvati prihvatili štokavštinu, tako je u Slovenaca, gradeći svjesno na tradiciji slovenskog jezika, Prešeren udario temelje slovenskom književnom jeziku. Jugoslavenskoj ideji u ilirskom obliku, kako su je zastupali slovenski ilirci, ostali su 1848. vjerni, kako smo pokazali, S. Vraz, I. Macun, R. Razlag i F. Muršič, koji nisu zastupali jedinstven program.

Još u trećem broju »Slovenije« zagovarao je I. Macun, u skladu sa svojom pobliže neodređenom koncepcijom o sjedinjenju Slovenaca i Hrvata, javnu upotrebu »ilirskog« jezika u Slovenaca.⁴³³ Budući da je taj prijedlog, kao i

⁴³¹ Šidak, Jugoslavenska ideja u hrvatskoj politici do I svjetskog rata, u knjizi: Studije ..., n. dj., 67.

⁴³² Usp. Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj., 258—264.

⁴³³ N. dj., 264—271.

jugoslavenska ideja u Macuna, bio u potpunoj suprotnosti s razvojem slovenskog nacionalnog i političkog pokreta 1848, bio je odbačen.

Da se u tom razdoblju poleta slovenskoga narodnog pokreta, uglavnom do listopadske revolucije u Beču, pojavila iz tiska knjiga M. Majara, koju je napisao još 1847. i kojoj se sa svojim programom »Zedinjene Slovenije« sâm suprotstavio, zacijelo ne bi ostavila traga na jugoslavensku ideju u Slovenaca kao što nije ni prijedlog I. Macuna. Sredinom mjeseca studenog 1848. izišla je u Ljubljani knjiga M. Majara — »Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i u obće slavenski jezik«. Napisao ju je pod utjecajem knjige koja je izišla u Pragu 1846. pod naslovom »Hlasové o potrebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky«. U tom zborniku objavio je članak J. Kollár u kojem se suprotstavio pokušaju L'. Štúra da provede jedinstvo književnog jezika kod Slovaka.⁴³⁴ Pod utjecajem J. Kollára i njegove romantičarske sveslavenske ideologije i isto tako romantičarske jezično-književne jugoslavenske orijentacije u slovenskih iliraca, poglavito pod utjecajem Vrazove koncepcije o jezičnom dualizmu, Majar je pokušao teorijski izložiti ideju o umjetnom »ilirskom« jeziku koju su zastupali Slovenci.

S više romantičarskog i sveslavenskog zanosa no što su to pokazali Kollár i Vraz, Majar je polazio sa stajališta da postoji samo jedan slavenski jezik, koji se dijeli na četiri narječja: ilirski, češki, poljski i ruski. Narječja se nadalje dijele na podnarječja — na primjer »ilirsko« narječje se dijeli u podnarječja: slovensko, hrvatsko i srpsko. Jedini način da Slaveni razviju svoju književnost, kao što su to drugi evropski narodi, jest po Majaru taj da stvore jednu jedinstvenu slavensku književnost. Zato treba da se podnarječja, kao prvi korak n stvaranju jedinstvenog slavenskog književnog jezika, ujedine u četiri narječja. Polazeći od tog mišljenja, Majar je u svojoj knjizi želio dokazati: 1. »da se mora dosadanih 14 do 16 slavenskih književnih jezika i jezikićev uzajemno približevati, a ne se oddaljivati« i 2. »kako se moraju ilirska podnarečja, namreć: slovensko, horvatsko i serbsko izobraževati, da se po malo približaju, a da se ne oddaljuju«.⁴³⁵

U širem sveslavenskom okviru, Majar je jugoslavensku ideju u obliku jezično-književne integracije izrazio u zahtjevu da je za razvoj slovenske i hrvatske književnosti »sloga u knj. narečju conditio sine qua non; Slovencem je neobhodno potrebna, a Horvatom, Slavoncem i Dalmatinom bi take koristila«.⁴³⁶ Jedini način da se to postigne jest »da se slovensko podnarečje po malo, polagano ilirskom knj. narečju približuje«. Ili, kako je tu misao izrazio u pismu S. Vrazu još 11. listopada 1846. godine: »sada je izmed vsega naj potrebnejši, da bi se po malo podnarečja serbsko, horvatsko i slovensko u jedan obći književni jezik sjedinili«.⁴³⁷

---

⁴³⁴ N. dj., 279—287.

⁴³⁵ Majar, Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i u obće slavenski jezik, n. dj., predgovor, str. III.

⁴³⁶ Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, pismo M. Majara, datirano u Celovcu 31. prosinca 1847, u kojem je sažeo svoja osnovna gledišta iz svoje knjige.

⁴³⁷ Na i. mj., pismo M. Majara, datirano u Celovcu 11. listopada 1846.

Historijski razvoj je, međutim, kako u Slovenaca tako i u Hrvata odbacio već u samom nastajanju jugoslavensku ideju u obliku jezično-književne koncepcije koju je Majar izložio u toj knjizi. Osim toga, njegove su ideje bile strane i samoj ilirskoj ideologiji u Hrvata. Pa ipak, njegove su zamisli o jezično-književnom ujedinjenju Slovenaca i Hrvata naišle na odaziv. Toj pojavi uzrok leži u činjenici da se ta knjiga pojavila u trenutku kada se u liberalnih Slovenaca — pod dojmom listopadske revolucije u Beču i zatim promjene u politici austrijskog dvora nakon imenovanja Schwarzenberg-Stadionove vlade u studenom 1848. i sve većeg skretanja u apsolutizam — pojavljuje sve izrazitije kolebanje u zastupanju slovenskog nacionalnog i političkog programa »Zedinjene Slovenije«. Nedostatak političkog foruma koji bi čvršće povezao društvene snage još je situaciju više pogoršao. Zato su pojedini Slovenci, uglavnom iz pograničnih slovenskih pokrajina Štajerske i Koruške, prihvatili koncepcije M. Majara i odlučno ih zastupali, koristeći se pri tom ponajviše listom »Slovenija«,⁴⁸⁸ ali : »Slavenskim Jugom«.

Uza sve stanovite razlike u mišljenju, njihova se jugoslavenska ideja sadržavala u mišljenju da Slovence i Hrvate treba da najprije ujedini jedinstveni »ilirski« jezik, koji bi nastao umjetnom mješavinom slovenskog i hrvatskog jezika. Tek nakon jezično-književnog, u budućnosti bi slijedilo političko ujedinjenje. Tokom tog raspravljanja o jezično-književnoj zajednici Slovenaca i Hrvata isticala se romantičarsko-radikalna grupa oko M. Majara (Einspieler, Janežič, Muršec, Macun, Razlag i drugi) i nešto umjerenija i naprednija grupa slovenske omladine u Beču okupljene oko bivšeg urednika »Slovenije« M. Cigalea, kojoj je pripadao i njezin novi urednik Cegnar. Naravno, njihove su koncepcije naišle u Slovenaca na kritiku, pa su, ionako strane slovenskom jeziku i nacionalnosti, bile potpuno odbačene. Isto su tako spomenute ideje, kojima su se Slovenci pod utjecajem knjige M. Majara već od kraja 1848. pa sve do početka 1850. obraćali Hrvatima, bile u potpunoj suprotnosti s idejom o jugoslavenskoj političkoj zajednici koju su hrvatski narodnjaci zastupali do kraja 1849. i koji su, kako smo iznijeli, upravo potkraj 1848. preko političke organizacije »Slavenske Lipe« pozvali Slovence na pregovore o stupanju u jugoslavenski politički savez. Time je, napokon, za više od dva decenija odgođen neposredni dogovor hrvatskih i slovenskih političara o ujedinjenju u jugoslavensku političku zajednicu. Naravno, historijske prilike za takav skup 1848. još nisu bile sazrele.

Upravo u vrijeme dok je zagrebačka »Slavenska Lipa« očekivala odgovor od ljubljanskoga »Slovenskog društva«, preko kojeg je Slovincima uputila poziv za pregovore o načinu i uvjetu sjedinjenja u politički savez, »Slavenski Jug« je objavio 30. prosinca 1848. dopis Svobodića iz Celovca u kojem, pod utjecajem spomenute knjige M. Majara, izražava mišljenje štajerskih i koruških Slovenaca, koji smatraju da se za svega dvije godine može »jedno jedino književno jugoslavensko nariječje uvesti«. Zaključili su, štoviše, da je to Slovincima i Hrvatima »sada naš posao« i preporučili »Slavenskom Jugu«, tom organu društva »Slavenske Lipe« koji je dosljedno

---

⁴⁸⁸ Usp. pobjliže o razvoju tog jezično-književnog problema i nasuprot tome borbu za slovensku jezičnu i književnu individualnost u Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj, 279—373.

zastupao misao o jugoslavenskoj političkoj zajednici, da podupre koncepciju M. Majara o »ilirskom« narječju.⁴³⁹ Taj je dopis bio napisan po pravilima koja je Majar zagovarao, ali ga je »Slavenski Jug« objavio u hrvatskom jeziku. Uredništvo je prijedlog o prihvaćanju i širenju novog umjetnog jezika otklonilo s napomenom da nacionalni i politički interesi i »okolnosti naše zahtijevaju u tom poslu najveću opreznost i mi sudimo da bi idući priekim putem više pokvarili nego koristili dobroj stvari«.

Od tada se jugoslavenska ideja u Hrvata i Slovenaca sve više razilazila. Dok su hrvatski narodnjaci do kraja 1849. odlučno zastupali, u širem okviru austroslavizma i federalizma, ideju o sjedinjenju Južnih Slavena u ravnopravni politički i državnopravni savez i polazili od nacionalne i političke individualnosti, dotle su u Slovenaca upravo oni narodnjaci koji su u početku revolucionarne 1848. u okviru slovenskog nacionalnog i političkog programa »Zedinjene Slovenije« najdosljednije zastupali misao o sjedinjenju s Hrvatima u jugoslavenski politički savez, od kraja 1848. postepeno napuštali prijašnji program i prihvatili misao o jezično-književnom ujedinjenju. Ali, iako je unitaristička ideja o jezično-književnom ujedinjenju Slovenaca i Hrvata u biti negirala ne samo njihove nacionalne i političke programe od 1848. nego i nacionalna obilježja, ipak su pristaše koncepcije M. Majara smatrali da su i dalje ostali vjerni i slovenskom narodnom programu i jugoslavenskoj ideji. Štoviše, bili su uvjereni da je to jedini način da Slovenci sačuvaju svoju narodnu individualnost.

Isto je tako i novoosnovano »Slavjansko društvo« u Trstu izražavalo jugoslavensku ideju u obliku kulturne orijentacije, ali se ona posve gubila u romantičarskoj sveslavenskoj ideologiji.⁴⁴⁰ Iz tog kruga potekao je pokušaj I. Macuna da također putem jezika i književnosti izrazi jugoslavensku nacionalnu ideju u obliku već prevladanog ilirizma. Polazeći od mišljenja o potrebi ujedinjenja Slovenaca i Hrvata, za čije je oživotvorenje saveza 1848. zbog međusobnog nepoznavanja, kako sâm kaže, izgubio nadu, Macun je zadaću zbližavanja Slovenaca i »Ilira« namijenio literaturi. U pismu od 4. siječnja 1849, u kojem je tražio pomoć S. Vraza u spremanju »ilirske hrestomatije«,⁴⁴¹ izrazio je misao da je potrebno »da se naša mladež upozna sa svimi dĕlimi jugoslavenskimi«. ⁴⁴² Tako bi se, mislio je on, prevladala »razdrobljenost jugo-

⁴³⁹ *Slavenski Jug* 63, 30. prosinca 1848, 251: »[...] g. Majera 'Pravila' učinila su ovdie epochu. Korutanskim i Štajerskim Slovencom je g. Majer veoma ugodio, što dokazuje njihovu uzajemnost zadosta. Bože daj, da budu Krajnci i Iliri iste misli. Mi smo osviedočeni, da samo od naše volje zavisi, najdalje za dvie godine jedno jedino književno jugoslavensko nariečje uvesti. Na dalje mi mislimo, da bi 'Slavenski Jug', koj se valjda po svem slavenskom Jugu čita, najljagje ovo sjedinjenje podupirao. Dakle jedno jedino jugoslavensko književno nariečje je za sada naš posao, dokle Bog i sreća više daće.«

⁴⁴⁰ Usp. *Slavenski Jug* 63, 30. prosinca 1848, 252 — proglas »Slavenskog društva«, prenijet iz »Slovenije«. *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske* 123, 7. studenog 1848, 494; *Slavjanski rodoljub*, svih šest brojeva.

⁴⁴¹ Usp. i S. Vraz, *Dĕla V*, Zagreb 1877, 408—415.

⁴⁴² Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, pismo I. Macuna, Trst 4. siječnja 1849.

slavenskih pokrajina«, a za to je potrebno, naglasio je u pismu S. Vrazu od 4. svibnja 1849. »da radimo svi Jugoslavjani u složnom i jednom duhu«. ⁴⁴³ Međutim, kulturni i politički razvoj u Hrvata i Slovenaca išao je drugim smjerom i pokušaj I. Macuna nije ni u tom slučaju ostavio nikakva traga, ⁴⁴⁴ pa je, boraveći od 1850. u Zagrebu, za neuspjeh jugoslavenske ideje koju je zastupao optužio Hrvate i Slovence, kako je o tome izvijestio O. Caf. ⁴⁴⁵

U skladu s jugoslavenskom idejom u obliku jezično-književnog jedinstva, »Slavenski Jug« je 6. veljače 1849. objavio članak nepoznatog autora iz Koroške. U njemu se, pod dojmom političkog mrtvila u Slovenaca ⁴⁴⁶ i sve vidljivijeg reakcionarnog istupanja austrijske vlade, ponovo izlažu ideje M. Majara o jezično-književnom ujedinjenju. Pozivajući se na spomenuti Svobodićev članak, taj se autor također zalagao za jedinstveni književni jezik u Južnih Slavena i pisao: »Mi Slovenci učinili smo s naše strane korak i sada očekujemo vaše mnijenje. Kažite nam dakle iskreno, hoćete li za ljubav sloge odstupiti od vašeg književnog jezika i poprimiti Majarov predlog ili želite, da mi bezuslovno primimo nariečje hèrv. sèrbsko za književni jezik i kod nas! riečju: koje pogodbe nam stavljate u tom poslu?« ⁴⁴⁷

Hrvati nisu mogli prihvatiti jezične koncepcije koje je nudio sveslavenski program M. Majara, jer su one bile u potpunoj suprotnosti s njihovom nacionalnom politikom i jugoslavenskom idejom. Prema tome, mogli bismo zaključiti da je misao o jugoslavenskoj političkoj zajednici u načelu bila analogna u slovenskom i hrvatskom nacionalnom i političkom programu od travnja do potkraj 1848, a od tada do kraja 1849. jugoslavenska ideja se u Slovenaca i Hrvata sve više sadržajno razilazi, pa je 1849. između ta dva naroda bilo sve manje dodira.

III

1. Unatoč sve očitijem skretanju austrijske vlade u apsolutizam, hrvatski su narodnjaci i 1849. odlučno zastupali politiku austroslavizma i, u skladu s nacionalnom politikom, zahtijevali sjedinjenje sa Slovencima i vojvođanskim Srbima u jugoslavensku političku zajednicu. U vezi s takvom nacionalnom politikom, »Slavenska Lipa na slavenskom jugu« je 13. veljače 1849. uputila banu Jelačiću dopis u kojem je tražila saziv Hrvatskog sabora koji je »pèrvi i najkriepčii zastupnik narodne slobode« i koji je jedino kadar »jasno i kriepko izjaviti volju naroda«. ⁴⁴⁸

⁴⁴³ Na i. mj., pismo I. Macuna, Trst 4. svibnja 1849. U SBL II, Ljubljana 1933—1952, 2, pomiješani su sadržaji tih dvaju pisama.

⁴⁴⁴ Usp. J. Pogačnik — F. Zadravec, Istorija slovenačke književnosti, Beograd 1973, 210—211.

⁴⁴⁵ Ilešič, Korespondenca dr. Jos. Muršca, n. dj., sv. VII, 37.

⁴⁴⁶ O. Caf je 13. siječnja 1849. pisao J. Muršcu: »Pri nas se narodnost počasoma razvija — pak vémdar razvija. Domorodcev ni — lenúhov ino sovražnikov pak teliko: mi ostanemo spake ino popačenjake, dokler se s Krajnci ino Hervati popolnoma ne združimo.« Ilešič, n. dj., 32.

⁴⁴⁷ *Slavenski Jug* 16, 6. veljače 1849, 63.

⁴⁴⁸ Arhiv Hrvatske, Banska pisma, sv. CLII, br. 1—160, g. 1848/49.

Ocjenjujući hrvatski politički pokret 1848, B. Šulek je početkom 1849. ustvrdio da »nije narod hrvatski tek Austriji pomagao, on je i sebe spasio. Spasio je svoju narodnost od grozeće joj ubitačne pogibelji; spasio je svoju političku existenciju od nastajućeg raztopljenja; spasio je svoju budućnost, prokërčivši si put k savezu sa svojom bratjom.«⁴⁴⁹ Neposredni izraz hrvatske narodnosti, kao odraz nacionalnog individualizma, nalazio je Šulek u javnoj upotrebi narodnog jezika, dok je političku budućnost hrvatskog naroda vidio u »tësnom savezu« s Dalmacijom i srpskom Vojvodinom. Nadajući se da će Hrvati stupiti u savez s Austrijom, »kao slobodan narod imajući jednaka prava s ostalimi narodima monarhije«, smatrao je da bi se na taj način jugoslavenski savez »protegnuo« i na Slovence.

Prema tome, jugoslavenska ideja susrela se već na početku 1849. sa svim neriješenim političkim pitanjima iz 1848. godine. Šulek je nacionalnu politiku usko povezo s pitanjem konstituiranja jugoslavenskog saveza, u koji Hrvatska i Slavonija treba da stupe s Dalmacijom i srpskom Vojvodinom, dok bi se, u skladu s politikom austroslavizma, Hrvati sjedinili sa Slovencima tek nakon što bi stupili u politički savez s Austrijom. Važan činilac koji i tada sadržava jugoslavenska ideja, a s kojim se pitanjem hrvatska nacionalna politika sreća 1848. kao i za vrijeme ilirskog pokreta, jest teritorijalno okupljanje hrvatskih zemalja. Zato i u koncepciji B. Šuleka jugoslavenska ideja ima još uvijek zadaću da okupi hrvatske zemlje s maticom zemljom, i to ne samo Dalmaciju nego i Istru, koju su hrvatski političari gotovo odreda 1848. i 1849. smatrali, po njezinoj političkoj pripadnosti, slovenskom.

Zamisao o sjedinjenju Južnih Slavena u jednu od federalnih jedinica u hrvatskoj je politici kao maksimalni program usko povezan s minimalnim programom teritorijalnog ujedinjenja hrvatskih zemalja. Ali budući da su zakoniti nosioci vlasti, od mađarske vlade do austrijskog parlamenta, odbacili misao o preuređenju Monarhije u zajednicu ravnopravnih naroda, i to ne na historijskom već na jezično-nacionalnom principu i federalizmu, time je propala nada u sjedinjenje Južnih Slavena, a Hrvati nisu imali snage ni mogućnosti da postignu bar ujedinjenje hrvatskih zemalja.

U Dalmaciji je težnja za sjedinjenjem postojala samo u iznimnim slučajevima.⁴⁵⁰ Jugoslavenska orijentacija u Dalmaciji nije nimalo utjecala na razvoj jugoslavenske ideje u Hrvatskoj. Pa ipak, važno je spomenuti njezin sadržaj, koji nije bio ni jedinstven niti je imao određenu ideološku orijentaciju. Malobrojni pojedinci, koji su raspravljali o tome, nisu prihvatili jugoslavensku ideju narodnjaka iz Hrvatske.

A. Kuzmanić je još 27. ožujka 1848. u »Zori Dalmatinskoj« težište narodnog pokreta položio na zahtjev za javnu upotrebu hrvatskog jezika, smatrajući da su Dalmatinci »pravi Hrvati starinom«, ali je mislio da »ipak od same naše medjašne braće možemo sebi podpor steći. Pusto golo rastavlja Dalmaciju i Italiju; plodna zemlja rastavlja Dalmaciju, Bosnu, Hercegovinu i gornju Hrvatsku, kuda širom narod naš i jezik pribiva, [...] mi moramo težiti na svoj zavičaj, odbiti tuđe paraja, koje ne mogu našoj većini odoliti.«⁴⁵¹

---

⁴⁴⁹ *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske* 2, 4. siječnja 1849, 5.

⁴⁵⁰ Usp. F. Šišić, Knez Miloš u Zagrebu, *Jug. Njiva VIII/I*, 1924, 228.

⁴⁵¹ *Zora Dalmatinska* 13, 27. ožujka 1848, 49—50, usp. i br. 19, 8. svibnja 1848, 74.

Jugoslavenska ideja je u Kuzmanića, kao i u S. Ivičevića,⁴⁵² M. Bana,⁴⁵³ F. M. Kovačevića,⁴⁵⁴ J. A. Berlića,⁴⁵⁵ i B. Petranovića,⁴⁵⁶ posve neodređena, a u ponekim slučajevima — kod Ivičevića i Bana — i opće južnoslavenska. Ali kada govore o neposrednom sjedinjenju Dalmacije s drugim »jugoslavjanskim« zemljama, onda u prvom redu polaze od povezivanja s prirodnim zaleđem — Bosnom i Hercegovinom, a tek zatim i s Hrvatskom.

U jednom slučaju M. Ban je izložio drugačiju koncepciju. On prije svega govori o »narodu Dalmatinskom«⁴⁵⁷ i »dalmatinskoj narodnosti«, koja zahtijeva, kako je to izložio u članku »Šta treba Dalmaciji?« na početku svibnja 1848. godine,⁴⁵⁸ »konačno uništenje svih elemenata niemačkih i italijanskih koji su se u nju uvukli«. Ali iako ne govori o Dalmaciji kao o hrvatskoj zemlji i zahtijeva za nju posebnu dalmatinsku narodnost, ipak joj je, za razliku od talijanaša, odrekao mogućnost političke samostalnosti. Poglavitito iz ekonomskih razloga, Dalmacija po Banu treba da se politički sjedini sa svojim prirodnim zaleđem: »Dalmacia drži se Kranjske i Hrvatske; dakle mora jedinstveno k jednoj, il k drugoj pristati.«⁴⁵⁹ Smatrao je, međutim, »da primorja Kranjsko i Dalmatinsko, odcipljena od nadstojećih zemaljah i medju sobom sojužena, moraju biti dva večita nepriatelja, jer se za istu stvar naticaju«, a u tome natjecanju »već je kranjsko primorje pridobilo; luka Triestanska ubila je tergovački život u svim Dalmatinskim lukama, i najveći je uzrok siromaštva Dalmatinskoga. Kranjska i Dalmacia mogle bi se onda samo bez svoje štete sadružiti kada bi obe imale nad sobom jednu veliku i plodovitu kontinentalnu zemlju, njima pripadajuću, kojom bi njina primorja cvitala. To su Kranjci već uvidili, i zato kod njih je sada velika težnja da se sa Hrvatskom, koja izviše njih leži, sajedine. Hrvati pak, uvidjajući da je iz rečenoga uzroka i Dalmaciji potrebita Bosna, začeli su tu miso, da im svakako i što prije treba Bosnu preoteti; a to im je najlakše sada počem je ban postao zapovednikom sve granice. Dakle velika budućnost Dalmatinske stoi samo u savezu sa Hrvatskom.« Prema tom shvaćanju M. Bana, Dalmacija bi se, dakle, s posebnom dalmatinskom narodnosti, sjedinila u jugoslavenski savez s Hrvatskom i Slovenijom kojima bi Hrvati pridružili Bosnu. Taj politički savez opravdao je on ekonomskim a ne nacionalnim potrebama. Zato je zahtijevao da dalmatinski poslanici idu u Hrvatski sabor i traže sjedinjenje s Hrvatskom, »ali samo pod ugovorom da se Hrvatska odcipi od Madjarske«.⁴⁶⁰

Prema tome, jugoslavenska ideja je u Hrvata 1848—1849, kao sastavni dio nacionalne politike, morala biti toliko široka da istodobno privuče i teritorijalno ujedini hrvatske zemlje u kojima je još uvijek vladala snažna pokra-

⁴⁵² Na i. mj. 15, 10. travnja 1848, 57—58.

⁴⁵³ Na i. mj. br. 18 i 23, 1. svibnja i 6. lipnja 1848, 70—71 i 92.

⁴⁵⁴ Na i. mj. 16, 17. travnja 1848, 60—61.

⁴⁵⁵ Na i. mj. 24, 13. lipnja 1848, 95.

⁴⁵⁶ Na i. mj. 51, 19. prosinca 1848, 201—202.

⁴⁵⁷ *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska* 21, 20. svibnja 1848, 86—87, u članku »Domovini mojoj«.

⁴⁵⁸ *Zora Dalmatinska* 19, 8. svibnja 1848, 74—76.

⁴⁵⁹ Na i. mj., str. 75.

⁴⁶⁰ Na i. mj., str. 76.

jinska svijest, a upravo je to bio slučaj s Dalmacijom. Nešto je pak složeniji slučaj s Istrom. O tome smo već dijelom govorili. Hrvati, uglavnom, nisu bili 1848—1849. načisto s pripadnošću Istre. Prvi, i gotovo jedini, koji je, polazeći od hrvatskoga državnog prava, zahtijevao »pridruženje« »istrijskih otoka sa istrijsko-hrvatskim okružji« Hrvatskoj bio je I. Kukuljević.⁴⁶¹ U svim ostalim slučajevima Istru su u sklopu slovenskih zemalja uklopili u jugoslavenski savez.⁴⁶²

U osnovi isto gledište kao i B. Šulek u spomenutom članku od 4. siječnja 1849, zastupao je anonimni autor u članku »Naše potrebe«.⁴⁶³ Polazeći od politike austroslavizma, dalji opstanak malih slavenskih naroda, ugroženih podjednako centralizacijom i nacionalizmom Mađara i Nijemaca, vidio je u udruživanju »malih državnica« u veće federalne jedinice. Uzeo je u obzir vjerske, jezične, kulturne i političke razlike u Južnih Slavena, kao izraz posebnih nacionalnih svijesti, ali to za male jugoslavenske narode, kojima u međunarodnoj politici stalno prijeti opasnost, nije smatrao prednošću u političkom pogledu. Zato je dalji opstanak i razvoj jugoslavenskih naroda u Monarhiji vidio u stvaranju zajedničkog političkog »stalnog državnog tiela«, koje bi se zatim s drugim »državama plemenah« sjedinilo u širi savez austrijskih Slavena. S obzirom na konstituiranje jugoslavenskoga političkog saveza, istakao je u državnompravnom pogledu važnost zaključka Hrvatskog sabora od lipnja 1848. kada je »zakonotvorno načelo spojenja izrečeno«. Pa ipak, zalagao se najprije za čvršće sjedinjenje Hrvata i vojvođanskih Srba koje je rat protiv zajedničkog neprijatelja povezao: »Po našem mnienju morali bi tako osnov svemu napredku, slogi i sjedinjenju položiti, da se tiela zakonodavna dvostručna u jedno spoje; a upraviteljstvo Trojedne kraljevine i Vojvodine da su odgovorna ovom obćenitom zakonodavnom tielu.« Taj na federativnom principu osnovan savez Hrvata i vojvođanskih Srba treba da posluži »za koje vrijeme kao temelj velikome onom sustavu državah slavenskih na jugu«. Tom centralnom savezu pridružili bi se uskoro, mislio je autor, Slovenci i Dalmatinci. Napokon, jugoslavenskom savezu »pristupili« bi s vremenom ostali austrijski Slaveni, pa bi na taj način u federativnoj Monarhiji položili »osnov slavenskoj zapadno-južnoj državi«. Naravno, međusobni odnosi jugoslavenskih i uopće slavenskih naroda osnivali bi se na načelu narodnog prava, pa se zato »želje narodah za pravilo uzeti imadu«.

Neriješeno pitanje saveza Hrvata s Austrijom i nedostatak centralnog političkog tijela koje bi u Slovenaca odredilo jedinstveno gledište prema jugoslavenskoj zajednici bili su važni činitelji u ponekih hrvatskih liberala koji su u svom određenju jugoslavenskog saveza polazili od Hrvata i vojvođanskih Srba, dok su Slovencima ostavljali mogućnost pristupa. Opredjeljujući se, međutim, stalno između realnosti i ideologije, Hrvati su također gubili nadu u

⁴⁶¹ *Novine dalm. hěrv. slavonske* 37, 20. travnja 1848, 145.

⁴⁶² Ostavljajući temeljitije raspravljanje o tom pitanju jednoj drugoj prilici, upućujemo na sve primjere u ovoj raspravi u kojima se u vezi s jugoslavenskom idejom nabrajaju slovenske zemlje i među njima Istra, te na neobjavljene dopise S. Latkovića u Gajevoj ostavštini, NSB u Zagrebu, R 4710, koji na neki način predstavljaju sažetak gledišta Hrvata o pripadnosti Istre.

⁴⁶³ *Slavenski Jug* 55, 10. prosinca 1848, 217.

rješeno pitanje saveza s Vojvodinom, s kojom i dalje suradnja nije mogla poprimiti čvršće i trajnije oblike,⁴⁶⁴ pa je na početku 1849. I. Trnski ustvrdio da isto tako i savez »sa sèrbskom vojvodinom na slabih nogu stoji«. Time je, zaključuje on, pitanje narodne slobode u Južnih Slavena ostalo i dalje otvorenim.⁴⁶⁵

Zbog toga su poneki Hrvati i na početku 1849, kako je to uradio I. Kuku-ljević 20. travnja 1848. polazili od sjedinjenja hrvatskih i slovenskih zemalja u jugoslavenski savez. Anonimni autor u Gajevim novinama ustvrdio je da je 1848. godine ostavila »sve europske narode u tmni zamèrenih događajah«, ali se ipak nadao da će austrijska vlada zasluge Hrvata nagraditi »ne kakovimi križići, naslovi i predikati, već sjedinjenjem svih južnih Slavena u jedno krèpko i slobodno tìlo pod poglavarstvom našeg svètlog bana«.⁴⁶⁶ U političku zajednicu Južnih Slavena ubrojio je hrvatske i slovenske zemlje — »to jest Slavoniu civilnu i vojničku, Hrvatsku civilnu i vojničku, Mali Štajer, Kranjsku, Korušku, Goričansku, Istriu, Dalmaciju i otoke«, kojima bi se u budućnosti pridružila Bosna i »Panonia«. Njihovo sjedinjenje u »jedno tìlo« opravdavao je gospodarskim i političkim razlozima.

Ali, iako je bilo sve manje realnog izgleda da se išta može promijenti u političkoj strukturi Monarhije, Hrvati su i dalje uz načelno zastupanje politike austroslavizma smatrali da je potrebno sjedinjenje Južnih Slavena u jednu od federalnih jedinica. Međutim je ionako stalna politička neizvjesnost još više otežana kada je austrijska vlada notom od 4. veljače o Njemačkom savezu pokazala da se ne odriče svog utjecaja u Njemačkoj, pa je, nastojeći u tom savezu osigurati vodstvo, raspisala naknadne izbore za parlament u Frankfurtu.

Ocjenjujući takva zbivanja, B. Šulek je 10. veljače 1849. upozorio da nova austrijska vlada kani »staviti se na čelo Njemačke, povratiti caru austrijskomu dostojanstvo njemačkog cara, pridružiti Njemačku Austriji i napraviti od austrijskih nenjemačkih naroda 'partes adnexae' ili pridružene strane 'ein grosses einiges Deutschland-a'«.⁴⁶⁷ U realizaciji takve zamisli vidio je Šulek propast hrvatskog naroda, koji je 1848, doduše, izrazio želju za uzdržanje »cìlokupne Austrije«, ali pod uvjetom »da će od svoje narodne i municipalne autonomije ustupiti samo toliko, koliko trèba da se od Austrije stvori slobodna savezna dèržava«.

Zato je i anonimni autor u Gajevim novinama 6. veljače odbio savez Austrije s Njemačkom i pozvao na budnost i oprez prema politici austrijske vlade. Usklađujući ideju o jugoslavenskoj političkoj zajednici s politikom Schwarzenberg-Stadionove vlade, analizirao je »ministarsku osnovu« o budućem upravljanju državom. Po njegovu shvaćanju, Monarhija bi se po toj »Osnovi« dijelila u pojedine pokrajine, pa je predložio da više pokrajina, na primjer pokrajine Južnih Slavena, imaju »na čelu jednog ministra gubernatora«, kojemu bi »okružni kapetani« bili pomoćnici. Prema njegovoj zamisli,

⁴⁶⁴ Usp. Gavrilović, Srem u revoluciji 1848—1849, n. dj.

⁴⁶⁵ *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske* 6, 13. siječnja 1849, 21.

⁴⁶⁶ Na i. mj.

⁴⁶⁷ Na i. mj. 18, 10. veljače 1849, 69.

»minister gubernator« bi bio ban Jelačić a upravljao bi hrvatskim i slovenskim zemljama, koje bi stupile u poblize neoznačenu federaciju.⁴⁶⁸

Hrvatski narodnjaci, okupljeni u političkom društvu »Slavska Lipa«, razvili su u prvim mjesecima 1849. odlučnu političku djelatnost. U načelu su i dalje zastupali — kao i novi demokratski list »Südslavische Zeitung«, koji je trebalo da postane organom Južnih Slavena — politiku austroslavizma i ideju o državnompravnom sjedinjenju »Jugoslavjana«. Ali se oni, nakon nepovoljnog odgovora ljubljanskog »Slovenskog društva« da u tom cilju poduzme određene korake i zbog promjene u jugoslavenskoj ideji u slovenskih narodnjaka, nisu više obraćali neposredno Slovincima, pa njihov list »Slavenski Jug« od kraja 1848. do oktroyiranja ustava više ne donosi članke o pitanju sjedinjenja sa Slovincima. Međutim, iako su Hrvati nastavili s političkom aktivnošću, političke su odluke bile izvan njihove moći.⁴⁶⁹ Zato kada je Šulek 10. veljače 1849. izjavio da Hrvati treba da »austr. ministeriu odpërto izjave, da mi s njim ni u kakav savez stupiti nećemo, doklegod se neizjavi za federaciju i ravnopravnost«, ipak je morao ustvrditi da je snaga u Hrvata više psihičke nego političke naravi.⁴⁷⁰

Isto je gledište zastupao i A. T. Brlić, koji je u dopisu iz Pariza poticao »domorodce« da i dalje u duhu politike austroslavizma i federalizma djeluju, jer »mi za centralizaciju nit smo trebali Drave prelaziti«, te savjetovao da »bez pogodbe i traktata u pravu pukova utemeljenih ne stupajte u federaciju austrijsku. Drukćie će vas prevariti kabinet. U pogodbe metnite sve, što je na jednakost Jugoslavjana, kao što i slavjanska lipa zagrebačka na to smiera. U duhu ove treba traktat praviti, što se politike t.čie.«⁴⁷¹ Odmjeravajući, međutim, ispravno političku realnost, koja je u stvari negirala koncepciju austroslavizma i ideju o jugoslavenskoj političkoj zajednici, »Slavenski Jug« je dva dana prije Šulekove ocjene ustvrdio: »Ciela Europa tako rekuć nahodi se zamèršena u tmuni svojih događajah, ali u najvećoj tmuni nahode se slavenski narodi u Austrii. Oni se bore za Austriju, a jadni sada počnu uvidjati, da su se borili za uzdržanje i razprostranjenje Germanisma«, a time dakako reakcije i centralizma.⁴⁷²

Doista, reakcija je od kraja 1848. postepeno pripremala put centralizmu, videći jedino u njemu, nasuprot demokratskoj politici austroslavizma i federalizma, jamstvo i sigurnost za dalji opstanak Habsburške Monarhije. Tako je koncepcija austroslavizma, a time i ideja o jugoslavenskoj političkoj za-

⁴⁶⁸ *Novine dalmatinsko-hercvatsko-slavonske* 16, 6. veljače 1849, 61: »[...] više pokrajinah (kreis-regierungah ili departm.) n. p. pokrajine južnih Slavjanah da ima na čelu jednog ministra gubernatora [...] okružni kapetani bili bi jedino pomoćnici [...] Ako ovo uredjenje nama appelliramo, to bi bili od prilike kreis-regierungi: 1) Koruška, 2) Kranjska, 3) Mali Štajer (Slovenski), 4) Istria i Goričanska, 5) Dalmacija, 6) Hèrvatska civilna, 7) Hèrvatska militarska, 8) Slavonia civilna i 9) Slavonia militarska. Nad ovimi bio bi naš mili ban, kao minister gubernator.«

⁴⁶⁹ Usp. Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, n. dj., 22—23.

⁴⁷⁰ *Novine dalmatinsko-hercvatsko-slavonske* 18, 10. veljače 1849, 69.

⁴⁷¹ Na i. mj. 19, 13. veljače 1849, 75—76.

⁴⁷² *Slavenski Jug* 17, 8. veljače 1849, 65.

jednici, doživjela potpun neuspjeh još prije 7. ožujka 1849. kada je bečka vlada rastjerala parlament i oktroirala ustav. Politika apsolutizma je bila osigurana. Pa ipak, politiku austroslavizma i federalizma, prema kojoj se jedino moglo ispravno riješiti nacionalno pitanje u Monarhiji, i dalje su odlučno zastupali u svojim programima Česi i Južni Slaveni.

Hrvati su odlučno osudili oktroirani ustav. U njemu su vidjeli, kako se izrazio B. Šulek, »uništenje naše autonomie, našeg narodnog jedinstva i našeg samostalnog života«. U obrani hrvatske narodne i političke samostalnosti, koja je povezana s idejom o jugoslavenskom političkom savezu, Šulek se oslonio na »municipalna prava«. Zastupao je mišljenje, koje su zastupali hrvatski narodnjaci, da ukoliko Banskom vijeću »stigne zapovjed, da ima proglasiti octroyirani ustav, neka javi caru, da u njega neima te vlasti i da narod hrvatski od starine nepriznaje zakon, ako nije na njegovom saboru stvoren ili barem proglašen«. ⁴⁷³ A Hrvatskom saboru je namijenio zadaću da »pobilježi odmah one promjene, koje treba da se u ustav stave i neka je podnese caru na potvrđjenje«.

Na sjednici u velikom odboru Hrvatskog sabora izabrani su 26. ožujka 1849. A. Vraniczany, I. Kukuljević, I. Mažuranić i F. Žigrović sa zadatkom da idu u Beč i »mole cara za potvrđjenje« zaključaka Hrvatskog sabora od 1848, među kojima dakako i zahtjev o sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji. ⁴⁷⁴ Spomenuti poslanici »opunovlastjenog odbora« potpisali su u Beču 25. travnja 1849. »molbenicu državnoga odbora za potvrđjenje naših saborskih zaključaka« koju su uputili caru. Uz ostalo, u »Molbenici« su zahtijevali da se odobri »narodni i politički savez sèrbske vojvodine s trojednom kraljevonom po želji sèrbskoga naroda«, a toj bi jugoslavenskoj političkoj zajednici, prema zaključku Hrvatskog sabora, »po želji« mogli pristupiti i Slovenci. ⁴⁷⁵

Unatoč velikom nezadovoljstvu Hrvata zbog oktroiranja ustava, a stanovalo su nezadovoljstvo izražavali i Slovenci, hrvatski su narodnjaci, oslonivši se na hrvatsko državno pravo, polagali nade da će im car potvrditi zaključke Hrvatskog sabora. Pod utjecajem tog raspoloženja pojavio se 30. ožujka 1849. u Zagrebu »plakat od jednog častnika banskog vèća«, a objavili su ga 31. istog mjeseca Gajeve novine ⁴⁷⁶ i »Slavenski Jug«. ⁴⁷⁷ U njemu je objavljena vijest »iz pouzdanih izvora« da će car potvrditi sve zaključke Hrvatskog sabora: »Jugoslavjani! Mila bratjo! nemojte zdvojiti. I mi ćemo jednu zajedničku domovinu imati [...] dika će nam biti, da smo sazidali novu kuću na jugoistoku od Europe, u kojoj ćemo i mi kao članovi slobodne družine narodne kuće ove dostojno mjesto svoje zauzeti [...]« Ali je, naprotiv, uredništvo »Slavenskog Juga« posumnjalo da će te želje, u kojima su blisko povezane nacionalna politika i jugoslavenska ideja, biti od bečkog dvora ispunjene.

Ipak je »Slavenski Jug« na početku travnja 1849. objavio tekst »Osnove zakona o odnošenju kraljevine prema monarhiji austrijskoj«, ⁴⁷⁸ koju je »pod-

⁴⁷³ *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske* 32, 15. ožujka 1849, 125.

⁴⁷⁴ Na i. mj. 37, 27. ožujka 1849, 145.

⁴⁷⁵ Na i. mj. 53, 3. svibnja 1849, 209.

⁴⁷⁶ Na i. mj. 39, 31. ožujka 1849, 153.

⁴⁷⁷ *Slavenski Jug* 39, 31. ožujka 1849, 154.

⁴⁷⁸ Na i. mj., br. 42 i 43, 7. i 12. travnja 1849.

-odbor izradio« a zatim »veliki dèržavni odbor« Hrvatskog sabora »pretresao i preinačio«⁴⁷⁹ i koja je austroslavističkoj politici i ideji o jugoslavenskoj političkoj zajednici u hrvatskih narodnjaka dala sažeto izraženu zakonsku formulaciju.⁴⁸⁰ Hrvatski su narodnjaci u »Osnovi« odlučno zahtijevali teritorijalno jedinstvo i samostalnost trojedne kraljevine, te »na temelju međusobnog sporazumljenja« stupanje u uži politički savez s Vojvodinom i slovenskim pokrajinama. Tekst »Osnove« objavila je 20. travnja 1849. »Slovenija«, a njezino je uredništvo izjavilo da se iz nje »vidi de naši bratje tudi na nas Slovence pozabili niso«, složivši se s akcijama Hrvata.⁴⁸¹

U duhu još preostalih političkih iluzija, »Slavenski Jug« je potkraj travnja 1849. zahtijevajući zbog vanjskih opasnosti »utemeljenje narodne vojske«, raspravljao o oživotvorenju »saveza jugoslavjanskih naroda«.⁴⁸² U svom uvodnom članku »Slavenski Jug« je zastupao mišljenje da prirodni, historijski i društveni položaj jugoslavenskih naroda na »jugu Europe« opredjeljuje njima »veliku budućnost«, koja je usko povezana s budućnošću Austrijskog carstva. Po tom mišljenju, »slobodno jugoslavjanstvo« je najmoćnije političko sredstvo Austrije za »upliv njezin na jugu«, koji treba da se suprotstavi utjecaju ruskom, te težnjama mađarskim, talijanskim i njemačkim. Rješenje nacionalnog pitanja u »jugoslavjanskih naroda« usko je, nadalje, povezao s težnjama austrijske politike »na jugu Europe«, pa je u skladu s tim načelnim gledištem izrazio mišljenje da »samo ovim putem, ako interese naše sa interesima Austrije i njezine dinastie spojimo, možemo pravac politike austrijske na stazu naše budućnosti povući, i tako težnju našem svu moć i podporu njihovu prisvojiti«. Zastupajući takvu politiku, Hrvati moraju »narodnu vojsku i narodnu vladu ustrojiti« i zatim teritorijalno ujedinjena Hrvatska treba da stupi u politički savez »sa vojvodinom, svom Sloveniom i Istriom«. Prema tome, u jugoslavensku političku zajednicu sjedinili bi se pobliže neoznačenom vezom federacije Hrvati, Slovenci i vojvođanski Srbi, a imali bi jednaka prava i dužnosti.

2. Poslije konačne pobjede reakcije i oktroidanja ustava početkom ožujka 1849. u Slovenaca su i dalje nastajale promjene u jugoslavenskoj ideji, čije početke nalazimo potkraj 1848. godine. Pojedinci su se opredjeljivali različito, a razlike u pristupu nacionalnom pitanju te jugoslavenskoj i sveslavenskoj orijentaciji već su se do oktroidanja ustava pojačale. Pod utjecajem M. Majara pojedinci su i dalje širili jugoslavensku ideju u obliku jezično-književne zajednice, koje su predodžbe bile strane sveslavenstvu kao i ilirizmu, iako je slijedeći do kraja logiku ilirske ideologije proizašla iz nje. »Slovenija« je, kako smo spomenuli, od 14. studenoga 1848. prenosila iz »Slavenskog

⁴⁷⁹ Definitivni tekst »Osnove« donijele su *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske* 50, 26. travnja 1849, 197—198. Donosi je na njemačkom jeziku Pejaković, *Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages ...*, n. dj., 166—170.

⁴⁸⁰ Usp. Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, n. dj., 25; isti *Austroslavizam i Slavenski kongres u Pragu 1848*, n. dj., 217.

⁴⁸¹ *Slovenija* 32, 20. travnja 1849, 127.

⁴⁸² *Slavenski Jug* 50, 28. travnja 1849, 199—200.

Juga« nacrt »Osnove« O. Ostrožinskog i 1. prosinca iste godine »Slavophilov« članak o jugoslavenskoj političkoj zajednici, s kojim se koncepcijama o preuređenju Monarhije i sjedinjenju Južnih Slavena, naravno, složila. Ali poslije 4. ožujka 1849. u Slovenaca je sve manje nalazila odjeka ideja o jugoslavenskoj političkoj zajednici koju su zastupali Hrvati. Nasuprot tome, slovenski su se narodnjaci sve više orijentirali k romantičarskom sveslavenstvu.

Osudjujući naknadne izbore za parlament u Frankfurtu, anonimni je autor 27. veljače 1849. u »Sloveniji« njemačkom savezu suprotstavio savez austrijskih Slavena, a zadaću užeg povezivanja namijenio je jedinstvenoj »Slavjanskoj lipi« koja treba da se razvije »po celoj slavjanskoj zemlji«. U skladu s tim mišljenjem, Slovenci bi se povezali s »Jugoslavjanima«, a zatim bi »zedinjeni Jugoslavjani« stupili u uži savez s ostalim Slavenima u Monarhiji.⁴⁸³

U osnovi je isto gledište zastupao M. Majar u pismu S. Vrazu od 4. ožujka 1849. godine. I tada je u širi sveslavenski okvir uklopio kako slovenski narodni program tako i predodžbu o jezično-književnom ujedinjenju Južnih Slavena. »Mi Slovenci smo sada« — pisao je Vrazu uoči oktiroiranja ustava — »kakor se po latinsko reče: in flagranti za slogu i uzajemnost slavensku.« Unatoč ponovnim izborima za parlament u Frankfurtu, skretanju austrijske vlade u apsolutizam i reakciju, Majar je vjerovao u uspjeh slovenskoga narodnog pokreta, koji, po njemu, računa na pomoć Hrvata, vojvodanskih Srba i ostalih austrijskih Slavena.⁴⁸⁴

S više određenosti o slovenstvu i jugoslavenstvu izrazio se nakon oktiroiranja ustava M. Cigale. Njegova zrela ocjena o razvoju slovenske nacionalne svijesti i u vezi s tim o pitanju uklapanja Slovenaca u jugoslavensku zajednicu, u mnogo čemu je istovjetna s ocjenom koju je Š. Kočevar izrekao u Hrvatskom saboru u lipnju 1848, ali sada u drugim okolnostima. Stanovito kolebanje u slovenskih narodnjaka između užeg jugoslavenskog i šireg sveslavenskog programa sve je izraženije od početka 1849. godine. Nakon oktiroiranja ustava, »Slovenija« je svjesno objavljivala austroslavističke programe u kojima je pobliže neodređenom jugoslavenstvu, uz već spomenute jezične koncepcije M. Majara i njegovih pristaša, posvetila neznatnu pažnju. Tako je taj list 10. travnja 1849. prenio iz »Moravské Noviny« članak koji je napisao predsjednik društva »Slovenija« u Grazu Čeh J. Dragoni-Křenovský. Suprotstavljajući centralizmu i germanizmu politiku austroslavizma, koju su koncepciju reakcionarne snage oktiroiranjem ustava potpuno odbacile, Dragoni-Křenovský je smatrao da se slavenski narodi ne mogu slobodno razvijati, i to na temelju prirodnog i narodnog prava, dokle god ih »vlada za narod ne prizna«, nego ih naprotiv bude i dalje između sebe razjedinjavala ne dopustivši im da stupe u uže saveze. Zato je on, u okviru novih političkih okolnosti, zagovarao jezično i opće kulturno zbližavanje austrijskih Slavena, koji bi se

⁴⁸³ *Slovenija* 17, 27. veljače 1849, 65.

⁴⁸⁴ »Mi imamo na svih stranah Slovenie mnogo iskrenih rodoljubov, i naš narod se je sdrmal, k narodnomu življenju probudil, isti priprosti kmeti potrebe našega slov. plemena že čuti; tudi s velikim zaupanjem na svoje brate Horvate, Srbije, Čehe itd. gledamo, nadajući se, da nas neće u blatu zapustiti.« Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, pismo M. Majara, datirano u Žabnicah 4. ožujka 1849. Usp. i Petrè. Poizkus ilirizma pri Slovencih, n. dj., 339.

u budućnosti politički ujedinili.⁴⁸⁵ S takvim se programom u načelu složio M. Cigale, ali mu je, s obzirom na dalji razvoj slovenske narodnosti, dao realnije okvire. Polazeći od austrijskog ustava od 4. ožujka 1849. koji je određivao da su svi narodi ravnopravni i da svaki narod ima nepovredljivo pravo da čuva i njeguje svoju narodnost i jezik,⁴⁸⁶ Cigale je držao da se Slovenci moraju najprije »začeti čutiti de smo narod« i da se čvrsto povežu i ujedine u jedinstvenu »provinciju«. Po njegovu shvaćanju, koje je bilo u skladu sa slovenskim narodnim programom »Zedinjene Slovenije« — Slovenci bi se kao posebna nacionalna i politička cjelina tek u budućnosti uže povezali s Hrvatima i vojvođanskim Srbima.⁴⁸⁷

U osnovi je drukčije gledište zastupao A. Einspieler u članku »Slovencam« 4. svibnja 1849. godine. On je, poglavito pod utjecajem »Pravila« M. Majara, također zagovarao »slavjansku vzajemnost in približovanje slavjanskih narečij«.⁴⁸⁸ Upravo je navedena misao utjecala na urednika »Slovenije« da je u kolovozu 1849. objavljivao iz knjige M. Majara značajna poglavlja, koja su po njegovu mišljenju trebala postati osnova i uzor općeslavenskom jeziku. Pa ipak, u okviru sveslavenske orijentacije, Einspieler je više pažnje obratio jugoslavenskom pitanju. U članku koji smo spomenuli on je citirao i zatim raspravljao o zaključku Hrvatskog sabora od lipnja 1848. u kojem se govori o sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji. Upozorio je Slovence da ih Hrvati pozivaju da se »po uzajamnem dogovoru« ravnopravno sjedine s njima u politički savez. Einspieler je savez Slovenaca s Hrvatima opravdavao ne samo time što bi se u njemu slobodnije razvijala slovenska narodnost, nego političkim i ekonomskim razlozima, pa se nadao da će Slovincima biti dopušteno da zakonitim putem stupe u savez s Hrvatima,⁴⁸⁹ a to je mišljenje podržalo i uredništvo »Slovenije«. Uza sve to, Einspieler je kako slovenski narodni program tako i jugoslavensku ideju uklopio — pod utjecajem Herderovih ideja o historijskom poslanstvu Slavena, a ta je mesijanistička koncepcija bila primamljiva u trenucima krize narodnih pokreta — u širu sveslavensku zamisao.⁴⁹⁰

Einspieler je, međutim, svoju južnoslavensku orijentaciju protegnuo i na Južne Slavene izvan Monarhije, namijenivši Austriji zadaću da ih ujedini: »Slovinci glejte, ne samo kerv in jezik, temuč tudi vaša sreča i korist vas

⁴⁸⁵ *Slovenija* 29, 10. travnja 1849, 113.

⁴⁸⁶ Usp. B. Šulek, *Austrijski državni ustav*, Zagreb 1850, 9.

⁴⁸⁷ *Slovenija* 29, 10. travnja 1849, 144; usp. i *Prijatelj*, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj., 57—58.

⁴⁸⁸ *Slovenija* 31. srpnja 1849, 242; *Prijatelj*, n. dj., 291, 299—300.

⁴⁸⁹ *Slovenija* 36, 4. svibnja 1849, 141: »Pomislimo rajši, kaj hočemo mi storiti, kako odgovoriti na mili poziv jugoslavjanskih bratov ako bo nam dano po postavnim potu na-nj odgovoriti. [...] To tirja od nas ljubezen in skerb za našo narodnost. [...] narava, korist, jezik in kerv nam Slavjanam kažejo proti jugo-izhodu: tam prebivajo naši brati, naši narzvestejši zaveznički, sinovi velike matere Slave! [...] Zato zdramimo se, spoznajmo namen slavjanskega — naroda čverstega trupla, javnega duha, milega serca, zahvalimo se Hervatam, da nas Slovence na Štajerskim, Koroškim, Krajnskim, Goriškim in Primorskim niso pozabili, da se poganjajo nam vrata odperiti, de stopimo v kolo jugoslavjanskih narodov!«

⁴⁹⁰ *Slovenija* 35, 1. svibnja 1849, 137.

vabi proti jugu [...] kjer stanujejo vaši sorodni brati! 'Noter do Balkana' mora biti slavjansko geslo za svobodno, mogočno Austrijo!⁴⁹¹ Tu svoju koncepciju Einspieler je izložio u članku »Austrija noter do Balkana« 24. kolovoza 1849. godine. Iako je otpor protiv oktroiranja ustava u Slovenaca bio slabiji nego u Hrvata, u kojih je on bio općenit, jedni i drugi su i dalje zastupali politiku austroslavizma kao jedino moguću. Jedni i drugi su se oslonili na Austriju, položivši nade da će samo u njezinu državnom okviru očuvati svoju narodnost i ujediniti se. Zato je i »Slavenski Jug« još 28. travnja 1849. zaključio da je upravo »slobodno jugoslavjanstvo najmoćnije sredstvo Austrije za upliv njezin na jugu«.⁴⁹² Isto je gledište taj list zadržao do kraja 1849. godine,⁴⁹³ a posve istovjetno mišljenje zastupao je i list »Südslawische Zeitung« u kojem je I. Tkalac⁴⁹⁴ smatrao da samo slobodno južnoslavenstvo može spasiti Austriju, pa je upravo njoj dosudio zadaću da ujedini sve Južne Slavene.⁴⁹⁵ U načelu je isto stajalište zastupao A. Einspieler u spomenutom članku koji je također nastao pod utjecajem mišljenja J. Dragoni-Křenovskog. Pa ipak, jugoslavenska ideja se u njih i tada bitno razlikovala. U Hrvata je i poslije oktroiranja ustava federalističko preuređenje Austrije ostalo jedino moguća politika. Prema toj koncepciji, Južni Slaveni u Monarhiji sjedinili bi se u jednu od federalnih jedinica; u jugoslavenskoj političkoj zajednici, sjedinjeni na temelju načela prirodnog i narodnog prava, jugoslavenski bi narodi zadržali svoje nacionalne i političke individualnosti, dok bi jugoslavenski savez stupio u pobliže neoznačenu vezu s drugim austrijskim Slavenima, koji bi se ujedinili u posebne federalne jedinice. Prema tome, jugoslavenska ideja u Hrvata i tada ima političko i državnopravno obilježje. U Slovenaca su, naprotiv, Južni Slaveni samo dio austrijske »Slavije« — jedinstvene federalne jedinice austrijskih Slavena. Južni Slaveni bi se uže povezali samo preko novog zajedničkog umjetnog jezika. Prema tome, jugoslavenstvo u Slovenaca — koje se gubi u širem okviru sveslavenstva i u kontradikciji je s narodnim programom »Zedinjene Slovenije« — ima tada obilježje jugoslavenske nacionalne ideje.

Takvu, nasuprot velikonjemačkoj ideji, sveslavensku koncepciju izložio je Dragoni-Křenovský u listu »Slavische Central-Blätter«, u članku »Austrija in Slavjani« koji je prenijela »Slovenija« 6. veljače 1849. godine. U njemu je smatrao da je misao o »vseslavjanskom kraljestvu« isto tako prirodna kao i misao o ujedinjenju Njemačke, i da je upravo pritisak Nijemaca naveo austrijske Slavene da misle o svome jedinstvu. Ali iako Slaveni nemaju zajedničku

⁴⁹¹ Na i. mj. 66, 17. kolovoza 1849, 261.

⁴⁹² *Slavenski Jug* 50, 28. travnja 1849, 199.

⁴⁹³ Na i. mj. 194, 19. studenog 1849, 467: »Slobodno jugoslavjanstvo je najmoćnije sredstvo Austrije za upliv njezin u tursko-europejskih pokrajinah, najčvršći zid prama sjevernom uplivu i bedem prama razorivajućem težnju magjarsko-italijansko-njemačkom.«

⁴⁹⁴ I. I. Tkalac je od 26. srpnja do 13. prosinca 1849. u zagrebačkom listu *Südslawische Zeitung* objavljivao anonimne članke pod naslovom »Politische Rundschau«, koje je 1850. izdao u brošuri: »Ost und West 1849. Eine politische Rundschau«.

⁴⁹⁵ Tkalac, *Ost und West ...*, n. dj., 69—72; usp. Šidak, *Hrvatsko pitanje u Habsburškoj Monarhiji*, u knjizi: *Studije ...*, n. dj., 20—21.

povijest, rasprostranjeni su i razjedinjeni, ipak to nije »zapreka njihovim zedinjenju vendar nekaki razloček med njimi stori, po kterim so le austrijski Slavjani v tesnejši zvezi, in v staroslavni mogočni državi, ktera se iz bližnje Turčije naravno pomnožiti in razširiti vtegne«. ⁴⁹⁶ Tako je i on Austriji, dakako »slavenskoj« Austriji, namijenio zadaću da ujedini sve Južne Slavene, koji bi postali jedinstvena cjelina »austrijskih Slavena« i ujedno moćna brana ruskom utjecaju. Isto je političko gledište zastupao A. Einspieler u spomenutom članku »Austrija noter do Balkana«. Polazeći od politike austroslavizma, smatrao je da budućnost Austrije ne leži na zapadu već na istoku — prema Slavenima i da njezina politika treba da bude ne njemačka već slavenska. Po njegovu mišljenju od posebnog su značenja za Austriju događaji »tam na jugo-izhodu« i on nalazi dva poglavita vanjskopolitička razloga širenju austrijskog utjecaja u Južnih Slavena, a to su raspadanje turskog carstva i opasnost od širenja ruskog utjecaja: »[...] slavjanske dunavske ljudstva stopijo na pozorišče zgodovine, in bojo jigrale glavno, najpervo nalogo. Kaj hoče početi naša Austrija ležeča na granici tih dunavskih dežel? Velika je pomemba Austrije zastran tih dežel: proti jugo-iztoku kaže Austriji zemljopisna lega, kupčija in teržtvo, slavjansko obljudenje, in sveta naravna naloga, luč razsvetljenja tam na izhodu prižgati. Zato naj zadoni z gromečim glasom: 'Austrija do Balkana!'« Ali da bi Južni Slaveni pristupili Austriji, ona treba da zadovolji zahtjeve Slavena — »da v Austriji gospoduje v resnici enakopravnost, ne samo oseb, temuč tudi n a r o d o v«. ⁴⁹⁷ Politici centralizacije kao i politici njemačke ljevice suprotstavio se u članku »Vse za samostalno in svobodno Austrijo«, tvrdeći da Slaveni ne žele ni apsolutnu niti republikansku vladu već »ustavnega cesarja«, te nezavisnu i moćnu Austriju i ravnopravnost svih naroda. ⁴⁹⁸

Međutim, uza svu diferencijaciju mišljenja, sadržaj jugoslavenske ideje — koji je od oktroyiranja ustava sve više zastupao krug oko M. Majara (A. Einspieler, Janežič, Muršec, ⁴⁹⁹ Macun, Razlag ⁵⁰⁰ i drugi) i u ponečem umjereniji

⁴⁹⁶ *Slovenija* 11, 6. veljače 1849, 41.

⁴⁹⁷ Na i. mj. 68, 24. kolovoza 1849, 269.

⁴⁹⁸ Na i. mj. 45, 5. lipnja 1849, 177.

⁴⁹⁹ Konceptije M. Majara o jezičnom i književnom ujedinjenju Južnih Slavena, prihvatili su članovi društva »Slovenija« u Grazu već potkraj 1848. godine. Muršec je iz Graza 8. prosinca 1848. javio S. Vrazu da se u društvu »Slovenija« »sada tudi s Ilirščino marljivo peča«. A godinu dana kasnije, 31. prosinca 1849, Muršec je pisao Vrazu: »Z naših novin uvidite, kako se Vam Ilircem približujemo. Naj da vaše novine tudi nekaj uzajemnosti pokažu — saj u dva broju. Pogovorite da vi enkrat nekaj u smislu Majarove knjige: 'Pravila za izobraževati ilirsko narečje'. To bi kajtkaj pomagalo. Prite le eno ali dve stopinje nasproti — mi jih gremo vam 15—20. Barem bi sostavek kod vas naš trud uspešno podupiral — i zapreke odvrtačal. Promislite to.« Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, pisma J. Muršca, Graz 8. prosinca 1848. i 31. prosinca 1849. Usp. Petrè, Poizkus ilirizma pri Slovencih, n. dj., 340.

⁵⁰⁰ »Šta vi gospodine sudite« — pisao je R. Razlag 20. prosinca 1848. S. Vrazu iz Graza — »o Majerovoga dēla: 'Pravila kako izobraževati narečje ilirsko'? Veselo će nam procvasti slavjanska književnost, a od potrebe bude prie da se borimo silom duha, jer korenine nēmačke jesu pregloboko dorasle u naše ljudstvo.« Korespondencija S. Vraza, NSB u Zagrebu, R 3981 b, pismo R. Razlaga, Graz 20. prosinca 1848.

krug slovenske omladine u Beču oko Cigalea — i dalje je imao obilježje jezične i književne integracije Južnih Slavena.⁵⁰¹ U dopisu iz Celovca, datiranom 24. svibnja 1849, koji je objavio »Slavenski Jug«, anonimni autor je pisao: »Što ću da vam javim iz mirne Slovenije u ovo burno vrijeme. [...] Zlosretni oktroy otjerao nas je sa političkog polja, koje nam mnogo dodija. Nu ovdašnji rodoljubi jedva su pojmlili duh sadašnjeg vremena, zato se brinu da veliku zadaću izvrše, koja je sada Slovincima maložena. [...] Ljubav Slovincica prema Ilirima i ilirskoj književnosti raste od dana na dan. [...] Što vama pišem, dobro bi bilo, da i braća od drugih slavenskih narječja promotre. Samo onda, ako i u književnosti složno i uzajamno uzradimo, urodit će nam naše polje plodom najmilijim. Vrata buduće sreće široko su nam otvorena, samo da sa svom snagom stalno, postojano, težimo tamo, gdje se radi o slavi našeg naroda. [...] Budimo složni, budimo na oprezu, velika budućnost nas čeka, Kod nas je sve mirno, sve čuti i očekiva svrhu sadašnjeg kolebanja.«⁵⁰²

Uzimajući za primjer pokrete za ujedinjenje u Nijemaca i Talijana, Slovinci su smatrali da »jezik narode veže«, pa prema tome »ako bi mi imeli Jugoslavjani edini jezik t.j. pismeni jezik, bi bli en narod, in sicer krepek močan narod. Ako nočemo biti zadušeni« — zaključio je anonimni autor 22. lipnja 1849. u »Sloveniji« — »moramo podati roko Jugoslavjanam, mi moramo imeti ž njimi enak jezik.«⁵⁰³

Koruški Slovinci, okupljeni u »Slovenskom društvu« i sjemeništarci oko lista »Venec« u Celovcu, te časopisa »Slovenija«, zagovarali su sve do kraja 1849. jugoslavensku ideju o jezičnom i književnom ujedinjenju, ali su i dalje zastupali slovenski narodni program »Zedinjene Slovenije«.⁵⁰⁴ Uza sva svoja nastojanja da pomire ta dva programa, koji više nisu bili jedinstvena cjelina kao 1848. kada je ideja o jugoslavenskom političkom savezu bila u Slovincica samo dio programa »Zedinjene Slovenije«, nisu uspjeli. Oni su sve više uklapali oba programa u širu, sveslavensku koncepciju koju je u načelu zastupao M. Majar. Pod dojmom političkog neuspjeha, koji su dijelili s ostalim austrijskim Slavenima, pojedini Slovinci su, ne nalazeći oslonca u vlastitom narodnom pokretu, potkraj 1849. jugoslavensku ideju uklopili u još širi okvir političkog panslavizma.⁵⁰⁵

Unatoč očitij proturječnosti između programa »Zedinjene Slovenije« i koncepcije o književnoj integraciji Južnih Slavena, spomenuti su Slovinci

⁵⁰¹ Usp. o tome Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj., 279—373.

⁵⁰² *Slavenski Jug* 64, 31. svibnja 1849, 257.

⁵⁰³ *Slovenija* 50, 22. lipnja 1849, 198: »[. . .] Mi smo [Slovinci; P. K.] ločeni tudi od jakih Jugoslavjanov, ločeni politiško in glede jezika; al vi verli možje, ki hočete nov besednik na svitlo dati, vi zamorete jez predreti, če ne clo podreti, ki nas loči. [...] Založite tedaj bolj slavenski ko slovenski besednik. Tako se bomo Jugoslavjanam zblížili, in naj ostane enkret med nami drugi Dante, kmalo bodo minule različne izreke, in se stopijo v en jugoslavjanski jezik. Jugoslavjani imajo že svoje slovstvo. Pa mi ga nimamo.«

⁵⁰⁴ Usp. Pleterski, Narodna in politična zavest . . . , n. dj., 57—73; Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj., 58—68; Petre, Poizkus ilirizma pri Slovincih, n. dj., 338—339.

⁵⁰⁵ Prijatelj, n. dj., 303.

smatrali da su ostali vjerni kako slovenskom narodnom programu tako i jugoslavenskoj ideji koju su zastupali 1848. Mislili su da slovenska jezična individualnost kao i individualnost drugih jugoslavenskih jezika neće biti žrtvovana, jer će se na temelju staroslavenskog jezika stvoriti nov jezik i književnost. To svoje gledište izrazili su koruski rodoljubi u članku upućenom Hrvatima potkraj 1849, a »Slavenski Jug« ga je objavio na početku 1850. godine: »Nenamjeravamo mi ilirizirat, kao što kažu oni ljudi,⁵⁰⁶ ili hrvatizirat našu slovensku zemlju, a ni to, da posebni jezik ili narječje ugovorom ustrojimo, nego da na temelju i pomoću staroslavenskog jezika, koji je svakomu jugoslavjanskom narječju vrlo sličan, našu književnu slogu sagradimo.«⁵⁰⁷ Zato su smatrali da je Slovincima »važna zadaća opredjeljena«, i to tim veća što i budućnost njihova »od nje zavisi, a to je sloga jugoslavenska, sjedinjenje Jugoslavjanah u književnosti, sjedinjenje jugoslavenskih narječjah u jedno jedino književno jugoslavensko narječje.«⁵⁰⁸ U težnji da se sačuva individualnost slovenskog književnog jezika, suvremena kritika u Slovenaca, a i sâm historijski razvoj, takve koncepcije nastale pod utjecajem M. Majara potpuno su odbacili. Koruski su rodoljubi, međutim, nazivali one Slovence koji su se suprotstavljali takvim jezičnim koncepcijama — »specifische Krainer« i držali ih za svoje protivnike kao i »Hrvate i ostale Jugoslavjane«, koji »ne samo da se nisu k nama približavali«, već su se »takodjer od nas u jeziku odmicali«.

Slijedeći svoj vlastiti jezični i nacionalni razvoj, Hrvati su takve koncepcije još pred revoluciju 1848. napustili: oni su tada polazili od činjenice da postoje posebni jezici i posebne nacionalne svijesti u Južnih Slavena. Početkom 1847. »Danica« je pohvalno pisala da svakim danom raste sve veća privrženost »naše susjedne slovenske bratje« k njihovom »prirodjenom slovenskom jeziku«. Posebno je u njegovanju slovenskog jezika odala priznanje »Novicama« koje Bleiweis »izvèrstno i uprav u narodnom duhu uredjuje«,⁵⁰⁹ a B. Kuretić je također u »Danici« ustvrdio da slovenski jezik »ima izmedju svih jezika čitave Europe najsavèršeniu prosodiu«, te da mu hrvatski književni jezik mora »ustupiti u tom obziru pèrvenstvo«.⁵¹⁰

Nasuprot A. Tkalčeviću, koji je osudio Štúrov jezični »raskol« i suprotno ovome zagovarao »ilirski« jezik i književnost u Južnih Slavena,⁵¹¹ I. Kukuljević se pohvalno izrazio kako o razvoju slovenskog jezika i književnosti tako i u prilog slovačkoga književnog jezika.⁵¹² Stajalište pak Hrvata 1848. u pri-

⁵⁰⁶ Tj. koji su se u Slovenaca odlučno suprotstavili pokušaju stvaranja umjetnog jezika. Usp. Prijatelj, n. dj., 258—330.

⁵⁰⁷ *Slavenski Jug* 13, 16. siječnja 1850, 50.

⁵⁰⁸ Na i. mj. »Uzvišena misao ova nigdè nije našla toliko odaziva, nigdè nije toliko uvažena i cènjena, nigdè nije toliko putah proglašena i jasno dokazana, koliko ovdè, i niko se više za nju nije borio, nego mi korusko-slovenski domorodci. Tako evo neima ni jednog jedinog broja 'Vènca', kog spisuju èllovački klerici, u kojem se nebi o toj važnoj stvari govorilo. [. . .]«

⁵⁰⁹ *Danica* 3, 16. siječnja 1847, 10.

⁵¹⁰ Na i. mj. 2, 9. siječnja 1847, 7.

⁵¹¹ Na i. mj. 38, 18. rujna 1847, 150—151; Štúrov odgovor: na i. mj. 47, 20. studenog 1847, 186—188 i odgovor A. Tkalčevića: na i. mj. br. 51 i 52, 18. i 25. prosinca 1847, 202—207.

⁵¹² *Danica* 4, 23. siječnja 1847, 13—15; 9, 27. veljače 1847, 34—35.

log razvoju posebnog slovenskog i hrvatskog književnog jezika i osude svih pokušaja stvaranja umjetnog jezika — što je bilo negacija ilirskih koncepcija i unaprijed odgovor onim Slovincima koji su 1849. slijedili primjer M. Majara — dao je u ožujku 1848. M. Prica. Smatrao je da je jezična i književna individualizacija, kojim su putem »naša plemena južno-slavjanska pošla, razvijajući, i dižući se do k višem životu, — najbolji, najprilicniji i najspasonosniji, za južno-slavjanstvo.«⁵¹³ Doduše, Prica je, kao i Štúr, »slavjansku slogu« gradio na mesijanističkim koncepcijama o historijskom poslanstvu Slavena, ali je još prije izbijanja revolucije 1848, polazeći od posebnih nacionalnih svijesti u Južnih Slavena, odbio da »jugoslavjansku slogu« gradi na temelju integralnog i umjetnog jezika i književnosti. Prica se suprotstavio ideji A. Tkalčevića i uopće mišljenju o postojanju jedinstvenog književnog jezika i književnosti u Južnih Slavena, jer po njemu to nije »prava sloga« nego »samo jednoličje (uniforma), pod koju sve zbiti želite neobziruć se na štetu, koju bi tim nanieli životu slavenskom, raskidajući i lomeć mu svojevoljno organe i udove. Tim pa i pozivajući se na primier književne sloge u Niemacah, pokazujete, da po jednom kalupu mierite niemački i slavjanski narod, te da vam se slavjanstvo još nije objavilo kao savršeni u sebi organizam, u kom plemena slavjanska stoje i živu kao organi, udovi jednog duha, jedne misli slavjanske.«⁵¹⁴ Složivši se s mišljenjem da je »slavjanska sloga« jedinstvo »u težnji, načelih, smieru«, Prica je odlučno tvrdio da »književna sloga« nije kadra da stvori ravnopravno sjedinjenje jugoslavenskih naroda, jer »sloga bo jest uzajemno sljublivanje i naknadjivanje; da se čestice slože u organičnu cielinu, pa kako, molim vas, može biti 'slaganje' ondje, gdje se samo jedna, ali dvie čestice uzdižu, te hoće da budu 'cielina' a ostale sve odbijaju [...]«.⁵¹⁵

Prema tome, zaključio je Prica, kada se radi o Slavenima uopće i Južnim Slavenima napose, onda treba da svaki narod »progovori svojim prirodnim glasom«. Jer, »kako da se život rodi u naših plemenah, ako im nije prosto, u sviet stupiti u svojih osobnostih, sa svojima nariječjima, sa svojimi bojami, sa svojimi svojstvima [...] Što vi pod zametkom te sloge ilirske razumiete, to je baš sloga slavjanska kod južnih slavjanah, t.j. uzajemno sljublivanje i naknadjivanje plemenah južno-slavjanskih, a nije vaša 'sloga književna', jerbo zaista južno-slavjanstvo neide za tim, da bude u nas jedan jezik književni, i jedan pravopis, jer onda bi ili novi kakov jezik iz naših nariječjah trebalo skovati za nas sve, da nikome ne bude krivo, ili bi trebalo iz života iztisnuti bugarski i slovenski jezik; no jedno i drugo je neskladno, jerbo bi tim načinom sami sebe osakatili. — Naša je sloga ta ista, koja i kod drugih Slavjana: mi se jedan k drugome primičemo kao Slavjani, jedan drugome pomažemo, dajemo kao bratja slavenska: što Hèrvat osieća za Slovenca, to isto osieća za Čeha i Poljaka. Nije dakle« — zaključio je Prica — »naša težnja, da se potoci južno-slavjanski sliju u rieknu književnosti ilirske [...] nego da oživimo, i ojačamo u duhu ljubavi i sloge slavjanske.«⁵¹⁶ Zastupajući takvo načelno gledi-

⁵¹³ *Danica* 10, 4. ožujka 1848, 44.

⁵¹⁴ *Danica* 11, 11. ožujka 1848, 47.

⁵¹⁵ Na i. mj.

⁵¹⁶ *Danica* 12, 18. ožujka 1848, 52.

šte, Prica je dalje pozitivno ocijenio razvoj slovenskog jezika i književnosti, te u vezi s tim razvoj slovenske nacionalne svijesti.

Takvo načelno mišljenje o postojanju posebnih nacionalnih svijesti u Južnih Slavena odredilo je, kako smo vidjeli, sadržaj jugoslavenske ideje 1848—1849. u hrvatskih narodnjaka, a budući da su do kraja 1849. dosljedno zastupali politiku austroslavizma i federalizma, ostao je nepromijenjen i njezin opseg. Ali, iako su u jugoslavensku političku zajednicu uklopili Hrvate, Slovence i vojvođanske Srbe, ipak sve do kraja 1849. nisu označili kako su zamišljali ostvariti taj savez u državnopravnom pogledu. Jer, stupanje u savez s Vojvodinom u tom smislu nije predstavljalo poteškoće, ali jest sa Slovenijom. Zacijelo su smatrali da prekidanjem državne zajednice s Ugarskom i stupanjem u politički savez s Austrijom, te preuređenjem Monarhije na federativnom i jezično-nacionalnom principu, rješavaju taj problem sjedinjenja sa Slovencima. Zato su jedino u slučaju »pogodbe s Ugarskom« sredinom 1848, kada su zbog političkih prilika koje su im nametnule privremeno odstupanje od ideje o federalističkom preuređenju Monarhije na jezično-nacionalnom principu,⁵¹⁷ u određenju »bližnjeg saveza« svih »jugoslavjanskih pokrajina monarhije austrijske« — kako je određeno u saborskom članku XI — polazili od Hrvatske i Vojvodine, dok su slovenskim pokrajinama ostavili mogućnost pristupa, ali, naglasili su, s tim da taj odnos ne bi dirao u integritet »austrijskog državnog kompleksa«.⁵¹⁸

Uza svu diferencijaciju mišljenja, ideju o federativnom preuređenju Monarhije u hrvatskih narodnjaka je — kako smo zaključili — principjelno sažeo O. Ostrožinski u svojoj »Osnovi«; predodžbe pak o jugoslavenskoj političkoj zajednici nisu sadržajno do kraja 1849. bile ustaljene. Idejne promjene pogotovu su uočljive nakon oktroiranja ustava, koji je, uza sav odlučan otpor u Hrvata, Bansko vijeće pod pritiskom s mnogih strana 6. rujna 1849. ipak proglasilo. Bio je to kraj iluzija o stvaranju »bližnjeg saveza« Južnih Slavena u Monarhiji, dok je Hrvatima konačno pokazalo da im nedostaje političke snage i mogućnosti da ostvare ne samo taj širi već i minimalni program — ujedinjenje hrvatskih zemalja. Isto je bilo i u Slovenaca, ali, kako smo naglasili, s razlikom da je jugoslavenska ideja u Hrvata 1848—1849, zbog pokrajinskog partikularizma u Dalmaciji i neodlučnog odnosa hrvatskih narodnjaka prema pitanju pripadnosti Istre, imala značenje integracije hrvatskih zemalja.⁵¹⁹ Tako su se, dakle, hrvatska nacionalna politika i jugoslavenska ideja i dalje dijalektički prožimale u spletu historijskih događaja i uvjetujući se međusobno, položile temelj političkom razvoju hrvatskog naroda.

---

⁵¹⁷ Usp. Šidak, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, n. dj., 12.

⁵¹⁸ Pejaković, Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages . . . , n. dj., 116.

⁵¹⁹ I. Kukuljević se 9. kolovoza 1849. obratio pismom banu Jelačiću s riječima da ukoliko »naš narod« prihvati oktroirani ustav, onda se odrekao »one težnje za sjedinjenjem naših slavjanskih susjeda u Dalmaciji, Istri, Kranjskoj itd., koji su jedino zato hlepili za našim savezom, jer su njeku jakost i silu u nama vidili«. Nav. po Šidak, Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sackinskog, u knjizi: Studije . . . , n. dj., 249.

3. Lj. Gaj je, međutim, za razliku od drugih hrvatskih narodnjaka zastupao u mnogo čemu drugačiju jugoslavensku ideju. Doduše, Gaj je bio prvi među potpisnicima koji su u ime hrvatskih poslanika u Beču 5. travnja 1848. uputili Slovincima proglas u kojem se traži ujedinjenje Slovenaca u jedinstvenu nacionalnu i političku cjelinu i zatim ravnopravno sjedinjenje s Hrvatima.⁵²⁰ Ako bismo po tome sudili, Gaj je, potpisujući takav proglas u kojem se polazi od pojedinačnih nacionalnih svijesti i zahtjeva za ravnopravno sjedinjenje dviju politički i teritorijalno konstituiranih jugoslavenskih jedinica, otišao dalje od južnoslavenske ideje ilirizma.

Pod utjecajem burnih političkih događaja Gaj je na početku revolucije zastupao misao o političkoj i državnoj nezavisnosti Južnih Slavena. Iako je potkraj ožujka 1848. pisao nadvojvodi Ivanu u Graz da postupa prema dobivenim uputama,⁵²¹ Gaj je još za vrijeme boravka hrvatske deputacije u Beču izrazio širu južnoslavensku orijentaciju. Prema svjedočanstvu A. T. Brlića, koje je 12. travnja izrazio u pismu I. Filipoviću, Gaj je u Beču »rečju i mišlju« razvio »veliku energiju« i »ako sretno za rukom podje ovo naše političko preporodjanje i ustanovljenje Velike Ilirije, to njem zafalit imamo«.⁵²²

Kada su u svibnju 1848. revolucionarni događaji zaprijetili opstanku Monarhije, Gaj je potkraj tog mjeseca poslao ministru unutrašnjih poslova Iliji Garašaninu u Srbiju povjerljive ljude i nastojao ga uvjeriti da mu je, kao i banu Jelačiću, cilj da se ujedine svi Južni Slaveni u »jedno carstvo« sa »sredotočjem« u Srbiji.⁵²³ Ali su isto tako burni događaji u Beču i u drugih izazvali različita uvjerenja, pa su, kao i Gaj, pomišljali na širu južnoslavensku zajednicu. Tako je B. Šulek pisao 15. svibnja da će se Hrvati, ukoliko dođe do proglašenja republike i raspada Monarhije, od Ugarske »sasvim emancipirati i Bosna će biti za kratko vreme naša. Tako dakle izpunit će nam se pod slavnim Jelačićem najsmielie želje.«⁵²⁴ Ali, iako je Gaj kao »popječitelj izvanjskih dielah« tada odlučno utjecao na hrvatsku politiku, društvene i ekonomske prilike nisu dopuštale drugo, pa je i on sâm javno vodio onakvu političku djelatnost koja je bila za Južne Slavena u Monarhiji jedino moguća, a to je politika austroslavizma.⁵²⁵ Gaju je međutim uskoro, pošto je izgubio politički utjecaj zbog afere s bivšim srpskim knezom M. Obrenovićem, bilo onemogućeno da utječe na hrvatsku politiku. Početkom lipnja 1848. je, prije svoga konačnog političkog pada, u saborskom vijećanju pokrenuo pitanje o određenju odnosa između »sèrbstva i hèrvatstva«,⁵²⁶ ali se upravo tada izjasnio za

⁵²⁰ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 35, 15. travnja 1848, 137; faksimil na njemačkom jeziku: Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, n. dj., 778—779.

⁵²¹ Šidak, *Hrvatsko pitanje u Habsburškoj monarhiji*, u knjizi: *Studije ...*, n. dj., 19.

⁵²² Iz korespondencije A. T. Brlića, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, knj. 16, Zagreb 1948, 92.

⁵²³ G. Jakšić, *Prepiska Ilije Garašanina I, 1839—1849, Građa II SAN*, Beograd 1950, 165.

⁵²⁴ Đ. Šurmin, *Uz Gajevu stogodišnjicu, Zvono III*, Zagreb 1909, 396.

⁵²⁵ Usp. Šidak, *Jugoslavenska ideja u hrvatskoj politici do I svjetskog rata*, u knjizi: *Studije ...*, n. dj., 70.

⁵²⁶ *Novine dalm. hèrv. slavonske* 58, 8. lipnja 1848.

federalističko preuređenje Monarhije,⁵²⁷ a time, zacijelo, i za sjedinjenje Južnih Slavena u njenom okviru, kako je to zaključio Hrvatski sabor.

Međutim, Lj. Gaj se nije odrekao svoje južnoslavenske ideje. Pokazao je to u početku drugog polugodišta 1849. godine. U uvodnom članku, koji je objavio u svojim novinama, Gaj je odlučno napustio ideju o sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji koju su zastupali hrvatski narodnjaci, a koju su oni temeljili na principu federalizma i načelima o prirodnom i narodnom pravu. Gaj se otvoreno suprotstavio »načelima zapada«, koja po njemu »nisu shodna za naš narod, koji i po naravi i po dogodovštini, i po običajih teži više istoku nego zapadu«. Na »istoku« je, nastavlja on, »patrijarhalna vlada«, ali ona nije protivna slobodi jer ju je od »starine gojio«, a njezin narod nije prekoračio granice umjerenosti, pa je to njegovo »preimućstvo nad razuzdanim zapadom«. Autor tog članka odbacio je ideju o jugoslavenskoj političkoj i državnoj zajednici, smatrajući da se ona ne može ostvariti u dogledno vrijeme, pa je, nasuprot tome, zagovarao južnoslavensku nacionalnu ideju: »Naš ilirski, ili po novom čefu govoreći, jugoslavenski narod, još je razkomadan ne samo u državnom i društvenom već i u duhovnom smislu, sam se još ne priznaje za jedno tijelo, ne priznaje još nijednog ukupnog imena, neima ukupne književnosti, ne zna još razlučiti jezika od narječja, naroda od vierozakona, mrzi se među sobom, sasvim nedostatno obdjelova svoja polja, od veće česti jedva umie praviti ono, što mu je najnužnije.« Obračunavši se s idejom o jugoslavenskoj političkoj zajednici Južnih Slavena u Monarhiji, Gaj se ponovo vratio ilirskim predodžbama o jedinstvenom jeziku i književnosti i jedinstvenom »ilirskom« imenu za sve Južne Slavene. Jedino tako, zaključio je, moći će se ostvariti narodna sloboda, a »sloboda jest narodna izobraženost, narodna punolietnost«.⁵²⁸

Isto je, u osnovi, gledište o južnoslavenskoj nacionalnoj ideji zastupao članak »Razlaganje o sadašnjosti i budućnosti Slavjanah. Pokret sèrbski i hèrvatski u posljedici na Slavjanstvo«, a napisao ga je Lj. Gaj ili netko blizak njegovu shvaćanju. Objavljen je u Gajevim novinama od 4. do 13. rujna 1849. godine. Najveći uspjeh pokreta 1848. vidio je autor u činjenici »što smo kao narod u političkom svijetu dali se spoznati«. No smatrao je da u prilikama poslije oktroyiranja ustava težište djelatnosti treba položiti najprije na kulturno ujedinjenje Južnih Slavena, koji bi se tek u budućnosti ujedinili u političkom pogledu. Prihvativši princip evolucije, odbacio je svaku revoluciju, a svoje je predodžbe o južnoslavenstvu gradio na mesijanističkim idejama o historijskom poslanstvu Slavena koji svijetu treba da donesu narodne slobode. Zato je u centralizmu, koji je uvela austrijska vlada, nalazio ideološko opravdanje, jer on treba da spriječi nagli i uvede postepeni razvoj u tijeku ujedinjenja Južnih Slavena.⁵²⁹ Ali, da bi se to postiglo, potrebno je vratiti se

⁵²⁷ Usp. i Šidak, Jugoslavenska ideja u Ilirskom pokretu, u knjizi: Studije..., n. dj., 123.

⁵²⁸ *Narodne novine* 79, 2. srpnja 1849, 313—314. Gaj nije potpisao taj uvodni članak, ali on nesumnjivo potječe od njega, na što upućuju osim analize stila i polemički članci u *Slavenskom Jugu* — br. 76, 78, 80, 84 i dr. — kojih je oštrica uperena u Gaja.

⁵²⁹ *Narodne novine* 132, 4. rujna 1849, 461.

»k pèrvobitnosti«, a to znači ponovo prihvatiti ilirsku koncepciju o ujedinjenju svih Južnih Slavena; isto tako »od strane južnih Slavjanah vidi se namjera služeća k obštoj uzajamnosti«, a »nju treba da potpomogne ona slavjanska sila, koja na svojoj zastavi nosi — 'mir i poredak', i kojoj u glavnom interesu ova uzajamnost stoji«; zato, »još jedan ozbiljni korak s jugoistočne strane, i ciel će u svom prostranstvu jugoslavjanstva kad se pokaže biti obšta«. U evropskim revolucionarnim gibanjima, u pokretima Nijemaca, Talijana i Mađara, vidio je autor poglavitu opasnost koja prijete južnoslavenskom pokretu, pa je u njegovu obranu od vanjskih neprijatelja položio nađe u Rusiju: »Ovo je dužna Rusia učiniti po interesu, dužna je po opredieljenju i svome pozivanju u dielu Slavjanstva; dužna je smatrajući na budući svoj mir, i tvrdo blagostanje. Život daklem nama nosi siever, a ne lance i okove; uništenje nosi pretieranih demokracičnih idealah, koje nami uzevši u obzir različne naše okolnosti u smieri narodnostih, više bi kvara donielo nego koristi [...]«⁵³⁰ Ali je odmjeravajući političke i ekonomske snage savjetovao da se treba »dèržati više zakonitosti, nego stramputice«, izražavajući ipak nadu da će u budućnosti biti ostvareno ujedinjenje svih Južnih Slavena.⁵³¹ Zato je pozivajući na djelatnost u tom cilju, savjetovao da se sve radi u granicama ustava i odbio sve radikalne mjere: »Pokret proizveden na jugu odieven je čistom odiećom Jugoslavjanah. Pogrešno bi po tome bilo izopačiti osnov u svetinji narodnoj. Nas ne vode visoke one ideje: demokrata, socijalista i komunistah.«⁵³²

Dakle, stanovite ideološke razlike u mišljenju o sjedinjenju Južnih Slavena koje su otprije postojale, poslije oktroidanja ustava postepeno su do kraja 1849. postajale sve uočljivije. Dok je krug narodnjaka oko novina »Slavenski Jug« i »Südslawische Zeitung« do kraja 1849. stajao na političkim načelima austroslavizma i federalizma, pa, prema tome zastupao misao o federativnom preuređenju Monarhije i političkom sjedinjenju Južnih Slavena u jednu od federalnih jedinica, dotle je krug okupljen oko Gajevih novina, koji nije zastupao jedinstveno gledište, prihvatio naprotiv južnoslavensku nacionalnu ideju.

Polazeći od ideološkog gledišta koje je zastupao krug oko Gajevih »Narodnih novina«, anonimni je autor sredinom listopada 1849. u članku »Hervatska, Slavonia, Dalmacia i vojvodstvo Sèrbia« pisao da je misao o »samostalnosti Jugoslavjanstva« prije svega samo dio opće »ideje slavjanske«. Ali je s obzirom na ujedinjenje svih Južnih Slavena postavio kao bliži i neposredniji zadatak — političku djelatnost u okviru Monarhije, i kao daljnji — postepeno kulturno zbližavanje s ostalim Južnim Slavenima. Gajio je još uvijek iluzije da političke okolnosti u Monarhiji dopuštaju da se, s obzirom na stvaranje »postepene jugoslavjanske samostalnosti«, Hrvati i vojvođanski Srbi uže povežu u političkom i kulturnom pogledu: »[...] neizbježno je tvrdo spojenje i od najveće potrebe, jedna centralizacija, jedan sabor, jedno upraviteljstvo u književnom vidu neobhodno je nužno, a ovo sve da jedan za-

⁵³⁰ Na i. mj. 135, 7. rujna 1849, 469.

⁵³¹ Na i. mj. 137, 11. rujna 1849, 475.

⁵³² Na i. mj. 139, 13. rujna 1849, 481.

jednički ustav čvrsto ogradi i utvèrdi u uzajamnom odnošenju [...]»⁵³³ Taj uži politički savez treba da posluži kao primjer ostalim Južnim Slavenima, koji preko jedinstvenog jezika, književnosti i »slavjanske crkve« treba da se postepeno približe »onoj velikoj i glavnoj ideji Jugoslavjanstva«. Naravno, Slovincima je ostavljena mogućnost da pristupe tom savezu, ali po cijenu vlastitog jezika i književnosti, pa i nacionalne individualnosti.

Pa iako je historijski razvoj već tada odbacio takve koncepcije, kao i onu koju je zagovarao M. Majar, krug okupljen oko Gajevih novina sve do kraja 1849. zastupao je mišljenje o južnoslavenskoj nacionalnoj ideji. U tijeku stvaranja jedinstvene južnoslavenske književnosti, razvijala bi se po njihovu shvaćanju postepeno i južnoslavenska nacionalna svijest i svijest o političkom savezu »jednorodne bratje«. Međutim, dok je ilirski pokret zastupao misao o postojanju četiriju glavnih jezika — ruskog, poljskog, češkog i ilirskog — anonimni je autor u Gajevim novinama »slavjansku« književnost podijelio na »rusku, poljsku, češko-slavensku i sèrbsko-hèrvatsku«. Prema tome, »sèrbsko-hèrvatska« književnost s jedinstvenim jezikom treba da razvije i jedinstvenu južnoslavensku nacionalnu svijest: »Elementi, južno Slavjanstvo obražavajući, izključivo spadaju na jednu granu plemena slavjanskog; po ovome i literatura njihova, svezom jedne narodnosti skopčana, u duhu k jednom savèršenstvu ide, s kojom (narodnosti) uzajemno poznati, dopunjavajući na nieki način političkim bićem njima zgradjeno razciepljenje, skopčavaju idealno prirodni svoj savez jednoplemstva. Duhu ovom shodno, imaju se česti, cielost južnog Slavjanstva sačinjavajuće, historično u jedno stopiti, i tako novoj poviestnici početak dati, koja će kadra biti viekove preživiti.«⁵³⁴ Smatrali su i dalje da se ideja »o sajuženju južnih Slavjana« zbog političkih okolnosti ne može odmah oživotvoriti — dovoljno je, mislili su, da ona u »narodu idealno živi« i da »s pobudjenjem na budućnost opominje« i tako »Jugoslavjanima ukupno put pokazuje, i njih u jedno tielo zove«. Ali su i dalje pod utjecajem panslavističkih raspoloženja tražili oslon u moćnoj Rusiji, odbacivši misao da im od »sievernog kolosa« prijete bilo kakva opasnost.⁵³⁵ Razvijajući dosljedno svoju južnoslavensku nacionalnu ideju, taj je krug smatrao da »jugoslavjansko« ime treba da ubuduće ukine sve narodne, vjerske, kulturne i političke posebnosti u Južnih Slavena.⁵³⁶

4. Nasuprot tome, u Hrvata je još uvijek postojala iluzija o političkom sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji. Dana 13. listopada 1849. imali su »vojvodski i hèrvatski povierenici zajedničku konferenciju« kojoj je predsjedavao ban Jelačić. Na prvoj su sjednici raspravljali o pitanju »koje treba da budu granice vojvodstva i kako se ima razumjeti onaj politički savez vojvodstva sa Hèrvatskom« koji su zahtjevi izraženi na majskoj skupštini u Sr. Karlovcima i u Hrvatskom saboru u lipnju 1848. godine. Smatrali su da bi »Hèrvatska, vojvodstvo i Dalmacia« imali jednog namjesnika i jedan »saviet namiestn.čtva«, ali svaka za sebe »posebno domaće praviteljstvo«. Sve tri oblasti

⁵³³ Na i. mj. 167, 16. listopada 1849, 555.

⁵³⁴ Na i. mj. 190, 13. studenog 1849, 621—622.

⁵³⁵ Na i. mj.

⁵³⁶ Na i. mj. 218, 17. prosinca 1849, 695.

sačinjavale bi »samo jednu krunovinu«. ⁵³⁷ Slovincima se ostavlja slobodan pristup tom savezu. U vezi s time, nepoznati dopisnik iz Trsta je pisao da bi za Hrvate »probitačno bilo, kad bi se i Slovenci pridružili sa ostalom bratjom«. Naravno, on govori o slobodnom i ravnopravnom sjedinjenju i smatra da »bi dobro bilo, kad bi se i naša bratja Slovenci sami svoje volje izrekli i potražili sdruženje sa Hèrvatskom i vojvodinom. Sad je za to dobra prilika i još je na vrieme, da se što izposluje, koje nam za u napried mnogo može valjati. Koliko smo mi ovdie s njima poznati, i sva je prilika, da se oni nebi možeбити ni malo uztezali, već radostno s bratjom se složili.« ⁵³⁸ Bile su to, dakako, iluzije o političkom i državnom sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji, koje je ne samo politika koju je širila austrijska vlada svojim centralizmom i germanizmom onemogućila, već je ta misao imala protivnika i u Hrvata. ⁵³⁹

5. Sadržajne razlike u jugoslavenskoj ideji, koje su u Hrvata potkraj 1849. postajale sve izrazitije, postojale su isto tako i u Slovenaca. List »Slovenija« je tijekom čitave godine 1849. pisao o slovenskom narodnom programu kao i o jugoslavenskoj zajednici, ali je jugoslavenska ideja, kako smo vidjeli, izražena u obliku jezične i književne integracije. Nešto drukčije gledište zastupala je slovenska studentska omladina u Beču. Poticaj za to dale su »Narodne novine« u kojima je Lj. Gaj potkraj kolovoza 1849. objavio vijest da ministar L. Thun radi na »jednom planu« prema kojem će se »za jugoslavjanske dèržave utemeljiti« u Zagrebu sveučilište. Ono bi se prema toj vijesti »razprostiralo« na Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju i na slovenske pokrajine, a jezik predavanja bi bio »ilirski«. ⁵⁴⁰ Gaj je ocijenio da je ta vijest za »Jugoslavjane veoma radostna novost« i u realizaciju zamisli ministra Thuna nije sumnjao, pa je izjavio da ukoliko Hrvati ne budu imali dovoljno nastavničkog kadra, da će ga »isposuditi« od Slovenaca.

Bio je to još jedan poticaj u nekih Slovenaca da su, polazeći od jugoslavenske ideje u obliku književne integracije, kulturno povezivanje Južnih Slavena u Monarhiji uzimali kao sredstvo i prvi korak k političkom sjedinjenju. Tako je A. Einspieler još 21. rujna 1849. zaključio da »vseučelišče v Zagrebu, v središču jugoslavjanov, vseučelišče ilirsko je perva stopnja k zjedinjenju, k sreči in slavi svih jugoslavjanov«. ⁵⁴¹ Ostvarenje načela o ravnopravnosti svih naroda u Monarhiji, u uvjetima poslije oktroyiranja ustava, vidi Einspieler poglavito u javnoj upotrebi narodnog jezika i u slobodnom kulturnom razvoju. Takav slobodni razvoj slovenskog naroda vidio je on samo u njegovu sjedinjenju s Hrvatima i vojvodanskim Srbima.

Isto je gledište zastupao i mladi slovenski pjesnik i student na bečkom sveučilištu F. Jeriša u svom dopisu objavljenom 16. studenog 1849. u »Sloveniji«. Njegovo je mišljenje izraz raspoloženja mlade slovenske inteligencije u Beču. ⁵⁴² Na vijest da će se u Zagrebu osnovati »jugoslavensko« sveučilište

⁵³⁷ Na i. mj. 177, 27. listopada 1849, 583.

⁵³⁸ Na i. mj. 178, 29. listopada 1849, 585; dopis je datiran 24. istog mjeseca.

⁵³⁹ Usp. *Narodne novine* 184, 6. studenog 1849, 605—607.

⁵⁴⁰ *Narodne novine* 127, 29. kolovoza 1849, 449.

⁵⁴¹ *Slovenija* 76, 21. rujna 1849, 301.

⁵⁴² Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, n. dj., 301—

i u povodu izjave Lj. Gaja i D. Demetra da će u njegovo konstituiranje i rad biti uključeni Slovenci, F. Jeriša je upozoravao »slovenske mlade doktore« da im se time otvara put koji ih »vodi k slavnoj budućnosti« — k jugoslavenskoj zajednici, pa je slovenskim »domorodcima« preporučio da se prime učenja »celo močjo ilirskoga jezika«. Jer, »ilirski jezik je vez« — zaključio je Jeriša pod utjecajem koncepcije M. Majara — »ki bratovske narode Serbljev, Slavoncev, Hervatov, Dalmatinov i Slovencev še ožje skupaj veže«. ⁵⁴³ Bio je to izraz jugoslavenske orijentacije u mlade slovenske sveučilišne omladine, koja je, u nedostatku organiziranog narodnog i političkog pokreta, bila spremna da žrtvuje vlastiti jezik u cilju državnopravnog sjedinjenja Južnih Slavena u Monarhiji. Jeriša je pretpostavljao da je »možda već izrečeno« da Hrvatska sa srpskom Vojvodinom bude jedno jedino političko tijelo pod jednim jedinim vrhovnim poglavarom, a to je »velik korak k obćem zjedinenju jugoslavenskih narodov«. Pri tom je slovenska studentska omladina, koju je Jeriša zastupao, izrazila želju da se Slovenci sjedine u politički i državnopravni savez s Hrvatima i vojvođanskim Srbima »pod jednim jedinim poglavarom«. ⁵⁴⁴

Pa ipak, poblize neodređena jugoslavenska nacionalna ideja bila je u njih samo dio romantičarske panslavističke koncepcije. Smatrali su da bi Slovenci svoju narodnu individualnost mogli spasiti pred sve jaćom germanizacijom jedino ako stupe u jugoslavenski savez, a to je samo prvi korak k slavenskom ujedinjenju s Rusijom na ćelu. ⁵⁴⁵

Prema tome, u Slovenaca je pred kraj 1849. potpuno napuštena ideja o jugoslavenskoj političkoj zajednici, a ta je koncepcija 1848. bila samo dio nacionalnog i političkog programa »Zedinjene Slovenije«. Jugoslavenska ideja je samo tada bila, kao i u hrvatskih narodnjaka, nadnacionalna kategorija. Nasuprot tome, Slovenci su 1849, kao i krug oko Gajevih novina u drugoj polovini iste godine, prihvatili jugoslavensku i južnoslavensku nacionalnu ideju. Ipak, sažimajući izneseno možemo zaključiti da je njihova jugoslavenska ideja posve neodređenog sadržaja i opsega. Takva dezorijentacija u jugoslavenskoj ideji odraz je sve izraženijeg centralizma i germanizacije i, kao njihovih posljedica, nacionalne i političke neizvjesnosti i neorijentiranosti.

6. Nasuprot toj neorijentiranosti u pogledu jugoslavenske ideje u Slovenaca i kruga oko Gajevih »Narodnih novina«, što je bio znak unutrašnje nepovezanosti i ideološke slabosti, hrvatski narodnjaci okupljeni oko svog lista »Slavenski Jug« dosljedno su do kraja 1849. zastupali ideju o federaciji Monarhije i misao o jugoslavenskoj političkoj zajednici. Smatrali su da u tadašnjim burnim političkim zbivanjima, za Slavene uopće a Južne Slavene u Monarhiji napose nema »drugoga spasa do obstojanstva jedne jake slobodne — foederativne — Austrie. Ovo je s rěd stvo.« ⁵⁴⁶ Time su se posve složili s gledišćem koje je zastupao F. Palacký. Prema mišljenju

⁵⁴³ U opširnem citatu tog dopisa, Prijatelj, na i. mj., 302 izostavio je tu rećenicu.

⁵⁴⁴ *Slovenija* 92, 16. studenog 1849, 367; *Slovenske Novine* 47, 24. studenog 1849, 190—191; ćlanak je bez komentara prenio *Slavenski Jug* 197, 22. studenog 1849, 481.

⁵⁴⁵ Prijatelj, Slovenska kulturnopolitićna in slovstvena zgodovina, n. dj., 303.

⁵⁴⁶ *Slavenski Jug* 156, 4. listopada 1849, 313.

hrvatskih narodnjaka, politika austroslavizma i princip federalizma u Južnih Slavena samo je političko sredstvo pomoću kojeg bi ostvarili jugoslavensku državnu zajednicu u kojoj bi sačuvali nacionalne individualnosti: »Mi kao jugoslavenski narod⁵⁴⁷ imamo jednu jedinu istu obćenitu cilj. Mi svi hoćemo da podignemo i uzvisimo našu narodnu slobodu, i po ovoj posredno da oživimo veliku ideu Slavjanstva.⁵⁴⁸ Mi svi želimo biti svoji. To je nutarnje uvjerenje i osvjedočenje svih nas. To je krjepka volja naša. To je narodna cilj naša.«⁵⁴⁹ Razvijajući svoju misao o tome, smatrali su da prirodni položaj Južnih Slavena »na jugu Europe« određuje njima »veliku budućnost«, pa su, usklađujući ideju o jugoslavenskoj političkoj zajednici s budućom politikom austrijske vlade, smatrali da bi upravo jaka i čvrsto povezana jugoslavenska federalna jedinica bila oslonac Austriji u njezinoj vanjskoj politici prema Istoku: »Slobodno jugoslavjanstvo je najmoćnije sredstvo Austrije za upliv njezin u tursko-europejskih pokrajinah, najčvrstiji zid prema sjevernom uplivu i bedem prema razorivajućem teženju magjarsko-italijansko-njemačkom.«⁵⁵⁰

Isto načelno gledište zastupao je i I. I. Tkalac u listu »Südslawische Zeitung«. Polazeći od mišljenja da je slavenstvo a posebno južnoslavenstvo ona snaga koja Austriju održava,⁵⁵¹ zaključio je, kao i »Slavenski Jug«, da samo »jako i slobodno južno slavenstvo« može biti Austriji oslonac u sadašnjosti i budućnosti, pa je zbog toga u njezinu interesu da ujedini sve Južne Slavene.⁵⁵²

Prema tome, u širu političku koncepciju austroslavizma i federalizma, hrvatski su narodnjaci logično i skladno uklopili nacionalnu politiku i jugoslavensku ideju. U skladu s načelom o prirodnom i narodnom pravu, odlučno su do kraja 1849. zastupali misao da se »slobodni i jaki« jugoslavenski savez može konstituirati samo tako ako ta politička i državna zajednica može osigurati slobodni razvoj posebnih nacionalnosti u Južnih Slavena. Uza sva loša iskustva, zalag takvom sjedinjenju jugoslavenskih naroda još uvijek su nalazili u zaključcima Hrvatskog sabora od lipnja 1848, »koji su po želji celog naroda obziruć se na prave potrebe naroda sačinjeni«.⁵⁵³ Nasuprot tome, po anonimnom autoru pod znakom M. oktroirani ustav guši prirodno i narodno pravo pa su zato Hrvati, oslanjajući se uz to i na svoja »municipalna prava«, »neprijatelji svakog oktroiranja« i ne priznaju »da právo zakone kroititi, pripada ikome bez naroda«. Budući da oktroirani ustav nije crpljen iz »narodnog života« i narod u »zakonotvorstvu nije bio zastupan«, M. je predlagao saziv hrvatskog sabora koji treba da riješi pitanje sjedinjenja Hrvata, Slovenaca i vojvođanskih Srba u političku i državnu zajednicu. Jer je, po njemu, »želja svakog iskrenog rodoljuba, da se Jugoslaveni carevine austrij-

⁵⁴⁷ Naravno, u političkom i državnom ali ne i nacionalnom pogledu.

⁵⁴⁸ Ta je misao utjecaj Herderove i Kollárove mesijanističke ideje o historijskom poslanstvu Slavena, koja se misao nalazi u svim oblicima jugoslavenske ideje.

⁵⁴⁹ *Slavenski Jug* 156, 4. listopada 1849, 313.

⁵⁵⁰ Na i. mj. 194, 19. studenog 1849, 467.

⁵⁵¹ Ost und West . . . , n. dj., 69.

⁵⁵² Na i. mj., 70—72; usp. Šidak, Hrvatsko pitanje u Habsburškoj monarhiji, n. dj., 21.

⁵⁵³ *Slavenski Jug* 194, 19. studenog 1849, 467.

ske u zakonotvorstvu sjedine; da se jednome narodu jednaki zakoni, jednaka práva osiguraju; da se jedan narod jednako razvija; da se narod po hudoj srčci tako razdvojen i raztergan jednakostju političkog razvitka približi i sjedini. To mora biti težnja svakog Jugoslavena. Ta svërha je vodila naš sabor, koji je zaista bio narodni, kad je uvète sjedinjenja s Austriom načinio [...]»⁵⁵⁴

Polazeći od istog načelnog gledišta, Avelin Čepulić je u dopisu iz Hrelin-grada u »Slavenskom Jugu« potkraj 1849. ustvrdio »da Austrija slobodna i ustavna biti nemože, ako nebude foederativna«. Ali, ocjenjujuć. Schwarzenberg-Bachovu politiku, konstatirao je da su joj naprotiv »cëlukupnost i foederacia dva činom posve protuslovna pojma«. To po njemu proizlazi iz politike »austrijsko-němačkih« političara koji imaju svoj »daleki i bližnji« cilj i »svoja sredstva«: daleki njihov cilj jest »Grossdeutschland«, bliži »ein deutsches Oesterreich«, a sredstva austrijski narodi. Nasuprot tome, zaključuje Čepulić, »nama Jugoslavjanom daleki cilj jest slavjanstvo; bližnji cilj jest narodna sloboda naša; a sredstva jest foederativna Austrija«. Takvo shvaćanje temeljeno je na načelu o prirodnom i narodnom pravu, koje je uz jezično-nacionalni princip bitno odredilo značenje i sadržaj ideje o jugoslavenskoj političkoj zajednici. Samo je takvo načelno političko gledište moglo ispravno riješiti nacionalna pitanja i ostvariti jugoslavensku ideju. Naravno, u tome je posebnost u Južnih Slavena. A to je točno ocijenio »Slavenski Jug« komentirajući oktroiranje ustava: »Žalostno je ipak da se mi Slaveni boriti moramo za narodna prava, dočim se drugi bore za politička«, zaključivši da tek onda kada se Južni Slaveni oslobode vanjske opasnosti i postignu »ravnopravnost svih narodnostih«, tada će i njima »niknuti prava sloboda«.⁵⁵⁵

Uza svu pak proturječnost između politike centralizacije i federalizma, Čepulić drži da se jedna i druga slažu u jednom a to je — opstanak Austrije, s razlikom da austrijska vlada hoće imati »ein einiges t.j. centralizirtes deutsches Oesterreich«, a Slaveni »žele jednu foederativnu Austriju«. Zato je odlučno zastupao misao »da se foederacia s cëlukupnostju dobro složiti može« s uvjerenjem, koje je dosljedno zastupao Palacký, da Austrija »samo polag foederacie obstati može«. Na temelju, dakle, principa federalizma podijelio je Monarhiju prema jezično-nacionalnom načelu u osam »krunovina«. Pojedine međusobno nezavisne »krunovine« zadržale bi samostalnost u svim poslovima osim »pěneznih, ratnih i izvanjskih poslova«, koji bi se predali »centralnoj vladi«. Jugoslavenska »krunovina« sastojala bi se od ovih zemalja: »Hèrvatske, Slavonie; Dalmacie, Sèrbske vojvodine, zatim južne Štajerske, Koruške Kranjske, Gorice, Tërsta, Istrie i Kvarnerskih otoka«. Poblize o toj jugoslavenskoj političkoj zajednici nije govorio, ali je mislio da bi time, naravno u državnom pravnom pogledu, prestale »tolike narodnosti osobito kod nas Jugoslavjanah«.⁵⁵⁶

Bile su to 1849. posljednje iluzije o jugoslavenskom savezu. Apsolutizam je, praćen nemilosrdnom germanizacijom, uskoro postepeno otklonio sve teko-

⁵⁵⁴ Na i. mj. 176, 27. listopada 1849, 397—398.

⁵⁵⁵ Na i. mj. 37, 27. ožujka 1849, 145.

⁵⁵⁶ Na i. mj. 215, 14. prosinca 1849, 551.

vine revolucije. Time su politika austroslavizma i ideja o jugoslavenskoj političkoj zajednici pretrpjele potpun neuspjeh. Hrvatski i slovenski narodnjaci povukli su se iz političkog života i posvetili književnoj djelatnosti. Ali misao o »bližnjem savezu« Hrvata i Slovenaca nisu napustili, i ona će, u sklopu jugoslavenske ideje nakon jednog desetljeća, ponovo biti sastavni dio nacionalne politike, ali tada u drukčijim okolnostima.

* * *

Analizirajući političku djelatnost 1849, I. Kukuljević je zaključio da su Hrvati umjesto »unapređenja narodnosti i slobode« upravo te godine izgubili i ono slobode što su do tada imali: »temelj starih slobodnih naših institucija«, dok je centralizacija konačno ugušila »načelo ravnopravnosti« na kojem su Hrvati 1848. temeljili svoju politiku. Određujući zadaću onima »koji treba da dadu opet pravac narodu svome da se neupropasti posve«, Kukuljević je zaključio: »Prije svega treba da se o politici manje više i filosofira, pa da se radi neumorno na književnom polju, i da se zajedno rasprostire, što više moguće, čista slavjanska i za Austriju jedino spasonosna ideja foederacije.«⁵⁵⁷ Prema tome, sažimajući politička gledišta hrvatskih narodnjaka, Kukuljević je odlučno do kraja 1849. zastupao politiku austroslavizma i federalizma, te, naravno, u vezi s tim ideju o jugoslavenskoj političkoj zajednici kao jednoj od federalnih jedinica.

U Slovenaca je, isto kao u Hrvata I. Kukuljević, o nacionalnoj politici i jugoslavenskoj orijentaciji na kraju govorio M. Majar. On je još sredinom 1850. mislio da Slovenci moraju, umjesto lista »Slovenija« koji je prestao izlaziti, pokrenuti političke »jugoslavenske novine«, koje bi se po Sloveniji još više širile i čitale. Na taj način, mislio je Majar, »domorodne misli bi se iz Slovenije, iz trojedne kraljevine in iz vojvodine serbske bolje izjednačile, ubrale, složile in sjedinile; Vsi Jugoslaveni bi se s to stopinjo u književnom jeziku sjedinili ipso facto; itd. itd. Slovenci bi stali u jugoslavenskih Novinah tvrdejniji, kakor u Novinah Slovenija, ker bi se naslonili na vse ostale Jugoslavene, in tudi za Horvate bi naš pristop k njim bil koristen.«⁵⁵⁸ Taj je prijedlog namjeravao uputiti narodnjacima u Štajerskoj, Primorju i Zagrebu.

Iako se ta zamisao u novim političkim prilikama nije mogla ostvariti, ipak valja istaći da je taj prijedlog jedini te vrste u Slovenaca, jer, kako smo pokazali, godine 1848—1849. među ta dva naroda nije bilo dogovora o osnovnim nacionalnim i političkim pitanjima i u vezi s tim idejom o jugoslavenskom političkom savezu. Međutim, prijedlog M. Majara i dalje je bio u skladu s njegovom koncepcijom o jezičnom i književnom ujedinjenju Južnih Slavena, iako su u Beču već 28. ožujka 1850. V. S. Karadžić, Đ. Daničić, F. Miklošič te I. Mažuranić, D. Demeter, I. Kukuljević, V. Pacel i S. Pejaković potpisali »Književni dogovor« u kojem su u prvoj točki zaključili da ne valja miješajući razna narječja stvoriti novo koje u narodu ne postoji.

---

⁵⁵⁷ *Slavenski Jug* 1, 2. siječnja 1850, 1—2.

⁵⁵⁸ Ilešič, Korespondenca dr. Jos. Muršca, n. dj., sv. VII, 47—48.

Pod udarcima centralizacije, Majar je napustio mišljenje o pokretanju političkih novina. Potkraj 1851. smatrao je da bi Slovenci »potrebovali list literaturni, kakoršen je bila nekđajna Danica ilirska u Zagrebu«. Taj bi se list tiskao »po ilirsko s pismeni latinskimi — potle po malo tudi s cirilskimi smšesoma — zadnič bi se začeli jemati tudi sastavci iz českoga, poljskoga in ruskoga [...]«. Prema tome, bila je to još uvijek romantičarska sveslavenska koncepcija u kojoj je jugoslavenska ideja bila samo njezin sastavni dio. »Danes pišem« — zaključuje Majar — »zavoljo tega tudi u Zagreb. S politiko sadej nič ni začeti — samo pozorovati moramo kaj se godi — i skerbno se literarnega dela poprijeti. To je sadaj naša politika.«⁵⁵⁹

Jugoslavenska ideja je, dakle, u Hrvata i u Slovenaca potkraj 1849. sadržajno heterogena i ideološki diferencirana. Nauka i literatura su u tih dvaju naroda za vrijeme Bachova apsolutizma postale jedino sredstvo nacionalnog i političkog izražavanja, pa, prema tome, u njima valja tražiti posebne oblike i dalji razvoj jugoslavenske ideje.

ZAKLJUČAK

Polazeći u svom proučavanju jugoslavenske ideologije poglavito od hrvatsko-srpskih političkih odnosa, hrvatski su historičari zanemarili hrvatsko-slovenske političke odnose u 19. stoljeću. Na drugoj strani, slovenski historičari — i to poglavito književni — u svom istraživanju jugoslavenske ideologije u Slovenaca posvetili su veću pažnju slovensko-hrvatskim književnim, a manje političkim odnosima.

Nepoznavanje hrvatsko-slovenskih političkih odnosa stvorilo je u nekih slovenskih historičara pogrešan sud da Hrvati nisu odgovarali na zahtjeve slovenskih narodnjaka koji su od 1848. dalje izražavali želju za sjedinjenje s Hrvatima u jugoslavensku političku zajednicu. Međutim, misao o političkoj zajednici Hrvata i Slovenaca — koja je najuže povezana s hrvatskim nacionalnim i političkim pokretima — u hrvatskoj politici je, u širem okviru jugoslavenske ideologije, od 1848. dalje bila stalno prisutna.

Godina 1848. je važno razmeđe u povijesti odnosa između Hrvata i Slovenaca: tada je izražena prvi put obostrana želja o stupanju u jugoslavensku političku zajednicu, a u određenju tog saveza polazilo se, na temelju narodnog prava, od poštovanja nacionalne i političke individualnosti. U Slovenaca je jugoslavenska ideologija 1848. sastavni dio narodnog programa »Zedinjene Slovenije« i, analogno tome, u Hrvata je misao o jugoslavenskom političkom savezu dio hrvatskoga političkog programa.

Iz liberalno orijentiranog kruga Hrvata i Slovenaca u Beču, koji su u prvim danima revolucije 1848. stupili u bliskije međusobne odnose, potekla je potkraj ožujka, a osobito u travnju i svibnju, misao o političkom ujedinjenju

---

⁵⁵⁹ N. dj., 49.

hrvatskih i slovenskih zemalja, te o sjedinjenju Hrvata, Slovenaca i vojvođanskih Srba u jugoslavensku političku zajednicu. Prema tome, u Beču se najranije pojavila ideja o sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji u jugoslavensku političku zajednicu, koja je misao najdosljednije izražena na Hrvatskom saboru na početku lipnja 1848.

U Hrvatskoj je pak misao o jugoslavenskom političkom savezu postepeno dobivala određeniji opseg i sadržaj. U svim programatskim spisima u ožujku i travnju hrvatski su narodnjaci tražili, doduše, ujedinjenje hrvatskih zemalja na temelju hrvatskoga državnog prava, ali su se istodobno pozivali i na prirodno i narodno pravo. S obzirom na ideju o jugoslavenskom političkom savezu, problem usklađivanja tih dviju historijskih kategorija prisutan je kod Šuleka i Kukuljevića, koji je 20. travnja, na temelju hrvatskoga državnog prava, zahtijevao ujedinjenje hrvatskih zemalja i »nekih pograničnih mjesta Kranjske«, ali je uz to izrazio misao o sjedinjenju hrvatskih i slovenskih zemalja u obliku »slobodnog saveza«.

Bitne promjene u odnosima Hrvata i Slovenaca nastale su za vrijeme boravka hrvatske deputacije u Beču na početku travnja; tada su se istaknuti hrvatski narodnjaci sastali s mnogim Slovencima. Polazeći od narodnog prava, brojni su Hrvati — uz Čehe — uputili 5. travnja 1848. Slovencima proglas u kojem su ih pozvali da se ujedine u jedinstveno političko i upravno tijelo — Sloveniju, a zatim da se sjedine s Hrvatskom. Taj proglas — koji je nastao na poticaj hrvatske i češke deputacije, a sastavio ga Slovenac A. Globočnik, prijašnji ilirac — bio je jedan od prvih tekstova u Slovenaca koji je sadržavao program »Zedinjene Slovenije« i uz to jugoslavensku ideju.

Pa ipak, u Hrvata su opseg i sadržaj jugoslavenske ideologije još uvijek ovisili o rješenju državnopravnih odnosa prema Ugarskoj.

Pod utjecajem hrvatsko-slovenskih veza koje su uspostavljene u Beču, F. Kurelac je sredinom travnja u svom dopisu u »Zori Dalmatinskoj« prvi put javno zahtijevao otcjepljenje Hrvatske od Ugarske i sjedinjenje Hrvata, Slovenaca i vojvođanskih Srba u jugoslavensku političku zajednicu. Gotovo isto gledište izrazili su potkraj travnja ili na početku svibnja slavonski narodnjaci u političkom spisu pod naslovom »Misli«. Bili su to zahtjevi koji su hrvatsku politiku doveli na put austroslavizma. U nekih hrvatskih narodnjaka nalazimo doduše sredinom travnja još uvijek ilirsku ideju o književnom i političkom ujedinjenju Južnih Slavena. Međutim, nakon što je ban Jelačić potkraj travnja prekinuo sve odnose s peštanskom vladom, opseg i sadržaj jugoslavenske ideje u hrvatskoj politici odredili su narodno pravo, politika austroslavizma i federalizma. Ta je koncepcija najdosljednije došla do izražaja na Hrvatskom saboru 1848: na zahtjev Slovenaca, sabor je — polazeći od politike austroslavizma i federalizma, te jezično-nacionalnog principa — donio zaključak o sjedinjenju hrvatskih i slovenskih zemalja, te — na zahtjev vojvođanskih Srba — srpske Vojvodine u jedinstveno političko tijelo koje bi tvorilo posebnu federalnu jedinicu u federalistički uređenoj Habsburškoj Monarhiji.

Na drugoj strani, u slovenskih je narodnjaka jugoslavenska ideologija 1848. nastala istodobno s programom »Zedinjene Slovenije« i u slovenskom nacionalnom i političkom programu čine jedinstvenu historijski uvjetovanu

cjelinu. Još prije no što su to učinili Hrvati, slovenski narodnjaci — poglavito bivši pristaše ilirizma, koji su bili i nosioci slovenskoga narodnog programa — unijeli su u prve programatske tekstove misao, analognu onoj u hrvatskim tekstovima, o političkom sjedinjenju Slovenaca i Hrvata. Osim što su to učinila društva »Slovenija« u Beču i Grazu, gdje su — u nedostatku centralnog političkog foruma u zemlji — postali centri političkog djelovanja Slovenaca, slovenski narodnjaci u Koruškoj i slovenskom dijelu Štajerske — kojima je pokrajinama najviše prijetila njemačka opasnost — širili su najradikalniji program »Zedinjene Slovenije« zajedno sa zahtjevom o sjedinjenju s Hrvatskom. Na slovenske narodnjake utjecali su u njihovoj jugoslavenskoj orijentaciji hrvatski politički pokret, te pokret Nijemaca i stvaranje Velike Njemačke: nasuprot velikonjemačkoj ideji, slovenski su narodnjaci istakli slovenski i jugoslavenski program i opredijelili se za politiku austroslavizma.

Međutim, najistaknutiji slovenski narodnjaci bili su katolički svećenici, bivši ilirci, uz malobrojne laičke intelektualce; mnogi slovenski svećenici — glavni nosioci slovenskog narodnog i političkog programa — zamjerali su Hrvatima »radikalizam«, a pogotovu su osudili njihove zahtjeve u pogledu svećenstva (celibata) i Crkve. Bio je to razlog da su mnogi slovenski svećenici posumnjali u ispravnost političkih ideja koje su hrvatski narodnjaci zastupali, te su se postepeno udaljili od Hrvata, a to nije povoljno utjecalo na širenje programa »Zedinjene Slovenije« koji je sadržavao misao o političkom savezu s Hrvatima.

Pa ipak, program »Zedinjene Slovenije« zajedno sa zahtjevom o sjedinjenju s Hrvatskom širio se i dalje u Koruškoj i Štajerskoj. Napokon je društvo »Slovenija« u Grazu poslalo Š. Kočevara kao svog poslanika na Hrvatski sabor na kojem je, polazeći od slovenske nacionalne i političke individualnosti, izrazio želju da se Slovenci nakon svoga političkog konstituiranja sjedine s Hrvatima. Hrvatskom saboru uputili su svoje želje za sjedinjenje s Hrvatskom prilikom njegova otvaranja »slovenski odbor« sastavljen od predstavnika-poslanika iz slovenskih zemalja, te delegacije slovenskih seljaka iz pograničnih dijelova Štajerske i Kranjske; u prvoj je pokret za sjedinjenje s Hrvatskom bio političke a u drugoj socijalne naravi. Želju za sjedinjenje s Hrvatskom izrazio je i O. Caf u svom, u ponečemu spornom, programu upućenom u Prag Slavenskom kongresu na kojem je nepoznati slovenski narodnjak u svom konceptu uz slovenski narodni program iznio zahtjev za sjedinjenje Slovenije s Hrvatskom.

U značajnom razdoblju razvoja jugoslavenske ideje u hrvatskoj nacionalnoj politici do odgode Hrvatskog sabora, napokon su 1848. politika austroslavizma, princip federalizma i načelo o prirodnom i narodnom pravu odredili opseg i sadržaj ideje o jugoslavenskoj političkoj zajednici. Osim toga, hrvatski su narodnjaci utvrdili spoznaju o postojanju pojedinačnih nacionalnih svijesti u Južnih Slavena, pa je time jugoslavenska ideja u Hrvata došla u svoju višu fazu razvoja; time je ujedno određeno da jugoslavenska zajednica (Hrvata, Slovenaca i vojvođanskih Srba) može biti samo državnopravne i političke prirode. To načelno gledište odlučno su zastupali hrvatski narodnjaci okupljeni oko demokratskih novina »Slavenski Jug« a zatim i društva »Slavenska Lipa«, a slijedili su ih također slovenski narodnjaci okupljeni

oko ljubljanskih novina »Slovenija«. Uza sve razlike u mišljenju o jugoslavenskoj političkoj zajednici, koje su se do kraja 1848. pojačale, hrvatski su narodnjaci zastupali načelno gledište koje je zauzeo Hrvatski sabor.

U Slovenaca su nedostajali kako centralni politički forum tako i društvene snage koji bi usmjerili političku djelatnost slovenskih narodnjaka i s većim uspjehom širili narodni program »Zedinjene Slovenije« i zahtjev za sjedinjenje u jugoslavensku političku zajednicu. Doduše, nakon osnivanja društva »Slovenija« u Grazu i Beču, slovenski su narodnjaci osnovali u središtu svoje zemlje u Ljubljani »Slovensko društvo« s J. Bleiweisom na čelu; ono je trebalo da predstavlja centralno društvo i izražava volju slovenskog naroda. Međutim, društvo se najprije bavilo književnim, a tek kasnije političkim problemima; ono se nije opredijelilo za jugoslavensku političku zajednicu, iako je skupljalo materijalnu pomoć za Jelačićev pohod protiv Mađara. Štoviše, Slovenci u Kranjskoj odbijali su političku zajednicu s Hrvatima, smatrajući njihovu jugoslavensku ideologiju integralnom nacionalnom i političkom kategorijom.

Nasuprot neodlučnosti u pogledu stupanja Slovenaca u jugoslavensku političku zajednicu, koju su u drugoj polovici 1848. pokazivala slovenska politička društva, slovenski narodnjaci iz najugroženijih pokrajina Koruške i Štajerske, kojima su neposredno prijetili snažnija njemačka buržoazija i njezin nacionalizam, i dalje su uz narodni program »Zedinjene Slovenije« razvijali jugoslavensku ideologiju, koja je do kraja 1848. poprimila drugačiji opseg i sadržaj no što je imala do zasjedanja Hrvatskog sabora. Zbog jenjavanja slovenskoga narodnog pokreta i od kraja studenog sve većeg skretanja austrijske vlade u apsolutizam, slovenski su narodnjaci zahtjev za sjedinjenje Južnih Slavena u Monarhiji počeli sve više uklapati u sveslavensku ideologiju.

Nasuprot tome, iz sredine hrvatskih narodnjaka su — nakon poraza listopadske revolucije u Beču — potekle značajne koncepcije o političkom sjedinjenju sa Slovencima i vojvođanskim Srbima, kao i prijedlog ustava od O. Ostrožinskog za cijelu Monarhiju, prema kojem bi jednu od federalnih jedinica predstavljalo etničko područje Južnih Slavena. U prvom slučaju, anonimni hrvatski narodnjak (»Slavophil«) je, pred otvaranje austrijskog parlamenta u Kroměřížu, 19. studenog predlagao da se istaknuti predstavnici Južnih Slavena u Monarhiji sastanu i dogovore o svom političkom sjedinjenju u jednu od federalnih jedinica.

Osim toga, hrvatski su narodnjaci potkraj 1848. i dalje davali prijedloge o stupanju sa Slovencima u uži politički savez; činili su to putem novina, preko »Slovanské lípe« u Pragu i političkog društva »Slavenska Lipa« u Zagrebu. Tim se prijedlozima »Slovensko društvo« u Ljubljani, kojem su se Hrvati obraćali, nije suprotstavljalo, ali ih nije ni podržavalo. Kranjska je i dalje ostala u svom tradicionalizmu, dok su koruški i štajerski narodnjaci sve više prihvaćali sveslavenstvo. Štoviše, svjesni postepenog prevladavanja reakcije u Monarhiji, slovenski su narodnjaci u nastojanju da sačuvaju slovensku nacionalnu individualnost prihvatili pod utjecajem M. Majara jezik i literaturu kao sredstvo političkog izražavanja, i to u odnosu prema slovenstvu i jugoslavensvu. Potkraj 1848. mnogi slovenski narodnjaci, nosioci programa »Zedi-

njene Slovenije«, napuštali su ne samo taj nacionalni i politički program nego i misao o jugoslavenskoj političkoj zajednici, te su ponovo prihvatili jugoslavensku ideju u onom obliku u kojem su je zastupali u vrijeme ilirizma.

Od tada se jugoslavenska ideja u Hrvata i Slovenaca sve više razilazila; hrvatski narodnjaci — okupljeni u društvu »Slavenska Lipa«, te oko novina »Slavenski Jug« i »Südslawische Zeitung« — odlučno su do kraja 1849. zastupali, u širem okviru austroslavizma i federalizma, ideju o sjedinjenju Južnih Slavena u politički i državnopravni savez i polazili od njihove nacionalne i političke individualnosti. Nasuprot tome, slovenski narodnjaci koji su u početku revolucionarne 1848. u okviru slovenskoga narodnog programa »Zedinjene Slovenije« najdosljednije zastupali misao o sjedinjenju s Hrvatima u jugoslavensku političku zajednicu, od kraja 1848. napuštali su prijašnji program i zastupali južnoslavensku ideju u obliku ilirske zamisli o jezično-književnom ujedinjenju. Nakon oktroyiranja ustava na početku ožujka 1849, slovenski su narodnjaci sve manje zastupali ideju o jugoslavenskoj političkoj zajednici i orijentirali se k romantičarskom sveslavenstvu. Pod dojmom političkog neuspjeha, koji su dijelili s ostalim austrijskim Slavenima, pojedini slovenski narodnjaci su, ne nalazeći oslonca u vlastitom narodnom pokretu, potkraj 1849. jugoslavensku ideologiju uklopili u još širi okvir političkog panslavizma.

Stanovite ideološke razlike u mišljenju o sjedinjenju Južnih Slavena koje su u Hrvata otprije postojale, poslije oktroyiranja ustava pa sve do kraja 1849. postajale su sve uočljivije. Dok je krug narodnjaka okupljen oko novina »Slavenski Jug« i »Südslawische Zeitung« do kraja 1849. zastupao politička načela austroslavizma i federalizma, pa, dakako, i misao o federativnom preuređenju Monarhije i sjedinjenju Južnih Slavena u jednu od njezinih federalnih jedinica, dotle je krug oko Gajevih »Narodnih Novina« — odbacivši načela koja su zastupali hrvatski narodnjaci i prihvativši južnoslavensku ideju u obliku ilirizma — sve do kraja 1849. zastupao misao o južnoslavenskoj nacionalnoj ideji: pod utjecajem panslavizma, taj je krug potražio oslonac u moćnoj Rusiji, dok je razvijajući svoju južnoslavensku ideju smatrao da južnoslavensko ime u budućnosti treba da ukine sve narodne, vjerske, kulturne i političke posebnosti u Južnih Slavena.

Nasuprot krugu oko Gajevih novina i slovenskih narodnjaka, koji su potkraj 1849. posve napustili ideju o jugoslavenskoj političkoj zajednici — hrvatski su narodnjaci do kraja 1849. zastupali ideju o federativnom preuređenju Habsburške Monarhije i političkom sjedinjenju Južnih Slavena. Međutim, apsolutizam je uskoro postepeno ukinuo sve tekovine revolucije, pa je time politika austroslavizma i ideja o političkom sjedinjenju Južnih Slavena u Monarhiji pretrpjela neuspjeh, a hrvatski i slovenski narodnjaci povukli su se iz političkog života i posvetili književnoj djelatnosti.

S u m m a r y

THE YUGOSLAV IDEOLOGY IN THE POLITICS OF CROATIANS AND SLOVENIANS DURING THE REVOLUTION FROM 1848 TILL 1849

Petar Korunić, Filozofski fakultet, Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

1848 is the year that marks the turning point in the history of Croato-Slovenian relations; it was then both sides expressed the desire to enter into a Yugoslav political union. In determining the nature of such a union they were guided by the principle of national and political individuality based on the nation's right. In 1848 Yugoslav ideology had been incorporated into the national platform of »Zedinjena Slovenija« (United Slovenia) and parallel to this the idea was also a part of the Croatian political platform.

The idea of a unification of the Southern Slavs in the Monarchy into a Yugoslav political union, first evolved in Vienna among a group of liberally oriented Croatian and Slovenians.

The influence and the meaning of the idea of the Yugoslav ideology still depended on the way Croatia settled its relations with Hungary. After ban Jelačić stopped at the end of April relations with Hungary, the influence and the meaning of the Yugoslav idea in Croatian politics was determined by the national right, the politics of Austroslavism and federalism; this idea was more consistently expressed at the Croatian Assembly in 1848. At the request of Slovenians the Assembly decided, in accordance with the politics of Austroslavism and federalism, as well as the principle of language and nationality, that Croatian and Slovenian lands, and at the request of the Serbians living in Vojvodina, Serbian Vojvodina shall be united into a uniform political body which would make up a separate federal state in the Habsburg Monarchy. On the other hand, the idea of the Yugoslav ideology developed at the same time among the Slovenian nationals as did the platform of »Zedinjena Slovenija« (United Slovenia) and both constitute in the Slovenian national and political ideology a uniform and historically determined idea. Even before Croats, Slovenian nationals, mainly the onetime

followers of Ilirism, introduced into their platform the idea, analogous to the Croatian, concerning the political unification of Slovenians and Croats.

The embracing idea of a Yugoslav union, the Slovenian nationals were influenced by the Croatian political movement and the aspirations of Germany. In opposition to the idea of a Great Germany, Slovenian nationals stressed the importance of the Slovenian and Yugoslav idea and opted for the politics of Austroslavism. During the significant period of development of the Yugoslav ideology in Croatian national politics since the time of the postponement of the Croatian Assembly, in 1848, finally the politics of Austroslavism and the principle of the national right determined the dimensions and the meaning of the idea of a Yugoslav political union. Aside from this, the Croatian nationals confirmed that there existed among the Southern Slaves a consciousness of different national identities. This was a further stage of development in the Yugoslav ideology in Croatia. This also meant that the Yugoslav union of the Croats, Slovenians and Serbians in Vojvodina could be of a political, governmental and legal nature. This fundamental stand was then by the Croatian nationals associated with the democratic paper »The Slavic South« (Slavenski Jug) and also the organisation »The Slavic Linden« (Slavenska Lipa) and was accepted also by Slovenian nationals associated with a Ljubljana paper »Slovenia«. In spite of all the differences of opinion concerning the Yugoslav political union, which became more accentuated by the end of 1848, the Croatian nationals went along with the fundamental position taken by the Croatian Assembly. In contrast to the indecisiveness displayed by Slovenian organizations in the second half of 1848 concerning their entry into a Yugoslav political union, Slovenian nationals form the parts of Koruška and Štajerska most threatened by the more powerful German bourgeois and her nationalism still nurtured along with the national platform »The United Slovenia« the idea of a Yugoslav ideology, which by the end of 1848 changed its importance and meaning from what it had represented until the opening session of the Croatian Assembly. Because of the waning of the Slovenian national movement and because of a turn in the Austrian government toward absolutism, the Slovenian nationals began to incorporate their demand for a unification of the Southern Slavs in the Monarchy into the all-Slavic ideology. On the other side, after the failure of the October revolution in Vienna, certain significant ideas concerning the political unification of the Croats with Slovenians and Serbians in Vojvodina were put forward by the Croatian nationals. Conscious of the fact that the reactionaries in the Monarchy were being overcome, Slovenian nationals, in their attempt to preserve Slovenian national identity, accepted language and literature as means of political expression in relation to their own nationality and the idea of Yugoslavism. Towards the end of 1848, many Slovenian nationals, those behind the platform »Zedinjena Slovenija« were abandoning not only this national and political platform but the very idea of a Yugoslav political union, and saw once more the nature of this union in terms of what it had meant during the time of Ilirism. From this time on Croats and Slovenians drifted more and more apart in their views concerning the Yugoslav ideology.

After the March 1849 imposed constitution the Slovenian nationals became less and less interested in the idea of a Yugoslav political union and turned toward the romantic idea of all-Slavism. Certain ideological differences concerning the unification of the Southern Slavs, which had existed among the Croats earlier, became after the imposed constitution and until the end of 1849 more apparent. A group associated with Gaj's »National Paper« under the influence of Pan-Slavism, turned for support to the powerful Russia and while developing its own idea of a Southslavic union, considered that in the future the name Southslavic should not carry in itself individual, national, religious, cultural and political characteristics of the Southern Slavic peoples. Contrary to the group gathered around Gaj's paper and the Slovenian nationals, who by the end of 1849 had completely abandoned the idea of a Southslavic political union, the Croatian nationals backed, until the end of 1849, the idea of Habsburg Monarchy being a federation and the idea of a Yugoslav political union. However, absolutism did away with all the fruits of the revolution and the Croatian and Slovenian nationals withdrew from political life and concerned themselves to literature.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 14

ZAGREB

1981

UDK 949.713

YU ISSN 0351—2142

RADOVI

VOL. 14 (1)

str. 1—395

Zagreb 1981.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Zagreb, Josip ADAMČEK, Zagreb, Ljubiša DOKLESTIĆ, Zagreb,
Hrvoje MATKOVIĆ, Zagreb, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN, Zagreb,
Štefanija POPOVIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Nikša STANČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 300 dinara.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni
rad SRH — VII.

RADOVI 14

**Za izdavača
Prof. dr Josip Adamček**

**Lektor i korektor
Branko Erdeljac**

**Grafički oblikovao
Prof. dr Ivan Kampuš**